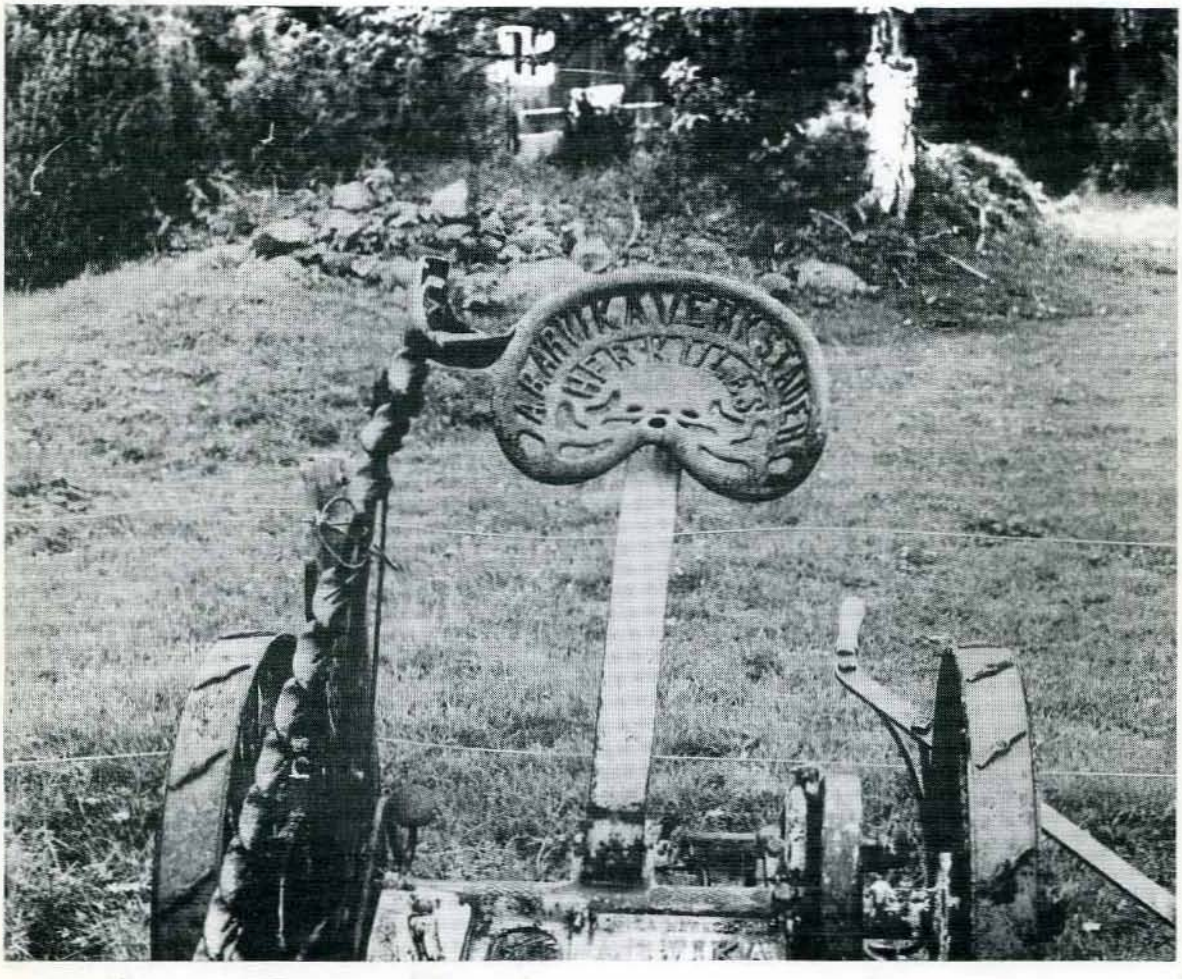
LÄNSSTYRELSEN
VÄSTERNORRLANDS LÄN

1993:1

PROGRAM FÖR BEVARANDE AV

ODLINGSLANDSKAPETS NATUR- OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

PROGRAM FÖR BEVARANDE AV

ODLINGSLANDSKAPETS NATUR- OCH KULTURMILJÖVÄRDEN

av
Sören Uppsäll
Magnus Holmqvist

REDIGERING OCH UTSKRIFT Sören Uppsäll

KARTOR, TABELLER LAYOUT Ann-Christine Skoglund

OMSLAGSBILD Arkivbild, Länsstyrelsens miljövårdsenhet

ÖVRIGA BILDER Arkivbilder, Länsstyrelsens miljövårdsenhet, om inte annat anges.

LÄNSSTYRELSEN I VÄSTERNORRLANDS LÄN 1993.
ISSN 0280-1140

Länsstyrelsens Tryckeri Härnösand 1993

FÖRORD

En levande odlingsbygd är ett livsvillkor för Norrland och Västernorrlands län. Trots att kulturlandskapet bara täcker några få procent av landarealen utgör det en omistlig del av länets naturresurser. På de ljusa gränsmarkerna mellan skog och vatten bor och verkar större delen av befolkningen och fortfarande produceras här livsmedel av hög kvalitet i betydande omfattning. För turismen, som är vår mest expansiva näringsgren f n, är samspelet och växlingen mellan jord, skog och vatten en bärande livsnerv.

Det öppna odlingslandskapet är nu hotat på grund av försämrad lönsamhet i jordbruket. För att försöka rädda bygder som från kultur- och naturvårdssynpunkt är särskilt angelägna att bevara, har staten avsatt medel till projektet Landskapsvård i odlingsbygd - det vi i länet kallar för LOLA. Avsikten är att bönder skall kunna få årlig ersättning för den landskapsvård de utför i jordbruket.

I länet vill vi naturligtvis behålla all odlingsmark i hävd, men vi får inte tillräckligt med pengar för att klara en så hög målsättning. Därför har vi i likhet med övriga län och i samråd med Statens naturvårdsverk upprättat det här programmet. Det omfattar ungefär hälften av länets jordbruksareal. Marken är indelad i klasser allt efter det samlade bevarandevärdet.

Det är min förhoppning att programmet ska vara ett gott underlag för fördelning av resurser till landskapsvård i våra odlingsbygder. Programmet bör även kunna tjäna som ett värdefullt delunderlag vid planering av andra samhällsinsatser på landsbygden.

Ingemar Öhrn

INNEHÅLLSFÖRTECKNING SID

ÖVERGRIPANDE MÅL 7

SYFTE OCH ANVÄNDNINGSOMRÅDE 8

LÄNETS ODLINGSLANDSKAP 10
Naturgeografisk regionindelning 10
Agrara kulturlandskapsregioner 11
Kolonisations- och odlingshistoria 13
Medelpad 14
Ångermanland 15
Naturliga fodermarker 17
Ängs- och hagmarker 18
Hotade arter 20
Aktuell jordbruksstatistik 24

AGRARA VARDAGSLANDSKAPET 26
Naturvärden 27
Kulturmiljövärden 27
Målet för bevarande av natur- och kulturmiljövärden 28
Lagstiftning 28
Lagen om hushållning med naturresurser 28
Plan- och bygglagen 29
Naturvårdslagen 30
Kulturminneslagen 30
Lagen om skötsel av jordbruksmark 31
Skogsvårdslagen 33

SÄRSKILT UTVALDA OMRÅDEN 34
Arbetsmetodik 34
Arbetsgång 34
Underlagsmaterial 34
Klassificering 35
Brister och önskemål 36
Förkortningar och begrepp 37
Presentation 42
Antal områden och areal inom respektive värdeklass 43

SID

ÅTGÄRDSPROGRAM 48
Lista över bevarandeåtgärder 48
Principer för prioritering av områden till åtgärds-programmet 49
KOMMUNVIS REDOVISNING AV SÄRSKILT UTVALDA OMRÅDEN 50
Kommentarer till områdesbeskrivningar 50

E4:ans närområde 52

Ånge 54
- områdesförteckningar 55
- områdesbeskrivningar 57
- underlagsmaterial 88
- område av primärt kommunalt intresse 88
- ängs- och hagmarksinventeringen 89
(karta samt objektförtteckning)

Sundsvall 91
- områdesförteckningar 92
- områdesbeskrivningar 96
- underlagsmaterial 154
- område av primärt kommunalt intresse 154
- ängs- och hagmarksinventeringen 155
(karta samt objektförtteckning)

Timrå 159
- områdesförteckningar 160
- områdesbeskrivningar 161
- underlagsmaterial 168
- område av primärt kommunalt intresse 168
- ängs- och hagmarksinventeringen 169
(karta samt objektförtteckning)

SID

Härnösand 171
- områdesförteckningar 172
- områdesbeskrivningar 173
- underlagsmaterial 182
- område av primärt kommunalt intresse 182
- ängs- och hagmarksinventeringen 183
(karta samt objektförtteckning)

Kramfors 186
- områdesförteckningar 187
- områdesbeskrivningar 189
- underlagsmaterial 214
- område av primärt kommunalt intresse 214
- ängs- och hagmarksinventeringen 215
(karta samt objektförtteckning)

Sollefteå 219
- områdesförteckningar 220
- områdesbeskrivningar 222
- underlagsmaterial 261
- område av primärt kommunalt intresse 261
- ängs- och hagmarksinventeringen 262
(karta samt objektförtteckning)

Örnsköldsvik 266
- områdesförteckningar 267
- områdesbeskrivningar 269
- underlagsmaterial 303
- område av primärt kommunalt intresse 303
- ängs- och hagmarksinventeringen 304
(karta samt objektförtteckning)

LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING 309

REMISSBEHANDLING AV PROGRAMFÖRSLAGET 312

KARTA Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden i Västernorrlands län (separat) Skala 1:250 000

ÖVERGRIPANDE MÅL

Målet för den nya livsmedelspolitiken, som presenterades under 89/90, är att det Svenska jordbruket skall avregleras. I samband med denna process och den allmänna utvecklingen inom jordbruket har det funnits farhågor för att natur- och kulturmiljövärden skulle kunna gå till spillo. Som en följd av detta innehåller den nya livsmedelspolitiken en rad miljömål. Här sägs bland annat att man vill slå vakt om ett rikt och varierat odlingslandskap och att jordbrukets miljöbelastning på grund av växtnäringsläckage och användning av bekämpningsmedel skall minimeras. Man påpekar också vikten av att odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden ska bevaras. Vidare sägs att ett rikt och varierat odlingslandskap är av central betydelse för flora, fauna och för att säkra den genetiska mångfalden.

Länets bevarandeprogram ska utgöra det instrument som på länsnivå används för att genomföra livsmedelspolitikens miljömål. Bevarandeprogrammet ska presentera och formulera mål och syften för bevarandeåtgärder på såväl art-, biotop- som landskapsnivå. Dessa åtgärder ska innefatta intresseaspekterna naturvård, kulturmiljövård samt en tredje aspekt innefattande skönhetsvärden och andra mer svårdefinerbarta upplevelsevärden. Det övergripande målet ska vara att så långt det är möjligt sträva efter att bevara landskap som representerar alla dessa tre aspekter och som även hyser höga värden på biotop och artnivå.

Jordbruk ska bedrivas i länets samtliga kulturlandskapsregioner. Bebyggelsehistoriska lämningar och strukturer från olika tiders och regioners odlingssystem ska bibehållas. Det biotop- och artrika äldre odlingslandskapet liksom kvarvarande småbiotoper/restbiotoper i det effektivt och rationellt skötta jordbrukslandskapet ska så långt möjligt bevaras för att florans och faunans mångfald ska bibehållas.

Konkreta mål för bevarandeprogrammet är att:

på landskapsnivå	säkerställa ett representativt urval av de värdefullaste områdena, inom de i länet förekommande typerna av odlingslandskap.
på biotopnivå	ge förutsättningar för att bevara alla länets Ängs- och hagmarksobjekt (se Ängs- och hagmarksinventeringen).
på artnivå	ge alla i länet naturligt förekommande arter, som för sin fortlevnad är beroende av det hävdade odlingslandskapet, möjlighet att leva kvar i livskraftiga bestånd.

SYFTE OCH ANVÄNDNINGSOMRÅDE

Bevarandeprogrammet ska dokumentera odlingslandskapets natur-, kulturmiljö- och upplevelsevärden och redovisa de värdefullaste områdena där dessa värden finns representerade. Vidare skall programmet utgöra underlag för:

* Tillämpning av naturresurslagens (NRL) bestämmelser om ekologiskt särskilt känsliga områden (2 kap 3 § NRL), om områden av betydelse från allmän synpunkt på grund av dess naturvärden och kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet (2 kap 5 § 1 st NRL), om områden av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården och friluftslivet (2 kap 6 § 2 st NRL) och om områden som med hänsyn till de samlade natur- och kulturvärdena i sin helhet är av riksintresse (3 kap NRL). Dessa bestämmelser anger att områdena "skall" eller "skall så långt möjligt" skyddas mot åtgärder som kan skada "skada" eller "påtagligt skada" natur- och kulturmiljön. Bestämmelserna ska tillämpas vid planläggning och tillståndsprövning enligt en rad andra lagar.

* Fysisk planering på olika nivåer. Programmet bör samspela med den översiktliga fysiska planeringen i kommunerna. Det kan utgöra underlag för överväganden i den kommunala översiktsplaneringen. I översiktsplanerna kan kommunerna redovisa sin viljeinriktning beträffande bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden och ange vilka hänsyn som ska tas till dessa intressen vid prövning av exploateringsföretag. Vidare kan områden som har så starka bevarandeintressen att de bör säkerställas med stöd av naturvårdslagen (NR, NVO) eller utgöra lämpliga NOLA-objekt redovisas. Programmet kan på motsvarande sätt utgöra underlag för upprättande-/revidering av regionala och kommunala naturvårdsplaner/-program samt kulturmiljöprogram.

* Översyn och eventuell revidering av naturvårdsverkets och riksantikvarieämbetets beslut angående områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv, där odlingslandskapet motiverar riksintresset.

* Samorning och styrning av samhällets olika former av ekonomiska ersättningar och stödresurser till de för natur- och kulturmiljövården värdefullaste områdena och där bevarandenyttan av insattserna bedöms bli störst. Exempel på sådana resurser är bland annat den nya ersättningen för landskapsvård i odlingslandskapet (LOLA), anslagen för naturvårdsåtgärder i odlingslandskapet (NOLA-medel) och Vård mm av kulturlandskap och fornlämningar (KOLA), statliga medel för vård av naturreservat, kommunala medel. Samorning av olika former av bidrag och ersättningar, såväl statliga som kommunala, måste ske för att få effektiv, optimal och framsynt användning av insatta medel.

* Tillämpning av bestämmelserna i skötsellagen om anmälningsplikt för nedläggning av jordbruksmark inklusive beslut om "12-månadersområden" (4 § SkL). Programmet utgör underlag för bedömning av konsekvenserna från natur- och kulturmiljösynpunkt av nedläggning av jordbruksmark.

* Underlag vid tillståndsgivning för täkt av matjord på åkermark.

* Beslut om statligt stöd för omställningsåtgärder i jordbruket. Principen bör vara att medel ur detta anslag inte skall utgå om omställningsåtgärden motverkar preciserade natur- och kulturmiljövärden av hög dignitet. Länsstyrelsen bör istället förhandla med berörda lantbrukare om ersättning för fortsatt hävd av området.

* Säkerställande med stöd av naturvårdslagen (NVL) av de för natur- och kulturmiljövården värdefullaste delarna av odlingslandskapet. Programmet möjliggör en långsiktig och planmässig hanterling av säkerställandsarbetet. Det gäller bland annat planering för nyttjande av statliga medel för markförverv, intrångsersättning och vård men utgör också ett viktigt underlag för de kommuner som vill angagera sig i säkerställandearbetet.

* Tillämpning av hänsynsreglerna i skötsellagen, skogsvårdslagen och naturvårdslagen liksom tillämpning av 18, 18 C och 20 §§ naturvårdslagen.

* Samordning mellan bevarandeintressena i odlingslandskapet och skogsplantering på nedlagd jordbruksmark. I samband med Översiktlig skogsinventering (ÖSI) och annan skoglig inventering och planläggning avgränsas många marker där jordbruksdriften nyligen upphört eller där driften är så extensiv eller temporär till sin karaktär att det trots viss hävd kan betraktas som skogsmark av skogsvårdsstyrlelsen. Många av dessa igenväxande betes- och slättermarker bildar ofta ramen runt den i dag välhävdade odlingsmarken. Ett bevarande av enbart i dag hävdad mark där igenväxningsmarkerna går förlorade genom en olycklig hantering skulle minska värdet av de bevarandeinsatser som utförs. I skogsvårdslagen finns ett reproduktions krav på äldre nedlagd jordbruksmark och statligt stöd utgår till viss skogsplantering. En samordning av denna verksamhet med bevarandeprogrammet är därför viktig.

* Information till markägare och allmänhet om odlingslandskapets bevarandevärden.

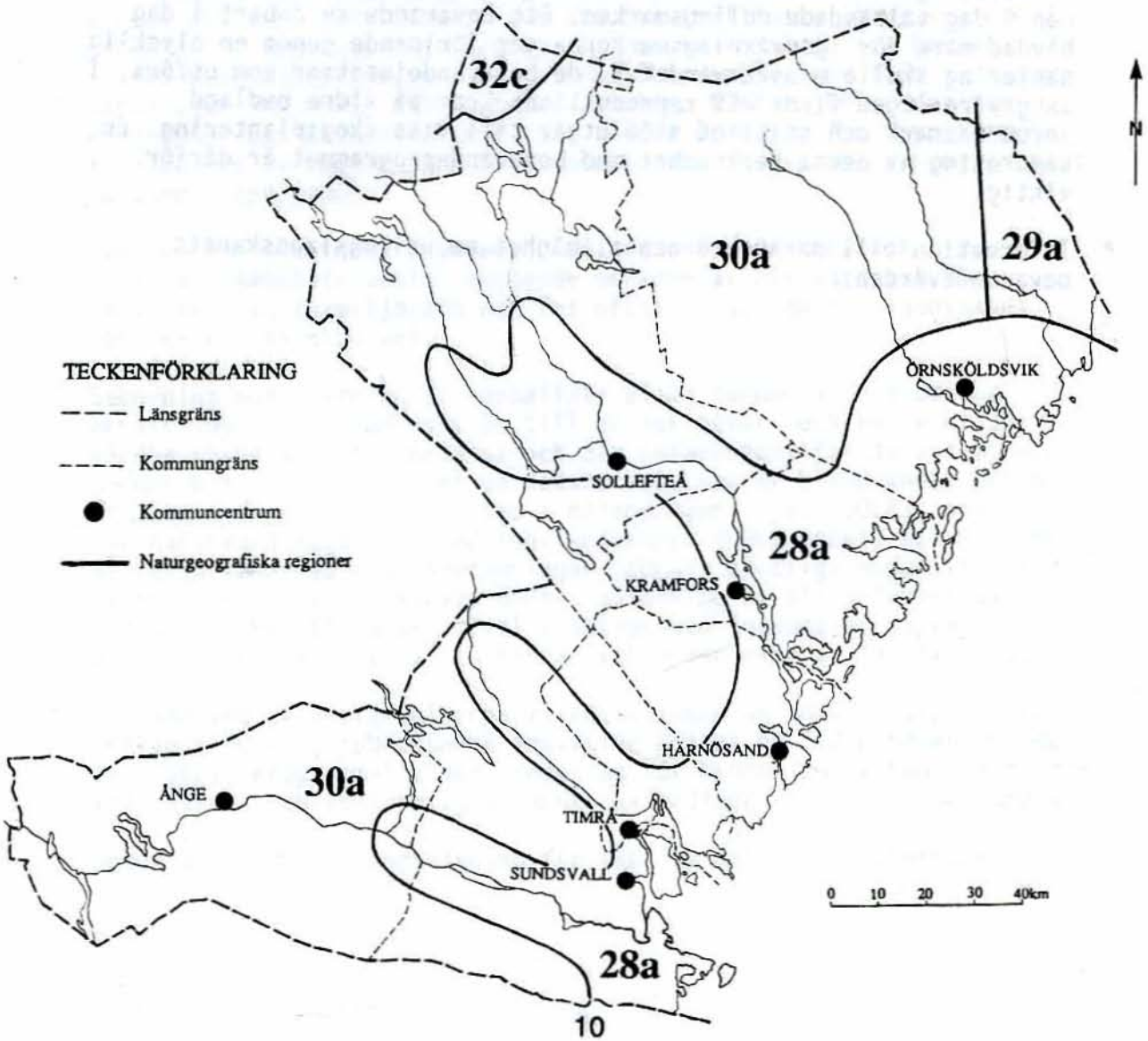
LÄNETS ODLINGSLANDSKAP

Enligt Statistiska centralbyråns indelning av landet i produktionsområden (Jordbruksstatistisk årsbok, SCB 1984) tillhör hela länet produktionsområdet Nedre Norrland. Detta utgörs i huvudsak av Ångermanland, Medelpad, östra Jämtland, Hälsingland, Dalarna och norra Värmland. I detta avsnitt redovisas vidare karakteristiska drag i länets odlingslandskap utifrån naturgeografisk regionindelning (Nordiska ministerrådet 1984) och indelning i agrara kulturlandskapsregioner (Nordiska ministerrådet 1987). En kortfattad genomgång av länets kolonisations- och odlingshistoria, uppdelad på Medelpad och Ångermanland, återfinns också under denna rubrik. Nedan presenteras dessutom något om länets naturliga fodermarker och indelningen av dessa. Slutligen talas om hotade arter, i vid bemärkelse, i länets odlingslandskap.

Naturgeografisk regionindelning

Västernorrlands län utgörs av fyra naturgeografiska regioner (Nordiska ministerrådet 1984). Dessa regioner beskrivs närmare nedan (se karta).

NATURGEOGRAFISKA REGIONER

28a: Sydligt boreala kuperade områden. Underregion a med starkt kuperat kustområde samt nedre delen av tre djupt nedskurna älvdalar (Ljungan, Indalsälven och Ångermanälven).

I denna region återfinns huvuddelen av länets odlingsmark och även de bördigaste jordarna. All odlingsmark är belägen under högsta kustlinjen. Jordbruksbyggderna ligger huvudsakligen i de tre stora älvarnas markerade dalgångar. Där avsattes mäktiga sedimentlager under och efter den senaste istiden. I takt med landhöjningen har älvarna eroderat ner genom de avsatta finsedimenten och format det för Indalen och Ådalen så karaktäristiska terrass- och nipravinlandskapet. I länets nordöstra del återfinns odlingsmarken främst i tre skogsälvar och kuståars (Nätraån, Moälven och Gideälven) dalgångar. Längs Höga Kusten återfinns odlingsmarken i de smala och ofta trånga dalgångarna som övergår i havsvikar. Här är landhöjningen som störst i landet med närmare en meter per sekel. Förekomsten av basiska bergarter i denna del har medfört att man här finner en rikare växtlighet än i urbergsområdena. Vegetationsperioden omfattar i denna region omkring 160 dagar.

29a: Kustslätter och dalar med finsediment kring norra Bottenviken. a är den södra underregionen och har något gynsammare klimat.

Denna region berör endast länets allra nordostligaste del och omfattar mycket lite odlingsmark.

30a: Norrlands vågiga bergkullterräng med mellanboreala skogsområden. Underregion a kännetecknads av tämligen kuperad terräng ofta med markerade höjdskillnader mellan höjder och dalar.

Odlingsmarken inom denna region är främst koncentrerad till Ljungans dalgång mellan Torp och Ånge, de övre delarna av Ångermanälven med biflöden samt längs de övre delarna av norra länets tre större skogsälvar (åar). Dessutom finns i den högre belägna bergkullterrängen små spridda odlingsmarker. Desa är oftast belägna i lidläge, vanligtvis i sydsluttning mot en sjö. Inverkan från morän härrörande från den Jämtländska kambrosiluren märks på vegetationen i västra Ångermanland och Medelpad. Vegetationsperiodens längd är inom området 120 - 140 dagar.

32c: Norra norrlands och norra Finlands barrskogsområden och bergkullslätter. Underregion c har omväxlande topografi med oftast storbruten skogsterräng.

Denna region berör endast en liten del av länets allra nordvästligaste del och är helt skogsdominerad.

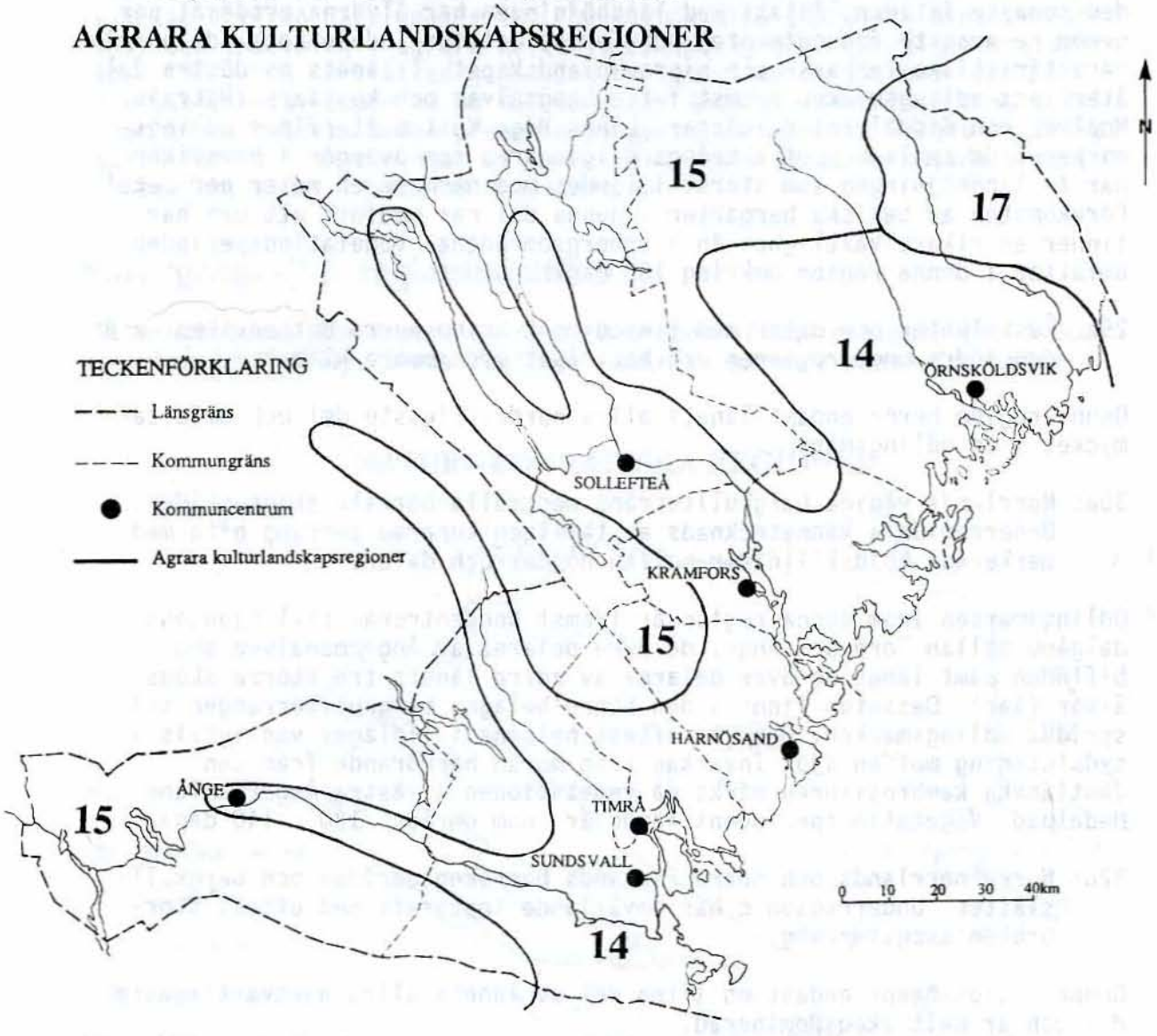
Agrara kulturlandskapsregioner

Länet tillhör främst de agrara kulturlandskapsregionerna 14 och 15 samt till en mindre del region nummer 17 (Nordiska ministerrådet 1987). Dessa regioner beskrivs närmare nedan (se karta på följande sida).

14: Södra norrlands och norra svealands kust- och odlingsbygder. Regionen har till största delen legat under högsta kustlinjen och sammanfaller inom länet huvudsakligen med den naturgeogrsafiska regionen 28a. Historiskt har regionen inslag av mindre,

förhistoriska centralbygder emedan större delen av den samma var koloniserad under medeltid. Regionen domineras före skiftena av ensäde. Bebyggelsen karaktäriserades av byliknande samlingar av ensamgårdar. Regionen kännetecknas av mindre odlingsområden, huvudsakligen i älvdalarna, skilda åt av vidsträckta utmarker (skogsmarker). Vegetabilieproduktionen karaktäriseras av ett stort inslag av fodersäd och vallodling, vilket hänger samman med områdets betydelse för nöt- och fårproduktion.

AGRARA KULTURLANDSKAPSREGIONER

15: Södra norrlands och norra svealands skogsbygder. Regionen ligger till största delen över högstan kustlinjen och sammanfallern i länet med den naturgeografiska regionen 30a. Den huvudsakliga kolonisationen skedde under perioden 1500-1800. Under 1500- och 1600-talen ägde en statsstödd finsk kolonisation rum och orörda skogsområden togs i bruk som svedjeland. Denna bosättning var i länet lokaliserad till skogsområdena längs vattendelarna till de större älvarna. Regionen dominerades före skiftet av ensäde. Bebyggelsen var som regel belägen i löst sammanfogade klungbyar, oftast belägna i krönläge. Regionen har mycket ringa uppodlingsgrad. Dagens jordbruksproduktion är inriktad på animalieproduktion, vilket framgår av en stor andel odling av fodersäd och vall, med

tonvikt på fåravel och hållande av nötkreatur.

17: Norra norrlands kust- och mellanbygder. Terrängen i området är relativt flack och som helhet belägen under högsta kustlinjen. Regionen berör endast en liten del av länets nordostligaste hörn och infattar här mycket små arealer jordbruksmark. Regionen sammanfaller huvudsaklingen med den naturgeografiska regionen 29:a.

Kolonisations- och odlingshistoria

Det är främst i de så kallade järnåldersbygderna som jordbruket varit huvudnäringen. I övriga delar av länet har det snarare varit en binäring till jakt och fiske samt i senare tid skogsbruk.

Boskapsskötseln har i huvudsak varit extensiv med ett väl utvecklat fäbodsystem. Tyvärr finns idag ingen verkligt fungerande fäbod kvar. Vid en genomgång av generalstabskartan, uppmätt 1897-1913, och ekonomiska kartan, uppmätt 1958-1970, finner man ca 800 fäbodar i länet. Bland dessa ingick då kartorna ritades, dels i bruk varande fäbodar, dels nedlagda fäbodar och även platser där det funnits fäbodar. Men detta är inte alla fäbodar som funnits i länet. I Anundsjö socken finner man vid kartgenomgången 41 fäbodar/fäbodvallar men Anundsjö hembygdsförening har 103 fäbodar registrerade. Då skall man notera att en by kan ha haft 4 - 5 olika fäbodar under en tidsperiod på 300-400 år. Om detta är ett generellt förhållande även för de andra socknarna, så bör det ha funnits fler än 1000 fäbodar i länet genom århudradena. När fäbodväsendet uppkom är osäkert men vissa forskare anser att det bör ha sket under århundradena kring och strax efter Kristi födelse.

Något som påverkade odlingslandskapets utseende och byarnas markorganisation från 1700-talets mitt och framåt var de skiftesförordningar som utfärdades av statsmakterna.

Storskifte: Första förordningen om storskifte kom år 1749 men ersattes några år senare av "Förordning om hemmansägors läggande i storskifte av femte april 1757". Storskiftet pågick fram till 1820-talet. Det viktigaste syftet med storskiftesreformen var att undenröja ägosplittringen. Varje gård skulle i stället för sina många smala tegar och spridda jordstycken få sin åker samlad till ett par ställen i åkergärdet.

Enskifte: 1803 antogs en förordning om enskifte i Skåne, som år 1807 utvidgades till att gälla hela landet. Syftet var att samla varje gårds ägor, såväl inägomark som utmark, till ett enda skifte. Enskiftesreformen visade sig inte fungera där inägorna var söndertrasade av hag- och skogsmark eller impediment. En ny modifierad stadga om skiftesverksamhet antogs därför fjärde maj 1827, det så kallade laga skiftet.

Laga skifte: Laga skiftet pågick i vissa delar av landet långt in på 1900-talet. År 1926 ersattes laga skiftesstadgan av lagen om delning av jord, men först med fastighetslagens införande år 1972 upphörde laga skiftet definitivt. Laga skiftet blev det instrument som systematiserade och underlättade jordbrukets genomgripande förändring under 1800-talet. Landsbygden fick efter laga skiftets genomförande ett nytt bebyggelsemönster och nya principer över huvud taget för hur jordbruket skule bedrivas.

Västernorrlands län innefattar två landskap, Medelpad och Ångermanland, vilka har en likartad kolonisationshistoria och även relativt likartad naturgeografi. Skillnader finns förvisso, därför redovisas landskapen var för sig här nedan.

Medelpad

Naturlandskapet kan, liksom i de flesta norrländska kustlandskap, erbjuda tre olika miljötyper som varit avgörande för försörjning och utnyttjande av landskapet.

1. De karga höglandsområdena ovanför högsta kustlinjen (240 möh) och utanför de stora dalgångarna har alltid varit rika på vilt och är genomkorsade av fiskrika vattendrag. Dessa områden var attraktiva för människor som enbart levde av jakt och fiske (fångstekonomi). Spridda lämningar efter dessa finns främst längst vattendragens stränder i form av boplatslämningar. En annan karaktäristisk fornlämningstyp i inlandet är fångstgropar för älg.

2. Landhöjningen har i älvdalarna och på små slätter i kustlandet kvarlämnat lösa avlagrade jordarter, sand, mjäla och lera i skilda fraktioner, som utgör basen för en jordbruksekonomi. Dessa områden togs i anspråk under yngre järnålder. Landskapets storslagna topografi gör att böndernas bygder blir tätt koncentrerade till dessa dalgångar och kustslätter och skilda åt av de mellanliggande, höga skogsområdena som utnyttjats för betesgång, fodertäkt och jakt. Utbredningen av järnåldersbygderna indikeras i första hand av gravhögar. Dessa bondebygder har också utgjort kärnan i den historiska tidens landsbygd och är därmed grunden för vårt eget kulturlandskap.

3. Kustlandet har genom landhöjningen förändrats starkt under årtusendena. Under sten- och bronsålder var ännu stora delar av de nuvarande älvdalarna djupt inträngande fjordar. Det yttre havsbandet utgjorde också en attraktiv miljö, vilket kan utläsas av de monumentala gravar som anlades. På grund av den fortsatta landhöjningen kan dessa rösen nu ligga långt ifrån kusten.

Stenålderns fångstboplatser är i huvudsak kända inom den västligaste, helt inlandsbetonade, Haverö socken. De är typiska för den norrländska fångstkulturen och innehåller skörbränd sten, avslag från redskapstillverkning och smärre föremål, vanligen skrapor och pilspetsar. Vissa fynd pekar på att människor vistarts i Medelpads inland redan kanske 6000 f.Kr.

Inom hela landskapet finns lösfynd från stenåldern, vilka dels är typiska för den norrländska fångstkulturen - t ex knivar och spetsar av skiffer och kvarts och hålslipade skifferyxor - dels är av mer sydlig karaktär - t ex trindyxor, stridsyxor samt yxor och dolkar av flinta. Dessa skilda föremålstyper är tämligen jämnt fördelade inom landskapet. En tidig kustboplats kan indikeras av flera trindyxor som påträffats vid Hornsjön i Njurunda på ca 80 möh; en senare bosättning kan indikeras av ett depåfynd av fem tjocknackiga flintyxor påträffat vid Bängling i Hässjö socken. Vid denna senare tid, ca 2000 f.Kr., kan enligt pollenanalyser en sporadisk odling ha förekommit.

Järnåldersbygdernas talrika gravbestånd utgjörs nästan enbart av högar

och övertorvade stensättningar. Gravarna ligger på de nutida byarnas inägor - spridda enstaka, i små grupper eller i mindre gravfält - i åkermark och hagmark och inte sällan i direkt kontakt med de sentida bytomterna. Högarna kan vid sidan av sin funktion som gravar också haft en betydelse som symboler för byns status och hävd till marken. De är inte sällan monumentalt byggda.

Järnålderns bosättningsområde är genom landskapets topografi uppdelat i flera mindre bygder. De fyra största av dessa är Tuna-Attmar, Skön-Alnö, Njurunda och Selånger. De äldsta fynden härrör från Tuna-Attmar och Timrå och är från det första århundradet e.Kr. Men även på andra håll har fynd gjorts från romersk järnålder.

Folkvandringstiden (ca 350-600 e.Kr.) karaktäriseras av en stor ökning i gravfynden, och denna tid måste ha inneburit en högkonjuktur i både bebyggelsehistorisk och ekonomiskt hänseende. Storhögarna (mer än 20 m i diameter) är troligen alla anlagda under denna tid.

Den efterföljande perioden (Vendeltid, ca 600-800 e.Kr.) verkar vara påfallande "fattig" med endast ett tiotal kända fynd. Detta kan tyda på att en tillbakagång i bebyggelsen ägt rum.

En ny omgång kommer under vikingatiden och fram för allt dess yngre del (dvs 900- och 1000-talen), då flera rika gravfynd är kända, bl.a. en kammargrav från Högom i Skön.

Landskapets 14 bevarade runstenar är också ett tecken på kontakt med utvecklingen i andra delar av Sverige. t.ex. Uppland. Runstenarna bär i regel den nya tidens symbol - korset - och spår av ett språkligt och stilistiskt uppländskt inflytande.

För det dagliga livet har dessa förändringar sannorlikt inte betytt så mycket. Medeltidens bönder har fortsatt att bruka sina gårdar på samma sätt som under järnåldern. Kolonisationen uppför älvdalarna har också fortsatt i stegrad takt.

Under 1500- och 1600-talen sker en kolonisation av de inre och obebyggda delarna av landskapet genom invandrare från Finnland, främst från Savolaks och Tavastland. Ett stort antal finska namn på berg, myrar etc finns bevarade än i dag. Under 1700- och 1800-talen sker också en viss kolonisation av byarnas utmarker genom tillkommsten av torpbebggelse, bl.a. soldat- och båtmanstorp.

De för andra delar av Sverige så betydelsefulla skiftena (storskiftet och laga skiftet), har inte haft så stor betydelse i landskapet. Enstaka gårdar har mäst flytta ut, men i stort sätt var inägomarken lika stor efter skiftena.

Ångermanland

De naturgeografiska förutsättningarna i Ångermanland är i stort de samma som i Medelpad.

1. I det inre av landskapet har det utmed vattendrag och sjöar påträffats flera hundra forntida boplatser. Flertalet är sannorlikt från yngre stenålder och bronsålder men en del även från järnålder.

2. I det inre av fjärdarna och på några delar av den yttre kusten finns lerjordsavlagringar, vilka blottlagts i samband med landhöjningren och på så sätt blivit tillgängliga för uppodling.

3. Längst ut vid kusten ligger berg vilka ofta höjer sig över 100 meter. Bergen är i allmänhet bevuxna med mycket gles barrskog och saknar sentida bebyggelse. På sluttningarna av dessa kustberg ligger de flesta av landskapets ca 700 rösen och röseliknande stensättningar. Flertalet är daterbara till bronsåldern.

Både vid kusten och i inlandet finns spår efter norrländsk fångstkultur. Man påträffar lämningarna överallt i lämpliga lägen utmed vattendragen där erosion och mänsklig påverkan inte förstört boplatserna. Paradoxalt nog, måste man ändå tillstå att ett flertal boplatser påträffats just i samband med grus- och sandtäkt. De påträffade redskapen är av kvarts, kvartsit och skiffer.

Pollenanalyser har visat att spannmålsodling (korn och vete) varit känd vid Anundsjö mellan 2500 och 2000 f.Kr. Den gamla fångstekonomin utgjorde dock basen i näringsfånget ända fram till Kristi födelse.

I slutet av bronsåldern, dvs strax före och vid mitten av första århundradet f.Kr., visar åtskilliga norrländska pollendiagram på odling och betesdrift. Vid Gene har man påträffat en bondebebyggelse, daterad till strax efter kristi födelse. Ett pollendiagram från Själevad visar också på odling och betesdrift.

Totalt känner man ca 750 gravar av högkaraktär i Ångermanland. Inte mindre än 80 % av dessa ligger vid eller i närheten av Ångermanälven nedanför Resele. I den Ångermanlänska kustbygden kan, liksom söderöver, ett höggravfält ligga vid eller mycket nära den medeltida kyrkan, t.ex. Nora, Nordingrå och Ullånger. Övriga höggravfält brukar ligga inom byar med medeltida anor. Det är en klar kontinuitet mellan den yngre järnålderns bondebygd, vid kusten och i Ådalen, och medeltidens.

I inlandet har fångstnäringen levt vidare, men odling och boskapsskötsel vinner insteg. Under 1500- och 1600-talen invandrade åtskilliga personer från Finland, främst från Savolaks och Tavastland. Viksjö blev något av ett centrum för den finlänska kolonisationen i Ångermanland. Ett mycket stort antal finska namn på berg, myrar etc finns bevarande än i dag.

Liksom i Medelpad så innebar inte de stora skiftesreformerna (storskiftet och laga skiftet) några större ingrepp i byarnas markutnyttjande.

Byarnas utmarker koloniseras i många fall genom tillkomsten av torpbebyggelse under 1700- och 1800-talen. I början av 1900-talet skedde en viss nykolonisation av byarnas utmarker och andra längre bort belägna områden. Ett exempel är så kallade Per-Albin torp.

I Ådalen finns Ångermanlands, och även länets, enda säteri - Holms säteri.

Naturliga fodermarker

Nedan redogörs kortfattat för de regionala särdrag som präglat länets markanvändning. Huvudsakligen behandlas de naturliga fodermarkerna. Ängs- och hagmarksinventeringen samt den i inventeringen gjorda indelningen av naturliga fodermarker presenteras också. Slutligen redovisas antal objekt och deras areal fördelade på värdeklasser enligt Ängs- och hagmarksinventeringen.

Då det norrländska jordbruket alltid varit baserat på djurhållning har de naturliga fodermarkerna spelat en mycket avgörande roll för människors försörjning. Åkerarealen som på de flesta ställen inte var särskilt stor var relativt sett av mindre betydelse.

I Norrland var det ursprungligen skogen som var kreaturens betesmarker. Så var det även i södra Sverige, fast längre tillbaka i tiden. De attraktivaste betena utgjordes av örtrika granskogar med stort löv-inslag. Ett annat, tidigare mycket vanligt sätt att utnyttja skogen var svedjebruket. På ett mindre område fälldes träden innan man lät området brinna. I marken, som näringsberikats genom askan, såddes råg eller rovor. Goda marker, så som frodiga granlider kunde ge mycket höga skördar under några få år. Dessa svedjeåkrar övergavs efter ett par tre år och utgjorde så småningom bete för kreaturen. Ibland svedjades också skogen enbart för att skapa bättre förutsättningar för bete. Mycket stora arealer skogsmark betades och gavs därigenom ett betydligt ljusare och öppnare utseende än i dag.

I dag är skogsbete mycket ovanligt och förekommer endast på någon enstaka plats i länet. Svedjebruket är också sedan lång tid försvunnet. Detta har en mycket lång histria och kan dateras flera tusen år tillbaka i tiden. Från 1800-talets mitt minskade svedjebruket för att in i vårat sekel försvinna. Anledningen till detta var fodervallsbrukets intåg och allmänt effektivare brukningsmetoder vilka gjorde svedjebruket överflödigt.

Av vad som tidigare sagts framgår att hagmarker ursprungligen var mycket ovanliga i länet. De naturliga betesmarkerna som idag fortfarande betas är oftast gamla ängsmarker som sedan slåttern upphörde, kring seklets mitt, övergått till hagmark. Ett undantag till detta mönster utgör Norra Alnön med sin relativt sett låga andel skogsmark och höga andel kulturmark. Där finns i dag en för länet ovanligt hög andel hävdade hagmarker varav många med största sannorlikhet har hävdats som sådana under lång tid.

Det helt dominerande markslaget fram till mitten av 1800-talet var ängsmarken. Denna var en livsnödvändighet då det gällde att få ihop tillräckligt med vinterfoder till kreaturen. Lövtäckt förekom också men i begränsad omfattning i denna del av landet. Det träd som främst utnyttjades här var sälg (Salix caprea). Då vintrarna i de nordligare länen var och är både längre och strängare, än söderöver, var behovet av vinterfoder den i särklass viktigaste faktorn som styrde dåtida markanvändning.

Ett annat uttryck för detta behov var att i stort sett alla lämpliga myrmarker utnyttjades för slåtter. Idag är den verksamheten ett minne blott och det enda som vittnar om denna epok är enstaka kullfallna lador

och gränade hässjestörar på myrarna. Många gånger kunde dessa marker endast slås vart annat eller vart tredje år. För att förbättra foderproduktionen uppfördes ibland olika typer av fördämningar för att åstakomma så kallade "dammängar" eller "silängar". Vid Lillsjön norr om byn Rödvattnet i Ångermanland finns en siläng bevarad. Denna är den enda i sitt slag i länet, kanske landet, och utgör en ovärderlig historiebärare om en svunnen epok.

Ängs- och hagmarker

Arealen naturlig fodermark har minskat mycket kraftigt under andra hälften av detta sekel. Kvarvarande rester av denna naturtyp hotas idag på många sätt. Vetskapen om detta förhållande ledde till att naturvårdsverket i mitten av 80-talet startade det riksomfattande projektet "Ängs- och hagmark". I ett första skede utarbetades en handbok för systematisk inventering och urval av värdefulla ängs- och hagmarker. Därefter har en rikstäckande inventering skett. I Västernorrlands län startade inventeringen 1987 och slutfördes 1990.

I arbetet med Ängs- och hagmarksinventeringen i länet har de naturliga slåtter och betesmarkerna indelats i följande naturtyper. Indelningen bygger på markanvändning (hävdform), markförhållanden samt träd- och buskskikt/täckning. Länets Ängs- och hagmarksinventering har presenterats som två separata delrapporter, del 1 Medelpad och del 2 Ångermanland. Indelningen i naturtyper skiljer sig något mellan dessa båda delrapporter men är i stort densamma.

Hackslått: Torr - frisk slåttermark på ofta rikblockig, kuperad eller sluttande moränmark. Utgörs vanligen av mindre ytor längs åkerrenar, dikeskanter, gårdstun, bryn och odlingsrösen. Hackslåtten är oftast fri från träd och buskar. Namnet hackslått kommer av att man hackar sig fram mellan stenarna med en kortbladig lie. I Ångermanland och längs Indalsälven i Medelpad används också benämningen "skrabbslått". Vegetationen på hackslåttermarker är oftast artrik, både vad det gäller kärlväxter och svampar. Nästan alla idag hävdade betesmarker har tidigare brukats som hackslått. Denna fodermarkstyp utgör den näst vanligast förekommande i Ängs- och hagmarksinventeringen men objekten omfattar mycket små arealer.

Sidvallsäng: Denna naturtyp finns endast beskriven i Medelpadsdelen av Ängs- och hagmarksinventeringen och utgörs av fuktig till våt hackslått på mineraljord utan strandkontakt. Naturtypens fuktängsvegetation kommer av ett högt eller översilande grundvatten.

Annan öppen äng: Torr till frisk slåttermark på sedimentjord eller blockfattig morän. Denna typ var tidigare vanlig i nipsluttningar. Hit förs också slåttermark på gamla lägdor (vallar) som inte plöjts på länge.

Träd- och buskbärande äng: Ursprungligen ovanligt att träd och buskar lämnades kvar i slåtermarkerna. I vissa fall har detta förekommit, t ex i branta nipor och ravinsidor för att motverka ras. En annan sentida form av denna naturtyp har skapats vid skötsel av vissa gravfält.

Damm- och siläng: För att höja tillväxten kunde mindre vattendrag dämmas upp periodvis så att större arealer blev översvämmade, sk dammängar. På

detta sätt erhölls en gödslingseffekt från sedimenterat material. En annan teknik var att avleda vatten från ett mindre vattendrag genom ett system av grävda diken och fåror ut över en slättermark, siläng. Produktionen ökade för att syret i vattnet påskyndade frigörelsen av bundna växtnäringsämnen.

Slåtterkärr: Myrslättermarkerna utgjorde i äldre tider en mycket viktig fodermarkstyp och var den slättermark som omfattade störst areal. Fortfarande vittnar kvarstående hässjestörar om denna idag försvunna myrslåtter.

Sötvattenstrandäng: Utgörs av flacka vattendränkta eller tidvis översvämmade stränder vid sjöar och vattendrag. Dessa var mycket produktiva genom att de gödslades av sediment som avsattes vid högvatten. Denna typ av slättermark kallas "rönningar" eller längre norrut "raningar". Namnen syftar på att man röjde bort buskar för att underlätta slåttern. I Medelpad benämns också denna typ av marker längs älv- och sjöstränder för "änge" och i Ångermanland "inge". De flesta sötvattenstrandängar hävdas idag genom bete men ett fåtal hävdas med slåtter. Dessa senare hyser vanligen en artrik gräs- och lågstarr-vegetation. Fodermarkstypen utgör den tredje vanligast förekommande i Ängs- och hagmarksinventeringen.

Havsstrandäng: Kustens motsvarighet till föregående naturtyp. Nyttjades till både slåtter och bete. Hävdade havsstrandängar hyser ofta en värdefull flora och fågelfauna. Förekommer i länet huvudsakligen på Norra Alnön och där främst inom naturreservaten Långharsholmen och Stornäset.

Fäbodvall: Omfattar i Ångermanland samtliga inventerade fäbodvallar, oberoende om de hävdas genom slåtter, tramp eller är ohävdade. I Medelpad redovisas fäbodar under respektive naturtyp. I länet finns idag inga fäbodar i drift.

Öppen hagmark: Naturlig betesmark som saknar eller endast har enstaka träd eller buskar. Underlaget utgörs ofta av morän men även av sediment, det senare t ex i älvdalarnas raviner. Markfuktigheten är främst frisk till torr. Den idag den i särklass vanligaste typen av naturlig fodermark i länet. Som tidigare nämnts har så gott som alla hagmarker tidigare varit slåtterhävdade.

Björkhage: Trädbeväxt betesmark med björk som dominerande trädslag. Underlaget vanligen torr till frisk morän. I länet en ovanlig naturtyp som troligen har sitt ursprung i öppna slättermarker.

Blandlövhage: Lövträdspräglade hagmarker där björk inte dominerar.

Annan träd- och buskbärande hagmark: All övrig träd- och buskbärande hagmark. Utgörs vanligen av tidigare slättermarker där beteshävden möjliggjort etablering av ett trädskikt. Barrträden dominerar oftast trädskiktet.

Skogsbete: Fritt strövande kreatur på skogsbete är idag mycket sällsynt i länet och förekommer endast på ett fåtal platser bland annat vid Nordsjö by i Ramsele socken.

Här redovisas antal ängs- och hagmarksobjekt och deras areal fördelade på värdeklasser enligt Ängs- och hagmarksinventeringen. Förutom de objekt och arealer som presenteras här nedan finns ytterligare ca 35 ha naturliga fodermarker som inte omfattas av Ängs- och hagmarksinventeringen. Dessa marker utgörs av övervägande havsstrandängar inom naturreservaten Stornäset och Långharsholmen. Sist i varje kommunredovisning finns också en sammanställning (karta + tabell) över ängs- och hagmarksobjekt inom kommunen.

Antal ängs- och hagmarkesobjekt och deras areal fördelade på värdeklasser

Klass	I	II	III	Ö	Summa
Antal objekt	54	127	139	58	378
Areal (ha)	122	207	163	70	562
medelareal/ objekt	2,26	1,63	1,16	1,21	1,49

Hotade arter

Hotade arter är ett i dag vedertaget begrepp som som använts internationellt såväl som i Sverige under en längre tid. Begreppet innefattar bland annat en klassificering av arter i hotkategorier utifrån populationernas känslighet för störningar. De använda hotkategorierna beskrivs enligt följande:

0	Försvunna	Arter (taxa) som försvunnit eller betraktas som försvunna som reproducerande populationer. Endast arter som försvunnit sedan 1850 har behandlats.
1	Akut hotade	Arter (taxa) som löper risk att försvinna som reproducerande populationer inom en nära framtid om hotfaktorerna inte snarast undanröjes.
2	Sårbara	Arter (taxa) vars överlevnad inte är säkerställd på längre sikt. Innefattar bland annat arter med allvarlig tillbakagång i nummerär eller i geografisk utbredning och som möjligen snart kan behöva förads till kategori akut hotade.
3	Sällsynta	Arter (taxa) som för närvarande inte är akut hotade eller sårbara men som ändå är i riskzonen på grund av en population som har en liten totalstorlek eller har en utbredning som antingen är mycket lokalt begränsad eller utglesad.
4	Hänsyns-krävande	Arter (taxa) som inte tillhör kategori 1-3 men som ändå kräver artvis utformad hänsyn.

Placeringen i en hotkategori är inte statisk utan revideras eftersom kännedomen om artens hotstatus förändrats, till exempel på grund av att hotet minskat, ökat eller försvunnit.

De förändringar som skett i odlingslandskapet, speciellt sedan andra världskriget, har lett till att några få arter ökat men att många fler minskat i nummerär. Generellt kan sägas att rationaliseringen inom jordbruket lett till ett mer ensartat landskap med en minskad mångfald som följd. Nedan redovisas kortfattat hot mot arter i odlingslandskapet, orsaker till dessa samt förslag till åtgärder. Hoten presenteras generellt för olika organismgrupper, så som kärlväxter, fåglar med flera.

Kärlväxter: Den artrikedom och blomsterprakt som kännetecknar de ogödslade, slåttrade och betade ängs- och hagmarkerna har de senaste fem decenierna försvunnit i rask takt. Detta har skett på grund av upphörande hävd eller förändrad markanvändning i övrigt. En rad hävdberoende arter har på detta sett minskat kraftigt eller försvunnit. Denna situation gäller generellt i länet och i synnerhet för specifika miljöer så som älvdalarnas niplandskap med en artrik och mycket speciell flora. Här återfinns, speciellt i Ådalen, betade och trampade nipbranter med kraftig solinstrålning. Dessa nipbranter utgör utpostlokaler för en rad sydliga örter. Motsvarande hotsituation gäller också för den torrängsflora som återfinns på hävdade marker i kusttrakternas diabasområden. De här båda miljöer är hemvist för några av länets ovanligare vegetationstyper vars existens är helt avhängig en fortsatt hävd. En utförlig dokumentation av länets ängs- och hagmarker återfinns i inventeringsrapporterna Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad och del 2 Ångermanland.

Länets Ängs- och hagmarksinventering har endast undantagsvis tagit med och redovisat områden mindre än ett halft hektar. Sådana småbiotoper kan ha en viktig betydelse i perspektivet artbevarande. I Norrland där den kvarvarande arealen av naturliga fodermarker är liten är det möjligt att småbiotoper så som vägrenar har en väl så viktig funktion. Dessa slås ofta årligen, av vägverket eller vägförening, för att förhindra uppkomst av lövsly. En annan naturtyp som även den hamnat utanför ovannämnda inventering är gamla slåttervallar som inte plöjts på många år. Många gånger har den hävdberoende floran vandrat ut och överlevt på dessa marker i takt med att den naturliga fodermarkerna växt igen.

Enligt de hotlistor som presenterats finns i länet 73 arter (hotkategori 1 - 4) och 16 arter (hotkategori 0) som är knutna till odlingslandskapet. Av dessa återfinns endast 18 % (13 arter) respektive 6 % (1 art) i de naturliga fodermarkerna. De övriga arterna återfinns i gårdsmiljöernas ruderatvegetation, åkermarkernas (vallarnas) ogräsvegetation samt på vägrenar, dikesrenar och i brynmiljöer. Kännedomen om dessa arter, som inte fångats upp av Ängs- och hagmarksinventeringen, är dålig. Vad som är känt är att många av dessa arter minskat kraftigt i hela landet under de senaste decenierna. Bland ovannämnda arter återfinns bland andra en rad åkerogräs. Orsaken till deras tillbakagång eller försvinnande är kemisk ogräsbekämpning och bättre rensning av utsäde. Många av de vikande åkerogräsen var också knutna till en specifikt gröda. Så hade linet (Linum usitatissimum) ett flertal följeslagare så som lindådra (Camelina sativa ssp alyssum), linrepe (Lolium remotum) och linsnärja (Cuscuta epilinum) vilka nu alla är borta från vårt län.

Fäboddriften har sedan en tid helt upphört i länet. Då denna pågick utgjorde de hårt betade och trampade markerna kring byggnaderna viktiga

lokaler för bland annat flera låsbräkenarter (Botrychium spp.). Även de luckiga och ljusa betesskogarna kring fäbodarna utgjorde livsrum för en speciell flora. Idag utarmas och försvinner fäbodarnas flora på grund av igenväxning.

Svamp: De tidigare vanligt förkommande naturliga fodermarkerna har idag till stor del försvunnit eller försämrats som hemvist för svampar. En viktig anledning till det senare är användningen av konstgödsel. De naturliga fodermarkerna hyser en mycket rik svampflora, främst inom släktena rödskivlingar och noppingar (Entoloma), vaxskivlingar (Hygrocybe), fingersvampar (Clavaria) och jordtungor (Geoglossum). Dessa arter hotas genom igenväxning, plöjning och konstgödsling. I trädbevuxna betesmarker och i betesskogar trivs också många svampar, dels mykorrhizasvampar knutna till träden dels vedsvampar som fodrar gamla grova träd. Det speciella ljusklimatet och betesdjurens tuktning av grässvålen är faktorer som gynnar många svamparter. Över huvud taget tycks bete vara gynnsamt för många marklevande svampar. Betesdjurens tramp och slitage har också en possitiv betydelse för svampfloran.

Kännedomen om odlingslandskapets svampflora är tyvärr dålig då få personer behärskar ämnesområdet. I Ängs- och hagmarksinventeringen finns för ett fåtal objekt noterat förekommst av enstaka arter eller att objektet hyser en rik svampflora. I Medelpad finns dock inom Sundsvalls Myckologiska Sällskap ett kunnande och man har där bedrivit viss inventeringsverksamhet, framförallt av svampfloran på naturliga fodermarker.

Insekter: Kännedomen om hur förändringar i markanvändningen påverkar odlingslandskapets insektsfauna är mycket bristfällig. Detta är inte så konstigt då det rör sig om ett mycket stort antal arter med mycket varierande livsföring och miljökrav. De hotlistor som upprättats för insekter omfattar, för hela landet, närmare 300 arter (hotkategori 1-4) respektive ca 30 arter (hotkategori 0) som påverkats negativt av förändringar inom jordbruket.

Vad som är känt är att det öppna landskapets gräsmarker spelar stor roll för våra fjärilsarter. Närmare hälften (120 arter) av de fjärilsarter som finns registrerade som hotade tillhör gräsmarkerna. Framförallt är det den hävdade ängsmarken som är viktig för insektslivet. Många är de insekter som är knutna till ängens gräs. Här kan bland andra nämnas gräsfjärilar, tjockhuvudfjärilar, gräsmott, nattflyn, vecklare, malar, stritar och gräshoppor. Även den stora artrikedom på örter som kännetecknar de kontinuerligt hävdade ängs- och hagmarkerna erbjuder en varierad livsmiljö och födotillgång. Detta skapar i sin tur förutsättningar för ett mångformigt insektsliv. Generellt kan sägas att de naturliga fodermarkernas insekter gynnas av sen slåtter och förekomst av slåtterrefugier.

Mnemosynefjärilen (Parnassius mnemosyne) kan tjäna som representant för det hävdade odlingslandskapets hotade insekter. Denna fjäril är akut hotad och förekommer mycket lokalt. Sin nordligaste utpostlokal, i Norden, har den i de småbrutna odlingsmarkerna på sluttningarna mot Klingerfjärden. Här har den ett tämligen starkt fäste. Mnemosynefjärilen är knuten till ett halvöppet, hävdat odlingslandskap med livskraftiga bestånd av värdväxten smånunneört (Corydalis intermedia). Av denna växt, som trivs i soliga bryn och gläntor, livnär sig fjärilens larver. En

alltför långt gången igenväxningen av den hävdade marken missgynnar arten.

De viktiagaste orsakerna till utarmningen av odlingslandskapets insektsfauna utgörs av:
* igenväxning och igenplantering av öppen odlingsmark.
* upphörd betesgång.
* dikningsföretag och igenfyllning av småvatten.
* kvävegödsling av framförallt ängs- och hagmarker.
* pesticidanvändning.
* borttagande av åkerholmar och andra odlingshinder.
* minskat inslag av ljusa brynzoner.

Mest utsatta är arter som för sin föda och livsföring är bundna till en enda växtart som i sin tur hotas av förändrad markanvändning.

Groddjur och reptiler: Dessa djur har drabbats hårt av förändringarna i odlingslandskapet. Groddjuren är framförallt för sin äggläggning och larvutveckling beroende av vatten. Det allvarligaste hotet har utgjorts av den omfattande torrläggning och utdikning av våtmarker (så som kärr, dammar och andra permanenta vattensamlingar) på betes- och jordbruksmark. Många återstående småvatten har dessutom förstörts genom dumpning av avfall, övergödning eller beskuggning. Även försurningen har påverkat reproduktionen negativt på senare år. Småvattnen i odlingslandskapet måste skyddas samtidigt som lämpliga landmiljöer (naturbetesmarker, fuktigare ängsmarker, brynmiljöer) säkras i anslutning till dessa.

De groddjur som påverkats av dessa förändringar och som förekommer här i länet är vanlig groda (Rana temporaria), åkergroda (Rana arvalis), mindre vattensalamander (Triturus vulgaris) och större vattensalamander (Triturus cristatus). Den senare tillhör hotkategori 4 och förekommer mycket sparsamt i anslutning till permanenta dammar, i länets sydöstliga del.

Också snoken (Natrix natrix) tillhör hotkategori 4 och har missgynnats av förändringarna i odlingslandskapet, med den minskande tillgången på småvatten. Dessa utnyttjas i hög grad för att söka föda. En ännu viktigare orsak till att snoken minskat starkt i Norrland är den ändrade gödselhanteringen som påverkat fortplantningen. Gödselstackar utnyttjas för äggläggning då värmen från dessa påskyndar ungarnas utveckling.

Fåglar: Den förändring och rationalisering som skett inom det Norrländska jordbruket har lett till en utarmning av odlingslandskapets fågelfauna. Sedan andra världskriget har hela markslag försvunnit och totalarealen jordbruksmark krympigt. Följden av detta är att en rad fåglar som tidigare varit vanliga i odlingslandskapet minskat eller försvunnit. Ett exempel på det senare är kornknarren som tidigare var relativt allmän i S Norrlands kustland. Bättre jordbearbetning, bättre utsäde, ökad användning av handelsgödsel och kemiska bekämpningsmedel, tidigare vallskördar (ensilering), minskat antal betesdjur och rationellare gödselhantering är förändringar som alla lätt till ett sämre skydd och en minskad födotillgång för det öppna landskapets fåglar. De arter som detta handlar om är fåglar som är välkända för de flesta av oss men som under senare år visat vikande antal. Tofsvipa, storspov, ladusvala, hussvala, sånglärka och stare är alla knutna till det öppna brukade landskapet.

Ett odlingslandskap där dessa fåglar ges goda förutsättningar, att häcka och söka föda under flyttning, har en stor öppen vidd. I denna kan även annan öppen mark som hällmarker, våtmarker och sjöar räknas in. De öppna ytorna är viktiga för att fåglarna på ett tidigt stadium skall kunna upptäcka rovdjur. En art som illustrerar detta är storspoven som mycket sällan häckar i områden där den öppna vidden understiger 100 ha. Ett stort plus är det dessutom om landskapet innehåller sjöar eller våtmarker vilka hyser en god tillgång på föda. Brukningsimpediment av skilda slag, helst trädlösa, är också av godo. Ytterligare en värdefull ingrediens är ett lågvuxet fältskikt (<15 cm). Det erbjuder en god tillgång på lättillgänglig insektsföda. Enstaka träd och buskar kan få finnas i landskapet men sammanhängande träd- och buskskikt missgynnar odlingslandskapets fåglar.

Den driftsform inom jordbruket som bäst svarar mot dessa krav är djurhållning med betesdrit. Flera av dessa fåglar hämtar i stor utsträckning också sin föda från de insekter som dras till de betande djuren. Vill man åstakomman ett odlingslandskap med en rik fågelfauna skall det alltså innehålla gott om betande djur.

Andra konkreta åtgärder som förbättrar vilkoren för det öppna landskapets fåglar är att:

* hugga eller röja bort smala bälten av strandskog eller lövsly mellan jordbruksmark och vatten.
* ta bort träd och buskar från åkerholmar, diken och bryn.
* försöka hålla fältskiktet på dessa ytor kort.

Aktuell jordbruksstatistik

Här presenteras statistik som något lite belyser de förändringar som skett inom jordbruket i länet. I tabellerna redovisas för respektive kommuner och för länet som helhet areal av olika ägoslag, jordbruksföretag med djurhållning samt antal husdjur. Siffrorna omfatar åren 1980, 1989 samt 1990 och är hämtade och sammanställda från lantbruksregistret.

Areal odlingsmark i hektar fördelat på ägoslag

		Åker (inkl.vall)			Betesmark				
Kommun	Nr.	1980	1989	1990	1980	kultiverad betesmark	naturlig fodermark	1989	1990
Ånge	60	4 819	4 543	4 531	448	171	277	373	360
Timrå	62	3 059	2 966	2 962	450	145	305	309	305
Härnösand	80	4 361	4 226	4 201	604	156	448	492	473
Sundsvall	81	12 915	12 817	12 691	1 635	532	1 103	1 418	1 333
Kramfors	82	9 551	8 958	8 983	752	275	477	607	560
Sollefteå	83	9 650	9 104	9 019	1 439	560	879	1 088	1 074
Örnsköldsvik	84	18 906	16 937	16 563	2 878	853	2 025	1 870	1 759
summa länet		63 261	59 551	58 950	8 206	2 692	5 514	6 157	5 864

Antal jordbruksföretag med djurhållning fördelat på djurslag

Kommun	mjölkkor			övrig nötkreatur			får		
	1980	1989	1990	1980	1989	1990	1980	1989	1990
Ånge	89	45	44	47	28	28	45	39	41
Timrå	62	49	44	30	23	24	16	9	10
Härnösand	147	76	73	41	42	43	28	34	36
Sundsvall	288	198	178	144	120	122	95	89	88
Kramfors	283	154	151	72	63	57	49	45	48
Sollefteå	268	155	147	79	81	87	90	74	69
Örnsköldsvik	766	364	314	256	234	244	199	137	147
summa länet	1 903	1 041	951	669	591	605	522	427	439

Antal husdjur fördelat på djurslag

Kommun	mjölkkor			övrig nötkreatur			får		
	1980	1989	1990	1980	1989	1990	1980	1989	1990
Ånge	783	768	765	1 280	1 298	1 441	1 867	2 035	2 028
Timrå	947	975	969	1 189	1 209	1 226	534	172	248
Härnösand	1 315	973	971	1 647	1 441	1 404	893	1 046	822
Sundsvall	3 254	3 195	2 964	4 374	4 286	4 375	4 390	3 957	4 077
Kramfors	3 070	2 393	2 453	3 654	2 876	2 958	3 699	2 813	2 923
Sollefteå	3 096	2 327	2 541	3 401	2 957	3 147	3 639	2 611	2 586
Örnsköldsvik	6 213	4 124	4 070	7 982	6 412	6 534	4 114	4 045	4 559
summa länet	18 678	14 755	14 733	23 527	20 479	21 085	19 136	16 679	17 243

AGRARA VARDAGSLANDSKAPET

Länets odlingslandskap har generellt ett stort bevarandevärde. I en del av landet som till den allra övervägande delen domineras av skogsmark bidrar odlingsmarkerna bara genom sin öppenhet till ett mångformigare och attraktivare landskap. Detta gäller både i biologiskt hänseende såväl som rent estetiskt. Det faktum att den odlade marken i länet är belägen i områden med oftast stora höjdskillnader skapar speciella förutsättningar. I och med landskapets dramatiska relief saknar länet vad man kallar slätter och odlingsmarken är nästan alltid mer eler mindre sluttande. De större jordbruksområdena ligger i de stora älvdalarna vilka också utgör de äldsta odlingsbygderna. Här har de viktiga komunikationslederna gått fram och gör så än i dag. Detta gör att dessa odlingsbygder representerar stora upplevelsevärde för många människor. Länets odlingslandskap har också generellt en stor betydelse som kunskapskälla och studieobjekt för allmänheten och för forskning av olika slag.

Länets odlingsmarker har genom sina lägen i älvdalar och i sluttningar mot sjöar en speciell uppbyggnad. De utgör oftast så kallade "lidlägesbygder". Generellt kan en sådan odlingsmark beskrivas enligt följande. Bebyggelsen ligger placerad på den grövre moränmarken upp mot skogsbrynet. I anslutning till bebyggelsen ligger, i förekommande fall, kvarvarande rester av oftast steniga naturliga fodermarker. På sluttningarna nedanför bebyggelsen är åkermarken belägen. Denna ligger på mer eller mindre mäktiga sediment vilket medför att förekomsten av odlingshinder oftast inte är så stor. Odlingsmarken avgränsas nedåt ofta av en sjö eller annat vattendrag. I övergången mellan åker och vatten återfinns strandängar. Dessa var tidigare viktiga slåttermarker. I dag betas vissa av dessa strandängar men på de flesta håll håller de på att växa igen med lövsly eller har redan gjort det.

Ett för länet mycket specifikt men ur europeiskt perspektiv unikt odlingslandskap är det som återfinns i älvdalarnas terrass- och niplandskap. Denna landskapstyp förekommer främst i Indalsälvens, Ångermanälvens och Faxälvens dalgångar. Landskapets former bildades då älvarna i takt med landhöjningen eroderade ner genom de finkorniga sediment som avsattes efter inlandsisens avsmältning. Denna process har skapat en topografiskt mycket varierad landskapstyp med terrasser åtskilda av branta sluttningar, så kallade nipor, och djupt nedskurna raviner. Odlingslandskapet har därigenom fått en mycket speciell karaktär. De branta niporna och ravinerna utnyttjades tidigare för slåtter och senare bete emedan den planare marken uppe på terrasserna brukades mer intensivt. I dag har hävden av de branta niporna och ravinerna på på många ställen upphört och där växer nu lövskog.

En annan typ av odlingslandskap som är mycket speciellt för länet är det som återfinns i Höga Kustens smala dalgångar. Området har som namnet antyder en karaktäristisk topografi med höga berg och förkastningsbranter åtskiljda av dalgångar och fjordliknande vikar. Odlingslandskapet återfinns i de talrika trånga dalgångarna, som ligger som ett rutnät över området. Här har havssediment lagrats och bildat bördiga jordar då dalbottnarna i och med landhöjningen stigit ur havet. Kulturlandskapet är inom hela området starkt präglat av landskapets dramatiska former och de trånga dalgångarna rymmer ett småskalig odlingsbygd, ofta

i branta sluttningar. På flera platser återfinns också små kustnära odlingsmarker i dalar som mynnar mot havet.

Naturvärden

De odlade markernas stora kontakt med vatten är karaktäristiskt för länets odlingslandskap. Övergångszonerna mellan odlad mark och vatten utgör ekologiskt mycket värdefulla områden. Dessa miljöer är bland annat viktiga födosöksområden och häckningsplatser för fåglar och yngelplatser för groddjur. Det är därför viktigt att denna typ av marker inte dräneras ut eller tillåts växa igen.

Odlingslandskapets växt- och djurliv är ett resultat av en kontinuerlig kulturpåverkan som fortskridigt under lång tid. De värden som detta växt- och djurliv representerar är beroende av att vi fortsätter med denna hävd av marken. De små isolerade områden där odlingslandkapets äldre struktur bevarats måste därför ges möjlighet att även fortsättningsvis brukas på ett traditionellt sätt. Även i det storskaliga, mer rationellt brukade, odlingslandskapets är marginalmarker/restbiotoper så som fragment av äldre typer av fodermarker, nipor, raviner, våtmarker, bryn, väg- och åkerrenar, öppna diken och åkerholmar av mycket stor betydelse. Dessa miljöer utgör refugier med många gånger specifika samhällen som bidrar till den biologiska mångfalden på landskapsnivå.

Vad som sker idag är att hävden av dessa marginalmarker upphör i en allt snabbare takt. De tidigare öppna skogsbrynen kantas av en lövskogsbård, i diken växer buskridåer upp och på de öppna strandängarna vandrar viden ut. Allt detta bidrar till ett mer ensartat och därigenom artfattigare odlingslandskap.

Kulturmiljövärden

Odlingslandskapet vittnar om länet kolonisation och berättar brukarnas historia. Ur odlingslandskapet kan utläsas hur människor livnärt sig på jorden i kombination med andra näringar och hur odlingssystem och metoder förändrats genom tiderna. Genom dessa aktiviteter har landskapet fått sitt utseende och innehåll. Därigenom utgör vårt odlingslandskap ett ovärderligt dokument över gångna generationers mödor och vår historia. De värdefullaste odlingslandskapen är de där denna historia tydligast träder fram för våra ögon. De spår i detta landskap som förmedlar denna historia är därför viktiga att bevara.

Dessa spår utgörs bland annat av fornlämningar i form av gravhögar, stensättningarar, boplatslämningar mm. De berättar om människors bosättningar i förhistorisk tid, var dessa var belägna och hur marken utnyttjades. Med andra ord berättar fornlämningarna den tidiga kolonisationshistorien.

Andra spår utgörs av landskapselement så som dikessystem, hägnader och odlingsrösen som de skiftande brukningsformerna gett upphov till. Här utgör bebyggelsen också ett mycket värdefullt dokument. Dess läge, struktur och utformning utgör ett tydligt vittnesbörd för olika tiders byggnadsskick och markorganisation. Bebyggelsen var också ett uttryck för status och rikedom och indirekt förstås motsattsen.

Ytterligare en form av spår som vittnar om landskapets historia är ortnamnen. Dessa utgör ett viktigt dokument över kolonisations- och markanvändningshistoria. Som exempel kan nämnas att byar vars namn slutar med ändelsen -sta ger en ungefärlig datering till yngre järnålder. Ortnamnen är dock inte alltid entydiga och ska tolkas med stor försiktighet. Namnen kräver oftast en mer ingående analys av en kunnig person. Resurser för ett sådan arbete har tyvärr inte funnits inom ramen för programarbetet. Dessutom är ortnamnen, åtminstäne på kort sikt, inte beroende av nutida markanvändning och de har därför endast undantagsvis behandlas i programmet.

Målet för bevarande av natur- och kulturmiljövärden

Målet är att bevara ett odlingslandskap där kontinuiteten i markanvändningan kan upprätthållas, där det agrara kulturarvet speglas och där hävdformade landskapselement kan bibehållas. Uppnås detta kan också odlingslandskapets biologiska mångfald bevaras. Medlet att uppnå detta mål är att odlingslandskapets värden beskrivs i bevarandeprogrammet, information ges till brukare och andra berörda parter och att aktiv vård av särskilt värdefulla odlingslandskap stöds.

Lagstiftning

Olika lagar och förordningar kan tillämpas för att bevara natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet. Dessa lagar har olika utformning. Naturresurslagen har ett övergripande synsätt och anger huvuddragen för användandet av mark- och vattenområden. Andra lagar, så som skötsellagen och skogsvårdslagen, styr olika näringars och verksamheters inriktning och innehåller hänsynsregler vilka påverkar landskapets utseende. Slutligen finns lagar som syftar direkt till att bevara natur- och kulturmiljövärden i landskapet. Dessa utgörs av naturvårdslagen och kulturminneslagen som tillsammans med plan- och bygglagen innehåller mer detaljreglerande bestämmelser och möjligheter att styra markanvändningen mot bevarande av värdefulla odlingslandskap. Både länsstyrelse och kommuner arbetar med tillämpningen av lagarna (se nedan under respektive lag). Ansvaret för att odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden bibehålls är således delat. Även enskilda näringsidkare samt andra måste självfallet följa dessa lagars intentioner.

Nedan redovisas de avsnitt ur ovan nämnda lagar som är tillämpliga i bevarandearbetet. För utförligare uppgifter om dessa lagar hänvisas direkt till respektive lagtext.

Lagen om hushållning med naturresurser (SFS 1987:247)

Naturresurslagen (NRL) är vad man kallar en paraplylag och dess bestämmelser skall tillämpas vid prövning enligt flera andra lagar. Den reglerar också hanteringren av områden av riksintresse för natur- och kulturmiljövård samt friluftsliv.

I **2 kap**, grundläggande hushållningsbestämmelser står:
1 §, "Mark- och vattenområden skall användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. Företräde skall ges sådan användning som medför

en från allmän synpunkt god hushållning".

3 §, "Mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön". Hävdade naturliga slåtter- och betesmarker utgör exempel på områden som är särskilt känsliga ur ekologisk synpunkt.

4 §, "Jord- och skogsbruk är näringar av nationell betydelse. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpukt tillfredställande sätt genom att annan mark tas i anspråk".

6 §, "Mark- och vattenområden som har betydelse från allmän synpunkt på grund av områdenas naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av områden för friluftsliv i närheten av tätorter skall särskillt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket."

3 kap, säskilda hushållningsbestämmelser för vissa områden i landet.
1 §, "De områden som anges i 2 - 6 §§ är, med hänsyn till de natur- och kulturvärden som finns i områdena, i sin helhet av riksintresse. Exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön får komma till stånd i dessa områden endast om hinder inte möter enligt 2 - 6 §§ och om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdenas natur- och kulturvärden".

2 §, "Inom följande områden skall turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets intressen särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andras ingrepp i miljön".

Av de områden som listas under 2 § är ett beläget inom länets gräns. Detta är höga Kusten, närmare bestämt kustområdet och skärgården från Storfjärden vid Ångermanälvens mynning norrut till Skagsudde.

Plan- och bygglagen (SFS 1987:246)

Kommunerna har numera ansvaret för planering och byggande. Anvisningar för denna verksamhet finns i plan- och bygglagen (PBL). PBL reglerar hur kommunerna ska behandla byggande samt planering av mark och vattenanvändning. PBL är också en av de lagar som ska hanteras efter intentionerna i NRL.

2 kap: Allmänna intressen som skall beaktas vid planläggning och vid lokalisering av bebyggelse.
2 §, "Vid planläggning och i ärenden om bygglov och förhandsbesked skall lagen om naturresurser mm tillämpas."

3 kap: Krav på byggnader mm.
1 §, "Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. ....."

10 §, "Tillbyggnader, ombyggnader och andra ändringar av byggnad skall utföras så varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara. ..."

12 §, "Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas."

15 §, "Tomter som tas i anspråk för bebyggelse skall anordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. ..."

4 kap: Översiktsplan.
1 §, "I översiktsplanen skall redovisas allmänna intressen som bör beaktas vid beslut om användning av mark- och vattenområden. ..."

Naturvårdslagen (SFS 1966:822, ändrad och omtryckt 1991:241)

I naturvårdslagen (NVL) finns en rad paragrafer till stöd för skyddet av naturmiljön. NVL omfattar också den kulturpräglade miljön vilket framgår av **§ 3a** där det sägs att "Med avseende på den kulturpräglade naturmiljön är lagen tillämplig i den mån skydd ej gäller enligt lagen (1988:950) om kulturminnen m.m." Länsstyrelsen är den myndighet som har huvudansvaret för att lagen efterföljs och utgör dessutom part vid samråd. I **2 §** NVL konstateras dock att naturvården är en såväl statlig som kommunal angelägenhet. Naturvårdslagen ska även den tillämpas mot bakrund av NRL.

Naturreservat:
Område kan avsättas som naturreservat enl. **7 §** eller tillfälligt (högst 3 år) i väntan på permanent skydd som interemistiskt naturreservat enl. **11 §**.

Naturminnen:
Naturföremål med tillhörande markområde kan avsättas som naturminne enl. **13 §**.

Särskilda bestämmelser till skydd för växt- och djurarter:
För särskilt skydd av djur- eller växtart inom visst område kan länsstyrelsen inskränka rätten till jakt eller allmänhetens eller markägarens rätt att uppehålla sig inom området enl. **14 §**, t ex fågelskyddsområde.

Särskilda bestämmelser till skydd för naturmiljön:
Markavvattnande åtgärder så som att "sänka eller tappa ur en sjö" får inte utföras utan länsstyrelsens tillstånd enl. **18c §**.
Områden där det behövs särskilda åtgärder för att skydda eller vårda naturmiljön men där avsättande av naturreservat inte är nödvändigt kan av länsstyrelsen avsättas som naturvårdsområde enl. **19 §**.
Vid arbetsföretag som väsentligt kan ändra naturmiljön skall innan företaget utföres samråd ske med länsstyrelsen enl. **20 §**.

Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950)

I kulturminneslagen (KML) finns en rad paragrafer till stöd för arbetet med att bevara värdefulla kulturmiljöer i odlingslandskapet. KML **1 §**

säger att " Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön...". Länsstyrelsen är den myndighet som har huvudansvaret för att lagen efterföljs.

2 kap, Fornminnen
Fasta fornlämningar och fornfynd
1 § "Fasta fornlämningar är skyddade enligt lag.
Fasta fornlämningar är följande lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna
1. gravar, gravbyggnader och gravfält samt kyrkogårdar och andra begravningsplatser,
2. resta stenar samt stenar och bergytor med inskrifter, symboler, märken och bilder samt andra ristningar eller målningar,
3. kors och minnesvårdar,
4. samlingsplatser för rättsskipning, kult, handel och andra allmänna ändamål,
5. lämningar av bostäder, boplatser och arbetsplatser samt kulturlager som uppkommit vid bruket av sådan bostäder eller platser, liksom lämningar efter arbetsliv och näringsfång,
6. ruiner av borgar, slott, kloster, kyrkobyggnader och försvarsanläggningarsamt andra märkliga byggnader och byggnadsverk,
7. färdvägar och broar, hamnanläggningar, vårdkasar, vägmärken, sjömärken och liknande anläggningar för samfärdsel samt gränsmärken och labyrinter,
8. skeppsvrak, om minst etthundra år kan antas ha gått sedan skeppet blev vrak.
Fasta fornlämningar är också naturbildningar till vilka ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen är knutna liksom lämningar efter äldre folklig kult".

2 § Till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken eller på sjöbottnen som behövs för att bevara fornlämningen och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Detta område benämns fornlämningsområde.

3 kap, Byggnadsminnen
1 § "En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminne enligt detta kapitel får också tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde".

Lagen om skötsel av jordbruksmark (SFS 1979:425, senast ändrad 1991:643)

Skötsellagen (SkL) styr jordbruksnäringens verksamhet men innehåller också hänsynsregler riktade mot natur- och kulturmiljövärden i landskapet. Länsstyrelsen är den myndighet som har ansvaret för att lagen efterföljs.

Enligt lagens **4 §** skall "anmälan om att ta jordbruksmark ur jordbruksproduktion" göras av brukaren och/eller markägaren till länsstyrelsen. Jordbruksmarken får tas ur produktion tidigast åtta månader efter anmälan om inte länsstyrelsen medger annat. Nedläggning av jordbruksmark

kan innebära att skyddsvärda natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet förstörs. Denna anmälningsplikt gör det därför möjligt för länsstyrelsen att kunna agera i tid och ta upp förhandlingar om fortsatt brukande.

Lagens **6a §** föreskriver att "Vid skötsel av jordbruksmark och vid annan markanvändning i jordbruket skall hänsyn tas till naturvårdens intressen".

Statens jordbruksverk (SJV) har med stöd av **5 §** förordningen (1979:426) om skötsel av jordbruksmark medelat reviderade föreskrifter till **6a §** SkL (SJVFS 1991:97). I dessa föreskrivs vilken hänsyn som skall och bör tas; till sk brukningshinder (åkerholmar, odlingsrösen, brukningsvägar, våtmarker, öppna diken mm), i samband med placering av massor och avfall, spridning av gödsel samt nyodling.

Två avgörande förutsättningar för att intentionerna i 6a § skall kunna infrias är att det finns en lokal kunskap om odlingsladskapets värden samt att brukaren har ett intresse av att bevara dessa.

Element i odlingslandskapet som bör åtnjuta denna föreskrivna hänsyn är bland andra:

* Åkerholmar-odlingsrösen: Det är viktigt att dessa inte användas som avskälpningsplatser (för t ex sprängsten och andra massor, grönfoderembalage, hö och halm). Egentligen är åkerholmar och odlingsrösen i behov av skötsel i form av röjning och många gånger även slåtter. De kan också i vissa fall utgöra fornlämningar.

* Brukningsvägar: Äldre sådana bör inte tas bort då de vittnar om tidigare markanvändning samtidigt som de ökar tillgängligheten för allmänheten och risken minskar att folk beträder den egentliga jordbruksmarken.

* Öppna diken, vägrenar och åkerrenar: Öppna diken bör inte läggas igen då de tillsammans med väg- och åkerrenar utgör värdefulla växtplatser för många ängsväxter och även ovanligare åkergräs. Dessa miljöer är också av stor vikt för bland annat insektsfaunan. Om åkerns gröda besprutas med bekämpningsmedel bör en sprutfri zon lämnas närmast åkerrenen. De är också värdefullt om dessa miljöer, helst årligen, slås.

* Våtmarker: Mindre våtmarker ute i odlingsmarken är mycket viktiga och får inte fyllas igen eller utnyttjas som avskälpningsplatser. En mycket stor del av länets odlingsmarker ligger i anslutning till sjöar och vattendrag. De strandängar som här utgör övergångszon mot vattnet är värdefulla miljöer. Vid upphörande hävd växer dessa tyvärr mycket snart igen med lövsly och en fortlöpande hävd av dessa marker är därför önskvärd.

* Mark i anslutning till jordbruksmark: De öppna brynen som kantat odlingsmarken har i dag på många ställen växt igen med lövskog eller håller på att göra det. Brynen utgör viktiga livsmiljöer för bland annat värmekrävande växter och insekter. Dessa miljöer kräver hävd. Ett sätt hålla brynen öppna är att vid betesdrift sätta stängslet en liten bit in i skogen så djuren kan beta brynet.

Skogsvårdslagen (SFS 1979:429)

Även skogsvårdslagen (SVL) innehåller hänsynsparagrafer som till vissa delar berör den odlade marken. I föreskrifterna till SVLs 21 § sägs "...Hänsyn skall tas till värdefull kulturmiljö och landskapsbild...". Vidare finns föreskrifter som innebär varsamhet med miljön runt och i det odlade landskapet. Exempel på detta är att skiften inne i jordbruksbyar inte skall skogsplanteras så att åkermarken och byns "inre rum" splittras upp. Numera tillåter lagstiftningen även att jordbruksmark ligger i långtidsträda utan att betraktas som skogsmark. Ansvarig myndighet för att lagen efterföljs är Skogsvårdsstyrelsen. SVL är inte kopplad till NRL.

SÄRSKILT UTVALDA OMRÅDEN

Den volymsmässigt övervägande delen av denna skrift utgörs av beskrivningar av de områden som valts ut och klassificerats. Den totala arealen av dessa områden omfattar ungefär hälften av länets odlingsmark. Nedan redovisas hur och på vilka grunder detta arbete skett. Områdenas antal och areal fördelade på respektive värdeklass presenteras i tabellform.

Arbetsmetodik

Här presenteras den arbetsgång, det stegvisa förlopp som lett fram till det nuvarande förslaget till bevarandeprogram. Även det matrial som utgjort underlag för urval, beskrivning och klassifisering av områdena samt på vilket sätt denna klassifisering skett presenteras. Därpå följer en kort diskussion om bristerna i underlagsmaterialet och utifrån dessa brister behövliga och önskvärda kompletteringar. De förkortningar och begrepp som förekommer i texten förklaras också. Slutligen beskrivs hur materialet presenteras i rapporten.

Arbetsgång

Steg 1 Genomgång och sammanställning av befintligt underlagsmaterial. Detta material har utgjorts av naturvårdsregister, fornminnesregister, beslut om riksintressen, kommunala översiktsplaner, inventeringsrapporter mm.

Steg 2 Urval av områden. Detta har skett utifrån befintligt underlagsmaterial. Vid urvalet har en sammanvägning gjorts av natur- och kulturvärden såväl som friluftslivs- (upplevelse-) värden.

Steg 3 Fältkontroll av utvalda områden. Detta har skett mycket översiktligt från bil och framför allt för att kontrollera hävdtillstånd.

Steg 4 Klassificering av områden. Denna har skett med hjälp av de nedan presenterade kriterierna tillämpade på sammanställt material samt noteringar utifrån fältkontroll.

Steg 5 Remissomgång till kommuner och andra berörda instanser så som jordbrukets intresseorganisationer, ideella föreningar m fl. Sammanställning av under remissomgången inkommet material och revidering av bevarandeprogrammet.

Steg 6 Fastställande av slutgiltig version av bevarandeprogrammet.

Underlagsmaterial

Följande material har används vid urval, klassificering och beskrivning av bevarandevärda områden i länet. Detta har skett utifrån tidigare dokumenterade natur-, kultur- och friluftslivs- (upplevelse-) värden. En fullständig förteckning över använt material redovisas under respektive kommun.

* Ängs- och hagmarksinventeringen i Medelpad och Ångermanland, 1990.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister i Västernorrlands län.

* Beskrivningar av de områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården och friluftslivet.
* Kommunala översiktsplaner.
* Kulturmiljövårdsprogram.
* Bebyggelseinventeringar.
* Fornlämningsregistret.
* Regionala utredningsrapporter (Ljungan, Indalen, Ådalen, Höga Kusten).
* Natur- och kulturinventeringar.
* Landskaps(bilds)inventeringar.
* Aktuell lantbruksstatistik (Lantbruksregistret 1980, 1989 och 1990).
* Infraröda (IR) flygbilder (1986).

Klassificering

För varje område, utom E4:ans närområde, har en klassificering skett utifrån dokumenterade natur- och kulturmiljövärden. Naturvärdena har klassificerats, enligt gängse metod, i en tregradig skala (klass I, II eller III) och kulturvärdena i en tvågradig skala (klass I eller II). I ett andra steg har en sammanvägd klassificering gjorts i en tregradig skala (A, B, eller C). Denna klassning bygger på en sammanvägning av natur- och kulturmiljövärden samt friluftslivs-(upplevelse-)värden. Stor vikt har här lagts vid områdets helhetsutseende som odlingslandskap.

De olika klasserna representerar:

Naturvård	I	- Högsta bevarandevärde
	II	- Mycket högt bevarandevärde
	III	- Högt bevarandevärde
Kulturmiljövård	I	- Största betydelse ur bevarandesynpunkt
	II	- Stor betydelse ur bevarandesynpunkt
Sammanvägt bevarandevärde	A	- Högsta bevarandevärde
	B	- Mycket högt bevarandevärde
	C	- Högt bevarandevärde

För de två områden som innehåller delområden har en klassificering av de enskilda delområdena gjorts. Denna klassificering är uppdelad på samma sätt som för områdena med det undantaget att även friluftslivsintressena klassificerats i en tregradig skala motsvarande den för naturvärdena. Denna delområdesklassificering ska endast användas för jämförelse mellan delområden inom respektive område och inte för någon form av jämförelse mellan olika områden.

I de sammanställningar av Ängs- och hagmarksinventeringen som redovisas vid respektive kommun klassificeras objekten i en fyrgradig skala. Skalan motsvarar den för naturvård ovan med undantag av den fjärde klassen Ö. Denna representerar områden med visst bevarandevärde men ej tillräckliga kvaliteer för att hänföras till klass III.

De nedan uppräknade kriterierna har använts vid bedömningen/klassningen av områdenas bevarandevärde med länet som referens. Vid klassningen har en sammanvägning av de för varje område bedömda kriterierna gjorts. De kriterier som varit av avgöarande betydels för bedömningen av bevarandevärdet/klassificeringen anges för respektive område.

* Representativt odlingslandskap; området utgör en god representant för sin typ i den naturgeografiska regionen respektive kulturlandskapsregionen. Området är kännetecknande för regionen och ger identitet åt

bygden.

* Representativ bebyggelsestruktur; bebyggelsen och bebyggelsestrukturen innom området har ett för regionens kulturlandskap väl bevarad, typisk karaktär.
* Säregen/märklig beskaffenhet; området är av säregen och märklig beskaffenhet och har särdrag som aviker från de för regionen typiska karaktärsdragen. Området säreget genom att utgöra rest av äldre markanvändnings/brukningsform.
* Artrikedom; området hyser ett för regionen artrikt och livskraftigt hävdformat växt- och djurliv. Uppgifter gäller huvudsakligen kärlväxter och fåglar. Vad det gäller andra organismgrupper är kännedomen, med något undantag, praktiskt taget obefintlig.
* Mångformighet; området är mångformigt, variationsrikt, mosaikartat. Detta genom inslag av olika typer av naturliga betes- och slåttermarker men framförallt genom förekomst av olika landskapselement, så som åkerholmar, träddungar, ängslador, vattendrag och sjöar mm.
* Agrarhistorisk kontinuitet; området har agrarhistoriskt värde genom kontinuitet i användningen som jordbruksmark och innehåll av lämningar som vittnar om detta.
* Hotad naturtyp; området innehåller naturliga betes- och slåttermarker som redovisats i Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad och Ångermanland) 1990.
* Faunistiskt värde; området eller delar av det utgör en värdefull lokal för viss fauna. Detta värde är knutet till hävd och uppethållande av odlingsmarken. Kan till exempel gälla rast- och häckningslokaler för fåglar.
* Hotade kulturlandskapselement; området innehåller hotade kulturlandskapselement så som äldre bebyggelse, hägnadssystem, brukningsvägar, dikessystem, odlingsrösen, hässjevirke etc.
* Storlek; området innehåller en förhållandevis stor areal naturliga betes- och slåttermarker. Ju större sammanhållen areal med dessa marker eller ju tätare många små objekt ligger inom området ju värdefullare är det med hänsyn till arters överlevnad.
* Helhet; helheten är bevarad och området utgör en komplett jordbruksmiljö med välbevarad rumslig struktur utan större sentida exploateringar så som kraftledningar, större vägar, täkter, skogsplanteringar etc.
* Musealt jordbrukslandskap; området hyser ett för regionen ålderdomligt jordbruk av museal karaktär med ett historiskt relativt oförändrat odlingssystem i form av småskalig åkermark, naturlig betes- och slåttermark, eventuellt betad skog, äldre bebyggelse, odlingsvägar etc.
* Nuvarande jordbruksdrift, hävd; gäller framförallt hävdtillståndet på mark och vegetation. Området bedöms vara välhävdat, svagt hävdat eller sakna hävd.
* Skönhetsvärde; området ger besökaren värdefulla upplevelser genom att det har stora skönhetsvärden.
* Studieobjekt; området ger besökaren värdefulla upplevelser genom att fungera som studieobjekt.

Brister och önskemål

Ett problem i arbetet har varit den brist som föreligger på relevant underlagsmaterial. Detta gäller för såväl natur- som kulturmiljövårdens sida. Det befintliga materialet är mycket heterogent och uppgifterna om odlingslandskapet är oftast mycket sporadiska och summariska. Då de

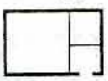
förekommer behandlar de oftast detaljer-punktobjekt så som byggnader, fornlämningar, enskilda arter eller små biotoper. Underlagsmaterialets geografiska täckning är också ojämn, med en konsentration till kust och älvdalar, vilket i sin tur påverkat urvalet av områden till bevarandeprogrammet.

Vad som vore önskvärt är någon form av, för länet heltäckande, inventering med fokusering på landskapet som enhet. En inventering som efter fastlagda metoder bedömde odlingslandskapets helhet utifrån innehåll av olika typer av landskapselement. Det är i samband med detta mycket viktigt att påpeka att en sådan inventering inte skall behandla natur- och kulturvärden separat. Insikten om att odlingslandskapet är en sammansmältning av bland annat dessa båda intressesfärer skall vara vägledande för ett sådant arbete. Tiden och resursramen för detta arbete har dock inte medgivit att någon sådan inventering gjorts. Detta på grund av behovet att snarast få fram ett bevarandeprogram för länet.

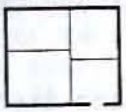
Förkortningar och begrepp

Här ges kortfattade förklaringar till de förkortningar och de ord/begrepp som används i områdesbeskrivningarna samt i de inledande delarna.

Förkortningar:
AMS - arbetsmarknadsstyrelsen
BM - byggnadsminne
F - friluftsliv
FM - fornminne (KML 2 kap. 1 §)
K - kulturmiljövård
KML - kulturminneslagen
KOLA - vård mm av kulturlandskap och fornlämningar, kulturmiljövårdsåtgärder i odlingslandskapet
LAN - länsarbetsnämnden
LOLA - landskapsvårdsersätning, landskapsvårdsåtgärder i odlingslandskapet
Lst - länsstyrelsen
N - naturvård
NM - naturminne (NVL 13 §)
NOLA - NOLA-stöd, naturvårdsåtgärder i odlingslandskapet
NRL - naturresurslagen, lagen om hushållning med naturresurser
NR - naturreservat (NVL 7 §)
NVL - naturvårdslagen
NVO - naturvårdsområde (NVL 19 §)
NVR - länsstyrelsens naturvårdsregister
PBL - plan- och bygglagen
RAÄ - riksantikvarieämbetet
SJV - statens jordbruksverk
SkL - skötsellagen, lagen om skötsel av jordbruksmark
SNV - statens naturvårdsverk
ÄH (I,II,III,Ö) - ängs- och hagmarksinventeringen (klass I,II,III,Ö)
ÖP - kommunal översiktsplan

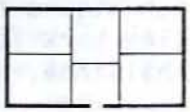
Ord:
ava - älvlagun
avvittring - lantmäteriförrättning med ändamål att åt nybyggen och hemman bereda bestämda ägoskiften, fastigheternas ägor skulle bestämt skiljas från kronomarken, vilken antingen avsattes som kronopark eller hänfördes till så kallad överloppsmark.
avvittringskarta - karta upprättad vid avvittringsförrättning.
bergkullterräng - kuperat landskap med omväxlande bergområden och dalstråk.
betesmark - mark som används eller lämpligen kan användas till bete och som inte är lämplig att plöjas.
betesvall - åkermark som kan användas för bete.
biotop - naturtyp eller miljötyp, används också som beteckning för en arts levnadsmiljö (egentligen habitat).
boplatsterrasser - terrass som utnyttjats för bostadsändamål.
bronsålder - arkeologisk tidsperiod, 1800 - 500 före Kristi födelse (f Kr). Kan grovt indelas i äldre (1800 - 1000 f Kr) respektive yngre bronsålder (1000 - 500 f Kr).
bytomt - plats för gårdarna i den oskiftade byn.
byzantinsk - något som hänför sig till det bysantinska eller östromerska riket, Bysans (grek. Bysantion) är det ursprungliga, grekiska namnet på Konstantinopel.
båtmanstorp - den marina motsvarigheten till soldattorp, se soldattorp.
dammäng - se avsnittet Ängs- och hagmarker, sid 18.
eldhus - stuga med öppen eldstad/härd mitt på golvet, utan skorsten och bara försedd med öppning i taket.
enkelstuga -
planlösning
ensäde - åkern sås årligen.
finnby - bosättning grundad av invandrare från Finland på 1500- och 1600-talen.
fjällby - bosättning i avlägsnare, obebyggda delar av landskapet.
fodermark - mark som utnyttjas för foderproduktion, sammanfattande beteckning på slåtter- och betesmarker.
fodervall - åkermark som kan användas för slåtter eller bete.
folkvandringstid - arkeologisk tidsperiod, 400 - 600 efter Kristi födelse (e Kr).
fornborg - förhistorisk försvarsanläggning, oftast belägen på berg.
fornlämning - lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven.
fornminne - se fornlämning.
forntid - gemensamt begrepp för de arkeologiska tidsperioderna sten-, brons- och järnålder.
fosila åkrar - förhistoriska/medeltida åkrar, ej brukade i sen tid.
fångstgropar - fångstanläggning i form av grävd grop, främst för älg.
fäbod - en samling byggnader, stugor, fähus, mjölkbodar etc, vilka användes sommartid vid det förr så viktiga skogsbetet.
fäbodstuga - bostadshus på fäboden.
fäbodvall - ängs-/betesmark vid fäboden.
fägata - den väg kreaturen gick på väg till bete i skogen vilken oftast var stängslad för att hindra djuren från att komma ut på inägorna.
fähus - ladugård, stall.
fästningskyrka - försvarskyrka, kombinerad kyrka och försvarsanläggning.
fäton - se fägata.
födorådsbostad - undantagsstuga, "föregångare" till pensionärsbostad.

förhistorisk - något som hänför sig till sten-, brons- och/eller järnålder.
förhistoriska centralbyggder - områden med stor täthet av fornlämningar.
gravfält - område med minst fem förhistoriska gravanläggningar, med ett största inbördes avstånd av 20 meter.
gravhög - förhistorisk gravanläggning, i regel rund, där höjden är minst 1/10 av diametern.
gårdstun - öppen plats framför gården.
hackslått - se avsnittet Ängs- och hagmarker, sid 18.
hagmark - beteshävdad inägomark, dock ej åkermark.
halvkorsbyggnad -

planlösning

helkorsbyggnad -

planlösning

hemman - i mantal satt jordbesittning som förr indelades i krono-, frälse- och skattehemman.
husesyn - administrativ-judiciell förrättning i samband med överlåtelse av fastighet.
husgrundsterrass - se boplatsterrass.
hällekista - förhistorisk kistformad gravkammare med kantställda hällar.
hävd - brukning av mark.
höggravfält - gravfält med gravhögar.
högsta kustlinjen - den nivå (meter över nuvarande havsyta) till vilken havsytan nådde som högst efter den sista istidens avsmältning.
impediment - obrukbar mark, t ex hällmark.
inge - se sötvattenstrandäng, sid 19.
inäga - inägomark, trädgård, åker, äng etc inom hägnad.
jordebok - register eller förteckning över rikets jord på landsbygden, innehållande uppgift om dess kamerala förhållanden, såsom mantal, grundskatt, rustning och rotering, ligger till grund för jordregistret och nuvarande fastighetsregister.
jämtländska kambrosiluren - sammanfattande namn för kalkrika bergarter i Jämtland.
järnålder - arkeologisk tidsperiod, 500 f Kr - 1050 e Kr, kan grovt indelas i äldre (500 f Kr - 400 e Kr) respektive yngre järnålder (400 - 1050 e Kr).
kammargrav - en gravhög innehållande en gravkammare av trä, vari den döde lagts tillsammans med vederbörlig utrustning.
kastal - ett fristående kraftigt försvarstorn med fyrkantig eller rund form som kan ha varit omgiven av pallisad eller ringmur.
klungby - gårdarna i byn ligger samlade i en klunga.
kläpp - moränkulle i odlingslandskapet, icke odlingsbar mark.
kokhus - byggnad på fäbod, för kokning av mese.
kornstamp - anläggning för krossning av korn.
korsbyggnad - se halvkorsbyggnad.
kristen tid - i och med kristendomens införande och för Sverige satt som början för medeltiden, 1050 e Kr.
kronobygge - hemman på kronojord.
kronojord - mark ägd av kronan (staten).
kronotorp - torp på kronojord.
krång - oftast långsmal terrassyta som på tre sidor är kringskuren av nipor och raviner.

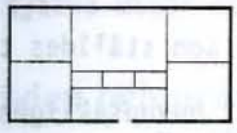
krönläge - placering på krön.
kultiverad betesmark - betesmark som utsatts för ingrepp i markförbättrande syfte (gödsling, kalkning, röjning, insådd mm), dock utan att vara åkermark.
kulturmark - mark som brukas och påverkas av människan.
laga skifte - se avsnittet Kolonisations- och odlingshistoria, sid 13.
lidläge - placering i sluttning.
linskäkt - anläggning för mekaniserad skäktning av lin.
locklistpanel - väggbeklädnad där springorna mellan bräderna täcks av lister.
lofthärbre - härbre i två våningar, med en längs den övre våningen utskjutande svalgång.
långhög - oval, högliknande gravanläggning.
lägda - synonym till linda, om mark som brukas som åker under något eller några år för att sedan låtas växa igen och utgöra slåtter- eller betesmark, i dagligt tal, i norra Sverige, odlingsmark (åker) i allmänhet.
lärft - tät tuskaftvävnad, ursprungligen av hellinne, sedemera även av halvlinne eller enbart bomull.
lärftmangel - anläggning för mangling av den färdiga lärften.
mangårdsbyggnad - bostad för ägarna till gården.
mantal - äldre mått på en jordbruksfastighets skatteförmåga.
meandrande - om vattendrag som slingrar sig fram i ett vågformigt lopp.
medeltid - 1050 - 1525 e Kr, den svenska medeltiden börjar i och med kristendomens införande och upphör i samband med reformationen.
minnesvårdar - sten rest till minne av någon eller något.
morän - osorterad jordart, vilket innebär att olika kornstorlekar ligger blandade.
naturlig betesmark - betesmark som sedan lång tid tillbaka och i mer eller mindre obruten följd använts som betesmark och som inte utsatts för kultiverande åtgäreder under senare år.
naturlig fodermark - mark som sedan lång tid tillbaka och i mer eller mindre obruten följd använts som slåtter och/eller betesmark och som inte utsatts för mer avancerade sentida ingrepp.
naturlig slåttermark - slåttermark som sedan lång tid tillbaka och i mer eller mindre obruten följd använts som slåttermark och som inte utsatts för kultiverande åtgärder under senare år.
Nidaros - nuvarande Trondheim, den egentliga betydelsen är Nidälvens mynning.
nipa - brant sluttning i älvdal som orsakats av att älven på grund av landhöjningen eroderat ner genom avlagrade sediment.
nipravinlandskap - landskap i älvdal uppbyggt av nipor, raviner och terrrasser.
norrländsk fångstkultur - beteckning på stenålderskultur i norrlands inland, boplatserna karaktäriseras genom fynd av skörbränd sten, föremål och avslag av kvarts, kvartsit och skiffer.
odlingsröse - uppkastat röse av odlingssten, dvs sten bortplockad vid odling.
odlingsterrass - terrass utnyttjad för odling.
offerkälla - källa som man, av någon anledning, offrat i.
Olof den helige - Olof Haraldsson (995 - 1030 e Kr), utropades till kung i Norge 1016 men förlorade senare kungakronan till Knut den store av Danmark. I ett försök att återta kronan stupade han i slaget vid Sticklastad.
Olofskälla - källa som enligt traditionen är knuten till Olof den heliges färd till Sticklastad.

parstuga -

planlösning

Per Albin-torp - arbetarsmåbruk från 1930-talet. Det typiska Per Albin-torpet är ett litet rött hus med förstukvist samt en röd ladugård med plats för 2-3 kor.
pollenanalys - naturvetenskaplig metod, används bland annat för datering inom arkeologi. Genom att studera vilka olika pollen som finns på olika nivåer i provet kan man göra en tolkning av markutnyttjandet under olika tider.
pörte - av finska ordet pirtti, se eldhus.
radby - gårdarna ligger på en rad längs byvägen.
randläge - pacering i övergångszonen mellan den odlade marken (inägorna) och den bakomliggande skogen (utmarken).
ringnål - dräkttillbehör/smycke.
romersk järnålder - arkeologisk tidsperiod, 50 - 400 e Kr.
ruderatvegetation - av latin rudus = grusmassa, betekning för sådan vegetation, vilken gärna uppträder på öppen jord i människans närhet, vid hamnar, på avstjälpnings- och upplagsplatser osv.
rundloge - åttkantig byggnad, för sädesträskning med konisk tröskbult.
runsten - rest sten försedd med runinskrift.
röseliknande stensättning - icke övertorvad stensättning med kraftigt välvd profil.
rösen - icke övertorvad gravanläggning av stenar och med höjd om minst 1/10 av diametern.
salsbyggnad -

planlösning

seland - ytmått motsvarande ungefär 1/3 ha.
sidvallsäng - se avsnittet Ängs- och hagmarker, sid 18.
siläng - se avsnittet Ängs- och hagmarker, sid 18.
skatteläggning - förrättning varigenom en fastighet uppskattas till visst mantal.
skattelängd - förteckning över fastigheternas skattekraft.
skiften - alt. 1; avgränsat markområde, t ex skogsksifte, alt. 2; markorganisationsreformer, se avsnittet Kolonisations- och odlingshistoria sid 13.
skogshemman - ett hemman på skogen.
skörbränd sten - sten som upphettats så kraftigt att den blivit skör.
skvaltkvarn - kvarn vid mindre vatendrag, med horisontellt liggande vattenhjul.
slaggvarp - hög med uppkastad slagg.
slåttermark - mark som används eller lämpligen kan användas till slåtter och som inte är lämplig att plöjas.
slåttervall - åkermark som kan användas för slåtter.
soldattorp - på 1600-talet upprättade Karl XI indelningsverket, varigenom landet indelades i rotar och varje rote blev skyldig att hålla en soldat eller båtsman. I underhållet ingick också bostad, vilken kom att kallas soldattorp eller båtmanstorp.
spismursröse - igenrasad spismur, oftast av tegel.
spännbuckla - dräktsmycke.
stensättning - förhistorisk gravanläggning med flack profil, kan vara övertorvad.

stenålder - arkeologisk tidsperiod, i Sverige från inlandsisens avsmältning till 1800 f Kr.
Sticklastad - gård belägen i Vaerdalen öster om Trondheim i Nord-Trøndelags fylke, Norge. Plats för "slaget vid Sticklastad", se Olof den helige.
storhässja - stor träställning för torkning av sädeskärvar.
storhög - benämning på gravhög med en diameter större än 10 meter.
storskifte - se avsnittet Kolonisations- och odlingshistoria, sid 13.
svalgång - svale, öppen eller täckt gång längs övre våningen av en byggnad.
svedjebruk - periodiskt återkommande röjning och bränning i skogsmark för odling (vanligen av råg och rovor) under några år, varefter området lämnas att åter växa igen. Metoden huvudsakligen använd i finnbygderna.
svedjeland - område för svedjebruk.
syneinstrument - vid t ex husesyn upprättad handling innehållande redogörelse för vid synen gjorda iaktagelser.
säteri - sätesgård, huvudgård i ett godskomplex, kunde ursprungligen bara innehas av frälset.
teg - avgrensad jordremsa (åker-, skogsteg).
torp - mindre jordbrukslägenhet, består vanligen av en enkelstuga samt några mindre ekonomibyggnader.
trefaldighetskälla - källa med anknytning till seden att dricka heligt vatten kvällen innan trefaldighetssöndagen (1:a söndagen efter pingst).
Tröndelagen - område kring Trondheimsfjorden.
tvåsäde - åkern indelas i två delar, varav en årligen besås och en trädas med årlig växling.
Uppsala öd-gods - beteckning på de kronogods som ställdes till kungens förfogande och inte fick avhändas kronan.
utmark - mark som inte används som inägomark, huvudsakligen skogsmark.
vendeltid - arkeologisk tidsperiod, 600 - 800 e Kr.
vikingatid - arkeologisk tidsperiod, 800 - 1050 e Kr.
vårdkase - till signal avsedd stapel av ved, ris eller dylikt, även själva signalelden.
åbo - förr detsamma som ägare eller brukare av hemman.
åkermark - mark som används eller lämpligen kan användas till växtodling eller bete och som är lämplig att plöjas.
ägoslag - marktyper av olika slag såsom åkermark, betesmark och skogsmark.
Älvsborgs lösen - vid fredsslutet efter "nordiska sjuårskriget" 1570 och "Kalmarkriget" 1613 fick Sverige betala dryga lösensummor till Danmark för att återfå Älvsborgs slott.
ängslada - lada placerad på eller i anslutning till slåttermarken, ej i anslutning till övriga ekonomibyggnader vid gården/byn.
ängsmark - slåtterhävdad inägomark, dock ej åkermark.

Presentation

De i bevarandeprogrammet utvalda områdena redovisas på en separat länskarta i skala 1:250 000. Områdenas gränser är gjorda huvudsakligen utifrån en arbetskarta i 1:100 000 och ska inte ses som några defenitiva avgränsningar. Områdena bör uppfattas som "värdekärnor" där en mer detaljerad dokumentation och avgränsning måste göras när och i fall området kommer i fråga för någon form av insatser i framtiden. Om nya uppgifter kommer fram ska programmet kunna tillföras nya områden.

Materialet presenteras kommunvis med undantag av E4:ans närområde. Detta område berör fem kommuner och presenteras separat. För respektive kommun finns områdesvisa beskrivningar av de på länskartan utpekade områdena samt dessa förtecknade i tabellform. I dessa tabeller redovisas för respektive område: namn, nummer, total areal odlingsmark, areal naturlig fodermark, bevarandevärde (enligt ovan), intresseaspekter (N=naturvård, K=kulturmiljövård, F=friluftsliv), utpekat som riksintresse (N, K eller F), befintligt skydd och planeringsstatus. En litteraturförteckning som listar det underlagsmaterial som legat till grund för urvalet av områden redovisas också.

Under varje kommun finns också en förteckning av områden av primärt kommunalt intresse. Dessa områden har föreslagits av kommunerna i deras remissvar men inte bedömts ha värden av nationell/regional karaktär. Områden av primärt kommunalt intresse redovisas endast på detta sätt samt som utdrag ur kommunernas remissvar under rubriken remiss. För ytterligare information hänvisas direkt till respektive kommun. Sist finns en kommunvis redovisning av Ängs- och hagmarksinventeringen i kartform samt i tabellform. Tabellen anger i nämnd ordning nummer, namn, naturtyp, areal, hävdform samt klassificering. Redovisningen utgör ett utdrag ur inventeringsrapporterna Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad respektive del 2 Ångermanland, 1990.

En dubbelredovisning av vissa ängs- och hagmarksobjekt förekommer i och med att dessa är belägna inom områden redovisade i bevarandeprogrammet eller i sig själva utgör ett område i denna.

Antal områden och areal inom respektive värdeklass

På följande sidor redovisas i tabellform antal områden och areal-fördelning (total areal samt arealen naturlig fodermark) för de olika värdeklasserna. Siffrorna för arealen naturlig fodermark är hämtade från inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad och del 2 Ångermanland. Värdeklasserna utgörs av naturvärde (N I, N II eller N III), kulturmiljövärde (K I eller K II) samt sammanvägt bevarandevärde (A, B eller C). Tabellerna är uppställda kommunvis samt för länet som helhet. E4:ans närområde finns inte med i tabellerna då området inte klassificerats enligt gängse metod och inte heller har någon klar avgränsning. Området innefattar dessutom delar av separat beskrivna områden.

ÅNGE KOMMUN

	Antal områden	Total areal (ha)	Areal naturlig fodermark (ha)
A	6	626	5
B	9	758	6
C	13	1 228	3
K I	8	867	4
K II	20	1 745	10
N I	2	6	4
N II	6	598	6
N III	20	2 008	4
Totalt i kommunen	28	2612	14

SUNDSVALLS KOMMUN

	Antal områden	Total areal (ha)	Areal naturlig fodermark (ha)
A	8	2 645	63
B	20	3 223	36
C	6	237	6
K I	10	3 495	73
K II	24	2 610	32
N I	3	2 015	61
N II	15	2 637	44
N III	16	1 453	0
Totalt i kommunen	34	6 105	105 #

Till arealen naturlig fodermark skall läggas den areal som finns inom naturreservaten Långharsholmen och Stornäset, tot ca 35 ha.

TIMRÅ KOMMUN	Antal områden	Total areal (ha)	Areal naturlig fodermark (ha)
A	1	350	1
B	4	1 133	5
C	0	0	0
K I	2	500	1
K II	3	983	5
N I	1	8	1
N II	2	525	3
N III	2	950	2
Totalt i kommunen	5	1 483	6

HÄRNÖSAND KOMMUN	Antal områden	Total areal (ha)	Areal naturlig fodermark (ha)
A	0	0	0
B	5	1 205	18
C	2	90	0
K I	0	0	0
K II	7	1 295	18
N I	0	0	0
N II	6	1 245	18
N III	1	50	0
Totalt i kommunen	7	1 295	18

KRAMFORS KOMMUN	Antal områden	Total areal (ha)	Areal naturlig fodermark (ha)
A	2	3 900	38
B	6	1 640	8
C	4	1 035	1
K I	6	4 530	40
K II	6	2 045	7
N I	1	3 500	38
N II	3	900	4
N III	8	2 175	5
Totalt i kommunen	12	6 575	47

SOLLEFTEÅ KOMMUN	Antal områden	Total areal (ha)	Areal naturlig fodermark (ha)
A	8	3 105	99
B	14	1 935	29
C	9	1 060	15
K I	6	1 015	15
K II	25	5 085	128
N I	4	1 680	91
N II	12	2 670	38
N III	15	1 750	14
Totalt i kommunen	31	6 100	143

ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN

	Antal områden	Total areal (ha)	Areal naturlig fodermark (ha)
A	5	917	13
B	16	3 565	28
C	7	1 509	14
K I	5	951	8
K II	23	5 040	47
N I	1	2	2
N II	10	3 205	20
N III	17	2 784	33
Totalt i kommunen	28	5 991	55

VÄSTERNORRLANDS LÄN

	Antal områden	Total areal (ha)	Areal naturlig fodermark (ha)
A	30	11 543	219 #
B	74	13 459	130
C	41	5 159	39
K I	37	11 358	141 #
K II	108	18 803	247
N I	12	7 211	197 #
N II	54	11 780	133
N III	79	11 170	58
Totalt i länet	145	30 161	388 #

Till arealen naturlig fodermark skall läggas den areal som finns inom naturreservaten Långharsholmen och Stornäset, tot ca 35 ha.

ÅTGÄRDSPROGRAM

Utöver det långsiktiga programmet för bevarande av odlingslandsksapets natur- och kulturmiljövärden ska ett kortsiktigt åtgärdsprogram upprättas för länet. I åtgärdsprogrammet preciseras vilka åtgärder som bör initieras och genomföras av samhället under de närmaste tre åren för att bibehålla natur- och kulturmiljövärden. Vilka åtgärder som avses framgår under rubriken bevarandeåtgärder nedan. Åtgärdsprogrammet bör förnyas/ revideras inför varje ny treårsperiod.

Syftet med åtgärdsprogrammet är att fungera som en verksamhetsplan för i första hand länsstyrelsens konkreta åtgärder för att bevara odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. I åtgärdsprogrammet bör också redovisas de åtgärder som kommuner eller andra myndigheter och organisationer förklarat sig villiga att initiera och genomföra. Åtgärdsprogrammen ska utgöra underlag för länsstyrelsens anslagsäskanden hos centrala verk och hos regeringen.

Lista över bevarandeåtgärder

För att uppnå de uppsatta målen i bevarandeprogrammet kan samhället (stat och kommun) initiera en rad åtgärder i syfte att bevara värdefulla odlingslandskap i länet. Nedan listas sådana konkreta bevarandeåtgärder. Inom parantes anges den/de myndighet(er) som ansvarar för respektive åtgärd.

* Säkerställande av områden och företeelser (fornlämningar, byggnader mm) med stöd av naturvårdslagen respektive kulturminneslagen (SNV-Lst, kommuner, RAÄ-Lst).
* Samordna och styra samhällets olika former av ekonomiska ersättningar, till förmån för natur- och kulturmiljövårdens intresen, så som LOLA-, NOLA- och KOLA-penar (Regeringen-Lst, RAÄ-Lst, SNV-Lst, SJV-Lst). Här bör även kommunala medel och medel från landsting och stiftelser komma in. Det är önskvärt/nödvändigt med en fortsatt kommunal medverkan vid planering och genomförande av vårdinsatser. Att bevara tätortsnära odlingslandskap som bedöms värdefulla ur rekreationssynpunkt bör främst vara en kommunal angelägenhet.
* Samordna och styra olika former av stöd och bidrag, för att skapa förutsättningar för fortsatt jordbruksdrift och därigenom bevarande av värdefulla odlingslandskap, så som regionalpolitiska stöd, glesbygdsstöd, AMS-medel (Lst, AMS-LAN).
* Precisera vilka hänsyn som skall tas till värdefulla områden i kommunernas fysiska planering (översiktsplaner, områdesbeskrivningar).
* Tillämpa naturresurslagens bestämmelser för områden med natur-, kultur- och friluftslivsintressen samt hänsynsreglerna i skötsellagen, skogsvårdslagen och naturvårdslagen (Lst, kommuner).
* Satsa pengar på forskning/utveckling av alternativ inom jordbruksnäringen som gör det möjligt att bruka jorden på ett sådant sätt att natur- och kulturvärden i odlingslandskapet bevaras (Lst, kommuner).
* Stimulera och uppmuntra enskildas insatser samt insatser av ideella föreningar för att värna om odlingslandskapet (Lst, kommuner).
* Arbeta för kunskapsuppbyggande och sprida information till kommuner, jordbrukarnas intresseorganisationer samt ideella föreningar för att på lång sikt skapa engagemang och förståelse för odlingslandskapets natur- och kulturvärden (SNV, RAÄ, SJV, Lst).

Principer för prioritering av områden till åtgärdsprogrammet

Vid urvalet av områden som ska ingå i de treåriga åtgärdsprogrammen, och som i första hand ska komma i fråga för konkreta bevarandeåtgärder, ska följande principer utgöra vägledning. Nedan redovisade typer av områden ska prioriteras.

* Odlingslandskap som representerar höga såväl natur-, kulturmiljö- som upplevelsevärden.
* Områden av riksintresse (N,K,F) där riksintresset är knutet till odlingslandskapet.
* Odlingslandskap med välbevarad och tydlig helhetsstruktur.
* Områden med särskilt hotade landskaps- och/eller naturtyper, liksom dito av europeiskt intresse.
* Områden med särskilt hotade företeelser (äldre brukningsformer och markorganisation, bebyggelse, fornlämningar mm) som är av stor betydelse för kulturmiljövården och för förtståelsen av odlingslandskapets utveckling.
* Välhävdade odlingslandskap med förutsättningar för bestående jordbruksdrift och bibehållande av de värden som finns där.
* Områden med höga botaniska och zoologiska värden knutna till odlingslandskapet.

KOMMUNVIS REDOVISNING AV SÄRSKILT UTVALDA OMRÅDEN

Här presenteras de utvalda områdena för länets sju kommuner. Först presenteras dock E4:ans närområde vilket berör fem kommuner och därför presenteras separat. För respektive kommun redovisas en områdesförteckning samt områdesvisa beskrivningar av de förtecknade områdena. Kommentarer till dessa beskrivningar återfinns nedan. Det underlagsmaterial som legat till grund för urval, klassificering och beskrivning av områden inom respektive kommun finns också förtecknat.

För varje kommun finns en förteckning av områden av primärt kommunalt intresse. Dessa områden har föreslagits av kommunerna i deras remissvar men inte bedömts ha värden av nationell/regional karaktär, se vidare under rubriken remiss. Slutligen finns ett utdrag ur inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län. Detta innehåller en karta samt en objektsförteckning över de inom kommunen belägna ängs- och hagmarksobjekten.

Kommentarer till områdesbeskrivningar

Överst i "huvudet" anges områdets **namn** och **nummer**. Numret består av fyra siffror varav de två första utgörs av kommunens nummer och de två följande av ett löpnummer för kommunen. På vissa områden förekommer delområden vilka betecknas med kolon och ett tvåsiffrigt löpnummer efter områdesnumret.

Areal utgörs av den utifrån karta (blå kartan 1:100 000) skattade arealen odlingsmark inom området. Denna utgör en överskattning av arealen odlad mark genom att den inbegriper mindre odlingshinder och öppen mark som inte utnyttjas för odling.

Topografiskt kartblad: Anges alfanumeriskt. t ex 17G NV.

Kordinater: Kordinaterna anger alfanumeriskt områdets läge, t ex 6E 0A8H. 6E anger tillsammans med de tre första tecknen för topografiskt kartblad det ekonomiska kartbladet, t ex 17G 6E. 0A anger kilometerruta och 8H anger 100m-ruta.

Bevarandevärde anger naturvärde (N-klass), kulturmiljövärde (K-klass) samt sammanvägt bevarandevärde (se sid 35).

Bef. skydd/plan.status: Befintligt skydd och planeringsstatus anger om området är skyddat med stöd av NVL respektive KML, ingår i område av riksintresse och om detta är knutet till odlingslandskapet, ingår i länsstyrelsens naturvårdsregister, kommunernas översiktsplaner, är redovisat i Ängs- och hagmarksinventeringen, hävdas med NOLA-stöd, hävdas med KOLA-stöd, hävdas med LOLA-ersättning eller dylikt.

Markslag - naturtyper anger de inom området förekommande markslagen - naturtyperna och deras areal. Uppdelning görs på;

* åker inkl. vall och kultiverad betesmark. Denna areal överensstämmer med totalarealen i de fall naturliga fodermarker saknas inom området.
* naturlig betesmark. Uppgifter om areal och naturtyp (öppen hagmark, björkhage osv) är hämtade från Ängs- och hagmarksinventeringen.

* naturlig slåttermark. Uppgifter om areal och naturtyp (hackslått, sidvallsäng osv) är hämtade från Ängs- och hagmarksinventeringen.
* betesmark. Här anges andelen betesmark i % av den totala arealen odlingsmark (åkermark plus betesmark) inom den socken området är beläget. Uppgifterna är hämtade ur Lantbruksregistret 1990.

Kulturhistoriska förhållanden redovisar områdets kolonisations-, markanvändnings- och bebyggelsehistoria samt fysiska lämningar som idag vittnar om denna.

Vegetation och flora i odlingslandskapet redovisas kortfattat. Uppgifterna gäller huvudsakligen kärlväxter, i någon liten grad svampar. Oftast härrör dessa uppgifter från punktobjekt inom området. Då uppgifterna är knutna till Ängs- och hagmarksinventeringen hänvisas till denna. Innehåller området förekomst av Hotade arter (se sid 20) redovisas dessa.

Fauna: Här anges om området eller del av området utgör en värdefull lokal för fauna knuten till odlingslandskapet. Uppgifterna behandlar huvudsakligen rast- och häckningslokaler för fåglar.

Jordbruksdrift/hävd: Här redovisas då uppgifter finns tidigare hävdformer, men framförallt nuvarande hävd och dess tillstånd. Hävdtillståndet redovisas enligt något av alternativen; välhävdat, svagt hävdat och/eller hävd saknas.

Övrigt: Här redovisas uppgifter som inter faller in under någon av de andra rubrikerna till exempel mänskliga ingrepp så som större luftledningar, grustäckter mm.

Sammanfattande värdeomdöme: Här anges områdets bevarandevärde; N-klass, K-klass samt sammanvägt bevarandevärde. De kriterier (se kriterier sid 35) som varit av avgörande betydelse vid urval och klassifisering presenteras också. Slutligen anges områdets bevarandevärde kortfattat i klartext.

E4:ans närområde

Kommun: Örnsköldsvik, Kramfors, Häsnösand, Timrå, Sundsvall
Topografiskt kartblad: 19J NV, 19J SV, 19I NO, 19I SO, 18I NO, 18I NV, 18I SV, 17I NV, 17H NO, 17H SO.
Bevarandevärde: Stort turistisk värde.

Bef. skydd/ plan.status:

Området, som utgörs av en zon utan fastställda gränser, överlappar i varierande omfattning områden som presenteras var för sig i bevarandeprogrammet. Dessa områden utgörs av Tävra (8424), Öfjärden (8421), Skule (8405), Vibyggerå (8202), Edånger (8203), Höga Kusten (8201), Kragom (8005), Skrängstasjön (8110). För skydds- och planeringsstatus hänvisas till dessa områden. De på kartan utmärkta sträckorna efter E4:an utgör större områden med odlingsmark. Det kan även mellan dessa finnas små arealer odlingsmark som inte märkts ut på kartan men som även dessa omfattas av E4:ans närområde.

Landskap:

E4an sträcker sig drygt 25 mil utefter länets kust. De odlingsmarker som den passerar igenom är ofta belägna i dalgångar varav vissa mynnar i havsvikar. Generellt gäller att alla odlingsmarker är skarpt avgränsade mot omgivande skogsklädda bergkullterräng. Detta är särskilt tydligt vid Höga kusten.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: det övergripande bevarandevärdet är huvudsakligen av turistisk karaktär.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, tilgänglighet, skönhetsvärden, studieobjekt.
E4:an är den vägsträckning i länet som har den i särklass högsta trafikintensiteten av människor från andra delar av landet. På så sätt kan vägens närmaste omgivning utifrån ett turistiskt synsätt sägas vara länets ansikte utåt. Huvuddelen av denna sträckning går genom skogsmark. De platser där landskapet öppnar sig är vid tätorter, de större älvarna, havsvikar och där odlingslandskap breder ut sig i dalgångarna. Dessa rum som öppnar sig i landskapet bryter monotonin och ger resenären i "vägdiket" en possitiv upplevelse av en levande kulturbygd.

På så sätt har de odlingsmarker som är belägna utefter E4:an en stor betydelse för hur länet uppfattas av människor från andra landsändar. Värdet av dessa odlingsmarker är följdaktligen stort och det är därför betydelsefullt att de även fortsättningsvis brukas på ett traditionellt sätt. Viktigt är också att kontakten med vägen inte hindras av uppväxande buskridåer, bebyggelse med mera.

Prioritering av bevarandeinsatser i dessa odlingsmarker måste ske utifrån den kännedom som finns om natur- och kulturmiljövärden. Dessa värden utgör till stor del grunden för odlingslandskapets attraktionskraft för turism.

ÅNGE KOMMUN

Län: Y

Kommun: Ånge

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RÄAs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		N-klass			K-klass		Sammanvägt			
											I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Gösunda	6001	70		X	X	X		0		NVR, ÖP			X		X			X	
NederGäle-Hjältan	6002	80		X	X	X		0		NVR, ÖP			X		X			X	
Storboda	6003	160		X	X	X		0		NVR, ÖP			X	X		X			
Boda	6004	50		X	X	X		0		NVR, ÖP			X		X		X		
Klöstre-Rombäck	6005	170	2	X	X	X		0		NVR, ÖP, ÄH			X		X			X	
Rombäck	6006	60		X	X			0		ÖP			X		X		X		
Tirsta Östra	6007	160		X	X	X		0		NVR, ÖP			X		X		X		
Tirsta Västra	6008	120		X	X	X		0		ÖP			X		X		X		
Viken-Finnsta	6009	160	2	X	X	X		0		ÖP, ÄH		X			X		X		
Viknäset	6010	80		X	X	X		0		FM, NVR, ÖP			X	X		X			
Gullgård	6011	240		X	X	X		0		NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X		X		X			
Södra Sillre-Ö	6012	450		X	X	X		0		NVR, ÖP			X		X			X	
Borgsjö	6013	25		X	X	X		0		ÖP			X	X				X	
Magdbyn	6014	75		X	X			0		NVR, ÖP			X		X			X	
Näset	6015	60		X	X			0		NVR, ÖP			X		X			X	

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Län: Y

Kommun: Ånge

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAÄs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
											N-klass			K-klass		Sammanvägt			
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Östra-Ede	6016	140		X	X	X		0		NVR, ÖP		X		X		X			
Parteboda	6017	150		X	X	X		0		NVR, ÖP			X		X			X	
Boltjärn	6018	70		X	X			0		ÖP			X	X				X	
Haverö	6019	150	1	X	X	X	X	0	X	FM, NVR, ÖP, ÄH, LOLA			X	X			X		se även omr. 6020
Björsjöbodarna - Säternybodarna	6020	>5		X	X	X				NVR, ÖP		X			X		X		se även omr. 6019
Granbodåsen	6021	2	2	X	X	X	0			NVR, ÖP, ÄH, NOLA, KOLA	X			X		X			Omr. föreslaget som NR.
Tälje Gammelbodarna	6022	4	2	X	X		0			NVR, ÖP, ÄH, NOLA	X				X	X			
Råsjö	6023	10		X	X					ÖP			X		X			X	
Grundsjön	6024	18	2	X	X	X				ÄH, NOLA		X			X		X		
Naggen	6025	35	2	X	X	X				NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Finnsjön	6026	8	1	X	X					ÄH			X		X			X	
Saxen	6027	20		X	X	X							X		X			X	
Hjältanstorp	6028	40		X	X	X							X		X			X	

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Ljungan

Kommun: Ånge, Sundsvall
Topografiskt kartblad: 17G NV (17F NO, 17G NO, 17G SO)
Bevarandevärde: se respektive område.

Areal:
Kordinater:

Bef. skydd/ plan.status: Se under respektive område (6001 - 6018). Se även Sundvalls kommun (område 8119 - 8133).

Landskap: De beskrivna områdena är belägna utefter en sträcka om ca 6 mil av Ljungans dalgång, från Borgsjön i väster till Stödesjön i öster. Utmed denna sträcka är älvdalen tydligt avgränsad mot omgivande bergkullterräng med mäktiga bergsbranter som Getberget och Rankleven. Flera hundra meter nedanför dessa bergstoppar sträcker den en till två km breda dalbottnen ut sig med en av länets äldsta jordbruksbygder.

I de västliga delarna påverkas marken av basiska bergarter, huvudsakligen diabas. Vid Borgsjö förekommer kalkrika jordar med jämtländskt ursprung. Den svagt välvda dalbottnen täcks av finare sediment upp mot dalsidorna där grövre material, morän, tar vid. Detta kan också avläsas på den ursprungliga bebyggelsens placering. Denna är belägen invid den odlade markens övre gräns, mot bergfoten, och på Ljunganåsen som löper längs älvendalen. Rullstensåsen ger struktur åt landskapet. På de delar av åsen som är täckt av finare material är marken uppodlad.

Odlingslandskapet är trots sin relativa storskalighet mosaikartat med träddungar och åkerholmar. Odlingsmarken har också stor vattenkontakt mot älven och mot de tre stora, naturliga älvsjöarna; Borg-, Torp- och Stödesjön. Dessa utgör ett karaktärsdrag för Ljungans nedre älvdal. Vid älvens utlopp i Stödesjön har ett mindre delta utbildats där låglänta strandängar breder ut sig. De låglänta finsedimentmarkerna invid älvstranden utnyttjades tidigare i stor utsträckning för slåtter. I dag hävdas en mindre del av dessa marker genom bete.

Kulturhistoriska förhållanden: Kulturbygderna kring Ljungans nedre lopp tillhör de äldsta i Norrland. Redan under tidig järnålder fanns här rikt utvecklade jordbruksbygder, vilka en stor mängd fornlämningar (gravar och boplatslämningar) vittnar om. Fornlämningarna utgör ofta dominerande inslag i landskapsbilden. Ljungan har alltsedan förhistorisk tid utgjort en viktig länk i kommunikationsleden mellan Bottenhavets bygder och Jämtland/Tröndelagen. En viktig gren av pilgrimsvägen till Olov den heliges grav i Ni-

daros följde Ljungans dalgång och antalet sägenomspunna Olofskällor i området är stort.

Ljungan med biflöden har haft utomordentligt stor betydelse som transportled för träråvaran ned till förädlingsställena vid kusten. Det storskaliga skogsutnyttjandet under de senaste 150 åren har skapat en rik infrastuktur av bosättningar, transportsystem och serviceanordningar.

Inom jordbruket innehåller Ljungandalen exempel på stora rika bygder med flertusenårig odlingshistoria. Här återfinns även motpolen, små nybyggen från 1900-talets början som slagits ut redan efter en eller två brukargenerationer.

Vegetation och flora: Inom delar av området inverkar basiska bergarter possitivt på vegetationens artrikedom. Ytterligare kalkgynnade områden med intressant flora förekommer vid Borgsjöns västra ände.

Jordbruksdrift/ hävd: Jordbruksmarken inom området utnyttjas huvudsakligen för odling av vall och fodersäd. I och med områdets storlek förekommer såväl delar som är svagt hävdade som delar där hävd saknas. Den övervägande delen av odlingsmarken är dock välhävdad.

Övrigt: Genom området löper kommunikationsleder som E75:an och järnvägen. Ett antal större orter (Stöde, Torpshammar, Fränsta, Ljungaverk) ligger placerade utefter älven. Ljunganåsen har på flera platser utnyttjats för grustäckt. Trots dessa ingrepp bibehåller området sin prägel som levande odlingsbygd.
Se även under Sundsvalls kommun område 8119 - 8133.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: Se respektive område.
Ljungandalen tillhör de allra äldsta odlingslandskapen i Norrland med en agrarhistorisk kontinuitet sedan tidig järnålder. Fornlämningar, bebyggelse och element från olika odlingssystem vittnar om stora rika bygder med flertusenårig odlingshistoria såväl som små nybyggen sedan seklets början. Dalen uppvisar också en zonering av odlingsmarken från magrare moränmarker invid bergfoten ner över bördigare åkrar till strandängar invid älven. De senare uppvisar på vissa platser ett rikt fågelliv, speciellt under vårflyttningen. Områdets skönhetsvärde är betydande med den breda uppodlade dalgången, den lugnt flytande älven med sina sjöar i kontrast mot de branta dalsidorna.

daros följde Ljungans dalgång och antalet sägenomspunna Olofskällor i området är stort.

Ljungan med biflöden har haft utomordentligt stor betydelse som transportled för träråvaran ned till förädlingsställena vid kusten. Det storskaliga skogsutnyttjandet under de senaste 150 åren har skapat en rik infrastuktur av bosättningar, transportsystem och serviceanordningar.

Inom jordbruket innehåller Ljungandalen exempel på stora rika bygder med flertusenårig odlingshistoria. Här återfinns även motpolen, små nybyggen från 1900-talets början som slagits ut redan efter en eller två brukargenerationer.

Vegetation och flora: Inom delar av området inverkar basiska bergarter possitivt på vegetationens artrikedom. Ytterligare kalkgynnade områden med intressant flora förekommer vid Borgsjöns västra ände.

Jordbruksdrift/ hävd: Jordbruksmarken inom området utnyttjas huvudsakligen för odling av vall och fodersäd. I och med områdets storlek förekommer såväl delar som är svagt hävdade som delar där hävd saknas. Den övervägande delen av odlingsmarken är dock välhävdad.

Övrigt: Genom området löper kommunikationsleder som E75:an och järnvägen. Ett antal större orter (Stöde, Torpshammar, Fränsta, Ljungaverk) ligger placerade utefter älven. Ljunganåsen har på flera platser utnyttjats för grustäckt. Trots dessa ingrepp bibehåller området sin prägel som levande odlingsbygd.
Se även under Sundsvalls kommun område 8119 - 8133.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: Se respektive område.
Ljungandalen tillhör de allra äldsta odlingslandskapen i Norrland med en agrarhistorisk kontinuitet sedan tidig järnålder. Fornlämningar, bebyggelse och element från olika odlingssystem vittnar om stora rika bygder med flertusenårig odlingshistoria såväl som små nybyggen sedan seklets början. Dalen uppvisar också en zonering av odlingsmarken från magrare moränmarker invid bergfoten ner över bördigare åkrar till strandängar invid älven. De senare uppvisar på vissa platser ett rikt fågelliv, speciellt under vårflyttningen. Områdets skönhetsvärde är betydande med den breda uppodlade dalgången, den lugnt flytande älven med sina sjöar i kontrast mot de branta dalsidorna.

Gösunda 6001

Kommun: Ånge
Topografiskt kartblad: 17G SO
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Areal: 70 ha
Kordinater: 4G 4D6C

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).

Översiktsplan Ånge kommun; riksintresse kulturmiljövård samt område av regionalt intresse för naturvård.

Landskap:

Öppet och storskaligt odlingslandskap beläget i en nordostsluttning som planar ut i en flack svacka. Ljunganåsen löper utefter älven och avgränsar odlingsmarken mot denna. Åsen är här skogsbevuxen. I söder har odlingsmarken stor vattenkontakt där den avgränsas av älven som här gör en vid böj. Bebyggelsen är ursprungligt placerad i sluttningens övre del mot skogen.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 70 ha.
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Området hyser en ursprungligt placerad bebyggelse belägen i sluttningens övre del, mot skogen.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Odlingsbygd med tydlig och karaktäristisk zonering. Ljunganåsen och odlingsmarkens vattenkontakt mot älven sätter prägel på området.

Neder Gäle-Hjältan 6002

Kommun: Ånge
Areal: 80 ha
Topografiskt kartblad: 17G NO
Kordinater: 5G 1A5F
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
  Översiktsplan Ånge kommun; område av riksintresse för kulturmiljövård.

Landskap:

Odlingslandskap beläget i flack nordsluttning mot Ljungan och nedan skogsklädda bergssluttningar. Odlingsmarken är till större delen avgränsad från älven av trädridåer men har stor visuell kontakt med andra sidan. En bäck genomkorsar odlingsmarken och mynnar i en mindre lagun vid älven. Bebyggelsen är av blandad karaktär och ålder och placerad mot skogskanten.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 80 ha.
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Områdets bebyggelsebestånd är av blandad karaktär och beläget mot skogskanten.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdift/ hävd:

Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Sluttningsbygd med karaktäristisk zonering och vacker utsikt över till andra sidan älven. Området hänger visuellt samman med odlingsbygden på tvärs över älven.

Storboda 6003

Kommun: Ånge
Areal: 160 ha
Topografiskt kartblad: 17G NO
Kordinater: 5G 2A3E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).

Översiktsplan Ånge kommun; riksintresse kulturmiljövård samt område av regionalt och lokalt naturvårdsintresse.

Landskap:

Storskalig jordbruksbygd belägen på älvens norra sida nedan de skogsklädda bergssluttningarna. Huvuddelen av den odlade marken ligger i en flack svacka mellan skogen och Ljunganåsen. I svackan rinner en mindre bäck som vidgar sig till en liten lagun. Åsen, som löper utefter älven, är här till stora delar uppodlad och utgör ett markant inslag i landskapet. Landskapet är tydligt zonerat och har god kontakt med odlingsbygden på andra sidan älven. Bebyggelsen är ursprungligt belägen i övergången mellan in- och utmark och utgörs av välbevarade mindre gårdar.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 160 ha.
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Områdets bebyggelse domineras av välbevarade mindre gårdsmiljöer i karaktäristiska lägen.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Området är i huvudsak välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Tydligt zonerat, storskaligt odlingslandskap i älvdal med fin kontakt med bygden på andra sidan älven. Den uppodlade Ljunganåsen sätter prägel på landskapet tillsammans med de ursprungligt placerade och välbevarade mindre gårdarna upp mot skogsbrynet.

Boda 6004

Kommun: Ånge **Areal:** 50 ha
Topografiskt kartblad: 17G NO **Kordinater:** 5F 2D8F
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

---

plan.status:
Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
Översiktsplan Ånge kommun; riksintresse kulturmiljövård samt område av regionalt och lokalt naturvårdsintresse.

Landskap:
Småskaligt odlingslandskap beläget i sluttningarna på båda sidor om Ljungan, med huvuddelen av marken på älvens södra sida. På norra sidan löper Ljunganåsen parallellt med älven. Åsen är här uppodlad och utgör ett markant inslag i landskapsbilden. Bebyggelsen är också lokaliserad till åsen medan den på södra sidan är mer spridd och av blandat utseende. Odlingsmarken har vattenkontakt på båda sidor av älven.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 50 ha.
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmartk ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:
Områdets bebyggelse ligger på norra sidan älven karaktäristiskt lokalicerad till Ljunganåsen.

Vegetation och flora:
Uppgifter saknas.

Fauna:
Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:
Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Typisk och vacker odlingsbygd belägen på sluttningar i större älvdal och med den uppodlade Ljunganåsen som sätter prägel på landskapet. På denna ligger bebyggelsen karaktärisiskt placerad. Området erbjuder en vacker utsikt tvärs över älven.

Klöstre-Rombäck 6005

Kommun: Ånge **Areal:** 170 ha
Topografiskt kartblad: 17G NO (17G NV) **Kordinater:** 6F OA1G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kultaurmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
  Översiktsplan Ånge kommun; riksintresse kulturmiljövård samt område av regionalt och lokalt naturvårdsintresse.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 18 (klass Ö).

Landskap: Storskaligt och öppet odlingslandskap beläget i svag sydsluttning mot älven. Området innefattar även en mindre del på södra sidan älven där odlingsmarken har vattenkontakt. På norra sidan avgränsar Ljunganåsen odlingsmarken från älven. Delar av åsen utgörs av betesmark. Bebyggelsen lokaliserad till åsen eller utefter mindre landsvägar.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 170 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Områdets bebyggelse har en blandad karaktär, ofta med mindre gårdsanläggningar som ligger spridda längs åsen eller landsvägen.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för ovan redovisad naturlig betesmark (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontiniutet, skönhetsvärde.
Karaktäristisk storskalig sluttningsbygd i Ljungans dalgång med Ljunganåsen som markant och vackert inslag i landskapet.

Rombäck 6006

Kommun: Ånge **Areal:** 60 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 6E 1D5G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Ånge kommun; område av riksintresse för kulturmiljövård.

Landskap: Småskaligt och mosaikartat odlingslandskap beläget på älven. Området innehåller träddungar, åkerholmar och odlingsrösen. Genom området slingrar Getterån som kantas av betesmark och annan odlingsmark. Bebyggelsen har ett välbevarat utseende och struktur och består av spridda smågårdar.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 60 ha.
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Områdets bebyggelse har ett välbevarat utseende samt struktur och utgörs av spridda smågårdar.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, k-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Variationsrikt och vackert småskaligt odlingslandskap beläget utefter Getterån i Ljungans dalgång. Området har en välbevarad helhetsstruktur och rymmer många landskapselement som vittnar om äldre markanvändning.

Tirsta Östra 6007

Kommun: Ånge **Areal:** 160 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 6E 0C5E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass I, geologiskt).
Översiktsplan Ånge kommun; riksintresse kulturmiljövård samt område av regionalt och lokalt naturvårdsintresse.

Landskap: Storskalig odlingsbygd belägen i en svagt böljande sydsluttning mot älven samt i nordsluttning på älvens södra sida. Odlingsmarken har kontakt med älvens vatten på mindre partier, främst på södra sidan. Ljunganåsen dyker upp ur Torpsjön i områdets västra del och framträder tydligare österut. Bebyggelsen ligger huvudsakligen placerad på åsen. På södra sidan utgörs den av mindre gårdar belägna i sluttningens övre del mot skogsbynet.

Markslag - naturtyper.
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 160 ha.
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelse, se ovan under Landskap.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Övrigt: Järnvägen följer älvens norra strand.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass , K-klass , sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärden.
Storskalig sluttningsbygd med för Ljungandalen karaktäristisk uppbyggnad. Ljunganåsen utgör ett vackert och strukturerande landskaspselement.

Tirsta västra 6008

Kommun: Ånge **Areal:** 120 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 6E 1A1D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintrdtresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Ånge kommun; område av riksintresse för kulturmiljövård.

Landskap: Storskalig odlingsbygd belägen i den svagt kuperade sydsluttningen mot Torpsjön, älvsjö i Ljungan. I västra delen och ner mot vattnet ligger Torps kyrka. Bygden har god visuell kontakt med odlingsmarkerna på södra sidan sjön.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 120 ha.
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området kring Torps kyrka utgör ett äldre sockencentrum som utvecklats till ett sentida samhälle.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärden.
Storskalig sluttningsbyggd med storslagen utsikt över Torpsjön och Ljungans dalgång. Torps kyrka, tidigare sockencentrum, utgör ett vackert landmärke i landskapet.

Viken-Finnsta 6009

Kommun: Ånge **Areal:** 160 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 6D 0E0B
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Ånge kommun; område av riksintresse för kulturmiljövård.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 17 (klass III).

Landskap: Odlingslandskap beläget i en jämn nordsluttning ner mot Torpsjön. Odlingsmarken är genomdragen av ett par flacka raviner och har dessutom vattenkontakt mot Torpsjön. Bebyggelsen inom området är blandad med inslag av välbevarade mindre gårdar och Per Albin-torp.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 160 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (öppen hagmark, björkhage).
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller en blandad bebyggelse med inslag av välbevarade mindre gårdear och Per Albin-torp.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapoporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, skönhetsvärden.
Tilltalande sluttningsbygd med karaktäristisk zonering och vacker utsikt över Torpsjön och bygden på andra sidan. Stor vattenkontakt samt inslag av naturlig betesmark bidrar till områdets värde.

Viknäset 6010

Kommun: Ånge
Areal: 80 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV
Kordinater: 6D 1C1D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
  Översiktsplan Ånge kommun; riksintresse kulturmiljövård samt område av regionalt och lokalt naturvårdsintresse.

Landskap:

Odlingslandskap beläget på båda sidor älven i den skålformiga dalgången vid Ljungans utflöde i Torpsjön. Centralt i området ligger Viknäset, del av Ljunganåsen, vilket utgör ett stort fornlämningsområde. Näset utgörs av öppna marker och träddungar. Mellan Viknäset och älvens norra strand finns också Sveriges längsta träbro. Odlingsmarken har god vattenkontakt främst mot älvens norra strand och mot mindre älvlaguner. Odlingsmarkerna på båda sidor älven hänger visuellt samman. Bebyggelsen ligger huvudsakligen placerad mot skogsbrynet i söder samt på moränkullar i sydsluttningen mot älven.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 80 ha.
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Stort fornlämningsområde med gravhögar från järnålder. Sveriges längsta träbro, byggd 1888 av Finsta-Vikens byalag. Den mycket vackra vikbron är nyrestaurerad.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: representativt odlingslandskap, säregen/märklig beskaffenhet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Variationsrikt och vackert odlingslandskap invid Ljungans utlopp i Torpsjön. Området innehåller kulturhistoriska element som vittnar om lång markanvändarhistoria såväl som om de speciella förutsättningar älven skapat.

Gullgård 6011

Kommun: Ånge **Areal:** 240 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 6C 0E8G
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kulturmijövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
  Översiktsplan Ånge kommun; Riksintresse kulturmiljö vård samt område av regionalt naturvårdsintresse.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 16 (klass II). Objektet hävdat med NOLA-stöd.

Landskap:

Svagt kuperat storskaligt odlingslandskap beläget i sydsluttning mot älven och ett mer småskaligt på älvens södra sida. Odlingsmarkerna innehåller åkerholmar, träddungar samt andra odlingshinder och har stor vattenkontakt vid strandänar efter älven. I nordsluttningen på södra sidan Ljungan slingrar en mindre å ut i älven vid strandängar och avor. Ute i älven ligger en ö med delvis öppna marker. Bebyggelsen är lokalicerad till sluttningarnas övre del, på södra sidan på moränkullar invid steniga betesmarker. Bebyggelsen är av blandad karaktär med spridda mindre gårdar och inslag av äldre byggnader.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 240 ha.
* Naturlig betesmark - 1 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Torps socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden

Bebyggelse, se ovan under Landskap.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: representativt odlingslandskap, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Vacker och mångformig jordbruksbygd som innehåller så-

väl stor- som småskaligt odlingslandskap samt en rad element som vittnar om äldre markanvändning. Bygden bildar en helhet tvärs över älvdalen.

Södra Sillre-Ö 6012

Kommun: Ånge **Areal:** 450 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 6B 4D2E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. -

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
Översiktsplan Ånge kommun; kulturmiljö av riksintresse samt område av regionalt naturvårdsintresse.

Landskap:

Storskaligt odlingslandskap beläget i en flack sydvästsluttning ner mot Ljungan samt ett småskaligare landskap på älvens södra sida nedan Ranklevens bergsbrant. På älvens norra sida splittras odlingsmarken upp av ett flertal träddungar och ridåer och är genomdragen av ett par mindre bäckar. På södra sidan utgör Ljunganåsen ett markant inslag i landskapet. Dess skogsklädda rygg löper parallellt med älven och flankeras på båda sidor av odlingsmark. Odlingsmarken innehåller många odlingshinder och ängslador. Vattenkontakten mot älven är stor och enstaka större strandängspartier förekommer. Bebyggelsen på norra sidan ligger väl samlad efter gamla byvägen i sluttningens övre del. På södra sidan är bebyggelsen mer splittrad och här förekommer också flera Per Albin-torp. Odlingsmarken har visuell kontakt över älven och utgör ett landskapsrum.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 450 ha.
* Betesmark; inom Borgsjö socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelse, se ovan under Landskap.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna. Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Variationsrik odlingsbygd på ömse sidor Ljungan med såväl storskaligt som småskaligt odlingslandskap. Ett flertal landskapselement vittnar om områdets äldre markanvändningshistoria. Rankleven och Ljunganåsen är ingredienser i landskapet som bidrar till områdets speciella karaktär och storslagenhet.

Borgsjö 6013

Kommun: Ånge **Areal:** 25 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 7B 1A4C
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7), Borgsjö (K 16). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Ånge kommun; kulturmiljö av riksintresse.

Landskap: Småskalig uppsplittrad odlingsmark i sydsluttning mellan Borgsjön och Borgsjö kyrka. Huvuddelen av marken utgörs av fårbeten. Området innehåller hembygdsgård samt vandrarhem och camping.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 25 ha.
* Betesmark; inom Bortgsjö socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området kring Borgsjö kyrka utgör ett äldre socken centrum och kyrkan är en av Sveriges mest kända 1700-talskyrkor. Här låg Borgsjö skans från tiden då dessa trakter utgjorde gräns mot Norge. Här passerade också pilgrimsleden förbi mot St Olofs källa.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Den hävdade marken utgörs huvudsakligen av fårbeten i uppröjda björkhagar. Området är svagt hävdat med inslag av ohävdade partier.

Sammanfattande Värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C. Kriterier: representativ bebyggelsestruktur, skönhetsvärden, studieobjekt.
Små odlingsmarker i sluttningen mellan Borgsjön och nedan den vackert belägna Borgsjö kyrka. Områdets värde är huvudsakligen knutet till kyrkan samt av turistisk karaktär.

Magdbyn 6014

Kommun: Ånge **Areal:** 75 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 7A OE6C
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
Översiktsplan Ånge kommun; kulturmiljö av riksintresse samt område av regionalt naturvårdsintresse.

Landskap: Odlingslandskap beläget i nordsluttning ner mot Borgsjön. Landskapet har visuell kontakt med Borgsjön och Borgsjö kyrka på andra sidan men en trädridå skiljer odlingsmarken från vattnet. Odlingsmarken innehåller spridda träddungar och åkerholmar. Bebyggelsen ligger huvudsakligen placerad i sluttningens övre del och innehåller enstaka äldre gårdslägen. Järnvägen skär igenom området.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 75 ha.
* Betesmark; inom Borgsjö socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelse, se ovan under Landskap.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.

Karaktäristisk sluttningsbygde på Borgsjöns sydsida. Bygden har god visuell kontakt med Borgsjö kyrka på Borgsjöns norra sida.

Näset 6015

Kommun: Ånge **Areal:** 60 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 7A 2C1A
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 021 (klass III, botaniskt).
Översiktsplan Ånge kommun; Kulturmiljö av riksintresse samt område av regionalt naturvårdsintresse.

Landskap: Odlingslandskap beläget på ett näs som skjuter ut i västra delen av Borgsjön. Mitt uppe på näset löper byvägen efter vilken bebyggelsen ligger koncentrerad med många äldre gårdsbildningar. På ömse sidor om byvägen ligger odlingsmarken på sluttningarna ner mot Borgsjön. Norr om vägen finns ett flertal träddungar.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 60 ha.
* Betesmark; inom Borgsjö socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelse, se ovan under Landskap.

Vegetation och flora: Kalkgynnat område med intressant flora.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är svagt hävdat men på flera ställen saknas hävd och en igenväxning håller på att ske.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Odlingslandskap centralt placerat i dalgången på ett näs i Borgsjön. Byn är vackert belägen utefter byvägen på näsets krön och med vid utsikt över dalgången. Gårdsbildningar med äldre karaktär stärker värdet.

Önsta-Ede 6016

Kommun: Ånge **Areal:** 140 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV (17F NO) **Kordinater:** 7A 1A0F
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
  Översiktsplan Ånge kommun; kulturmiljö av riksintresse samt område av regionalt naturvårdsintresse.

Landskap:

Odlingslandskap beläget på flacka marker runt vikar, kantade av strandängar, på sydsidan av ett större sel i Ljungan. Odlingsmarken har mycket stor vattenkontakt och ett flertal mindre uddar och öar med betesmarker förekommer inom området. På strandängar och annorstädes står många ängslador. I söder får området ett mer mosaikartat utseende med träddungar och åkerholmar. Bebyggelsen utgörs av spridda gårdar i ursprungliga lägen, ofta på moränkullar ute i odlingsmarken. Gårdar och gårdssamlingar är väl bevarade och underhållna och innehåller många timrade ekonomibyggnader. I öster ligger bebyggelsen samlad i en byklunga och här finns flera större salsbyggnader.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 140 ha.
* Betesmark; inom Borgsjö socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Bebyggelse, se ovan under Landskap.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Området är väl till svagt hävdat. Strandängar, uddar och öar är inte betade de sista åren men är fortfarande öppna.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helheten, skönhetsvärden.
Variationsrikt och mycket vackert odlingslandskap invid ett sel i Ljungan. Odlingsmarkens mycket stora vattenkontakt vid uddar och holmar i älven utgör grunden för

områdets mycket stora naturvärde. Bebyggelsens ursprungliga utseende och struktur är också mycket välbevarad och bidrar starkt till att området utgör en fin helhetsmiljö.

Parteboda 6017

Kommun: Ånge **Areal:** 150 ha
Topografiskt kartblad: 17F NO (17G NO) **Kordinater:** 6J 4D9I
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 070 (klass II, geologiskt).
Översiktsplan Ånge kommun; kulturmiljö av riksintresse samt område av regionalt naturvårdsintresse.

Landskap: Flackt, mosaikartat odlingslandskap som innehåller ett flertal träddungar och ett centralt beläget skogsparti. Odlingsmarkerna präglas av åkerholmar, öppna diken, ett flertal ängslador och de ansluter dessutom till en mindre tjärn. Bebyggelsen utgörs av mindre gårdar i ursprungliga lägen samt en samlad bybildning av gårdar längs åsen i Parteboda. Bebyggelsen innehåller äldre timmerbyggnader.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 150 ha.
* Betesmark; inom Borgsjö socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelse, se ovan under Landskap.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är som helhet väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Tilltalande mosaikartat odlingslandskap som kännetecknas av en urspunglig bebyggelsestruktur med bland annat

många ängslador. Områdets variationsrikedom bidrar till värdet.

Boltjärn 6018

Kommun: Ånge **Areal:** 70 ha
Topografiskt kartblad: 17F NO **Kordinater:** 7J 0A8D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7), Boltjärn (K 15). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Ånge kommun; kulturmiljö av riksintresse.

Landskap: Välavgränsad jordbruksby belägen i en jämn sydsluttning ett par kilometer norr om Ljungans fåra. Odlingsmarken utgörs av en stor öppen yta i sluttningen nedan den oskiftade byn. Gårdarna ligger på rad utmed bygatan i övergången mellan in- och utmark i sluttningens övre del.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 70 ha.
* Betesmark, inom Borgsjö socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innnehåller en välbevarad och samlad bebyggelse längs äldre byväg. Byn har bevarat den äldre ägostrukturen med oskiftade lägen.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, säregen/märklig beskaffenhet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet.
Samlad jordbruksby med den äldre bebyggelse- och ägostrukturen bevarad med gårdar i oskiftade lägen. Området är viktigt för förståelsen av äldre markorganisationen.

Haverö 6019

Kommun: Ånge **Areal:** 150 ha
Topografiskt kartblad: 17F NV **Kordinater:** 3D 4B6E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Haverö strömmar (N 79). Riksintresse kulturmiljövård; Haverö (K ?). Riksintresset knutet till odlingslandskapet. Riksintresse friluftsliv; Haverö strömmar (F7).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 60 002 (klass I, botaniskt, geologiskt, hydrologiskt, kulturhistoriskt, zoologiskt, socialt). Översiktsplan Ånge kommun; område av riksintresse för såväl natur- som kulturmiljövården samt för friluftslivet.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medlpad) objekt nr; 1 (klass II).
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Området är beläget vid Ljungan, utefter sträckan Kyrksjön - Haveröströmmar - Holmsjön, i det av skog helt dominerade västligaste Medelpad. Odlingsmarken är uppdelad på ett flertal mindre områden på näset vid Haverö kyrka och vid byarna Säter, Viken, Kölsillre och Vassnäs. På samtliga platser har odlingsmarken stor vattenkontakt och de marker som ansluter till älven översvämmas årligen vid vårfloden.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 150 ha.
* Naturlig betesmark - 1 ha (sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Haverö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Området är rikt på förhistoriska lämningar, bl a stenåldersboplatser och fångstgropar. Intill Havern och vid Turingen finns lämningar efter tidig järnhantering, slaggvarp och ugnar. En av dessa järnframställningsplatser har kunnat dateras till vikingatid. Pollenanalyser har påvisat att man bedrivit åkerbruk och utnyttjat betesmark vid Holmsjön vid mitten av första årtusendet före Kristus, d v s för ca 2500 år sedan.

Samtliga byar i området har tidigare haft fäbodar i de omgivande skogsmarkerna. I dag är ingen av dessa i drift. Vid Björsjöbodarna och Säternybodarna som tillhör byarna Vassnäs respektive Säter finns idag ett välbevarat byggnadsbestånd. De båda vallarna beskrivs som ett separat område, Björsjöbodarna - Säternybodarna 6003.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom vad som finns registrerat för ovan redovisat ängs- och hagmarksobjekt (Se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Jordbruksmarken utnyttjas huvudsakligen för vallodling och området i sin helhet kan sägas vara välhävdat till svagt hävdat.

Övrigt: Ljungan är korttidsreglerad vilket leder till onaturliga vattenståndsvariationer.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Odlingsmarkerna vid Haverö utgör ett mycket bra exempel på en skogsbygd i inlandet som på grund av sitt strategiska läge, invid Ljungan och de stora sjöarna, koloniserades redan under äldre järnålder. Här har jordbruk bedrivits vid sida av andra näringar som jakt och fiske under mycket lång tid. Ännu i dag utgör denna typ av mångbruk grunden för de människor som lever här.

Björsjöbodarna - Säternybodarna 6020

Kommun: Ånge **Areal:** <5 ha
Topografiskt kartblad: 17F NV **Kordinater:** 5C 2E8F
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 013 (klass II, botaniskt, kulturhistoriskt, socialt, landskapsbild), N 60 014 (klass II, botaniskt, kulturhistoriskt, socialt).
Översiktsplan Ånge kommun; områden av regionalt och lokalt intresse för såväl natur- som kulturmiljövården.

Landskap: Knappa milen rakt norr om Säter vid Haverö strömmar ligger de två fäbodvallarna, Björsjöbodarna och Säternybodarna, i det omgivande skogslandskapet. Björsjöbodarna, med sina fyra vallar, är belägen i sydostsluttning ner mot sjön med samma namn och Säternybodarna ca tre km väster därom. Vallarna är idag inte längre i drift men befinner sig i relativt gott skick.

Markslag - naturtyper:

* Naturlig betesmark - ? ha.
* Naturlig slättermark - ? ha.

Kulturhistoriska förhållanden:

Björsjöbodarna med sina fyra klart avgränsade vallar och 25-tal byggnader är en av länets byggnadsmässigt bäst bevarade fäbodvallar. Vallarna tillhör byn Vassnäs, belägen en knapp mil åt sydost, och anlades omkring år 1800. 1950 fanns där sammanlagt 25 hus, hölador oräknade. Exempel på de flesta av fäbodens traditionella byggnadstyper finns kvar, såsom fäbodstuga, eldhus, fähus, källare, bod och lador. Om sommaren hade man tidigare både kornåker och slåtter.

Säternybodarna, som tillhör byn Säter, är i mycket gott skick och består av ett 25-tal byggnader. En del av vallen drevs på traditionellt sätt en bit in på 1980-talet men används nu som sommarställe i privat ägo. Säternybodarna och Björsjöbodarna förenades en gång av en tre km lång stig, vilken ännu är "farbar" långa sträckor.

Vegetation och flora:

I mitten på 1980-talet återfanns åtminstone ett dussintal hävdindikerande arter på de båda fäbodvallarna.
Hotade arter: Topplåsbräken (Botrychium lanceolatum) hotkategori 2, höstlåsbräken (Botrychium multifidum) hotkategori 4.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Båda fäbodvallarna är idag ej längre i drift. En del av Säternybodarna betades fram till 1983, men används nu som sommarställe. Slåtter i begränsad omfattning utförs idag i Medelpads florafonds regi på Säternybodarna.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, hotade kulturlandskapselement, studieobjekt, skönhetsvärde.
Björsjöbodarna och Säternybodarna representerar de mycket få kvarvarande historiebärarna efter den tidigare i länet utbredda buföringen. Framförallt är det vallarnas rikedom på, för fäbodkulturen, traditionella byggnadstyper som utgör värdet. En återupptagen hävd i mindre skala skulle också kunna bevara och återskapa en del av de botaniska värdena. Vallarna hyser också en potential för turism och friluftsliv.

Granbodåsen 6021

Kommun: Ånge **Areal:** ca 2,5 ha
Topografiskt kartblad: 17F NO **Kordinater:** 8H 4E5J
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Granbodåsen (N 82). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 60 172 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt). Översiktsplan Ånge kommun; område av riksintresse för naturvården samt av regionelt och lokalt intresse för kulturmiljövården och friluftslivet.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 4 (klass I). Objektet hävdas med NOLA-stöd.
* Anslag från Vård mm av kulturlandskap och fornlämningar (KOLA) för 92/93.

Landskap: Fäboden är belägen i skogslandskapet, ca 360 m ö h, högt ovanför Ljungans älvdal och med vid utsikt över denna. Den öppna bovallen ligger i en småkullig sydostvänd moränsluttning och omges av en luckig betesskog. Större delen av vallen är helt öppen men i dess nedre delar finns ett glest björkbestånd.

Markslag - naturtyper:

* Naturlig betesmark - >1 ha (skogsbete).
* Naturlig slättermark - <1,5 ha (hackslått, fd åker).

Kulturhistoriska förhållanden: Granbodåsens fäbodvall anlades någon gång under 1800-talet av människor från Granboda by. På vallen finns en bostuga, sommarlagård och ett smådjurshus vilka alla är välbevarade och i ursprungligt skick.

Vegetation och flora: Fäbodvallen hyser en fint utvecklad slättergynnad ängsflora, även vad det gäller svampar. Fram till 1930-talet växte här brunkulla (Nigritella nigra). Den omgivande betesskogen har en örtrik vegetation (för utförligare uppgifter se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad). Hotade arter: Topplåsbräken (Botrychium lanceolatum) hotkategori 2, fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4 och scharlakansröd vaxskivling (Hygrocybe punicea) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Slättern upphörde 1936, varefter marken låg ohävdad ca tio år. Från mitten av 40-talet och fram till 1984 bedrevs nötkreatursbete och på senare år även fårbete vilket ännu pågår, även i den omgivande betesskogen. Från och med 1987 lieslås hela vallen inklusive de gam-

la åkrarna. Dessa senare har troligen inte varit upplöjda sedan 1800-talet.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, hotad naturtyp, hotade arter, helhet, skönhetsvärde, studieobjekt.
Granbodåsen är länets enda kvarvarande kompletta fäbodmiljö - en tidigare vanlig, numera i stort sett försvunnen naturtyp. Med sina omfattande slåtterhävdade öppna marker och djur på skogsbete utgör vallen en mycket värdefull historiebärare. Den välbevarade bebyggelsen tillsammans med det höga läget, med milsvida utsikt, gör att Granbodåsen har ett mycket stort skönhetsvärde.

Tälje gammelbodarna 6022

Kommun: Ånge **Areal:** 4 ha
Topografiskt kartblad: 17G NV **Kordinater:** 8A OBOE
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse naturvård; Tälje-Gammelbodarna (N 84). Riksintresset knutet till odligslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 60 139 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt). Översiktsplan Ånge kommun; område av riksintresse för naturvården.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 5 (klass I). Objektet hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Gammelbodarna är en ensamliggande gård omgiven av skogsmark och belägen ca två km in i en sidodalgång till Ljungandalen. Inägomarken består av oregelbundna åkerlappar insprängda mellan hackslåtterytor på rikblockig morän. På hackslåtterytorna finns odlingsrösen och ängslador.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall - 2,5 ha.
* Naturlig slåttermark - 1,5 ha (hackslåtter, sidvallsäng)

Kulturhistoriska förhållanden: Gammelbodarna var, som namnet anger, ursprungligen en fäbodvall. Numera har Gammelbodarna gårdsbebyggelse med permanent boende. Förutom gårdsbebyggelsen finns också tre ängslador.

Vegetation och flora: Slåttermarkerna hyser en mycket artrik kärlväxtflora med inslag av kalkberoende ängsväxter (för utförligare

uppgifter se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotade arter: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4, ängsgentiana (Gentianella amarella) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Lång och obruten hävdkontinuitet. 99 % av gårdens ursprungliga hackslåttermarker är ännu välhävdade.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, artrikt, hotade naturtyper och arter, helhet, musealt jordbrukslandskap.
Det ålderdomliga odlingslandskapet vid Gammelbodarna utgör en mycket fin helhetsmiljö. På gården finns en av länets största och få kvarvarande hackslåttar där den långa och obrutna hävden har gett upphov till en rik ängsmarksflora.

Råsjö 6023

Kommun: Ånge **Areal:** 10 ha
Topografiskt kartblad: 17F SO **Kordinater:** 4I 2A3G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status: * Översiktsplan Ånge kommun; område av regionalt och lokalt intresse för kulturmiljövården.

Landskap: Byn är belägen på en bergrygg som sträcker sig ner mot Råsjön i det omgivande skogslandskapet. Marken är kuperad och bebyggelsen ligger huvudsakligen klumpad på mindre moränknalle i sluttningen mot sjön. Odlingsmarken har inte vattenkontakt. Enstaka odlingshinder förkommer.

Markslag - naturtyper: * Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 10 ha.

Kulturhistoriska förhållanden: Första torpet togs upp omkring 1620, på sydöstra sidan av Råsjösjön. Detta kallas i dag för Gammelgården. Området visade sig vara för frostlänt och man flyttar så småningom över till norra sidan av sjön, vilket framgår av lantmäterikarta från 1750. Byggnaderna är av varierande ålder, från 1700-tal fram till tidigt 1900-tal. 1939 försvann ett pörte som skall ha haft årtalet 1621 inristat på ena gaveln.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillståndet är okänt.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde. Med sin enklare bebyggelse ger Råsjö av idag ett ålderdomligt intryck. Byn vittnar om den epok som finnkolonisationen i dessa trakter utgjorde.

Grundsjön 6024

Kommun: Ånge **Areal:** 18 ha
Topografiskt kartblad: 17G SV **Kordinater:** 2A 2B7G
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 9 (klass II) och 10 (klass Ö). Objekt 9 hävdas ned NOLA-stöd.

Landskap: Byn är belägen drygt 400 m ö h i det storkuperade skogslandskapet söder om Ljungands dalgång. Odlingsmarken ligger på Täppbergets sydsluttning mot Gårdsjön och med stor vattenkontakt mot densamma. Bebyggelsen är belägen uppe i sluttningen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 18 ha.
* Naturlig slättermark - 1,5 ha (sidvallsäng, hackslått).

Kulturhistoriska förhållanden: Grundsjön är Borgsjö sockens äldsta finnby. Den upptogs troligen kring 1604. Det berättas att de första finnarna kom från Salmijock. Det var sex familjer som flydde från krig och hungersnöd. I en dombok från 1619 berätas att Lasse Finne och Pär Mickelsson tagit sig torpställe på Sillreskogen vid grunsjön. 1639 låg det två torp på nordvästra sidan Gårdsjön.

Vegetation och flora: Området innehåller två mindre slättermarker med hävdgynnad flora (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillstånd okänt.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Vackert belägen finnby i karaktäristiskt lidläge med inslag av naturliga fodermarker. Byn har sina anor i den finska kolonisationen av dessa skogstrakter under början av 1600-talet.

Naggen 6025

Kommun: Ånge **Areal:** 35 ha
Topografiskt kartblad: 17G SV **Kordinater:** 1B 2E3F
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 60 036 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt).
Översiktsplan Ånge kommun; område av regionalt och lokalt intresse för naturvården samt område där största hänsyn skall tas till naturvården och friluftsintressen.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 11 (klass I). Objektet hävdas med NOLA-stöd.

Landskap: Byn belägen 400 m ö h i det omgivande skogsklädda bergkullandskapet. Odlingsmarken ligger i den kuperade sydvästsluttningen med inslag av odlingsrösen och ängslador. Bebyggelsen är spridd i sluttningen, huvudsakligen efter landsvägen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 35 ha.
* Naturlig slåttermark - 2 ha (hackslått, myrodling).

Kulturhistoriska förhållanden: Naggen upptogs officiellt år 1718 av finnen Pål Tomasson. Byn har emellertid en längre historia än så. I början av 1620-talet nämns att några personer bor i Naggen. I Naggen finns idag ett lofthärbre från 1700-talet kvar, om än något ombyggt.

Vegetation och flora: Omfattande hackslåttermarker med mycket ymnig förekomst av tidigblommande fältgentiana (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Hotade arter: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillstånd okänt.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Vackert belägen finnby med levande odlingslandskap och med relativt omfattande naturliga slåttermarker. Naggen utgör en levande by som idag vittnar om finnkolonisationen i dessa skogsbygder.

Finnsjön 6026

Kommun: Ånge **Areal:** 8 ha
Topografiskt kartblad: 17G SV **Kordinater:** 3D OC1G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 14 (klass II).

Landskap: Finnby belägen 400 m ö h i det storkuperat och skogsklädda bergkullandskapet söder om Ljungans dalgång. Odlingsmarken ligger i brant sydsluttning ner mot Finnsjön och har vattenkontakt mot denna. På odlingsmarken förekommer odlingsrösen. Gårdsbebyggelsen ligger samlad ett stycke upp i sluttninen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 8 ha.
* Naturlig betesmark - 1 ha (öppen hagmark på fd hackslått och sidvallsäng).

Kulturhistoriska förhållanden: Det första torpet togs upp år 1708 av finnen Pål Pärsson enligt lantmäterikartan för år 1750. Förmodligen har här, som på så många andra sena torpanläggningar, funnits tidigare temporär bosättning. Lantmätaren skriver att här inte finns några "masteträn " vilket tyder på att skogarna kring torpet redan var avverkade. Den bebyggelse som finns idag är huvudsakligen från 1800-talet.

Vegetation och flora: Området hyser naturlig betesmark med hävdgynnad flora (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Hotade arter: Höstlåsbräken (Botrychium multifidum) hotkategori 4, fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillstånd okänt.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Litet vackert beläget nybygge med ett relativt ursprungligt byggnadsbestånd. Detta tillsammans med odlingsmarkens läge och uppbyggnad vittnar om ursprunget i finnkolonisationen av dessa skogsbygder. Området hyser också naturliga fodermarker.

Saxen 6027

Kommun: Ånge **Areal:** 20 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 2F 2C2E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status: *

Landskap: Odlingsmark i svag sydvästsluttning i den omgivande skogsklädda bergkullterrängen söder om Ljungans dalgång.

Markslag - naturtyper: * Åker inkl vall och kultiverad betesmark - 20 ha.

Kulturhistoriska förhållanden: Saxen, eller Saxatorp, är den äldsta finnbyn inom Östra finnbygden, i Torps socken. Första torpebrevet utfärdades 1614. Saxen blir senare den största finnbyn i Östra finnbygden. I slutet av 1800-talet finns här 300 invånare.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillstånd okänt.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Vackert belägen finnby som med sin uppbyggnad och sina lämningar vittnar om utvecklingen från 1600-talets finnkolonisation fram till i dag.

Hjältanstorp 6028

Kommun: Ånge **Areal:** 40 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 3F OEOD
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status: *

Landskap: Större finnby belägen i den skogsklädda bergkullterrängen norr om Ljungans dalgång. Odlingsmarken är mosaikartad och ligger i den kuperade ostsluttningen. Bebyggelsen är huvudsakligen placerad i sluttningens övre del.

Markslag - naturtyper: * Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.

Kulturhistoriska förhållanden: Hjältanstorp (Hieltanstorp) nämns i boskapslängden för år 1627. Den förste bosättningen i Hjältanstorp låg sannolikt nere på Söråkern. Här ligger byns bördigaste åker, Laila-åkern eller Jungfruåkern. Det sägs att grödan aldrig fryser på den. I sydvästra delen av byn ligger gården Ritakask. Området var förmodligen en källa till stridigheter mellan grannar (rita=träta, kask-(i)=svedja, alltså trätasvedjan). Gården tas upp i början av 1800-talet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillstånd okänt.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Större vackert belägen finnby. I byn finns flera gårdar

med välbevarade äldre bebyggnader i ursprungliga lägen. Byn utgör en viktig historiebärare som vittnar om finnkolonisationen i dessa skogsbygder.

Underlagsmaterial Ånge kommun

Candell, L. G. 1986. Natur och kultur längs Ljungans dalgång. Ljungan kommittén och Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Guvå, L. 1972. Naturvårdsinventering i Västernorrands län. Del 3 Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Ljungankommittén 1986. Ljungandalen förutsättningar och utvecklings idéer. Ljungankommitéen slutrapport.
Viotti, A. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medel pad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:2.
Wedin, M. 1991. Finnbebyggelse i Ånge kommun. Ånge kommuns kulturnämnd.
Ånge kommun 1990. Översiktsplan för Ånge kommun.

Ekonomiska kartor med fornlämningar markerade, på Länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet och Länsmuseet-Murberget.
Fornminnesregistret för respektive socken inom Ånge kommun.
Infraröda (IR) flygbilder över länet (1984 - 1987).
Länsstyrelsens naturvårdsregister, i Västernorrlands län.

Område av primärt kommunalt intresse

Lombäcken - en högt belägen skogsby.

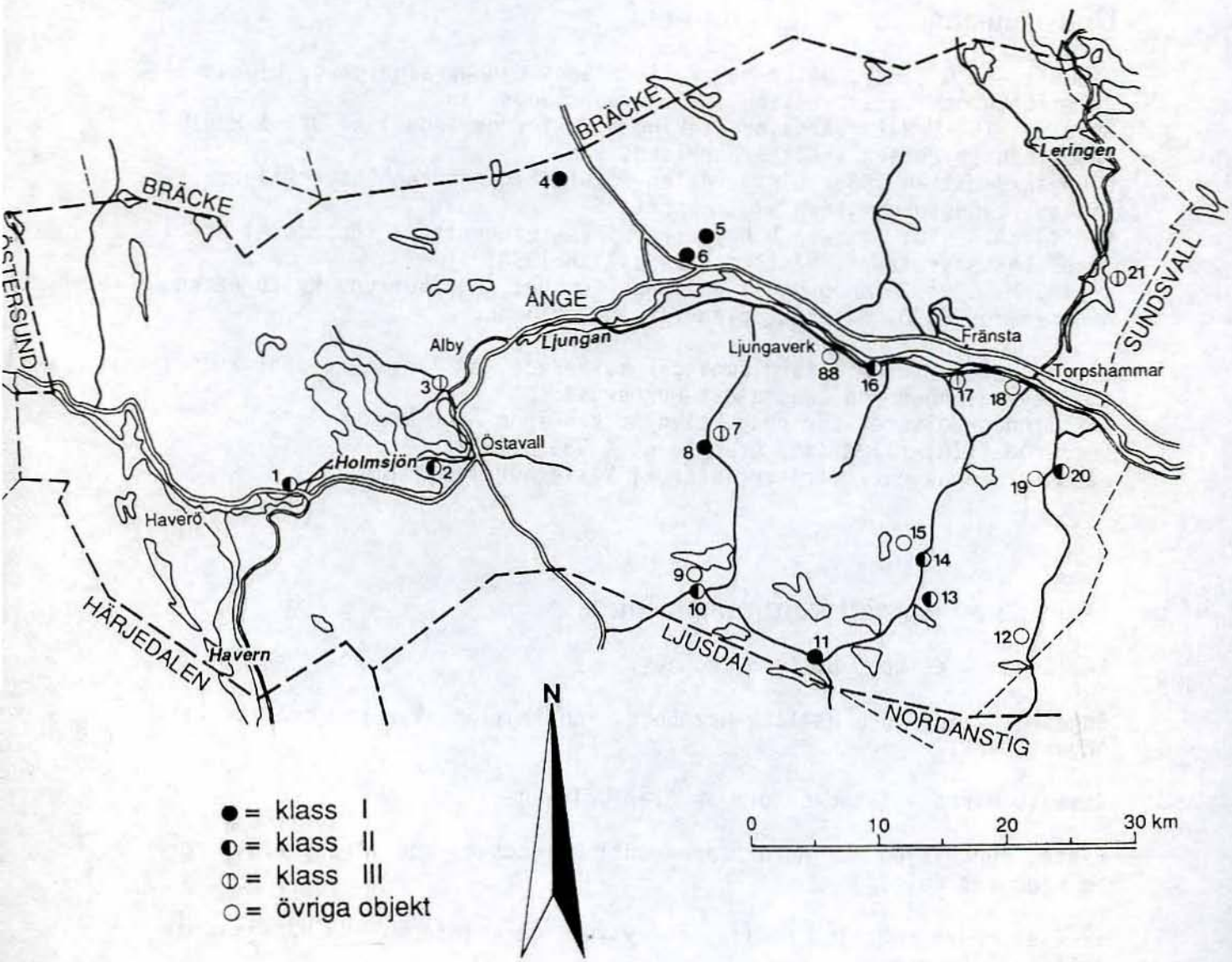
Ångebyn-Ovansjö och **Hallsta-Granboda** - odlingslandskap som gränsar till Ånge tätort.

Gammelbodarna - fäbodar norr om Överturingen.

Flata, **Munkbysjön** och **Nordanede** - odlingslandskap söder respektive norr om Ljungans dalgång.

Se även under rubriken remiss. För ytterligare information hänvisas direkt till kommunen.

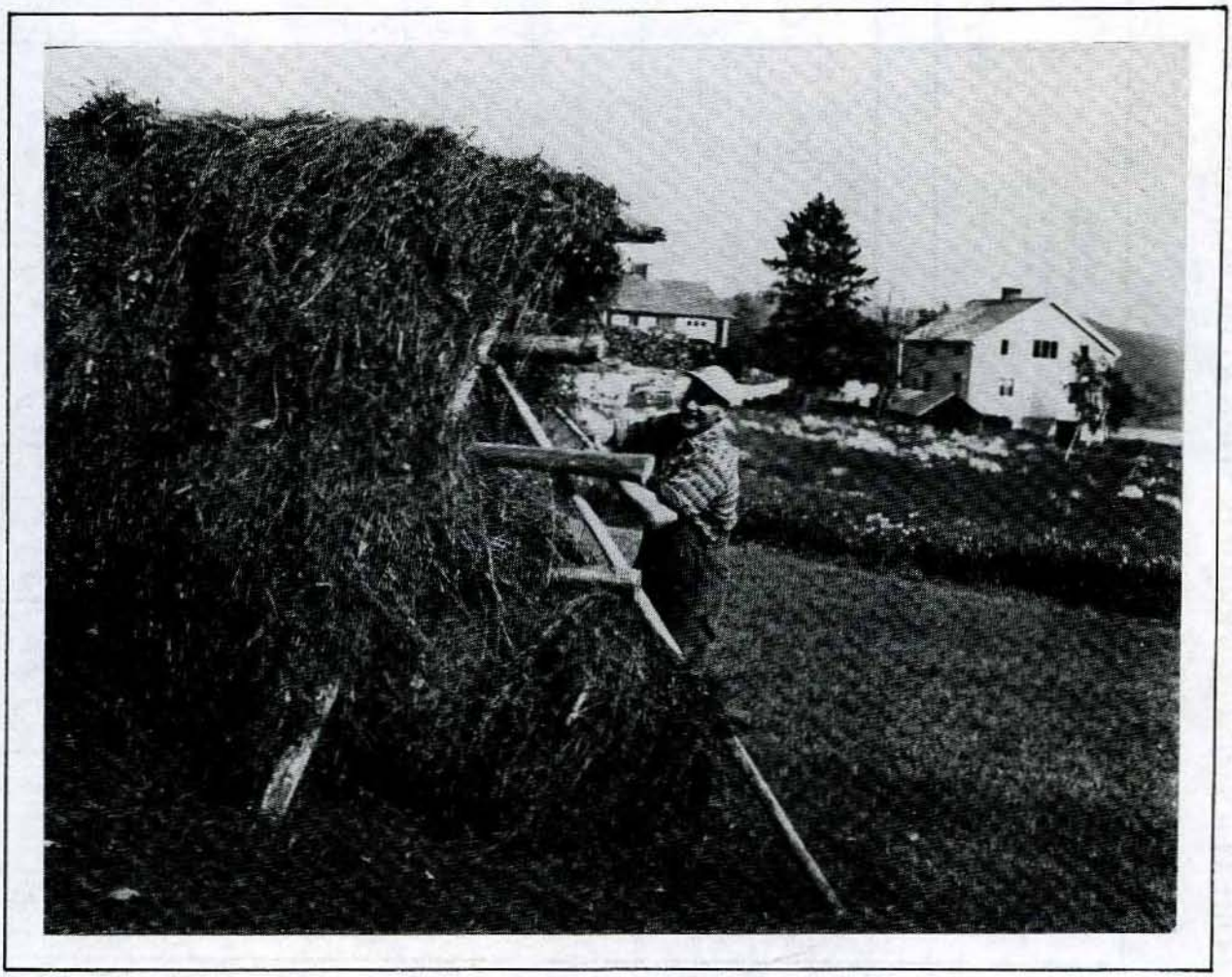
ÄNGS- OCH HAGMARKSOBJEKT I ÅNGE KOMMUN

ÄNGS OCH HAGMARKER I ÅNGE KOMMUN

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL	HÄVD	KLASS
1	Kölsillre 3:25, 3:47	Sötvattensstrandäng (älv)	1,5	-	II
2	Mon	Öppen hagmark, hackslått	1	-	II
3	Alby 1:19	Öppen hagmark	1	-	III
4	Granbodåsen	Hackslått	2-2,5	-	I
5	Gammelbodarna	Hackslått, sidvallsäng	1-1,5	-	I
6	Nyänget	Sidvallsäng	0,4	-	I
7	Julåsen 3:17	Hackslått	0,3	-	III
8	Julåsen 3:11	Hackslått	0,5	-	I
9	Grundsjön 3:11	Hackslått	1	-	Ö
10	Grundsjön 3:7	Hackslått, sidvallsäng	0,5	-	II
11	Naggen 1:15	Hackslått	1,5-2	-	I
12	Gäddtjärnsåsen	(Slåtterlägda)	0,5	-	III
13	Stormörtsjön 2:26	Hackslått	1	-	II
14	Finnsjön 1:16	Öppen hagmark	0,5-1	-	II
15	Oxsjön 1:6, 1:12	Hackslått	0,5	-	Ö
16	Övergård 1:22	Öppen hagmark	0,5-1	-	II
17	Finnsta 11:1	Öppen hagmark, björkhage	1-1,5	-	III
18	Mjölan	Sötvattenstrandäng (älv)	1,5	-	Ö
19	Munkbyn 2:107	Hackslått	0,2	-	Ö
20	Munkbyn 2:29	Hackslått	0,25	-	II
21	Nordanede 1:263	Hackslått	0,2	-	III
88	Västerhångsta 33:2	Öppen hagmark Träd-, buskbärande hagmark	7	-	Ö

SUNDSVALLS KOMMUN

Län: Y

Kommun: Sundsvall

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAAs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		N-klass			K-klass		Sammanvägt			
											I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Lagmansören	8101	50	2	X	X	X				FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA		X			X		X		Del av omr. i Timrå kn.
Indalen	8102	1400	3	X	X	X	X	0	X	NM, FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA	X			X		X			Nio delområden beskrivna. se separat tabell.
Gudmundtjärn	8103	>10		X	X	X		0	X	BM, NR, NVR, ÖP, ÄH			X	X			X		
Rigåsen	8104	1-2	1-2	X	X		0			NR, NVR, ÖP, ÄH		X			X			X	
Kväcklingen	8105	75		X	X					NVR, ÖP			X		X			X	
Bjärme	8106	600	2	X	X					FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Nora	8107	40	2	X	X		X			FM, NVR, ÖP, ÄH		X			X			X	
Västerlo-Selånger	8108	350	2	X	X	X	X	0		FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X		X			X		
Norra Alnön	8109	600	56*	X	X	X	0	0		NR, FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA	X			X		X			* plus ca 35ha inom Stor-näset och Långharsholmen
Skrängstasjön	8110	525	5	X	X	X	0			FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Nolby	8111	100		X	X	X	X	0		FM, NVR, ÖP			X	X			X		
Kivan	8112	100	3	X	X					FM, ÖP, ÄH, NOLA		X							
Allsta-Klingsta	8113	250	9	X	X	X	X	0	X	FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA		X		X			X		
Marmen-Vikarn	8114	500		X	X	X		0		FM, NVR, ÖP, LOLA			X	X		X			
Bölomssjön	8115	125		X	X					ÖP			X		X		X		

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Län: Y

Kommun: Sundsvall

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intresseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAAs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		N-klass			K-klass		Sammanvägt			
											I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Hassel	8116	125	1	X	X					NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Västergård-Lindsjö	8117	200	3	X	X					ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Vigge	8118	30	2	X	X					FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X			X	
Hällsjö	8119	40		X	X			0		ÖP			X		X		X		
Norr-Nedansjö	8120	80		X	X	X		0		ÖP			X		X		X		
Lövåsen	8121	8		X	X	X		0		ÖP			X		X		X		
Loböle	8122	20	3	X	X	X		0		ÖP, ÄH		X			X		X		
Brattvall	8123	25		X	X	X		0		ÖP			X		X		X		
Österlo-Västerlo	8124	60	3	X	X	X		0		ÖP, ÄH		X			X		X		
Svedjan	8125	20		X	X	X		0		ÖP			X	X		X			
Böle-Usland	8126	40		X	X	X		0		ÖP			X		X	X			
Stödesjöns delta	8127	15	2	X	X	X		0		NVR, ÖP, ÄH, NOLA	X				X	X			
Kälsta	8128	25		X	X	X		0		NVR, ÖP			X	X		X			
Ökne	8129	40		X	X	X		0		ÖP			X		X		X		
Kälsta-Ede	8130	240	3	X	X	X		0		NVR, ÖP, ÄH		X		X			X		

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Län: Y

Kommun: Sundsvall

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAÄs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		N-klass			K-klass		Sammanvägt			
											I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Rönningsvik	8131	45	2	X	X	X		0		NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X	X			
Strömmen	8132	40		X	X	X		0		ÖP			X		X			X	
Viskan-Överede	8133	50		X	X	X		0		ÖP			X		X			X	
Äkrom-Öråker	8134	275			X	X				FM, ÖP			X		X		X		

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Område: Indalen 8102

Kommun: Sundsvall

FÖRETECKNING ÖVER DELOMRÅDEN FÖRDELADE PÅ RESPEKTIVE OMRÅDE

Delområdesnamn	Nummer	Areal odlingsmark		Delområdesklassifisering *								Sammanvägt bevarandevärde			Anmärkning
		Totalt (ha)	Varav naturlig fodermark	N-klass			K-klass		F-klass						
				I	II	III	I	II	I	II	III	A	B	C	
Bottnarna	8102:01	50				X		X		X			X		FM
Östanskär	8102:02	100				X		X		X			X		FM
Krånge	8102:03	100				X		X		X			X		
Säter	8102:04	150				X		X			X			X	
Hallsta	8102:05	225	1,2		X			X	X			X			NVR, ÄH
Sunnås-Liden	8102:06	250			X		X		X			X			NVO,FM, NVR
Åsen	8102:07	50				X		X		X			X		
Dacke	8102:08	40	1,5		X			X	X			X			ÄH, NOLA
Högland	8102:09	15	0,1			X		X		X			X		NM, NVR, ÄH

* Denna klassifisering skall endast användas för jämförelse mellan delområden inom respektive område och inte för någon form av jämförelser mellan olika områden.

Lagmansören 8101

Kommun: Sundsvall, Timrå **Areal:** 50 ha
Topografiskt kartblad: 17H NV **Kordinater:** 7E 0D2I
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 091 (klass II, geologiskt).
Översiktsplaner Sundsvalls och Timrå kommuner; område med mycket stort kulturlandskapsvärde, mycket högt skyddsvärde för naturvården samt stora värden för rörligt friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 72 (klass I). Objektet hävdas med NOLA-stöd.
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap: Liten odlingsbygd, i välutvecklat nip-ravinlandskap, belägen ovan Indalsälven och norr om densamma. Odlinsmarken begränsas på nordsidan av de skogsklädda bergsbranterna. Mindre åkrar på nipkrönen och en mycket djup betad ravin karaktäriserar odlingsmarken.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - ca 50 ha.
* Naturlig betesmark - 2 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Timrå och Indals socknar utgör betesmark 5 % respektive 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller en del äldre bebyggelse på icke odlingsbar mark. I Lagmansören har påträffats en hällekista, innehållande resterna efter en kvinna och ett barn, daterad till ca 3000 före Kristus.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom inom ovan redovisat ängs- och hagmarksobjekt. För ytterligare upplysningar om detta hänvisas till inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Den djupa ravinen hävdas måttligt genom bete. Ravinens förlängning mot sydväst betas också, men är igenvuxen liksom betade raviner ett par hundra meter österut. Som helhet kan området, inkl. åkermark, sägas vara väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, säregen/märklig beskaffenhet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, skönhetsvärde, studieobjekt.

Det karaktäristiska nip-ravinlandskapet är vid Lagmansören mycket välutvecklat. Den vackert betade och mäktiga ravinen vittnar än i dag om hur man tidigare utnyttjade marken efter de naturgivna förutsättniungarna. Området utgör ett värdefullt exempel på ett äldre bruknings sätt och hyser stort skönhetsvärde.

Indalen 8102

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 17H NV (18G SO, 18H SV)
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.

Areal: 1400 ha
Kordinater: 9B 4A4D

Delområden: 9

Bef. skydd/ plan.status:

* Naturminne (NVL 13 §) Högland, naturvårdsområde (NVL 19§) Liden, fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Nedre Indalsälven (N 64) Riksintresse kulturmiljövård; Liden (K 14). Riksintresset knutet till odlingslandskapet. Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 215 (klass I, geologiskt, landskapsbild, botaniskt, kulturhistoriskt, socialt), N 81 148 (klass I, geologiskt), N 81 092 (klass II, landskap, geologiskt), N 81 002 (klass II, botaniskt), N 81 139 (klass II, botaniskt), N 81 110 (klass III, botaniskt). Översiktsplan Sundsvalls kommun: område av riksintresse för naturvården, frilftslivet samt till mindre del för kulturmiljövården. Område med mycket stort kulturlandskapsvaärde. Indalsälvens dalgång prioriteras för bevarandeåtgärder.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 68,69,70 (samtliga klass Ö), 84 (klass II). Objekt nr 84 hävdas med NOLA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Området sträcker sig drygt fyra mil utefter Indalsälvens dalgång, från Bottnarna i sydost upp till Högland i nordväst. Längs denna sträcka följer älven en flera hundra miljoner år gammal förkastningsspricka. Höjdskillnaden mellan älven och de närliggande älvdalsbergen uppgår här som mest till ca 400 meter. Älvdalens former har sedan bildats då älven i takt med landhöjningen eroderat ner genom de, efter inlandsisens avsmältning, avsatta finkorniga sedimenten. Denna process har gett upphov till det för Indalsälven så typiska nip-ravinlandskapet.
Landskapets speciella former har skapat förutsätt-

ningarna för ett varierat odlingslandskap av mycket speciell karaktär. Såväl stora enhetliga terrass- och sluttningsbygder som små mosaikartade odlingsbygder i nip-ravinlandskap ger älvdalen dess prägel.

Odlingsmarken och bebyggelsen är med få undantag lokaliserad till de lokalklimatiskt gynnade syd- och sydvästsluttningarna. På älvens södra och västra sida återfinns endast små rester av odlingsmark som oftast har sitt ursprung i fäbodar. Vid Östanskär och Loning, i den nedre delen av området, möter odlingsmarken älvens vatten vid avsnörda lugnvatten. Utefter sin övriga sträckning kantas älven av branta nipor. Dessa tillsammans med de talrika raviner som löper ner längs dalsidorna är i dag till stor del lövskogsklädda men utnyttjades tidigare för slåtter och bete.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 1400 ha.
* Naturlig betesmark - 3 ha (öppen hagmark, träd- och buskbärande hagmark).
* Betesmark: i Indalen (Indal och Lidens socknar) utgör betesmarken ca 13,5 % av den odlade marken vilket för hela området ger ca 190 ha.

Kulturhistoriska förhållanden:

Kulturlandskapet i Indalen har utvecklats kontinuerligt under mycket lång tid och har till större delen genomgått få drastiska förändringar. Utefter dalgången finns förhistoriska gravar och boplatser som visar på denna lång kontinuitet. Älven har sedan lång tid tillbaka haft stor betydelse som färdväg västerut, mot Storsjöbygden och Norge. Indalsälvens dalgång omnämns i skrift första gången 1273 och då i samband med laxfisket. Detta utgjorde en mycket viktig binäring i området.

Indalsälven utgjorde tidigt en viktig flottningsled. 1796 inträffade en naturkatastrof som förändrade miljön utefter älven. För att underlätta passagen för timret vid Storforsen, vid Ragundasjöns utlopp, skulle man bygga en kanal. Hjärnan bakom var Magnus Huss, senare kallad "Vildhussen". Vårfloden 1796 innebar att vattenvolymen i Ragundasjön steg kraftigt och vattnet bröt igenom på arbetsplatsen. Ragundasjön tömdes på fyra timmar och älven fick ett nytt lopp. Storforsen hade förvandlats till Döda fallet. Vattenmassorna forsade ned genom dalgången och åstakom väldig förstörelse. Med flodvågen följde boningshus, lador, sågverk, kvarnar, båtar och fiskeredskap. Dessutom förstördes skog, åkrar och ängar.

En omfattande nyodling skedde under 1700-talet då man bröt upp de tunga jordarna. Den trånga dalgången har tvingat till ett maximalt utnyttjande av den odlingsbara marken. Detta har givit en karaktäristisk landskapsbild. Åker och ängsmarker ligger i den öppna dalbottnen och bebyggelsen är i allmänhet grupperad längs med kanten mot de brantare dalsidorna. Bebyggelsen inom byarna är varierad och moderniseringen har på många håll gått hårt fram, till exempel vid Sillre och Järkvissle. Väl-

bevarande byar finns dock så som Boda och Dacke.

Vegetation och flora: Kalkrika moräner och sediment med jämtländskt ursprung förekommer inom området och utgör grunden för en på många håll rik och kalkgynnad flora. Tyvärr har en stor del av de tidigare hävdade nipsluttningarna och ravinerna vuxit igen. I och med detta har en utarmning skett av den tidigare betydligt vanligare hävdgynnade floran (för utförligare upplysningar om vegetation och flora inom de ovan redovisade ängs- och hagmarksobjekten hänvisas till inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Växtodlingen är helt inriktad på foderväxter. Av åkerarealen utnyttjas ca 70 % för vall och bete och ca 30 % för spannmål. Arealen betesmark utgör 14 % av odlingsmarken mot 9 % för länet som helhet. Djurhållningen domineras av mjökproduktion och fårskötsel. Fram till slutet av 1930-talet hävdades i stort all bruknings värd mark. Även de branta ravin- och nipsluttningarna slogs för hand eller betades. I dag har dessa senare marker till stor del växt igen med lövskog men fortfarande betas en del raviner och mindre nipryggar. Den övervägande delen av odlingsmarken är välhävdad men svagt hävdade delar förekommer, främst på mindre nipkrön och i raviner.

Övrigt: I samband med älvregleringen 1956 lades lågt liggande odlingsmarker under vatten. En stor ladrik terrass nedströms den starkt utskjutande udden vid Liden befinner sig i dag under älvens vattenyta. I och med dalgångens trånga profil utgör kraftledningar på vissa ställen ett störande inslag i landskapsbilden.

Inom området beskrivs nio delområden nämligen Bottnarna (8102:01), Östanskär (8102:02), Krånge (8102:03), Säter (8102:04), Hallsta (8102:05), Sunnås-Liden (8102:06), Åsen (8102:07), Dacke (8102:08) och Högland (8102:09). För dessa delområden har en separat klassificering använts som endast skall användas för jämförelse delområdena emellan.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, säregen/-märklig beskaffenhet, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, helhet, skönhet.
Indalen hyser en starkt markerad älvdalsprofil vilken vid inlandsisens avsmältning skulpterats till ett landskap med mycket dramatiska former. De branta skogsklädda bergssidorna med de uppodlade terrasserna och nipryggarna i dalbottnen utgör karaktärsdrag för dalgången. Tillsammans med älvens sedan gammalt stora betydelse som färdväg västerut, mot Storsjöbygden och Norge, har dessa landskapsformer skapat förutsättningarna för ett särpräglat kulturlandskap med lång odlingshistoria. Trots de förändringar som skett uppvisar detta kulturlandskap idag element som vittnar om tidig-

are odlingsepokers markutnyttjande och bebyggelsestruktur. Förutom de mycket stora skönhetsvärden som Indalen representerar utgör den ett pedagogiskt exempel på landskapets agrarhistoriska utnyttjande och utveckling från järnålder fram till i dag.

Bottnarna 8102:01

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 17H NV
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.

Areal: 50 ha
Kordinater: 7E 2B0F
Delområde: 1 (9)

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Landskapsvårdsersättning (LOLA) se Indalen.

Landskap: Liten odlingsbygd i nip-ravinlandskap norr om älven och nedanför bakomliggande bergsbranter. Kraftigt nedskuren ravin.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 50 ha.
* Betesmark: inom Indals socken utgör betesmarken ca 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Omedelbart nordväst om byn finns tre förhistoriska gravanläggningar, runda stensättningar. I näheten av dessa finns några husgrunder, bland annat en med spismursröse.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: För drygt tio år sedan förekom ett omfattande bete. Hur mycket som betas idag och om ravinen betas är okänt. Området är som helhet svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.
Kriterier: Representativt odlingdslandskap, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Odlingsbygd med karaktäristisk uppbyggnad vackert belägen i nipravinlandskap ovan älven.

Östanskär 8102:02

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 17H NV
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.

Areal: 100 ha
Kordinater: 7D 3E5D
Delområde: 2 (9)

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Landskapsvårdsersättning (LOLA) se Indalen.

Landskap: Stor flack sluttningsbygd, med flera mindre raviner, i sydsluttning mot älven. Nere vid denna finns avsnörda lugnvatten. Bebyggelsen samlad vid skogsbrynet.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 100 ha.
* Betesmark; inom Indals socken utgör betesmarken ca 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: En väl sammanhållen by, karaktäristiskt lokaliserad på den icke odlingsbara marken i sluttningen ner mot älven. I områdets nordvästra del finns ett gravfält, bestående av åtta gravhögar, samt tre friliggande gravhögar.

Vegetation och flora: De avsnörda lugnvattnen vid älvstranden hyser en riklig vattenvegetation. I övrigt saknas uppgifter.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är till övervägande delen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.
Kriterier: Reprepsentativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, helhet, skönhetsvärden.
Indalens bästa exempel på en välhävdad enhetlig sluttningsbyggd. Odlingsbygden är vacket belägen på sluttningen mot älven och med god kontakt till bygden på andra sidan älven. Se Kränge, delområde 3.

Krånge 8102:03

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 17H NV
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II. F-klass II, sammanvägt b.

Areal: 100 ha
Kordinater: 7D 2D8D
Delområde: 3 (9)

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Landskapsvårdsersättning (LOLA) se Indalen.

Landskap: Jordbruksmark i sluttning och på nipryggar i tidigare hävdat nip-ravinlandskap på älvens sydsida. Landskapet har stor kontakt med de odlade sluttningarna på andra sidan älven (se Östanskär, delområde 2).

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 100 ha.
* Betesmark: inom Indals socken utgör betesmarken ca 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dokumentation saknas.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Raviner och mindre nipryggar som tidigare hävdats är i dag bevuxna med lövskog. Den i dag odlade marken kan sägas vara svagt hävdad.

Sammkanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestrkuktur, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Odlingslandskapet vid Krånge innehåller för älvdalen karakteristiska och vackra landskapstyper. De uppodlade nipryggarna tillsammans med rester av de tidigare hävdade nip-ravinlandskapet visar på landskapets utnyttjande genom tiderna. Landskapet har en harmonisk uppbyggnad genom den enhetliga bebyggelseplaceringen. Den visuella kontakten med älven och odlingslandskapet på andra sidan denna är viktiga beståndsdelar i områdets skönhetsvärden.

Säter 8102:04

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 17H NV
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass III, sammanvägt c.

Areal: 150 ha
Kordinater: 8D 0A3D
Delområde: 4 (9)

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse frilutsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Landskapsvårdsersättning (LOLA) se Indalen.

Landskap: Kuperad, ravingenomdragen delvis igenväxande odlingsbygd i norrsluttning och på terrasser mot älven. God visuell kontakt med odlingslandskapet vid Indal tvärs över älven.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 150 ha.
* Betesamark: inom Indals socken utgör betesmark ca 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I byn Säter fanns vid storskiftet 1764 tre gårdar. Vid laga skiftet 1835 fanns det sju gårdar och åtta torp. Laga skiftet medförde att två gårdar och fem torp flyttades till nya lägen. Säter utgör i dag en relativt väl bibehållen, homogen jordbruksmiljö.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Raviner, som tidigare hävdats, är idag till större delen lövskogsbevuxna. Även mindre nipryggar och en del andra marker har eller håller på att växa igen. Den idag brukade marken är svagt hävdad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass III, sammanvägt c.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Odlingslandskapet vid Säter utgör genom sin varierande uppbyggnad, med raviner och terrasser, ett fint exempel på en mindre odlingsbygd i Indalen. Bygdens läge, på södra sidan älven och mitt emot Indals kyrka, bidrar till områdets skönhetsvärde.

Hallsta 8102:05

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 17H NV
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, F-klass I, sammanvägt.

Areal: 225 ha
Kordinater: 8C 4C3E
Delområde: 5 (9)

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Nedre Indalsälven (N 64). Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 215 (klass I, geologiskt, landskapsbild, botaniskt, kulturhistoriskt, socialt), N 81 092 (klass II, landskapsbild, geologiskt), N 81 148 (klass I, geologiskt).
  Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 68, 69, 70 (samtliga klass Ö).
* Landskapsvårdsersättning (LOLA) se Indalen.

Landskap:

Jordbruksbygd belägen på terrasser och i sluttning på älvens norra sida. Bygden omges av branta skogsklädda bergssluttningar och delas i två hälfter av det branta Hallstaberghet, som nästan når älven. Odlingsmarken har stor kontakt med älven och vid Loning möter den vattnet vid små laguner och holmar. De senare har tidigare slagits men med tiden fått övergå till betesmark. Här nere vid älven är också Indalsälvsåsen synlig i form av en långsträckt rygg ute i vattnet. I sluttningen vid Östloning möter ett mosaikartat, småbrutet landskap. Området innehåller också en större ravin. Bebyggelsen är karakteristiskt placerad på den steniga och svårbrukade moränmarken invid skogsbrynet. Vid Bäck finns en bybildning av ålderdomlig typ.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 225 ha.
* Naturlig betesmark - 1,1 ha (öppen hagmark).
* Naturlig slättermark - 0,1 ha (hackslått).
* Betesmark: inom Indals socken utgör betesmarken ca 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

I området ingår byarna Tomming, Bäck, Hallsta, Östloning och Västloning. Hallsta och Bäck är två byar med sammanhängande och vacker gårdsbebyggelse i terrasslandskapet nedanför Hallstaberget. Byn Hallsta finns upptagen i 1535 års skattelängd. Bäck upptas i 1543 års skattelängd. Vid skattläggningen 1571 beskattades två gårdar i Hallsta och tre i Bäck. Vid Hallsta lär, enligt upppgift, ha funnits en runsten och uppe på Hallstberget fanns tidigare en vårdkase. Byn Loning upptas i 1543 års skattelängd. Vid 1547 års skattelägg-ning har by delats i Västloning och Östloning. Östlo-

ning storskiftades 1763 då där fanns tre gårdar med liten åkerareal. 1834 skedde laga skifte och ett par gårdar fick flytta ut till nya ägor. Byn har i dag fortfarande kvar mycket av sin ursprungliga karaktär. Flera av gårdslägena är desamma som i 1535 års skattelängd och den äldre bebyggelsen är uppbyggd under 1800-talet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom att det finns registrerat tre ängs- och hagmarksobjekt av klass övrig (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är i huvudsak välhävdat. På holmarna och de låglänta markerna invid älven saknas eller är hävden svag.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, F-klass I, sammanvägt a.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångforninghet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Jordbrukdsbygden kring Hallstaberget utgör ett sammmansatt och varierat landskap med många av de karaktäristiska landskapstyper som ger Indalen dess prägel. Den traditionella och vackert placerade bebyggelsen och den stora kontakten med älven i kontrast mot Hallstaberget ger området dess särmärke och skönhet.

Sunnås-Liden 8102:06

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 18H SV (17H NV)
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass I, sammanvägt a.
Areal: 250 ha
Kordinater: 0A 1D3H
Delområde: 6 (9)

Bef. skydd/ plan.status:

* Naturvårdsområde (NVL 19 §) Liden, fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Nedre Indalsälven (N 64). Riksintresse kulturmiljövård; Liden (K 14).Riksintresset knutet till odlingslandsklapet. Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Länsstyrtelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 215 (klass I, geologiskt, landskapsbild, botaniskt, kulturhistoriskt, socialt), N 81 109 (klass III, botaniskt), N 81 148 (klass I, geologiskt). Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Landskapsvårdsersättning (LOLA) se Indalen.

Landskap: Smal odlingsbygd, på terrasser och i nip-ravinlandskap på älvens norra sida. Nip-ravinlandskapet är efter denna sträcka av älven särskilt välutvecklat. Vid Liden vidgar sig odlingsmarken och ger ett storskaligare intryck. Bebyggelsen är urspungligt placerad mellan skogsbrynet och odlingsmarken.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 250 ha.
* Betesmark: inom Lidens socken utgör betesmark ca 17 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området ingår byarna Sunnås, Nilsböle, Österflygge, Flygge, Backen, Märrgård och Liden. Byn Sunnås upptas i 1545 års skattelängd. Vid skatteläggningen 1571 beskattades två gårdar i byn och vid storskiftet 1801 fanns där 11 gårdar. I Nilsböle finns två gravhögar. Omedelbart i närheten av dessa har spännbucklor, ringnålar, järnyxor, järnpilspetsar med mera påträffats. Fynden härrör från yngre järnåldern.

Österflygge by har fina gårdar i ett karaktäristiskt läge i niplandskapet. Byn innehåller också ett gravfält med stensättningar samt en ensamliggande stensättning daterad till järnålder. Skogen nordost om byn hyser flera fångstgropar. Byarna Byn och Backen upptas i 1543 års skattelängd. 1571 beskattades två gårdar i vardera byn. I byn Märrgård fanns vid storskiftet 1784 tre gårdar. Vid Liden finns ett unikt kulturlandskap med värdefulla miljöer runt den medeltida kyrkan. Kyrkan började byggas 1483 och blev färdig 1510. Den ersatte då en äldre kyrka.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Det starkt kuperade landskapet, med nipor och raviner, är mycket lämpligt för fårbete. Följdaktligen är fårskötsel den dominerande djurhållningen och ett särdrag för området. Växtodlingen är helt dominerad av vallodling. De branta ravin- och nipsluttningarna som tidigare utnyttjades för slåtter och bete har i dag till stor del växt igen med lövskog. Fortfarande betas dock en del raviner och mindre nipryggar. Området i sin helhet väl till svagt hävdat.

Övrigt: Nedströms den starkt utskjutande udden vid Liden fanns fram till älvregleringen 1956 en stor ladrik terrass. Denna befinner sig idag under älvens yta.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass I, sammanvägt a.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Områdets dramatiska landskapsformer har skapat förutsättningarna för en särpräglad och vacker kulturbygd med lång odlingshistoria. Terrass- och nip-ravinland-

skapet utgör här ett pedagogiskt exempel på landskapets agrarhistoriska utnyttjande och utveckling från järnålder fram till i dag.

Åsen 8102:07

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 18G SO
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.

Areal: 50 ha
Kordinater: 0J 4D0G
Delområde: 7 (9)

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse naturvård; Nedre Indalsälven (N 64). Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Landskapsvårdsersättning (LOLA) se Indalen.

Landskap: Kuperad sluttningsbygd i mindre sidodalgång på älvens västra sida. Odlingsmarken sluttar kraftigt mot söder och omges av branta skogsklädda bergssluttningar. Bebyggelsen är huvudsakligen placerad mot skogsbrynen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 50 ha.
* Betesmark; inom Lidens socken utgör betesmarken ca 17 % av odlingsmarken.

Kulturhistoriska förhållanden: Inga speciella kulturhistoriska uppgifter bortsett från att en vårdkase funnits på Vättaberget, öster om byn.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde. N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Den brant sluttande odlingsmarken vid Åsen ger bygden ett något säreget drag. Det kraftiga lidläget visar här på ett tydligt sätt hur man fordom visste att utnyttja det gynsamma lokalklimatet.

Dacke 8102:08

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 18G SO
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, F-klass I, sammanvägt a.

Areal: 40 ha
Kordinater: 1J 4E3A
Delområde: 8 (9)

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Nedre Indalsälven (N 64). Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 84 (klass II). Objektet hävdat med NOLA-stöd.
* Landskapsvårdsersättning (LOLA) se Indalen.

Landskap:

I ett trångt avsnitt av dalgången ligger Dacke by, högt ovan älven och med vid utsikt ner efter densamme. Odlingsmarken sluttar ner efter Dackebergets sydvända sida och på andra sidan älven glimtar den odlade marken vid Dackebrännan.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (träd- och buskbärande hagmark).
* Betesmark; inom Lidens socken utgör betesmarken ca 17 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Byn upptas i 1543 års skattelängd. Vid skatteläggningen 1571 beskattades tre gårdar i byn och vid laga skiftet 1835 fanns fem gårdar. Dacke innehåller i dag bland annat en salsbyggnad med snickarglädje av hög kvalitet och några andra fina gårdsanläggningar. Fångstgropar har påträffats väster och nordost om byn.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas förutom för ovan redovisat ängs- och hagmarksobjekt (se inventeringen med samma namn, del 1 Medelpad).

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Odlingsmarken utnyttjas huvudsakligen för vallodling och betesgång. Området är i sin helhet svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, F-klass I, sammanvägt a.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Med sitt läge högt ovan älven utgör Dacke en vacker och för den övre delen av Indalen typisk lidlägesbygd. Byn hyser även fina gårdsanläggningar.

Högland 8102:09

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 18G SO
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.

Areal: 15 ha
Kordinater: 3I 2D8C
Delområde: 9 (9)

Bef. skydd/ plan.status:

* Naturminne (NVL 13 §); Högland.
* Riksintresse naturvård; Nedre Indalsälven (N 64). Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 215 (klass I, geologiskt, landskapsbild, botaniskt, kulturhistoriskt, socialt), N 81 002 (klass II, botaniskt), N 81 139 (klass II, botaniskt). Översiktsplan Sundsvalls kommun.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 85 (klass Ö).
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Vid Högland skjuter ett rektangulärt sandkrång rakt ut i älven. Ute på kråget och ovanför finns en liten odlingsmark på flera ovanpå varandra liggande terrasser. De, tidigare hävdade, jämna nipsluttningarna mellan terrasserna är idag lövskogsbevuxa.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 15 ha.
* Naturlig slättermark - 0,1 ha (träd- och buskbärande äng).
* Betesmark; inom Lidens socken utgör betesmark ca 17 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Dokumentation saknas.

Vegetation och flora:

Nipsluttningarna ner mot kråget hyser en frodig högörtvegetation med bland annat guckusko och andra kalkkrävande arter. Dessa sluttningar hyste innan hävden upphörde en artrik ängsvegetation med arter som ängsgentiana (Gentianella amarella) och brunkulla (Nigritella nigra). För den senare var detta den sista lokalen i länet från vilken den försvann 1956.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

I nipsluttningarna bedrevs slåtter fram till slutet av 1940-talet. Därefter betades dessa ytterligare drygt tio år. Idag brukas endast den plana marken uppe på terrasserna.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
De ovanför varandra liggande terrasserna på kråget vid Högland ger ett samtidigt vackert som märkligt intryck. Igenväxande nipsluttningar tillsammans med brukade terrasser vittnar här om hur detta speciella landskap utnyttjats fram till idag.

Gudmundstjärn 8103

Kommun: Sundsvall
Areal: <10 ha
Topografiskt kartblad: 18H SV
Kordinater: OC OC4A
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Naturreservat (NVL 7 §); Gudmundstjärn.
* Riksintresse kulturmiljövård; Gudmundstjärn (K 13). Riksintresset knutet till odlingslandskapet. Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 021 (klass I, kulturhistoriskt, socialt). Byggnadsminne (KML 3 kap 1 §); Nybyggargården vid Gudmundstjärn. Översiktsplan Sundsvalls kommun; område av riksintresse för kulturmiljövård och friluftsliv samt område med mycket högt skyddsvärde för naturvården.
* Ängs-och hagmarksinventeringen (Medelpaad) objekt nr; 67 (klass Ö).

Landskap: Skogshemman från 1700-talet beläget i bergkullterrängen 5 km norr om Indalsälvens dalgång. Odlingsmarken sluttar mot öster ner mot Gudmundstjärnen. Bebyggelsen är komplett och mycket välbevarad.

Markslag naturtyper:
* Åker inkl. vall - >8 ha.
* Naturlig betesmark - <2 ha.

Kulturhistoriska förhållanden: Gudmundstjärn är ett välbevarat och komplett familjejordbruk från 1779. Gården brukades av samma familj i fyra generationer fram till 1943. Graden av självförsörjning var hög ända in i modern tid. Gården utgör ett av länets bästa och mest representativa exempel på ensamliggande skogshemman utanför jordbruksbygderna. På området finns 23 välbevarade byggnader så som mangårdsbyggnad, bagarstuga, ladugård, stall, härbre, smedja, såg- och kvarnhus.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, F-klass II, sammanvägt b.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
De ovanför varandra liggande terrasserna på kråget vid Högland ger ett samtidigt vackert som märkligt intryck. Igenväxande nipsluttningar tillsammans med brukade terrasser vittnar här om hur detta speciella landskap utnyttjats fram till idag.

Gudmundstjärn 8103

Kommun: Sundsvall
Areal: <10 ha
Topografiskt kartblad: 18H SV
Kordinater: OC OC4A
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Naturreservat (NVL 7 §); Gudmundstjärn.
* Riksintresse kulturmiljövård; Gudmundstjärn (K 13). Riksintresset knutet till odlingslandskapet. Riksintresse friluftsliv; Indalsälvens dalgång (F5).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 021 (klass I, kulturhistoriskt, socialt). Byggnadsminne (KML 3 kap 1 §); Nybyggargården vid Gudmundstjärn. Översiktsplan Sundsvalls kommun; område av riksintresse för kulturmiljövård och friluftsliv samt område med mycket högt skyddsvärde för naturvården.
* Ängs-och hagmarksinventeringen (Medelpaad) objekt nr; 67 (klass Ö).

Landskap: Skogshemman från 1700-talet beläget i bergkullterrängen 5 km norr om Indalsälvens dalgång. Odlingsmarken sluttar mot öster ner mot Gudmundstjärnen. Bebyggelsen är komplett och mycket välbevarad.

Markslag - naturtyp:
* Åker inkl. vall - >8 ha.
* Naturlig betesmark - <2 ha.

Kulturhistoriska förhållanden: Gudmundstjärn är ett välbevarat och komplett familjejordbruk från 1779. Gården brukades av samma familj i fyra generationer fram till 1943. Graden av självförsörjning var hög ända in i modern tid. Gården utgör ett av länets bästa och mest representativa exempel på ensamliggande skogshemman utanför jordbruksbygderna. På området finns 23 välbevarade byggnader så som mangårdsbyggnad, bagarstuga, ladugård, stall, härbre, smedja, såg- och kvarnhus.

Vegetation och flora: I och med att markerna legat ohävdade sedan 40-talet har en utarmning av den tidigare hävdgynnade floran skett. Fortfarande finns dock fragment av denna flora kvar som genom återupptagen hävd givits möjligheter att fortleva och kanske breda ut sig.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hemmanet brukades fram till 1940-talet då det övergavs. Den odlade marken bestod då av legdor och fuktiga ängsmarker. Efter att hävden upphörde skedde en degeneration och igenväxning av marken. Sedan Gudmundstjärn blev naturreservat 1983 har hävden succesivt återupptagits och de gamla legdorna röjts på nytt. Idag förekommer slåtter och ett sparsamt bete på vissa delar. Lin och potatis odlas också i liten omfattning. Den idag odlade marken är välhävdad men hävdas inte på traditionellt vis. En ytterligare återställning av den tidigare odlade marken är önskvärd med användande av ursprungliga brukningsmetoder och gödor.

Övrigt: Naturreservatet ägs av Sundsvalls kommun och hemmanet förvaltas av Gudmundstjärns intresseförening.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.
Kriterier: Representativ bebyggelsestruktur, säregen/-märklig beskaffenhet, hotade kulturlandskapselement, helhet, musealt jordbrukslandskap, studieobjekt, skönhetsvärden.
Gudmundstjärn är länets bästa exempel på ett självförsörjande skogshemman. Genom sitt kompletta bestånd av autentiska byggnader och de delvis återställda odlingsmarkerna utgör gården en fungerande helhet. Detta gör Gudmundstjärn till en unik historiebärare. En ytterligare återställning av odlingsmarken skulle kunna föra upp området till högsta sammanvägda bevarandevärde.

Rigåsen 8104

Kommun: Sundsvall **Areal:** 1-2 ha
Topografiskt kartblad: 18H SV **Kordinater:** 3C 3D4D
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Naturreservat (NVL 7 §); Rigåsen.
* Riksintresse naturvård; Rigåsen (N 62).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 138 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt, geologiskt). Översiktsplan Sundsvalls kommun; område av riksintresse för naturvården.

* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 87 (klass II).

Landskap: Nybygge beläget 425 meter över havet i ett myrrikt, kuperat skogslandskap. Rigåsen bestog av två hemman som övergavs på 1940-talet. Den öppna marken är belägen i sydostsluttning på torr till frisk mark.

Markslag - naturtyper:
* Naturlig slåttermark - 1-2 ha (fd slåttervall).

Kulturhistoriska förhållanden: Nybyggen från 1700-talet. De flesta byggnaderna är idag förfallna men vissa kan ännu bevaras. På och i anslutning till den öppna marken finns flera ängslador och odlingsrösen.

Vegetation och flora: Vid Rigåsen återfinns en artrik torrängsflora med många för trakten floristiskt och växtgeografiskt intressanta arter. Här växer fjällgentiana (Gentiana nivalis), som tidigare var en tämligen vanlig kulturföljare öster om fjällkedjan. Nu återstår endast en handfull lokaler i länet.
Hotade arter: Topplåsbräken (Botrychium lanceolatum) hotkategori 2, höstlåsbräken (Botrychium multifidum) hotkategori 4, varglav (Letharia vulpina) hotkategori 4. Den senare huvudsakligen en skogsart som växer på talltorrakor men som också kan koloniserar på huvudsakligen omålat trävirke.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: De två torpen övergavs på 1940-talet och den naturliga fodermarken är idag skogsbevuxna. Element ur slåtterfloran har dock kunnat vandra ut över de gamla slåtterlägdorna, som inte plöjts under lång tid. Den öppna marken slås årligen och kan sägas vara väl till svagt hävdad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, hotad naturtyp, hotade arter, skönhetsvärde.
Rigåsens värde ligger i den artrika och hävdberoende ängsfloran som ännu lever kvar på detta högt belägna och övergivna nybygge.

Kväcklingen 8105

Kommun: Sundsvall **Areal:** 75 ha
Topografiskt kartblad: 18G SO **Kordinater:** 0I 3D7H
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 103 (klass II, zoologiskt).
Översiktsplan Sundsvalls kommun; område med höga kulturmiljövärden samt område med mycket högt skyddsvärde för naturvården.

Landskap: Kväcklingen är belägen i det skogsklädda bergkullandskapet ca 5 km väster om Indalsälven. Odlingsmarken utgörs av en relativt stor öppen yta som gränsar till en tidigare sänkt sjö. Bebyggelsen ligger samlad i höjdläge.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 75 ha.
* Betesmark: inom Lidens socken utgör betesmarken ca 17 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Genuin, avsides belägen jordbruksby utan störande inslag av sentida begbyggelse. Byn ligger på en svag åsrygg omgiven av åkermark och är väl avgränsad i det öppna landskapet. Den innehåller flera mindre gårdar med traditionellt utformad bebyggelse med ett mestadels intakt utseende. Här förekommer rikligt med ekonomibyggnader och byn innehåller mycket få sentida inslag.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Den sänkta sjön utgör en värdefull häckningslokal för fåglar. Detta värde är intimt knutet till att den odlade marken hålls öppen.

Jordbruksdrift/ hävd: Den odlade marken är välhävdad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, värdefull fågellokal.
Odlingsmarkerna vid Kväcklingen utgör med sitt läge mot den värdefulla fågelmyren ett betydelsefullt odlingslandskap i de av skog dominerade omgivningarna.

Bjärme 8106

Kommun: Sundsvall **Areal:** 600 ha
Topografiskt kartblad: 17H NV **Kordinater:** 6D 3E2D
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap 1 §).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 201 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt). Översiktsplan Sundsvalls kommun; område med höga kulturmiljövärden samt med mycket stort kulturlandskapsvärde och övrigt skyddsvärt naturområde som ännu ej klassats.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 74 (klass II), 73 (klass III). Objekt nr 74 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap:

Odlingsbygd i flera sammanstrålande dalgångar omgivna av de skogsklädda bergens sluttningar. Säskillt i norr är kontrasten stor mot Strömsåsbergets branta sluttning. Odlingsmarken i områdets östra del består av stora böljande ytor med ett par mindre grunda sjöar i dalbottnen. Bebyggelsen är här konsentrerad till de sluttande moränmarkerna invid skogsbrynen. I den västra delen är odlingsmarken kuperad och bebyggelsen lokaliserad till berg- och steniga moränkullar ute i jordbrukslandskapet. En mindre sjö avgränsar här jordbruksmarken mot söder. Flera mindre bäckar, odlingsrösen, spridda åkerholmar och ängslador förekommer inom området. De senare fram för allt i den västra delen.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 600 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha.
* Naturlig slåttermark - 1 ha.
* Betesmark: inom Sättna socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

I området ingår byarna Gåltjärn, Bjärme, Strömsåsen, Rösåsen, Norrkovland samt Nordansjö. Byn Gåltjärn upptas i 1535 års skattelängd och 1571 beskattas fyra gårdar. Byn ligger väl samlad utefter slingrande byvägar med bebyggelse av varierande ålder, från sekelskiftet och framåt. Byn Stömsås upptas i 1543 års skattelängd. Vid skatteläggningen 1571 upptas två gårdar. Hällan är en senare bybildning som möjligen kommit till genom en avsöndring från Strömsås. Generellt karaktäriseras hela området av ett flertal äldre bybildningar på ursprunglig plats och med utblick över odlingslandskapet. Flera byggnader med högt bevarandevärde. Området innehåller dessutom en gravhög och en trefaldighetskälla.

Vegetation och flora: För upplysningar om vegetationen inom de ovan redovisade ängs- och hagmarksobjekten hänvisas till inventeringsrapporten Ängs-och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad.

Fauna: Nordansjösjön och Bjärmesjön utgör båda fina fågelsjöar. Här häckar bland annat skäggdopping, sothöna, bläsand med flera andarter samt ibland rörhöna. Sjöarna utgör också rastlokal för simänder, till exempel skedand och årta, samt olika vadararter. Vid Gropsjön nordväst Nordansjösjön finns en skrattnmåskoloni.

Jordbruksdrift/ hävd: Inom området odlas främst vall och fodersäd och förekommer betesdrift. Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarande värde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden, ornitologiskt värde.
Det böljande jordbrukslandskapet vid Bjärme med sin ursprungligt placerad bebyggelse ger ett vackert intryck. Området hyser många element så som mindre sjöar, bäckar, åkerholmar, odlingsrösen, ängslador med mera. Sjöarna i den omgivande odlingsmarken utgör värdefulla fågellokaler. Tillsammans bidrar allt detta till skapa en komplett jordbruksmiljö med en välbevarad rumslig struktur.

Nora 8107

Kommun: Sundsvall **Areal:** 40 ha
Topografiskt kartblad: 17H NV **Kordinater:** 6B 1D6H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Selångersån (N 67).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 067 (klass I, geologiskt, hydrologiskt, landskapsbild, zoologiskt, socialt), N 81 212 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt).
  Översiktsplan Sundsvalls kommun; område med mycket högt skyddsvärde för naturvården.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 78 (klass I), 79 (klass III).

Landskap: Lång markerad och delvis uppodlad ost-västlig dalgång genom det omgivande bergkullandskapet. I norr stupar bergen ner mot odlingsmarken som ligger i brant sluttning mot sjön i dalens botten. På södra sidan sjön mö-

ter ett småskaligt, mosaikartat odlingslandskap i sluttningen ner mot den samma. I odlingsmarken återfinns holmar och odlingsrösen. Bebyggelsen är ursprungligt placerad mot skogsbrynen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Naturlig slättermark - 1,8 ha.
* Betesmark: inom Sättna socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området finns en hälso- och offerkälla. På byns marker lär också ha funnits några gravhögar. Ett par kilometer öster om området ligger resterna efter Norafors bruk. Bruket anlades 1795 (privilegiebrev) och lades ned 1878.

Vegetation och flora: Hackslättermarkerna hyser en artrik ängsflora med bland annat darrgräs (Briza media) och hårstarr (Carex capillaris), (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Odlingsmarken är väl till svagt hävdad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Vacker lidlägesbygd i trång dalgång. De skogsklädda bergsbranterna kontrasterar mot odlingsmarken som i brant sluttning möter sjön i dalbottnen.

Västerro-Selånger 8108

Kommun: Sundsvall **Areal:** 350 ha
Topografiskt kartblad: 17H SV **Kordinater:** 4E 1B8J
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.

Bef skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Selångersån (N 67). Riksintresse kulturmiljövård; Selånger-Kungsnäs (K 10). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 067 (klass I, geologiskt, hydrologiskt, landskapsbild, zoologiskt, socialt), N 81 151 (klass II, botaniskt, landskapsbild).

Översiktsplan Sundsvalls kommun; område av riksintresse för såväl natur- som kulturmiljövården, samt större tätortsnära rekreationsområde av stor vikt.

* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 51 (klass III), 52 (klass II). Objekt nr 52 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Odlingslandskap i öst-västlig dalgång med Robäcken flytande i dalbottnen. I västra delen sluttar dalsidorna brantare och odlingsmarken är mer mosaikartad. Mot öster flackar dalgången ut och jordbruksmarken möter här Selångersfjärden. Selångersfjärden är en eutrof sjö där Selångersån mynnar och bildar ett aktivt delta. Större delen av stränderna kantas av lövskogsridåer men i sydväst möter odlingsmarken vattnet. I anslutning till fjärden finns ytterligare ett par mindre sjöar. Bebyggelsen är ursprungligt placerad i flera byar mot skogsbrynet, norr om odlingsmarken.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 350 ha.
* Naturlig betesmark - 2,5 ha (öppen hagmark, träd- och buskbärande hagmark).
* Betesmark: inom Selångers socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Selångersbygden är en av de fem fornlämningsrikaste bygderna i Medelpad. Utöver gravanläggningar, högar och stensättningar, har även registrerats husgrundsterrrasser och en runsten. Bygden är lokaliserad kring den djupt liggande havsfjärd som Selångersfjärden utgjorde under förhistorisk tid. Fjärden blev avsnörd från havet först under nyare tid.

Genom sitt strategiska läge kom Selånger under medeltiden att bli ett judiciellt och administrativt centrum. Vid Kungsnäs låg kungsgården, vilken är Medelpads enda Uppsala öd-gods. Kungsnäs var fogdesäte fram till 1628. Medeltidskyrkan som uppfördes på 1200-talet är numera en ruin. Där förvarades från 1300-talet huvudexemplaret av Hälsingelagen. Detta tyder på att Selånger varit centrum för ett betydligt större område än Medelpad. Hamnen vid den medeltida kyrkan har fått sitt namn efter Olof den helige, som enligt sägnen landsteg här 1030 på sin färd mot Sticklastad. S:t Olofs hamn blev sedan utgångspunkt för pilgrimsfärderna till Nidaros.

Vegetation och flora: I anslutning till Selångersfjärden växer flera intressanta växter som dock ej är knutna till odlingslandskapet. För området i övrigt saknas uppgifter utom vad som registrerats för ängs- och hagmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Selångersfjärden med omgivande odlingsmarker är en viktig häcknings- men framförallt rastlokal för fåglar. Det är huvudsakligen änder och vadare som rastar här under vårflyttningen.

Jordbruksdrift/ bruksdrift: Området är huvudsakligen välhävdat.

Övrigt: Östra delen av området gränsar mot tätbebyggelse och Sundsvalls stad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, ornitologiskt värdefullt område, tätortsnära.
Dalgången vid Västerro-Selånger bjuder på ett vackert odlingslandskap med rötter långt tillbaka i tiden. Om detta vittnar bland annat den stora rikedomen på fornlämningar. Odlingsmarkens kontakt med Selångersfjärden skapar också förutsättningarna för områdets värde som fågellokal.

Norra Alnön 8109

Kommun: Sundsvall **Areal:** 625 ha
Topografiskt kartblad: 17H NO **Kordinater:** 5G 3E4C
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Naturreservat (NVL 7 §); Smedsgården, Långharsholmen och Stornäset. Utökat strandskydd 200 meter (NVL 13 §). Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Norra Alnön (N 68). Riksintrese kulturmiljövård; Norra Alnön (K 11). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 171 (klass I, botaniskt, geologiskt, zoologiskt, landskapsbild, kulturhistoriskt), N 81 045 (klass II, botaniskt, geologiskt), N 81 079 (klass II, geologiskt, botaniskt, zoologiskt), N 81 124 (klass I, botaniskt, zoologiskt), N 81 131 (klass I, zoologiskt, botaniskt), N 81 137 (klass I, botaniskt). Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse för såväl natur- som kulturmiljövården samt övrigt tätortsnära rekreationsområde. Området prioriteras för bevarandeinsattser.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 98, 100, 105, 107, 113, 114, 118 (samtliga klass I), 92, 93, 95, 96, 101, 102, 103, 112, 116 (samtliga klass II), 90, 97, 99, 104, 110, 111, 117 (samtliga klass III), 89, 91, 94, 106, 108, 109, 115 (samtliga klass Ö). Objekt 92, 93, 100, 101, 107, 113 och 114 hävdas med NOLA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Huvudsakligen småskaligt, mosaikartat odlingslandskap på rik berggrund bestående av vulkanisk kalksten och andra alkalina bergarter. På den inre delen av N Alnön präglas landskapet av små beteshagar, ängsbackar, vallar, mindre byar och enstaka gårdar insprängda mellan mindre barrskogsområden, lundartade lövskogspartier och enbuskbevuxna bergknallar. I de öppna delarna står ofta vackert utväxta solitärträd. Ett par stenkast norr om Alnöns norra strand ligger Långharsholmen med betade före detta ängsmarker omgivna av lövskog. Här och vid Stornäset förekommer också större områden med betade havsstrandängar.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall - 500 ha.
* Naturlig betesmark - 90 ha (öppen hagmark, björkhage, blandlövhage, träd- och buskbärande hagmark, havsstrandäng).
* Naturlig slättermark - 2,5 ha (hackslätt).
* Kultiverad betesmark - 35 ha.

Kulturhistoriska förhållanden:

Området innehåller ett hundratal fornlämningslokaler, huvudsakligen högar och stensättningar från järnåldern. Den äldsta jordbruksbygden torde ha haft sitt centrum i stråket Gista-Närsta-Röde-Båräng. Här ligger också de flesta fornlämningarna. I detta område har utöver gravanläggningarna också påträffats husgrundsterrasser och fossila åkrar.

Odlingslandskapet och bebyggelsen i Röde-Gistaområdet, i nära anslutning till fornlämningsmiljöer, vittnar idag om bygdens traditionella karaktär. Från tidig medeltid finns kyrkan och lämningar efter en kastal. Tillsammans med Sköns fästningskyrka bildade Alnöanläggningen ett lås för Alnösundet, vilket vittnar om bygdens stora betydelse under 1100- och 1200-talen.

En viktig epok i norra Alnöns historia utgörs av industrialismens genombrott vid mitten av 1800-talet då ett flertal ångsågar etablerades. På norra ön fanns ett tiotal koncentrationer av sågverk varav de flesta byggdes på 1860- och 1870-talen. De sista lades ner i tiden kring andra världskriget. Sågverksepoken innebar att äldre jordbruksbyar splittrades och fick inslag av ickeagrar bebyggelse så som arbetarbostäder, föreningslokaler och kontorsbyggnader.

Vegetation och flora:

Den alkalina berggruden skapar tillsammans med ett gynnsamt klimat förutsättningarna för en exceptionellt rik flora med stort inslag av sydliga arter. Området hyser en utpräglad kulturmarksflora, knuten till betesmarker och ängsbackar. Gullviva (Primula veris) förekommer här som en relikt från en varmare epok och utgör något av en karaktärsart för området. Här växer också vårstarr (Carex caryophyllea), väddklint (Centaurea scabiosa), sminkrot (Lithospermum arvense), darrgräs (Briza media) och backlök (Allium oleracium) vilka utgör exempel på mindre vanliga arter som förekommer på norra Alnöns kulturmarker.

Hotade arter: bergviol (Viola collina) hotkategori 3, sanddraba (Draba nemorosa) hotkategori 4, ängsgentiana (Gentianella amarella) hotkategori 4, nässelsnärja (Cuscuta europaea) hotkategori 4.

Fauna:

De breda betade havsstrandängarna vid Långharsholmen och Stornäset utgör en av länets viktigaste rastlokaler, speciellt för änder och vadare. Här rastar kricker, bläsänder, gräsänder, brushanar, kärrsnäppor och mosnäppor i stora flockar men även många andra vadare och tättingar födosöker här under flyttningen. De betade strandängarna är också en värdefull häckningslokal, framförallt för vadare.

Jordbruksdrift/ hävd:

Norra Alnöns markanvändningshistoria skiljer sig från den i övriga länet, där huvuddelen av dagens hagmarker utgörs av gamla slättermarker. Här däremot har tillgången på skogsbete varit begränsad vilket lett till att den öppna marken utnyttjats för bete. Hagmarkerna på norra Alnön har som en följd av detta en mycket lång kontinuitet just som hagmarker. Även idag har Norra Alnön en för länet mycket hög andel betesmark varav en stor del utgörs av naturlig betesmark. Området är i huvudsak välhävdat men partier med svag hävd förekommer också.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Säregen/märklig beskaffenhet, artrikedom, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade naturtyper, hotade kulturlandskapselement, storlek, skönhetsvärde, studieobjekt.
Norra Alnöns odlingslandskap innehåller ett stort antal element som vittnar om en lång odlarhistoria. Landskapets mångformighet med sin mycket stora andel hävdberoende biotoper utgör grunden för den rika vegetationen som präglats av lång hävdkontinuitet. De betade havsstrandängarna vid Stornäset utgör de enda av sitt slag i länet och är också en viktig rastplats för flyttande vadare och änder. Tillsammans skapar allt detta grunden för Norra Alnöns vackra odlingslandskap- som med sin närhet till Sundsvall utgör ett mycket värdefult utflyktsmål.

Skrängstasjön 8110

Kommun: Sundsvall **Areal:** 525 ha
Topografiskt kartblad: 17H SO **Kordinater:** OG 4C3H
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Skrängstasjön (N 71), Mingen (N72). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 061 (klass I, zoologiskt), NR 81 063 (klass I, zoologiskt).
  Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse naturvård, område med höga kulturmiljövärden och med mycket stort kulturlandskapsvärde samt område med stora värden för rörligt friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 41 (klass I), 42 (klass II), 43 (klass III). Objekt 41 och 42 hävdade med NOLA-stöd.

Landskap:

Mosaikartad odlingsbygd belägen i dalgången som sträcker sig från sjön Öjen åt nordost samt storskaligare och öppnare odlingslandskap i den kuperade dalgången nordväst om Skrängstasjön. Bölesjön och Skränstasjön ligger centralt placerade i dalgången och förbinds av Majån-Stångån. Sjöarna är av eutrof slättsjökaraktär med flacka stränder kantade av odlingsmark och lövskogsridåer. På ett par platser vid Skrängstasjön finns betade mader. En knapp kilometer öster därom skjuter ett uppodlat näs, vid Rotvik, ut i sjön Mingen. Mingen domineras av omfattande vassbälten och kantas i väster av flacka stränder där odlingsmarken på flera ställen möter vattnet. I den kuperade dalgången nordväst om Skränkstasjön ligger byarna väl samlade i markerade höjdlägen.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 525 ha.
* Naturlig betesmark - 6,5 ha (öppen hagmark, träd- och buskbärande hagmark, sötvattenstrandäng).
* Betesmark: inom Njurunda socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Området är mycket rikt på fornlämningar, framförallt gravanläggningar, högar och stensättningar, från järnåldern. Boplats- och odlingsterrasser förekommer också. Fornlämningarna ligger huvudsakligen väster om Stångån och Skrängstasjön samt nordväst om Bölesjön och Majån. Bland fornlämningarna kan nämnas en långhög, en fornlämningstyp som är unik i Västernorrlands län.

Fornlämningarna ligger liksom bebyggelsen på moränimpediment som höjer sig över åkermarken. I Häljum har påträffats fynd från äldre järnålder och i Å fynd från yngre bronsålder. Öster om området finns ett riksintresseområde, Njurundakusten (K 1), som innehåller fornlämningar från brons- och järnålder.

Byarna Skränksta och Stångom upptas i 1535 års skattelängd. 1571 beskattades tre gårdar i Skrängsta och fyra i Stångom. Två gårdar beskattades i Ovansjö 1571 där också Medelpads första kronoság anlades 1573. I Rotvik beskattades fyra gårdar 1571. Vid laga skiftet 1837 fanns två gårdar samt ett torp. Slätt genomgick laga skifte 1877-79. Där fanns då tre gårdar och tre torp. Byarna Häljum, Bunsta och Solberg upptas i 1535 års skattelängd emedan Å nämns först vid skatteläggningen 1543. 1571 beskattas tre gårdar i Å. fem i Häljum, två i Bunsta och tre i Solberg.

Ovansjö är i dag en jordbruksby som delvis omvandlats till villasamhälle. Ett par välbevarade gårdar finns dock kvar. Byarna Å, Häljum, Bunsta och Solberg samt gården Volmsta är belägna i markerade höjdlägen. Byarna utgörs av täta klungbyar med ett stort antal ekonomibyggnader. I Häljum finns bland annat en timrad lada med årtalet 1691. Å, Häljum och Volmsta hyser i dag välbevarade miljöer. I Häljum finns dock några nytillkomna villor och ombyggda mangårdsbyggnader. Solberg och Bunsta har har fått kännas vid ett betydande tillskott av villagbebyggelse. I Solberg finns också några mycket stora jordbruk med dominerande siloanläggningar.

Vegetation och flora:

Dalgången vid Å, Häljum, Bunsta och Solberg hyser på sina ställen en fin vårflora med arter som råttsvans (Myosurus minimus), vårlök (Gagea lutea) och dvärgvårlök (Gagea minima). Här förekommer också gamla gårdsväxter så som nässelsnärja (Cuscuta europaea) och liten kardborre (Arctium minus). Området innehåller också några ängs- och hagmarker (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Nässelsnärja (Cuscuta eropaea) hotkategori 4.

Fauna:

De båda sjöarna Skrängstasjön och Mingen är intressanta fågelsjöar. I sjöarna finns flera skrattmåskolonier och där häckar även skägg- och svarthakedopping, gräsand, sothöna, enkelbeckasin tofsvipa, storspov med flera. Tillsammans med översvämningsmarkerna utefter Majån-Stångån har sjöarna sin största betydelse som rastlokal för änder och vadare. Här rastar bland andra sångsvan, bläsand, kricka, stjärtand, skedand, dubbelbeckasin. Flera av andarterna uppträder i stora antal. Längs de flacka stränderna och på den omgivande åkermarken rastar brushane, gluttsnäppa, grönbena, ljungpipare med flera. Sporadiskt har kornknarr och vaktel hörts spela inom området. Under senare år har vattenfladdermus konstaterats i flera stenbroar över Majån och Stångån.

Övrigt: E4:an genomkorsar området och genom dess östra del löper järnvägen.

Jordbruksdrift/ hävd: Området som helhet är väl till svagt hävdat. Vissa delar av området har dock mycket svag hävd och på Rotnäset vid Mingen saknas hävd på stora delar.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, ornitologiskt värde. Odlingslandskapet i dalgången vid Bölesjön-Skrängstasjön och vid västra Mingen utgör tillsammans med de nämnda sjöarna en av länets absolut förnämst fågellokaler. Den brukade odlingsmarken med de grunda flacka sjöarna skapar förutsättningarna för det rika fågellivet. De karaktäristiskt belägna gårds och bymiljöerna i dalgången vid Hälljun och Solberg ger området prägel av traditionellt odlingslandskap. Områdets rika fornlämningsbestånd, från järn och bronsålder, bidrar också till dess stora värde.

Nolby 8111

Kommun: Sundsvall **Areal:** 100 ha
Topografiskt kartblad: 17H SO **Kordinater:** 1G 4A4C
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Nedre Ljungan (N 69).
  Riksintresse kulturmiljövård; Kvissle, Nolby, Prästbolet (K 4). Området ingår i ett större riksintresseområde, Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
  Riksintresse friluftsliv; Nedre Ljungan (F8).
* Länsstyrelserns naturvårdsregister objekt; NR 81 172 (klass I, zoologiskt, botaniskt, landskapsbild, geologiskt, socialt), N 81 034 (klass III, geologiskt, botaniskt).
  Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse naturvård, kulturmiljövård samt friluftsliv.

Landskap: Böljande jordbrukslandskap med gårdar i ursprungliga lägen. Vid Västbo ansluter odlingsmarken till Ljungan med god utblick över densamma.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 100 ha.
* Betesmark: inom Njurunda socken utgör betesmarken ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Koncentrerat i en dalgång, som utgör en del av Ljunganns äldre sträckning, ligger ett kulturlandskap med höggravfält och Norrlands största gravhög samt en runsten och en kapellruin. Totalt ingår ca 70 fornlämningar, med rika fynd från fram för allt 400- talet, samlade på drygt 20 lokaler. Fornlämningsbeståndet representerar i stort sett hela järnåldern och har särskild tyngdpunkt i övergångsperioden mellan förhistorisk och kristen tid. Området är unikt i länet med sitt bestånd av lämningar från övergångsperioden mellan forntid och medeltid.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är i huvudsak välhävdat.

Övrigt: Området gränsar mot villabebyggelse och korsas av en större kraftledning.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde. Jordbruksbygden vid Nolby visar upp en välbevarad och komplett struktur. Odlingslandskapet utgör här en ovärdelig historiebärare med sin mycket långa agrarhistoriska kontinuitet. Rikedommen på fornlämningar från tidig järnålder och framåt gör detta område unikt.

Kivan 8112

Kommun: Sundsvall **Areal:** 100 ha
Topografiskt kartblad: 17H SO **Kordinater:** 1F 0A1H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; område med höga kulturmiljövärden, övrigt skyddsvärt naturområde som ännu ej klassats samt område med stora värden för rörligt friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 39 (klass I), 40 (klass II). Objekt 39 hävdas med NOLA-stöd.

Landskap: Kuperat, mosaikartat odlingslandskap på sluttningarna kring sjön Kivan och ner mot den större sjön Öjen. Omgivningarna präglas av ett skogsklätt bergkullandskap. Odlingsmarken har stor vattenkontakt. Inom området finns inslag av äldre bebyggelse.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 100 ha.
* Naturlig betesmark - 3 ha (öppen hagmark).
* Betesmark: inom Njurunda socken utgör betesmarken ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området har ett fornlämningsbestånd av yngre järnålderskaraktär med drygt 25 högar. Dessutom förekommer husgrundsterrasser och odlingsytor. 1571 beskattades tre gårdar i byn Ängom. Vid laga skiftet, som ägde rum 1897-98, fanns där nio gårdar. Gårdarna i området är i dag relativt jämnstora och boningshusen utgörs av hel- och halvkorsbyggnader av 1800-talskaraktär. Den lokala byggnadstraditionen i området visar tecken på inflytande från Hälsingland.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom vad som finns registrerat för ovan redovisade ängs- och hagmarksobjekt (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Jordbruksbygden vid Kivan utgör ett mångformigt och vackert odlingslandskap med sin stora vattenkontakt och mosaikartade struktur. Med rötter i järnåldern vittnar denna kulturbygd om en lång odlingshistoria.

Landskap: Kuperat, mosaikartat odlingslandskap på sluttningarna kring sjön Kivan och ner mot den större sjön Öjen. Omgivningarna präglas av ett skogsklätt bergkullandskap. Odlingsmarken har stor vattenkontakt. Inom området finns inslag av äldre bebyggelse.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 100 ha.
* Naturlig betesmark - 3 ha (öppen hagmark).
* Betesmark: inom Njurunda socken utgör betesmarken ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området har ett fornlämningsbestånd av yngre järnålderskaraktär med drygt 25 högar. Dessutom förekommer husgrundsterrasser och odlingsytor. 1571 beskattades tre gårdar i byn Ängom. Vid laga skiftet, som ägde rum 1897-98, fanns där nio gårdar. Gårdarna i området är i dag relativt jämnstora och boningshusen utgörs av hel- och halvkorsbyggnader av 1800-talskaraktär. Den lokala byggnadstraditionen i området visar tecken på inflytande från Hälsingland.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom vad som finns registrerat för ovan redovisade ängs- och hagmarksobjekt (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Jordbruksbygden vid Kivan utgör ett mångformigt och vackert odlingslandskap med sin stora vattenkontakt och mosaikartade struktur. Med rötter i järnåldern vittnar denna kulturbygd om en lång odlingshistoria.

Allsta-Klingsta 8113

Kommun: Sundsvall **Areal:** 250 ha
Topografiskt kartblad: 17H SV **Kordinater:** 2E 2C1G
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Nedre Ljungan (N 69).
  Riksintresse kulturmiljövård; Allsta-Klingsta (K 5).
  Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
  Riksintresse friluftsliv; Nedre Ljungan (F8).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 81 172 (klass I, geologiskt, landskapsbild, zoologiskt, socialt).
  Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse för såväl naturvård, kulturmiljövård som friluftsliv. Området prioriteras för bevarandeinsattser.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 46 (klass I), 47 (klass II), 48 (klass II). Objekt 46 och 47 hävdade med NOLA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Böljande, i vissa delar mosaikartat, jordbrukslandskap runt Klingstatjärn och i terrasslandskap vid norra stranden av Ljungan. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot Klingstatjärn. Området begränsas i söder av Ljungan men omges i övrigt av skogsklädd bergkullterräng.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 250 ha.
* Naturlig betesmark - 9 ha (öppen hagmark, sötvattenstrandäng).
* Betesmark: inom Tuna socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Allsta-Klingsta ligger i ett naturskönt och väl-exponerat odlingslandskap, som rymmer ett koncentrat av fornlämningar, ca 150 stycken, från järnåldern. Fornlämningarna utgörs huvudsakligen av högar och stensättningar. Vidare finns i området Medelpads största fornborg, forntida husgrundsterrasser och en så kallad hälsokälla. 1571 beskattas fyra gårdar i Allsta och lika många i Klingsta. Allsta storskiftades 1788 med tre gårdar. Vid laga skiftet 1832 hade antalet gårdar ökat till sex. Klingsta genomgick storskifte 1766-69 och hade då fem gårdar. 1829 skedde laga skifte, då fanns 11 gårdar.

Klingsta i väster och Allsta i nordost utgör relativt stora jordbrukscentra med byggnader från 1800-talets mitt och senare. Däremellan är bebyggelsen av blandad

karaktär med stort inslag av villa- och fritidsbebyggelse. Den mest intakta bebyggelsen återfinns i Klingsta by. I Allsta finns en vattenkvarn, linskäkt med mera av kulturhistoriskt intresse. Området har bevarat sin traditionella agrara karaktär med bebyggelselägen invid skogskanten och i nära anslutning till fornlämningarna.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom det som finns registrerat för ovan redovisade ängs- och hagmarksobjekt (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Odlingslandskapet vid Allsta-Klingsta tillhör de äldsta kulturbygderna i Norrland med en stor mängd fornlämningar som vittnar om områdets stora åtida betydelse. Landskapet har bevarat sin traditionella karaktär och odlingsmarken ligger vackert böljande runt Klingstatjärnen och ovan Ljungan med utsikt ner över älven.

Marmen-Vikarn 8114.

Kommun: Sundsvall **Areal:** 500 ha
Topografiskt kartblad: 17H SV **Kordinater:** 2D 1B1B
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.

Bef.skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 028 (klass III, botaniskt), N 81 035 (klass III, geologiskt, socialt, kulturhistoriskt).
Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård, mindre delar med högt skyddsvärde för naturvården samt viktigt turistområde. Området prioriterat för bevarandeåtgärder.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap: Jordbruksbygd på sluttningar ner mot sjön Marmen (älvsjö i Ljungan) och norr om sjön Vikarn. Vid Vikarn är odlingsmarken mosaikartad och kuperad med skogsklädda

bergknallar och träddungar. Här återfinns gårdsgrupper med ursprunglig bebyggelse på moränkullar och i randlägen mot skogsbrynen. Odlingsmarken har inom hela området stor vattenkontakt och i söder vid Vikarn är strandlinjen oregelbunden med vikar och näs. Här finns också en större strandäng vid Kläppvik. Vid Ljungans utlopp i Marmen finns ett intressant avsnitt med åsgropar, deltabildning och avsnörda älvfåror vilket tillsammans skapar ett variationsrikt landskap. Den odlade marken är här belägen på en höjdrygg, på tre sidor omgiven av vatten. Hela området omges av skogsklädd bergkullterräng.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 500 ha.
* Betesmark: inom Attmar och Tuna socknar utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Området innefattar bland andra byarna Vivsta, Målsta, Tuna, Bällsta, Värsta, Specksta, Attmar, Lucksta och Fjolsta. Samtliga dessa bynamn är av typisk järnålderskaraktär. Fornlämningsbeståndet är också synnerligen rikt. Det omfattar högar och stensättningar, ofta samlade i gravfält som vid Tunabacken i Tuna. Husgrundsterrasser samt en fornborg (Borgåsen) förekommer också inom området.

I 1535 års skattelängd upptas från Vikarnområdet byarna Skedvik och Kläpp. Från Marmenområdet upptas byarna Runsvik, Målsta, Vivsta, Wii, Sörfors, Fjolsta, Söräng, Karläng och Attmar by. Vid 1543 års skattläggning upptas ytterligare sju byar; Bergom, Hamre, Harv, Lunde, Specksta, Värsta och Ön. Vid Sörfors anlades 1765 ett järnbruk. Bruket upphörde med sin verksamnhet på 1890-talet. Vid Sörfors låg under 1800-talet senare hälft även en såg och ett träsliperi.

Den nuvarande bebyggelsen stammar från 1800-talet och tidigt 1900-tal. Moderna inslag av icke-agrar bebyggelse finns huvudsakligen vid Sörfors, Lucksta och Matfors.

Vegetation och flora:

Äldre igenväxande odlingsmarker i skogskanten vid Specksta hyser en för trakten särpräglad och intresant vegetation med bland annat brudsporre (Gymnadenia conopsea) och mörkt kungsljus (Verbascum nigrum). För övriga delar av området saknas uppgifter.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Huvuddelen av området är välhävdad.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Tillsammans med den övriga Ljungandalen utgör Marmenområdet en mycket gammal kulturbygd. Här finns spår kvar

efter många generationers odlarmödor, från järnålder fram till idag. Området har kvar sin karaktär som traditionell jordbruksbygd och ger ett mycket vackert helhetsintryck med odlingsmarken belägen på sluttnigarna mot Marmen och utmed Vikarns norra strand.

Bölomssjön 8115

Kommun: Sundsvall **Areal:** 125 ha
Topografiskt kartblad: 17H SV **Kordinater:** OD 2D4I
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Översiktsplan Sundsvalls kommun; område med höga och mycket höga kulturmiljövärden samt övrigt skyddsvärt naturområde som ännu ej klassats.

Landskap:

Lätt kuperat jordbrukslandskap med väl bibehållen och rikt utvecklad traditionell jordbruksbebyggelse på norra sidan om Bölomssjön. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot Bölomssjön och mot två små sjöar. Området utgör en välavgränsad odlingsbygd i det omgivande skogslandskapet.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 125 ha.
* Betesmark: inom Attmar socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Byn Böle upptas i 1535 års skattelängd. 1571 beskattas tre gårdar. Vid storskiftet, ca 200 år senare, finns det tre byar i området, nämligen Sörböle, Norrböle och Västerböle. 1784-92 genomgår Sörböle storskifte, då finns det 7 gårdar i byn. Norrböle genomgår storskifte 1793 och har då fem gårdar. 1791 sker skiftet för Västerböle som då har två gårdar.

Områdets centrala parti karaktäriseras av stora, ofta parvis liggande, bondgårdar samlade på höjderna och med tillhörande stora ladugårdsbyggnader. Ofta finns två nära jämnstora boningshus av sekelskifteskaraktär eller äldre, sals- respektive helkorsbyggnader. Vid Bölomssjöns västra del ligger torpet Backholmen i karaktäristiskt höjdläge och med homogen bebyggelse av 1900-talskaraktär. Den lokala byggnadstraditionen visar exempel på inflytande från Hälsingland med boningshus ihopbyggt med ladugård. Området hyser ett obetydligt inslag av yngre bebyggelse. Vid Bytjärnens sydöstra del finns lite fritidsbegbyggelse.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat men med smärre partier mot sjöarna som saknar hävd.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, helhet, skönhetsvärde.
Odlingslandskapet vid Bölomssjön utgör en mycket välavgränsad och variationsrik jordbruksbygd. Landskapet har en ursprunglig struktur med en välbevarad bebyggelse vilket utgör grunden för områdets skönhetsvärde.

Hassel 8116

Kommun: Sundsvall **Areal:** 125 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 0J 4E6H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 200 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt).
Översiktsplan Sundsvalls kommun; område med höga kulturmiljövärden samt med mycket stort kulturlandskapsvärde, område med mycket högt skyddsvärde för naturvården.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 34 (klass I). Objektet hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Odlingslandskap på sluttningarna runt Hasselsjön. Dalsänkan med odlingsmarken omgiven av ett storkuperat skogslandskap. Speciellt vid Byn, norr om sjön, har landskapet ett åldertdomligt-traditionellt utseende med flera gårdar av gammaldags prägel och en 600 meter lång hackslättkant mot skogsbrynet. Här står ängslador och ligger odlingsrösen. En trägärdesgård avgränsar hackslåtten mot skogen där tidigare djuren hölls på bete.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 125 ha.
* Naturlig slåttermark - 0,5 ha (hackslått).
* Betesmark: inom Attmars socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Hassel upptas i 1535 års skattelängd. 1571 beskattas två gårdar i byn. Hassel genomgick storskifte två gånger, 1795-96 och 1802. Vid båda tillfällena fanns sex

gårdar. Vid laga skiftet 1856-58 hade antalet gårdar utökats till 19.

Ett traditionellt bebyggelsemönster med större och äldre gårdar återfinns på sjöns norra sida. Vid Byn finns flera gårdar av gammaldags prägel, ängslador som ännu nyttjas, odlingsrösen samt en 600 m lång trägärdesgård vilken restaurerats 1987. Sjöns södra sida däremot uppvisar mindre och yngre bebyggelse i ett mer splittrat mönster. Områdets jordbrukskaraktär bryts av villa- och fritidsbebyggelse längs de i senare tid dragna allmänna vägarna i områdets nordvästra del.

Vegetation och flora: Utefter den 600 m långa hackslåttkanten finns en artrik slåtterflora. Här växer bland annat brudsporre (Gymnadenia conopsea), fältgentiana (Gentianella campestris) och låsbräknar (Botrychium spp.). Under hösten förekommer ängssvampar, t ex scharlakansröd vaxskivling (Hygrocybe punicea). För utförligare uppgifter om hackslåtten hänvisas till inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad, se ovan redovisat objekt. För övriga delar av området saknas uppgifter.
Hotad art: fältgentiana hotkategpori 4, scharlakansröd vaxskivling hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hackslåttytan är fint liehävdad. Inom det övriga området varierar hävden från väl till svagt hävdade ytor.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Odlingsbygden vid Hassel har en typisk plasering på sluttningarna ner mot sjön. Det vackra landskapet vid Byn har bevarat många element som vittnar om odlingslandskapets traditionella användning och utseende. Tillsammans utgör området till en komplett kulturmiljö.

Västergård-Lindsjön 8117

Kommun: Sundsvall
Areal: 200 ha
Topografiskt kartblad: 17H SV
Kordinater: 1B 2C8E
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Översiktsplan Sundsvalls kommun; område med höga kulturmiljövärden, övrigt skyddsvärt naturområde som ännu ej klassats.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 35 (klass I), 38 (klass III). Objekt 35 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap:

Utsträckt odlingsbygd av lidlägeskaraktär belägen i smalare dalgång kantad av skogsklädda bergssluttningar. Den odlade marken ligger huvudsakligen på kuperade sluttningar och har stor vattenkontakt mot flera sjöar i dalbotten. På sluttningarna förekommer träddungar, åkerholmar och ett flertal ängslador. Bebyggelsen har en äldre karaktär och ligger huvudsakligen urspungligt placerad i randläge mot skogen eller på moränkullar i odlingsmarken.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 200 ha.
* Naturlig betesmark - 2,5 ha (öppen hagmark).
* Naturlig slättermark - >0,2 ha (hackslått).
* Betesmark; inom Attmars socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Byn Långed, nuvarande byarna Östansjö, Mellangård och Västergård, upptas i 1535 års skattelängd. 1571 beskattas fem gårdar. Västergård genomgick laga skifte 1853-55 och hade då fyra gårdar. 1833-34 skedde laga skifte för Mellangård som då bestod av fyra gårdar. Östansjö genomgick laga skifte 1862-65, då fanns åtta gårdar i byn. Byarna utgör i dag en relativt homogen totalmiljö utan främmande inslag och med väl bevarade tidstypiska gårdsmiljöer. I Östansjö finns en timmerbyggnad från 1700- 1800-tal.

Vid Lindsjöns västra del ligger byarna Norrlindsjö och Sörlindsjö. Norrlindsjö storskiftades 1760-68 och Sörlindsjö 1778. Byarna bestod då av fem gårdar och ett båtsmanstorp respektive nio gårdar. 1845-47 genomgick Norrlindsjö laga skifte och bestod då av fem gårdar och fyra torp. Laga skifte för Sörlindsjö genomfördes 1865 och byn hade då 12 gårdar. Byarnas bebyggelse ligger i övergången mellan odlingsmark och skog och utgörs av medelstora bondgårdar av sekelskifteskaraktär och senare. Inslag av villa- och fritidsbebyggelse förekommer sparsamt.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga fodermarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Vacker odlingsbygd med karaktäristisk lidlägeszonering. Odlingslandskapet har en uppbyggnad, och hyser landskapselement, som vittar om äldre markanvändning. Tidstypiska och ursprungligt placerade gårdsmiljöer bidrar till att området utgör en komplett helhetsmiljö.

Vigge 8118

Kommun: Sundsvall **Areal:** 30 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** OJ 4E6H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 198 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt).
Översiktsplan Sundsvalls kommun; område med mycket stort kulturlandskapsvärde, område med mycket högt skyddsvärde för naturvården samt område med stora värden för rörligt friluftsliv.
* Ängs- och hagmarkinventreringen (Medelpad) objekt nr; 32 (klass I). Objektet hävdas med NOLA-stöd.

Landskap: Området, som omges av ett storkuperat skogslandskap, ligger i en nordväst- sydostgående dalsänka. Byn och den odlade jorden är belägen i de branta västsluttningarna ner mot Viggesjön.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 30 ha.
* Naturlig betesmark - 2,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark: inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Liten, väl avgränsad järnåldersbygd med sammanlagt 14 fornlämningslokaler. Området är den enda fornlämnings-

bygd som är lokaliserad utanför de stora älvdalarna. Fornlämningarna utgörs av gravanläggningar, husgrundsterrasser samt fossil åkermark. Dessutom har en pilspets daterad till bronsåldern påträffats. Anledningen till den förhistorisk kolonisationen av området är osäker. Lämplig jordbruksmark skulle kunna vara en anledning vilket dock är tveksamt med hänsyn till den begränsade arealen. En annan anledning skulle kuna hänga samman med järnhantering, vilket är möjligt då man påträffat så kallat ämnesjärn i området. Den nutida bebyggelsen utgörs av villor och bondgårdar av blandad 1900-talskaraktär.

Vegetation och flora: Det ovan redovisade ängs- och hagmarksobjektet hyser en artrik flora som präglats av tidigare hackslått. Här växer bland annat brudsporre (Gymnadenia conopsea), finnögontröst (Euphrasia rostkoviana ssp. fennica) och ett stort antal ängssvampar så som vaxskivlingar, jordtungor, rödsporingar och fingersvampar (se även inventeringdsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad). Utanför det redovisade objektet finns också ohävdade och svagt betade naturliga fodermarker med trivial flora.
Hotad art: Finnögontröst hotkategori 1, fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området innehåller vissa arealer med ohävdade och svagt hävdade naturliga fodermarker. Området är som helhet svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Det vackra läget med odlingsmarken i den branta sluttningen ner mot sjön och de betade hagmarkerna med sin rika flora bidrar till områdets värde. Det faktum att bygden har en, för Medelpads skogsland, ovanligt lång agrarhistoria bidrar än mer till detta värde.

Ljungan

Kommun: Sundsvall, Ånge
Topografiskt kartblad: 17G NV (17F NO, 17G NO, 17G SO)
Bevarandevärde: se respektive område.

Areal:
Kordinater:

Bef. skydd/ plan.status: Se under respektive område (8119 - 8133). Se även Ånge kommun (område 6001 - 6018).

Landskap: De beskrivna områdena är belägna utefter en sträcka om ca 6 mil av Ljungans dalgång, från Borgsjön i väster till Stödesjön i öster. Utmed denna sträcka är älvdalen tydligt avgränsad mot omgivande bergkullterräng med mäktiga bergsbranter som Getberget och Rankleven. Flera hundra meter nedanför dessa bergstoppar sträcker den en till två km breda dalbottnen ut sig med en av länets äldsta jordbruksbygder.

I de västliga delarna påverkas marken av basiska bergarter, huvudsakligen diabas. Vid Borgsjö förekommer kalkrika jordar med jämtländskt ursprung. Den svagt välvda dalbottnen täcks av finare sediment upp mot dalsidorna där grövre material, morän, tar vid. Detta kan också avläsas på den ursprungliga bebyggelsens placering. Denna är belägen invid den odlade markens övre gräns, mot bergfoten, och på Ljunganåsen som löper längs älvendalen. Rullstensåsen ger struktur åt landskapet. På de delar av åsen som är täckt av finare material är marken uppodlad.

Odlingslandskapet är trots sin relativa storskalighet mosaikartat med träddungar och åkerholmar. Odlingsmarken har också stor vattenkontakt mot älven och mot de tre stora, naturliga älvsjöarna; Borg-, Torp- och Stödesjön. Dessa utgör ett karaktärsdrag för Ljungans nedre älvdal. Vid älvens utlopp i Stödesjön har ett mindre delta utbildats där låglänta strandängar breder ut sig. De låglänta finsedimentmarkerna invid älvstranden utnyttjades tidigare i stor utsträckning för slåtter. I dag hävdas en mindre del av dessa marker genom bete.

Kulturhistoriska förhållanden: Kulturbygderna kring Ljungans nedre lopp tillhör de äldsta i Norrland. Redan under tidig järnålder fanns här rikt utvecklade jordbruksbygder, vilka en stor mängd fornlämningar (gravar och boplatslämningar) vittnar om. Fornlämningarna utgör ofta dominerande inslag i landskapsbilden. Ljungan har alltsedan förhistorisk tid utgjort en viktig länk i kommunikationsleden mellan Bottenhavets bygder och Jämtland/Tröndelagen. En viktig gren av pilgrimsvägen till Olov den heliges grav i Ni-

daros följde Ljungans dalgång och antalet sägenomspunna Olofskällor i området är stort.

Ljungan med biflöden har haft utomordentligt stor betydelse som transportled för träråvaran ned till förädlingsställena vid kusten. Det storskaliga skogsutnyttjandet under de senaste 150 åren har skapat en rik infrastuktur av bosättningar, transportsystem och serviceanordningar.

Inom jordbruket innehåller Ljungandalen exempel på stora rika bygder med flertusenårig odlingshistoria. Här återfinns även motpolen, små nybyggen från 1900-talets början som slagits ut redan efter en eller två brukargenerationer.

Vegetation och flora: Inom delar av området inverkar basiska bergarter possitivt på vegetationens artrikedom. Ytterligare kalkgynnade områden med intressant flora förekommer vid Borgsjöns västra ände.

Jordbruksdrift/ hävd: Jordbruksmarken inom området utnyttjas huvudsakligen för odling av vall och fodersäd. I och med områdets storlek förekommer såväl delar som är svagt hävdade som delar där hävd saknas. Den övervägande delen av odlingsmarken är dock välhävdad.

Övrigt: Genom området löper kommunikationsleder som E75:an och järnvägen. Ett antal större orter (Stöde, Torpshammar, Fränsta, Ljungaverk) ligger placerade utefter älven. Ljunganåsen har på flera platser utnyttjats för grustäckt. Trots dessa ingrepp bibehåller området sin prägel som levande odlingsbygd.
Se även under Ånge kommun område 6001 - 6018.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: Se respektive område.
Ljungandalen tillhör de allra äldsta odlingslandskapen i Norrland med en agrarhistorisk kontinuitet sedan tidig järnålder. Fornlämningar, bebyggelse och element från olika odlingssystem vittnar om stora rika bygder med flertusenårig odlingshistoria såväl som små nybyggen sedan seklets början. Dalen uppvisar också en zonering av odlingsmarken från magrare moränmarker invid bergfoten ner över bördigare åkrar till strandängar invid älven. De senare uppvisar på vissa platser ett rikt fågelliv, speciellt under vårflyttningen. Områdets skönhetsvärde är betydande med den breda uppodlade dalgången, den lugnt flytande älven med sina sjöar i kontrast mot de branta dalsidorna.

Hällsjö 8119

Kommun: Sundsvall **Areal:** 40 ha
Topografiskt kartblad: 17H SV **Kordinater:** 3B 3B6G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef.skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård samt viktigt turistområde.

Landskap: Kuperat och böljande odlingslandskap beläget i ostsluttning ner mot Storhällsjön. Området ligger i en dalsänka strax ovan Ljungan och omges av skogsklädda bergssluttningar. Odlingsmarken innehåller åkerholmar, ängslador samt en mindre bäck och små slingrande landsvägar. Den odlade marken ansluter till sjön. Bebyggelsen utgörs av välbevarade mindre gårdar i spridda ursprungliga lägen ute i odlingsmarken och mot skogsbrynen. Området innehåller få inslag av nyare störande bebyggelse.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Betesmark; inom Tuna socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller välbevarade mindre gårdsmiljöer längs en äldre byväg.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Vackert och välavgränsat mindre odlingslandskap med välbevarad bebyggelse- och helhetsstruktur.

Norr-Nedansjö 8120

Kommun: Sundsvall **Areal:** 80 ha
Topografiskt kartblad: 17H SV **Kordinater:** 3A 4C2F
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård och område med mycket stort kulturlandskapsvärde samt viktigt turistområde och område med stora värden för rörligt friluftsliv.

Landskap: Odlingslandskap beläget i en kuperad och böljande sydsluttning ovan Ljungan och nedan skogsklädda berg. Odlingsmarken ansluter till älven men järnvägen löper efter stranden och trädridåer förekommer på vissa sträckor. Landskapet är variationsrikt med innehåll av åkerholmar, ett par mindre bäckar och spridda gårdar på odlingsimpediment. Bebyggelsen utgörs av välbevarade gårdsmiljöer. Inslag av modernare störande villabebyggelse förekommer också inom området.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 80 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller välbevarade gårdsmiljöer med större salsbyggnader längs den gamla landsvägen.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde. Variationsrik och vacker sluttningsbygd med fin utsikt över Stödesjön och dalgången. Området innehåller intressanta byggnadsmiljöer.

Lövåsen 8121

Kommun: Sundsvall **Areal:** 8 ha
Topografiskt kartblad: 17H SV **Kordinater:** 3A 2B6I
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård och område med mycket stort kulturlandskapsvärde samt viktigt turistområde och område med stora värden för rörligt friluftsliv.

Landskap: Liten odlingsmark med ensamt gårdsläge i nordlidläge mot Stödesjön. Området har god visuell kontakt med Norr-Nedansjö på Stödesjöns norra sida.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 8 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen utgörs av en välbevarad mindre gård i höjdläge. Mangården utgörs av en ombyggd 1800-talsbyggnad.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Vacker och karaktäristisk liten lidlägesbygd med enkel uppbyggnad på älvdalens södra sida.

Loböle 8122

Kommun: Sundsvall **Areal:** 20 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 3J 4D0A
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård och område med mycket stort kulturlandskapsvärde samt viktigt turistområde och område med stora värden för rörligt friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 30 (klass II).

Landskap: Odlingslandskap beläget i nordsluttning ner mot Stödesjön. Odlingsmarken ligger delvis på grovblockig morän och innehåller ett flertal stora block men även andra odlingshinder. Bebyggelsen utgörs av enstaka mindre gårdar i ursprungliga lägen men med förvanskat utseende.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 20 ha.
* Naturlig betesmark - 2,5 ha (björkhage).
* Naturlig slättermark - 0,2 ha (hackslätt).
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller enstaka bevarade gårdsanläggningar.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga fodermarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad). Hotade arter: Höstlåsbräken (Botrychium multifidum) hotkategori 4, fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, k-klass II, sammanvägt B. Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Vacker odlingsmark med karaktäristisk uppbyggnad belägen i lidläge mot Stödesjön.

Brattvall 8123

Kommun: Sundsvall **Areal:** 25 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4J 1D0B
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård och område med mycket stort kulturlandskapsvärde samt viktigt turistområde och område med stora värden för rörligt friluftsliv.

Landskap: Liten och smal odlingsmark belägen i sydsluttning ovan Stödesjön och nedan bakomliggande skogsklädda berg. Järnvägen löper utefter stranden och avgränsar odlingsmarken mot denna. Området innehåller enstaka äldre gårdslägen ovanför vägen mot skogsbrynet. Den visuella kontakten med markerna på södra sidan Stödesjön är god.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 25 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller enstaka välbevarade gårdsmiljöer längs den gamla landsvägen.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Liten välhävdad odlingsmark med inslag av äldre gårdslägen och med mycket vacker utsikt ut över Stödesjön.

Österlo-Västerlo 8124

Kommun: Sundsvall **Areal:** 60 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4I 2E0J
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård och område med mycket stort kulturlandskapsvärde samt viktigt turistområde och område med stora värden för rörligt friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 29 (klass III).

Landskap: Odlingslandskap beläget i sydsluttning ner mot Stödesjön. Odlingsmarken ansluter till sjön men järnvägen och trädridåer avgränsar mot vattnet. Bebyggelsen ligger lokalicerad på rad uppe på en höjdsträckning längs med sluttningen. Här finns en välbevarad gårdsbebyggelse med bland annat fina salsbyggnader. Området hyser också enstaka inslag av modernare bebyggelse. Utsikten mot sjön och den motstående stranden är god.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 60 ha.
* Naturlig betesmark - 3 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller välbevarade större gårdar längs gamla landsvägen. Här återfinns större mangårdar från 1800-talets slut.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Sanddraba (Draba nomorosa) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är i huvudsak välhävdat men ohävdade partier samt partier med svag hävd förekommer.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, skönhetsvärde.
Vackert och karaktäristiskt odlingslandskap i lidläge och med vid utsikt över Stödesjö och Ljungandalen. Området innehåller en samlad bebyggelsestruktur i ursprungligt läge samt inslag av naturliga fodermarker.

Svedjan 8125

Kommun: Sundsvall **Areal:** 20 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4I 2C9J
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård och område med mycket stort kulturlandskapsvärde samt viktigt turistområde och område med stora värden för rörligt friluftsliv.

Landskap: Odlingslandskap beläget i kuperad sydsluttning ovan Stödesjön och nedan branta skogsklädda berg. Odlingsmarken har ett varierat utseende med inslag av stora flytttblock, odlingsrösen och åkerholmar. Järnvägen löper längs stranden och avgränsar odlingsmarken från denna. Bebyggelsen utgörs av spridda välbevarade gårdar som ligger i sluttningens övre del, mot skogsbrynet. Utsikten mot Stöde kyrka och upp över dalgången är god.

Markslag - naturtyper.
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 20 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller en samlad och välbevarad gårdsmiljö med ett äldre husbestånd för olika funktioner.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Varierat och välhävdat odlingslandskap i sydligt lidläge. Området har en välbevarad bebyggelsestruktur med ett intressant husbestånd. En mycket fin utsikt upp över dalen bidrar till områdets värde.

Böle-Usland 8126

Kommun: Sundsvall
Topografiskt kartblad: 17G SO
Areal: 40 ha
Kordinater: 4I 2B0D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård och område med mycket stort kulturlandskapsvärde samt viktigt turistområde och område med stora värden för rörligt friluftsliv.

Landskap: Odlingslandskap beläget i nordsluttning ner mot Stödesjön. Odlingsmarken innehåller enstaka träddungar och har stor vattenkontakt. I väster ansluter området mot Stödesjöns delta. Bebyggelsen utgörs av fina gårdslägen i övergången mellan in- och utmark. Den visuella kontakten med markerna på sjöns norra sida samt mot deltat och Stöde är god.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Områdets bebyggelse karaktäriseras av ursprungliga gårdslägen.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Vacker sluttningsbygd med stor vattenkontakt mot Stödesjön och dess delta. En fin bebyggelsestruktur och den vida utsikten bidrar till områdets stora värde.

Stödesjöns delta 8127

Kommun: Sundsvall **Areal:** 15 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4I 2A6G
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 132 (klass II, zoologiskt, geologiskt). Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård, område med mycket stort kulturlandskapsvärde, område med mycket högt naturskyddsvärde, viktigt turistområde samt övrigt tätortsnära rekreationsområde.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 28 (klass I). Objektet hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Deltalandskap beläget vid Ljungans utflöde i Stödesjön. Deltat utgörs av en större ö samt sandbankar, mindre holmar och laguner. Den större ön täcks centralt av lövskog men omges av öppna strandängar som också kantar de flacka stränderna runt deltat.

Markslag - naturtyper:

* Ohävdade strandängar och träd- och buskbärande hagmark - 12,5 ha.
* Naturlig betesmark - 2,5 ha (sötvattenstrandäng, träd- och buskbärande hagmark).

Kulturhistoriska förhållanden: Deltat är betydelsefullt för förståelsen av kulturlandskapets utseende och äldre brukningsformer.

Vegetation och flora: På den betade norra stranden växer kortvuxna rosettväxter. Dessa slamkrype- (Elatine spp.) och lånkearter (Callitriche spp.) bildar ett så kallat ävjebroddsamhälle. Vegetationen inom ovan redovisade naturliga betesmarker har också dokumenterats (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: Områdets strandängar, i synnerhet de betade, utgör mycket värdefulla fågellokaler i anslutning till den odlade marken. Deltat är känt som en viktig lokal för häckande och rastande änder och vadare. Framförallt under vårflyttningen utnyttjas dessa marker i stor omfattning av födosökande vadare som brushanar, spovar, storvadare (Tringa-arter) och änder. Området hyser också livskraftiga häckande populationer av arter som tofsvipa och storspov.

Jordbruksdrift/ hävd: Deltats öppna marker utgörs av strandängar. I dag är det endast den norra stranden vid Skjulsta som betas. Övriga delar av deltat saknar hävd.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A. Kriterier: representativt odlingslandskap, säregen/märklig beskaffenhet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, ornitologiskt värde, skönhetsvärde.
Deltats öppna marker, i synnerhet de betade, hyser mycket speciella växtsamhällen och utgör värdefulla rast och häckningsplatser för fåglar. Deltat vittnar också om äldre markanvändningsformer då dessa marker slogs och i senare tid användes som sambeten. Deltat har dessutom ett stort landskapsdbildsvärde där det ligger centralt placerat i bygden.

Kälsta 8128

Kommun: Sundsvall **Areal:** 25 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4H 2D5J
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 070 (klass II, geologiskt).
Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård, område med mycket stort kulturlandskapsvärde, område med mycket högt naturskyddsvärde, viktigt turistområde samt övrigt tätortsnära rekreationsområde.

Landskap: Odlingslandskap beläget på och i anslutning till ett par näs vid Ljungans norra strand. Odlingsmarken har stor vattenkontakt speciellt vid två större avor. Ljunganåsen är tydligt utbildad och präglar områdets karaktär. På åsen löper landsvägen och på vissa delar kan man ännu följa den gamla forvägen. Bebyggelsen domineras av den gamla och välbevarade tingsgården som är belägen på åsen. Åsen till övervägande del skogsklädd.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 25 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller en större välbevarad gårdsanläggning, den gamla tingsgården, av historisk betydelse. Den gamla forvägen på åsen vittnar också om områdets

centrala placering och betydelse i bygden.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt A. Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde. Varierat och vackert odlingslandskap med stor vattenkontakt invid avor och näs. Den gamla tingsgården tillsammans med åsens betydelse som färdväg sedan mycket länge vittnar om områdets centrala läge och betydelse i bygden.

Ökne 8129

Kommun: Sundsvall **Areal:** 40 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4H 1D9H
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård, område med mycket stort kulturlandskapsvärde, viktigt turistområde samt övrigt tätortsnärra rekreationsområde.

Landskap: Odlingslandskap beläget i en öppen och jämn nordsluttning ner mot Ljungan. Bebyggelsen ligger samlad utefter en slingrande byväg.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen som ligger samlad efter en slingrande byväg innehåller flera äldre byggnader i ursprungligt skick.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde. Representativ och vacker sluttningsbygd med enkel uppbyggnad. Den äldre bebyggelsestrukturen är bevarad.

Kälsta-Ede 8130

Kommun: Sundsvall **Areal:** 240 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4H 3B3F
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 070 (klass II, geologiskt).
Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård, område med mycket stort kulturlandskapsvärde, område med mycket högt naturskyddsvärde, viktigt turistområde samt övrigt tätortsnära rekreationsområde.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 24 (klass Ö).

Landskap: Stort, sammanhängande och öppet odlingslandskap beläget i en lång sydvästsluttning mellan bakomliggande skogsklädda berg och Ljunganåsen. Åsen dominerar landskapsbilden och avgränsar odlingsmarken mot älven. Området har vattenkontakt endast efter en kortare sträcka. Sluttningens övre del utgörs av grövre rikblockig morän. Här ligger bebyggelsen ursprungligt lokaliserad i övergången mellan in- och utmark.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 240 ha.
* Naturlig betesmark - 3 ha (öppen hagmark, björkhage).
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen karaktäriseras av välbevarade gårdsmiljöer i ursprungliga lägen på rad längs utmarksgränsen.

Vegetation och flora: På Ljunganåsen mellan Ede och Kälsta finns lokaler med torrbackevegetation. Här förekommer förutom ett flertal vårannueller även rysk drakblomma (Dracocephalum thy-

miflorum) på en av sina få lokaler i landet. Vegetationen i de ovan redovisade naturliga betesmarkena finns också dokumenterad (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Rysk drakblomma hotkategori 1.

Fauna. Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.
Kriterier: representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Storskaligt odlingslandskap med för Ljungandalen karaktäristisk zonering. Ljunganåsen präglar landskapsbilden och vittnar samtidigt om sin betydelse som komunikationsled i dalgången. Området innehåller även mindre partier med intressant vegetation och hyser också betydande skönhetsvärden.

Rönningsvik 8131

Kommun: Sundsvall **Areal:** 45 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4H 2B2I
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 81 199 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt). Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård, område med mycket stort kulturlandskapsvärde, område med mycket högt naturskyddsvärde samt viktigt turistområde.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 27 (klass I). Objektet hävdas med NOLA-stöd.

Landskap: Odlingslandskap beläget på plan till svagt sluttande mark vid Ljungand södra strand. Odlingsmarken har stor vattenkontakt, speciellt vid två utanför varandra liggande betade uddar. Bebyggelsen utgörs av ett par mindre gårdar.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 45 ha.
* Naturlig betesmark - 2,5 ha (sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 %

av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området innehåller enstaka äldre gårdsmiljöer.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna: De betade strandängarna utgör värdefulla fågellokaler i anslutning till den odlade marken. Denna typ av marker utnyttjas framförallt under vårflyttningen av födosökande vadare och änder men utgör även optimala häckningslokaler för arter som tofsvipa och storspov.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Flackt odlingslandskap med mycket stor vattenkontakt. Områdets värde betingas till stor del av de betade strandängarna vilka utgör några av de få kvarvarande hävdade strandängarna längs Ljungan.

Strömmen 8132

Kommun: Sundsvall **Areal:** 40 ha
Topografiskt kartblad: 17G SO **Kordinater:** 4H 3A2A
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård samt viktigt turistområde.

Landskap: Mindre odlingsmarker belägna i sluttning mot Ljungan på båda sidor älven. Området avgränsas i norr av Ljunganåsen som löper parallellt med älven. Odlingsmarken har stor vattenkontakt utefter den oregelbundna strandlinjen. Bebyggelsen ligger på norra sidan älven lokaliserad utefter åsen och på den södra sidan mot skogsbrynet.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Områdets bebyggelse innehåller äldre ursprungliga gårdslägen.

Vegetatioin och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, skönhetsvärde.
Litet odlingslandskap med mycket stor vattenkontakt samt vacker utsikt över älven från båda sidor.

Viskan-Överede 8133

Kommun: Sundsvall **Areal:** 50 ha
Topografiskt kartblad: 17G NO **Kordinater:** 5G 0D7C
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Ljungandalen (K 7). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sundsvalls kommun; riksintresse kulturmiljövård samt viktigt turistområde.

Landskap: Odlingslandskap beläget i en nordvästsluttning i Ljungans dalgång. Området avgränsas mot älven av ett mindre samhälle. Den agrara bebyggelsen ligger upp mot skogsbynet och utefter vägen invid samhället.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 50 ha.
* Betesmark; inom Stöde socken utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhälllanden: Området innehåller äldre ursprungliga gårdslägen.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet.
För Ljungans dalgång representativ sluttningsbygd med karaktäristisk uppbyggnad.

Äkrom-Öråker 8134

Kommun: Sundsvall **Areal:** 275 ha
Topografiskt kartblad: 17H NO (17H SO, 17H SV) **Kordinater:** 5F 1BOA
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Sundsvalls kommun: område med höga och mycket höga kulturmiljövärden, områden med mycket stort kulturlandskapsvärde samt större tätortsnära rekreationsområde av stor vikt.

Landskap: Kuperad dalgång som sträcker sig i NO-SV riktning, strax NV om Sundsvalls tätort. Dalgången är i NO bredare men smalnar mot SV av och sidorna blir brantare. Flera mindre bäckar rinner ner och förenas i dalbottnen. Området hyser ett stort inslag av odlingshinder i form av träddungar och andra åkerholmar. Bebyggelsen ligger traditionellt placerad som ensamgårdar eller gårdsgrupper på moränkullar i odlingsmarken eller mot skogsbrynen. Området gränsar, i båda ändar, mot tätortsbebyggelse och har dessutom ett stort inslag av modernare bebyggelse.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 275 ha.
* Betesmark: inom Selångers och Sköns socknar utgör betesmark 5 % respektive 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dalgången leder från kusten och västerut in mot Selånger och utgörs av en jordbruksbygd med bylägen längs båda dalsidorna. Byar som Äkrom, Gudmundsbyn, Hammar och Öråker har en lång historisk tradition med anknytning till de kända järnåldersbygderna i Skön och Selånger.

Byarna har ofta en välbevarad gårdsbebyggelse med större salsbyggnader och ekonomibyggnader från 1800-talet. Det öppna odlingslandskapet karaktäriserar dalgången, som i den västra delen blir trång med starkt sluttande dalsidor. Äldre landsvägar sträcker sig mellan byarna, medan den nya vägsträckningen och järnvägen följer dalens botten.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillståndet varierar stort inom området. Såväl större välhävdade partier som delar som saknar hävd förekommer.

Övrigt: I dalbottnen löper en stor vältrafikerad väg samt järnväg och området skärs även av större kraftledningar.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, hotade kulturlandskapselement, tätortsnära, skönhetsvärde.
Variationsrik och vacker odlingsbygd belägen i en markerad dalgång. Bygden har en tydlig struktur med gårdar och bebyggelse vackert placerade på odlingsimpediment. Områdets odlingslandskap har en lång agrarhistorisk tradition med anknytning tillbaka i järnåldern. Dalgången är dessutom lättillgängligt och utgör ögonfröjd för många förbipasserande.

Underlagsmaterial Sundsvalls kommun

Bäfvenberg, I. & Norén, L. 1982. Gudmundstjärn - en beskrivning av ett skogshemman från självhushållets dagar i Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1982:11.
Candell, L. G. 1986. Natur och kultur längs Ljungans dalgång. Ljungan kommittén och Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Guvå, L. 1972. Naturvårdsinventering i Västernorrands län. Del 3 Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Jasek, V. 1976. Norra Alnön markanvändningsplan. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1976:4.
Kommittén för planering av Indalen 1979. "Indalsutredningen", kopior av orginalmanuskript. Kommittén för planering av Indalen.
Kommittén för planering av Indalen 1979. Indalen - ett historiskt källflöde. Kommittén för planering av Indalen.
Lundmark, N. 1975. Fåglar i Stödesjöns delta. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1978:14.
Norén, L. 1974. Långharsholmens naturreservat. Statens naturvårdsverk, SNV PM 496.
Sundsvalls kommun 1983. Översiktlig kulturmiljöinventering. Sundsvalls kommun.
Sundsvalls kommun 1990. Översiktsplan för Sundsvalls kommun.
Sundsvalls naturskyddförening 1989. Naturvårdsobjekt till översiktsplan för Sundsvalls kommun. Stencil.
Sundsvalls naturskyddsförening 1988. Vägen ut i Sundsvalls natur. Sundvalls naturskyddsförening och Sundsvalls kommun.
Viotti, A. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:2.

Ekonomiska kartor med fornlämningar markerade, på Länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet och Länsmuseet-Murberget.
Fornminnesregistret för respektive socken inom Sundsvalls kommun.
Infraröda (IR) flygbilder över länet (1984 - 1987).
Länsstyrelsens naturvårdsregister, i Västernorrlands län.

Område av primärt kommunalt intresse

Korsta by - vackra gårdsmiljöer i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde.

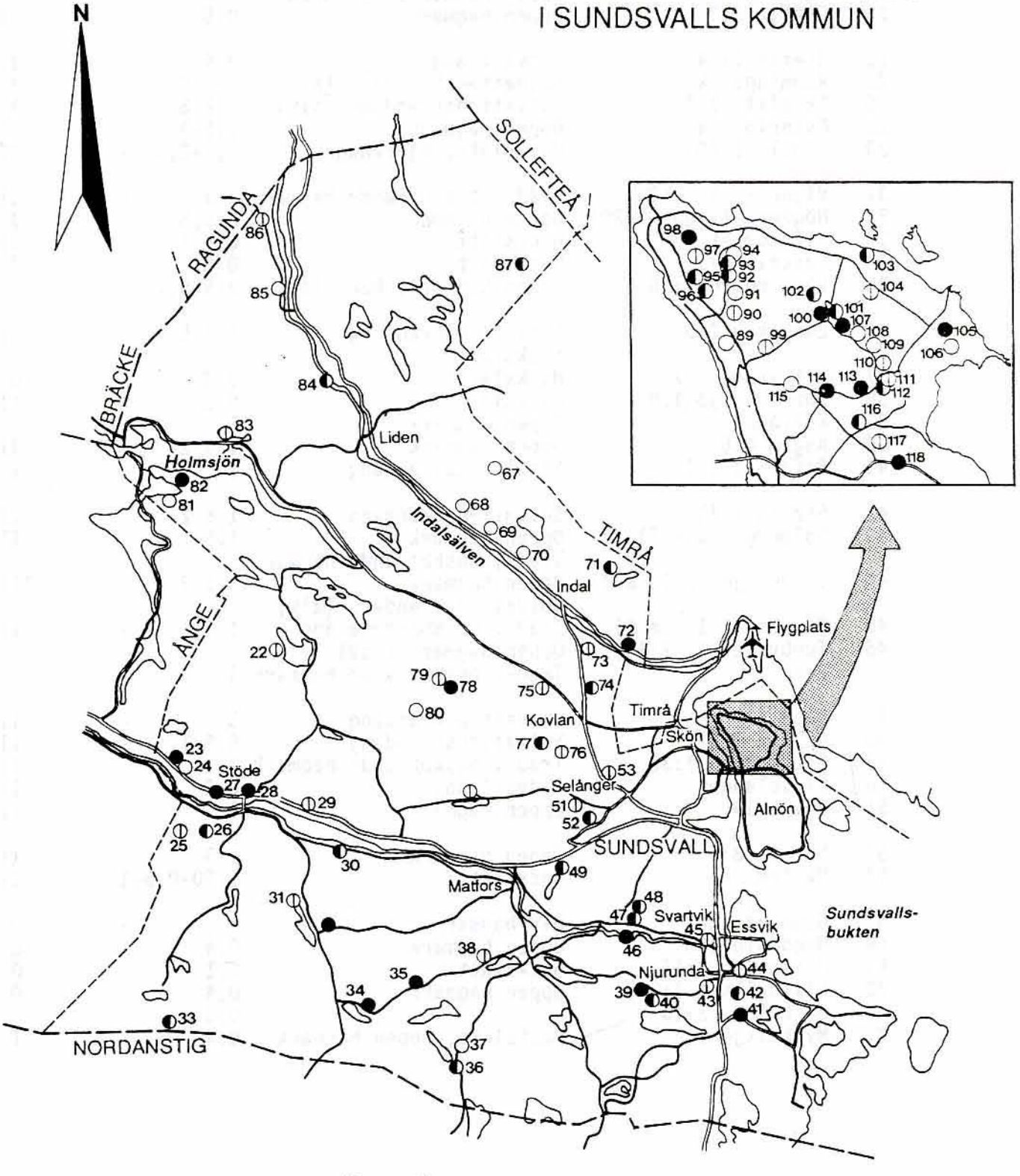
Höjdområdet i anslutning till Sköns kyrka - fornlämningsrikt område i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde.

Området direkt norr om Granloholm - hävdad mark av karaktären närströvområde i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde.

Ett område invid Sidsjön - hävdad mark av karaktären närströvområde i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde.

Se även under rubriken remiss. För ytterligare information hänvisas direkt till kommunen.

ÄNGS- OCH HAGMARKSOBJEKT I SUNDSVALLS KOMMUN

ÄNGS OCH HAGMARKER I SUNDSVALLS KOMMUN

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
22	Sand	Hackslått	0,3	-	III
23	Granmodal 1:11	Raning, öppen hagmark	1	-	I
24	Kärvsta 48:4	Öppen hagmark, björkhage	3	-	Ö
25	Gräfte 9:2	Öppen hagmark	0,5	-	III
26	Gräfte 11:4	Sidvallsäng	0,4	-	II
27	Rönningsvik	Sötvattenstrandäng (älv)	2-2,5	-	I
28	Skjulsta 1:2	Sötvattenstrandäng (älv)	2-2,5	-	I
29	Österlo 1:48	Öppen hagmark	2,5-3	-	III
30	Loböle 1:78	Hackslått, björkhage	0,2+2,5	-	II
31	Vigge 2:16, 2:25	Träd-, buskbärande hagmark	2-3	-	III
32	Högänge (Vigge 2:20)	Öppen hagmark	2-2,5	-	I
33	Blåstorpet	Hackslått	0,5-1	-	II
34	Hassel 2:75	Hackslått	0,5	-	I
35	Västergård 1:38	Öppen hagmark, hackslått	2,5+0,2	-	I
36	Långskog 2:5	Sötvattenstrandäng Hackslått	1-1,5	-	II
37	Östanrude 1:7	Hackslått	0,3	-	Ö
38	Norrlindsjö 1:9	Hackslått	0,2	-	III
39	Källåsen	Öppen hagmark	1	-	I
40	Ängom 4:6	Öppen hagmark	1,5-2	-	II
41	Bifallet 1:1	Sötvattenstrandäng	3	-	I
42	Skedlo 1:13	Sötvattenstrandäng	1,5-2	-	II
43	Solberg 1:5 m fl	Öppen hagmark Träd-, buskbärande hagmark	1,5	-	III
44	Dingersjö 15:1, m fl	Öppen hagmark Sötvattenstrandäng (älv)	1,5-2	-	III
45	Präsbolet 1:5 m fl	Träd-, buskbärande äng	1	-	III
46	Tunbyn 2:12, 2:15, 2:5	Öppen hagmark (ravin) Träd-, buskbärande hagmark	4	-	I
47	Vi 3:55	Sötvattenstrandäng	3	-	II
48	Allsta 1:57	Sötvattenstrandäng	0,5-1	-	II
49	Österdälje 1:32	Träd-, buskbärande hagmark	2	-	II
50	Gisselänget	Sidvallsäng	0,2	-	III
51	Hov 1:19	Öppen hagmark	1	-	III
52	Nävsta 8:1	Öppen hagmark	1,5	-	II
53	Hällom 2:3	Hackslått	1/20+0,5-1		III
67	Gudmundtjärn	Div hagmarker	-	-	Ö
68	Baggböle 2:8	Öppen hagmark	0,4	-	Ö
69	Östloning 2:17	Hackslått	0,1	-	Ö
70	Lillhallsta 1:3 Bäck 1:3, 3:13	Öppen hagmark	0,4 0,3	-	Ö
71	Myckelsjö 1:3	Hackslått, öppen hagmark	0,4	-	II

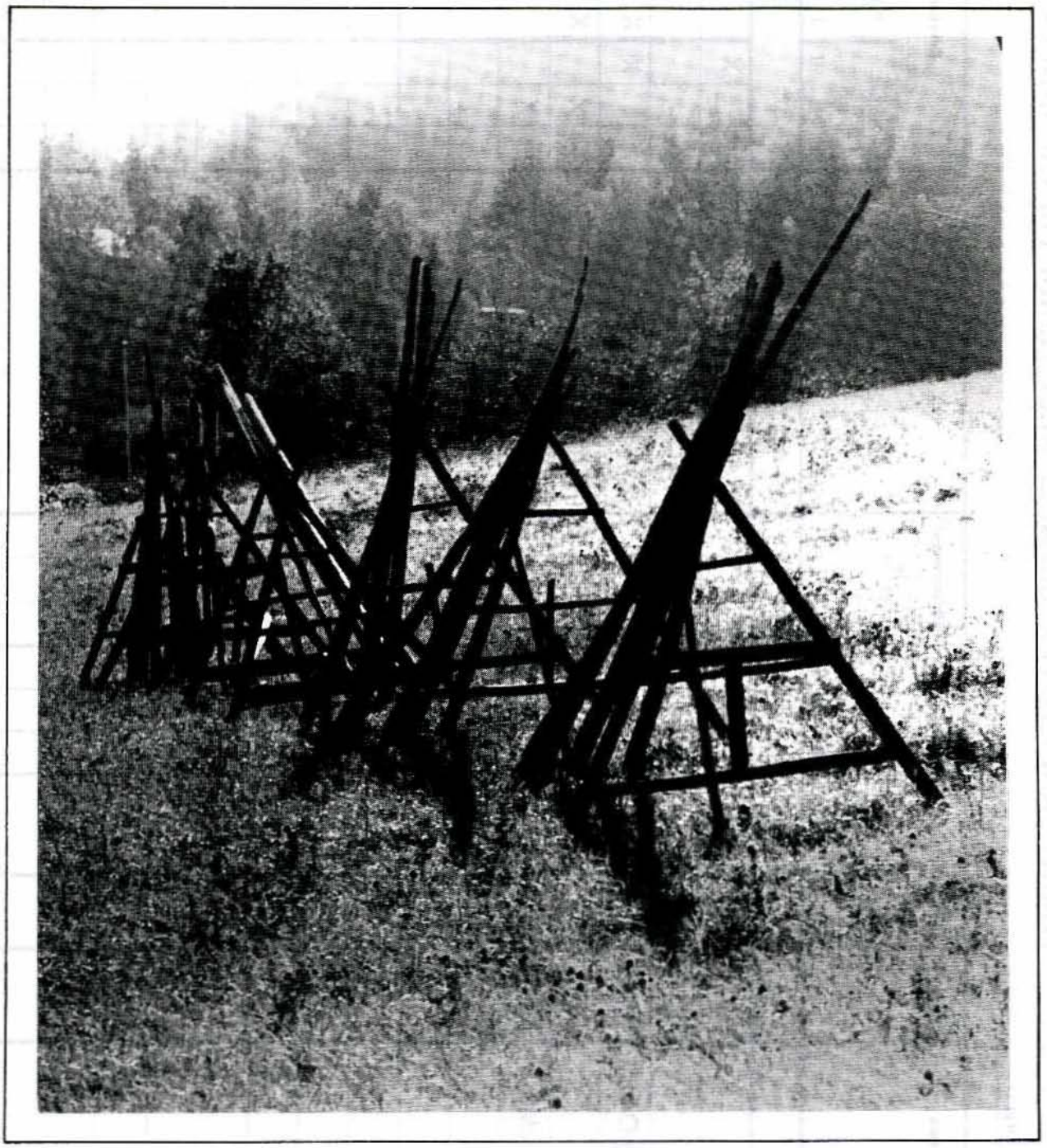
ÄNGS- OCH HAGMARKER I SUNDSVALLS KOMMUN FORTS.

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
72	Östanskär 4:11, 2:28	Öppen hagmark (ravin)	1,5-2	-	I
73	Hällan	Öppen hagmark	1-1,5	-	III
74	Bjärme 2:8	Hackslått	1,5-2	-	II
75	Gåltjärn 1:5 A	Öppen hagmark (nipa)	1	-	III
76	Byn 1:12	Hackslått	0,3	-	III
77	Norbäcken	Hackslått	0,5	-	II
78	Nora 13:1	Hackslått	1-1,5	-	I
79	Nora 4:4	Hackslått Slåtterkärr	<0,5 0,1	-	III
80	Näsvattnet 1:5	Hackslått	0,3	-	Ö
81	Korsnäset	Hackslått	<0,5	-	Ö
82	Fagerviken 1:12	Sidvallsäng	0,4	-	I
83	Vike 3:4	Öppen hagmark	0,5-1	-	III
84	Dacke 1:53	Träd-, buskbärande hagmark	1-1,5	-	II
85	Högland	Träd-, buskbärande äng	0,1	-	Ö
86	Västanå 1:10, 1:14	Hackslått	0,3	-	III
87	Rigåsen	(Slåtterlägdor)	-	-	III
89	Vränsta 1:2, 1:3	Blandlövhage	1,5-2	-	Ö
90	Båräng 4:1	Öppen hagmark, Björkhage	2	-	III
91	Röde 2:2	Öppen äng (Fornvårdsomr)	1,5	-	Ö
92	Båräng 5:6	Öppen hagmark	1,5-2	-	II
93	Gista 1:21, 3:14	Öppen hagmark Blandlövhage	7	-	II
94	Gista 6:1, 5:1	Öppen hagmark	2	-	Ö
95	Gista 5:1	Öppen hagmark	1-1,5	-	II
96	Röde 3:42	Öppen hagmark	1	-	II
97	Gista 9:1, Järvik 1:9	Öppen hagmark Björkhage	0,5-1	-	III
98	Järvik 1:63	Öppen hagmark Träd- och buskbärande hagmark	3,5-4	-	I
99	Pottäng 5:1	Öppen hagmark	0,3	-	III
100	Pottäng 1:7	Öppen hagmark	2	-	I
101	Pottäng 2:36, 4:1 (NV)	Öppen hagmark Blandlövhage Träd- och buskbärande hagmark	5	-	II
102	Hartung 1:5, 2:45	Öppen hagmark	1	-	II
103	Näset 4:1	Havsstrandäng	2-2,5	-	II
104	Näset 1:62	Öppen hagmark	0,5	-	III
105	Näset 1:68 (Stornäset)	Öppen/Träd- och buskb.hagmark	1-1,5	-	I
106	Släda 3:1	Hagmark	1	-	Ö

ÄNGS OCH HAGMARKER I SUNDSVALLS KOMMUN FORTS.

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL	HÄVD (ha)	KLASS
107	Pottäng 4:1 (SO)	Träd- och buskbärande hagmark	1-1,5	-	I
108	Stolpås 1:29 (NV)	Träd- och buskbärande hagmark	1	-	Ö
109	Stolpås 1:29 (SO)	Träd- och buskbärande hagmark	1,5	-	Ö
110	Ås 6:1	Öppen hagmark	0,5	-	III
111	Ås 7:1, 6:1	Hackslått	0,5	-	III
112	Släda 4:1 (O)	Hackslått	0,5	-	II
113	Släda 4:1 (V)	Blandlövhage	3	-	I
114	Smedgårdne 6:1	Öppen hagmark	3-3,5	-	I
115	Smedsgården 1:17	Öppen hagmark Björkhage (ung)	1,5	-	Ö
116	Stömsta 1:1	Träd- och busk bärande hagmark	2	-	II
117	Älva 4:89, Säter 1:2, 2:2	Träd- och busk-bärande hagmark	1-1,5	-	III
118	Säter 2:2	Öppen hagmark	1,5-2	-	I

TIMRÅ KOMMUN

Län: Y

Kommun: Timrå

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAÄs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)								N-klass			K-klass		Sammanvägt			
				N	K	F	N	K	F		I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Ljustorp	6201	800	2	X	X	X	X			FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA			X		X		X		
Fären	6202	8	1	X	X		0			NVR, ÖP, ÄH, NOLA	X				X	X			
Laggarberg-Orsill	6203	150		X	X	X				FM			X	X			X		
Tynderö	6204	350	1	X	X	X		X		FM, ÖP, ÄH		X		X		X			
Söråkerslandet	6205	175	2	X	X	X				ÖP, ÄH, NVR		X			X		X		

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Ljustorp 6201

Kommun: Timrå **Areal:** 800 ha
Topografiskt kartblad: 17H NV **Kordinater:** 9F 1D6G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Ljustorpsån-Mjällån (N 59).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 62 042 (klass I, geologiskt, hydrologiskt, zoologiskt, botaniskt, socialt).
  Översiktsplan Timrå kommun; naturvårdsobjekt av lokalt intresse - högt skyddsvärde, regionalt intresse för kulturmiljövården - högsta antikvariska hänsyn samt regionalt intressse för friluftslivet.
* Ängs- och hagmarkesinventeringen (Medelpad) objekt nr; 65 (klass II). Objektet hävdat med NOLA-stöd.

Landskap:

Storskaligt jordbrukslandskap i bred dalgång med meandrande å i den plana dalbottnen. Bebyggelsen huvudsakligen urspungligt belägen mot skogsbrynet ovanför de uppodlade dalsidorna och på bergknallar ute i odlingsmarken. Kyrkan är centralt placerad mitt i bygden uppe på en bergknalle och med vid utsikt över densamma. Odlingsbygden omges på alla sidor av branta skogssluttningar.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 800 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark: inom Ljustorps socken utgör betesmark ca 6 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

I området ingår byarna Högland, Jällvik, Tuna, Edsta, Lövberg, Björkom, Rogsta, Mellberg, Öppom, Hamre, Skäljom, Frötuna och Sanna. Området hyser drygt 20 förhistoriska gravanläggningar (högar och stensättningar), varav de flesta är fördelade på tre gravfält. Fornlämningstyperna samt några av ortnamnen tyder på en kolonisation under järnåldern.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas förutom för ovan redovisat ängs- och hagmarksobjekt (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Jordbruksmarken inom området nyttjas i högre utsträckning för spannmåls- och potatisodling än för länet i genomsnitt. Området är som helhet välhävdat. Mindre partier på sluttningarna är svagt hävdade.

Övrigt: Mitt i området ligger Ljustorps samhälle med villabebyggelse och annan icke agrar bebyggelse. En mycket hög mast står också placerad mitt i åkermarken.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Ljustorpsbygdens storskaliga jordbrukslandskap kontrasterar vackert mot de omgivande branta skogssluttningarna. Jordbruksbebyggelsen och kyrkan ligger i ursprungliga lägen. Den senare vackert placerad på en bergknalle mitt i bygden, vilken leder sitt ursprung tillbaka till järnåldern.

Fären 6202

Kommun: Timrå **Areal:** 8 ha
Topografiskt kartblad: 17H NO **Kordinater:** 9H 2B4G
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse naturvård; Fären (N 60). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 62 034 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt).
Översiktsplan Timrå kommun; riksintresse naturvård samt område av regionalt intresse för kulturmiljövården.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 63 (klass I). Objektet hävdas med NOLA-stöd.

Landskap: Det avsides belägna skogstorpet ligger invid sjön med samma namn i ett kuperat skogslandskap. Till torpet hör oregelbundna åkertegar och ängsmark som utgörs av steninga hackslåttermarker. Inspränkt mellan dessa finns flera odlingsrösen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall - 7 ha.
* Naturlig slåttermark - 1 ha (hackslått, sidvallsäng).

Kulturhistoriska förhållanden: Torpet anlades under 1700-talet i syfte att bidra med träkol till järnbruken i Medelpad.

Vegetation och flora: På ängsmarkerna finns en typisk slåttergynnad flora (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).
Hotad art: Höstlåsbräken (Botrychium multifidum) hotkategori 4, fältgentiana (Gentianella campestris) hotka-

tegori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området har en obruten hävdkontinuitet där merparten av slättermarkerna är välhävdade. Åkertegarna utgörs av välhävdade slättervallar.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: Reprersentativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, musealt jordbrukslandskap, skönhetsvärde.
Skogstorpet vid Fären utgör en komplett odlingsmiljö med hävdade, artrika, relativt omfattande naturliga fodermarker och små åkertegar samt odligsrösen.

Laggarberg-Orsill 6203

Kommun: Timrå **Areal:** 150 ha
Topografiskt kartblad: 17H NO (17H NV) **Kordinater:** 5F 4A2D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status: * Fornminne (KML 2 kap. 1 §).

Landskap: Odlingslandskap beläget i öst-västlig dalgång med centralt belägen sjö. Området gränsar i öster mot Timrå tätort.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 150 ha.
* Betesmark: inom Timrå socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området ingår byarna Orsill, Hamsta, Åkerby, Brattland, Roken, Vänna, Gäle, Horsta, Öden, Skottgård och Laggarberg. Omkring 75 fornlämningar finns registrerade i området, varav den absoluta majoriteten utgörs av högar och runda stensättningar. Fynd av byzantinska guldmynt tilllsammans med övriga fornlämningar tyder på att området koloniserats under yngre järnålder. Samtliga nu existerande byar, utom Mellangård, upptas i skattelängden 1535. Storskifte genomfördes i området på 1770-90-talen. Laga skifte gjordes mellan 1831 och 1866.

Bebyggelsen i området är ursprungligen en ren agrar bebyggelse, grupperad i höjdlägen ovanför den bördiga odlingsmarken. Området är fortfarande en aktiv jordbruks-

byggd med flera gårdar i drift. Bebyggelsen längs bygatan i Skottgård-Gäle ger värdefull information om byarnas utseende före laga skiftet, även om de enskilda byggnaderna nu till stor del är förvanskade. Nybyggnation av villor har också förekommit i området. Det öppna odlingslandskapet runt Hamstasjön har ett stort kulturhistoriskt värde.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde. Områdets hyser ett rikt bestånd av fornlämningar vilka visar på en lång agrarhistoria. I dag utgör området en aktiv jordbruksbygd med en huvudsakligen ursprunglig och rent agrar bebyggelse som med sin struktur vittnar om äldre markorganisation.

Tynderö 6204

Kommun: Timrå **Areal:** 350 ha
Topografiskt kartblad: 17H NO **Kordinater:** 5I 2E6A
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse kulturmiljövård; Våle-Skilsåker (K 17).
* Översiktsplan Timrå kommun; riksintresse kulturmiljvård samt kulturmiljö av stort värde och område av regionalt intresse för friluftslivet.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 54 (klass III).

Landskap: Mosaikartat och kuperat odlingslandsskap där skogsklädda bergknallar, träddungar och steninga åkerholmar präglar landskapsbilden. Odlingsmarken sluttar mot söder ner mot en öst - västgående dalsänka och mot Bottenhavets strand. Bebyggelsen ligger urspungligt placerad i randläge mot skogen i norr och är huvudsakligen av traditionell typ. Ängslador förekommer rikligt i området. Delar av området har karaktär av skärgårdsmiljö.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 350 ha.
* Naturlig betesmark - 0,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Tynderö socken utgör betesmark ca 21 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

I området ingår byarna Bäräng, Bryttmor, Östbyn, Mjällby, Ängesland, Berge, Stångrid, Öde, Skilsåker och Holmö. Runt den uppodlade marken ligger åtskilliga fornlämningar (högar, rösen och stensättningar). Fornlämningstyperna ger en datering som sträcker sig från bronsålder över järnålder in i medeltid varifrån kyrkan härstammar.

Vegetation och flora:

Ett rikligt bestånd av mandelblomma (Saxifraga granulata) växer på en slåttervall vid Holmö brygga. Här återfinns även andra torrängsarter så som luddhavre (Arrhenatherum pubescens), slåtterfibbla (Hypochoeris maculata) och vårfingerört (Potentilla crantzii). Motsvarande torrängssamhällen finns även på andra sandiga slåttervallar i området.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Området har en stor areal betesmark jämfört med länet i sin helhet. Stora delar av området saknar idag hävd och håller på att växa igen. Övriga delar av området är svagt hävdade.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Tynderö utgör en mycket gammal kulturbygd med rötter tillbaka i bronsåldern. Här möts hav och land vilket innebär att detta landskap vittnar om såväl jordbrukar- som fiskarkultur. Detta tillsammans med odlingsmarkens småbrutenheten ger Tynderö en för länet unik karaktär med betydande skönhetsvärden. Allt detta tillsammans meds områdets relativa närhet till större tätorter bidrar till dess stor betydelse för friluftslivet.

Söråkerslandet 6205

Kommun: Timrå
Topografiskt kartblad: 17H NO
Areal: 175 ha
Kordinater: 6H 0D3H
Bevarandevärde: N-klass II , K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N62 029 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt). Översiktsplan Timrå kommun; område av regionalt samt lokalt intresse för naturvård, område av regionalt intresse för kulturmiljövården samt kulturmiljö (odlingslandskap) av stort värde.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Medelpad) objekt nr; 55 (klass II) och 56 (klass I). Objekten hävdas med NOLA-stöd.

Landskap:

Svagt sluttande SV-sluttning ner mot Klingerfjärden med i huvudsak frisk-fuktig morän och inslag av sedimentmark. Området var tidigare till stor del öppet men är numera ett mosaikartat odlingslandskap med små åkrar, åkerholmar samt större och mindre lövskogspartier samt enstaka ängs- och hagmarksrester. Området har en mycket skiftande berggrund med mestadels basrika mineral som tydligt avspeglar sig i jordarterna och vegetationen. Bebyggelsen är blandad med äldre gårdar, nyare villor och sommarstugor. Ett stort antal vägar och ledningar finns inom området.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 175 ha.
* Naturlig betesmark - 2 ha (öppen hagmark).
* Naturlig slättermark - 0,1 ha (sidvallsäng).
* Betesmark; inom Timrå socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Inom mrådet ligger ett objekt av klass A i kommunens kulturmiljöinventeriung, jordbruksfastigheten Myckeläng 2:3. Området innehåller många stengärdesgårdar.

Vegetation och flora:

Områdets vegetation präglas av den rika berggrunden och det klimatiskt gynnsamma läget och i vissa delar också av igenväxningssuccessioner. De åkerdominerade delarna är i huvudsask triviala ur florasynpunkt men i restbiotoper som kanter vid mindre vägar, bryn och hällmarker men också på äldre slättervallar finns kvarlevor av en tidigare vittutbredd kulturmarksflora. Exempel på sådana växtarter är darrgräs, gullviva, backlök, fågelstarr, rosettjungfrulin och smånunneört, alla på stark tillbakagång (se även inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad).

Hotade arter: Höstlåsbräken (Botrychium multifidum) hotkategori 4, fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna:

Den hotade arten mnemosynfjäril har ett tämligen stark fäste i området. Den är knuten till ett halvöppet, hävdat odlingslandskap med livskraftiga bestånd av värdväxten smånunneört. Den alltför långt gångna igenväxningen av flera områden i trakten missgynnar arten.
Hotad art: Mnemosynfjäril (Parnassius mnemosyne) hotkategori 1.

Jordbruksdrift/ hävd:

Den odlade marken domineras av betesmark som till stor del hävdas med hästar men också med nötkreatur och får. I anslutning till några jordbruk finns välhävdade slåttervallar men en del av vallarna sköts på ett mer extensivt sätt. Stora delar saknar hävd och håller på att växa igen.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Byarna inom området utgör tillsammans en gamla kulturbygd med rötter i bronsåldern. Området hyser stor rikedom på hotade kulturlandskapselement så som stengärdesgårdar mm. Här finns också betydande naturvärden, knutna till ett äldre odlingslandskap, som förutsätter en fortsatt hävd för att bibehållas. Områdets närhet till större orter gör det till en, ur landskapsbilds- och rekreationssynpunkt, mycket värdefull kulturbygd.

Underlagsmaterial Timrå kommun

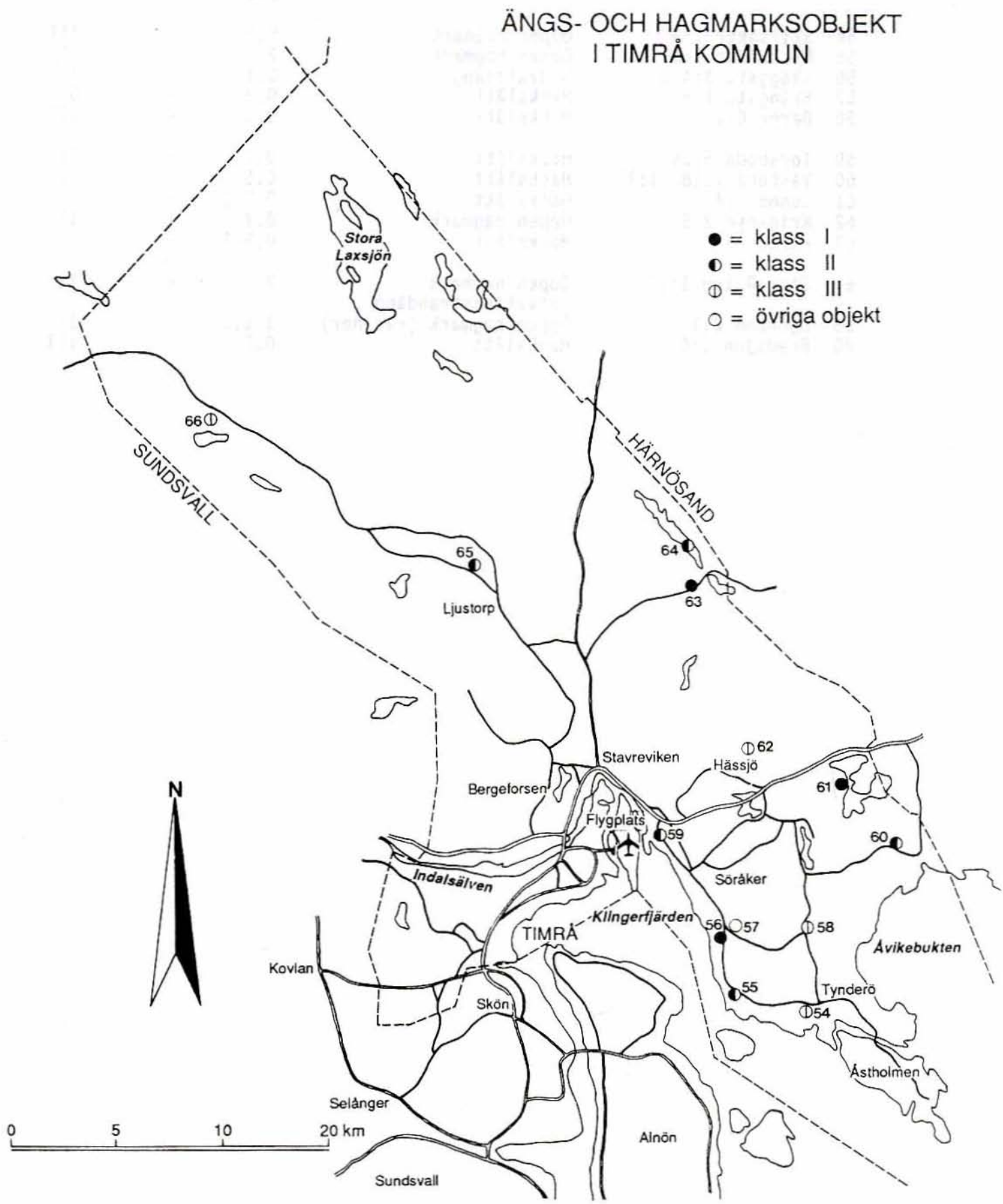
Cardell-Åström, L. 1985. Historia i miljöperspektiv. Rapport från en översiktlig inventering av kulturmiljöer i Timrå kommun 1983. Timrå kommun.
Guvå, L. 1972. Naturvårdsinventering i Västernorrands län. Del 3 Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Kommittén för planering av Indalen 1979. "Indalsutredningen", kopior av orginalmanuskript. Kommittén för planering av Indalen.
Kommittén för planering av Indalen 1979. Indalen - ett historiskt källflöde. Kommittén för planering av Indalen.
Timrå kommun 1990. Översiktsplan 90. Huvuddragen i användning av mark och vatten 1990-2010.
Viotti, A. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:2.

Ekonomiska kartor med fornlämningar markerade, på Länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet och Länsmuseet-Murberget.
Fornminnesregistret för respektive socken inom Timrå kommun.
Infraröda (IR) flygbilder över länet (1984 - 1987).
Länsstyrelsens naturvårdsregister, i Västernorrlands län.

Område av primärt kommunalt intresse

Byarna Torsboda och **Västanbäck** - jordbruksbyar i anslutning till E4an NV Söråker. Området omfattas även av det som beskrivs som E4ans närområde.

Se även under rubriken remiss. För ytterligare information hänvisas direkt till kommunen.

ÄNGS- OCH HAGMARKSOBJEKT
I TIMRÅ KOMMUN
● = klass I
◐ = klass II
◑ = klass III
○ = övriga objekt
Stora Laxsjön
SUNDSVALL
HÄRNÖSAND
66
65
64
63
Ljustorp
Stavreviken
62
Hässjö
Bergeforsen
61
Flygplats
59
60
Indalsälven
Söråker
Klingerfjärden
TIMRÅ
56
57
58
Åvikebukten
Kovlan
55
Tynderö
Skön
54
Åstholmen
Selånger
Alnön
Sundsvall
N
0
5
10
20 km

ÄNGS- OCH HAGMARKER I TIMRÅ KOMMUN

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
54	Skilsåker 1:3	Öppen hagmark	0,5	-	III
55	Myckeläng 1:4, 4:4	Öppen hagmark	2	-	II
56	Skäggsta 3:4 B	Sidvallsäng	0,1	-	I
57	Skäggsta 1:5	Hackslått	0,3	-	Ö
58	Berge 6:1	Hackslått	0,3	-	III
59	Torsboda 5:24	Hackslått	0,2	-	II
60	Västerå 1:18, 1:2	Hackslått	0,5	-	II
61	Sunne 1:4	Hackslått	0,5-1	-	I
62	Krigsbyn 2:5	Öppen hagmark	0,2	-	III
63	Fären	Hackslått	0,5-1	-	I
64	Stor-Roten 1:15	Öppen hagmark Sötvattenstrandäng	2	-	II
65	Björkom 2:1	Öppen hagmark (raviner)	1-1,5	-	II
66	Bredsjön 1:6	Hackslått	0,7	-	III

HÄRNÖSANDS KOMMUN

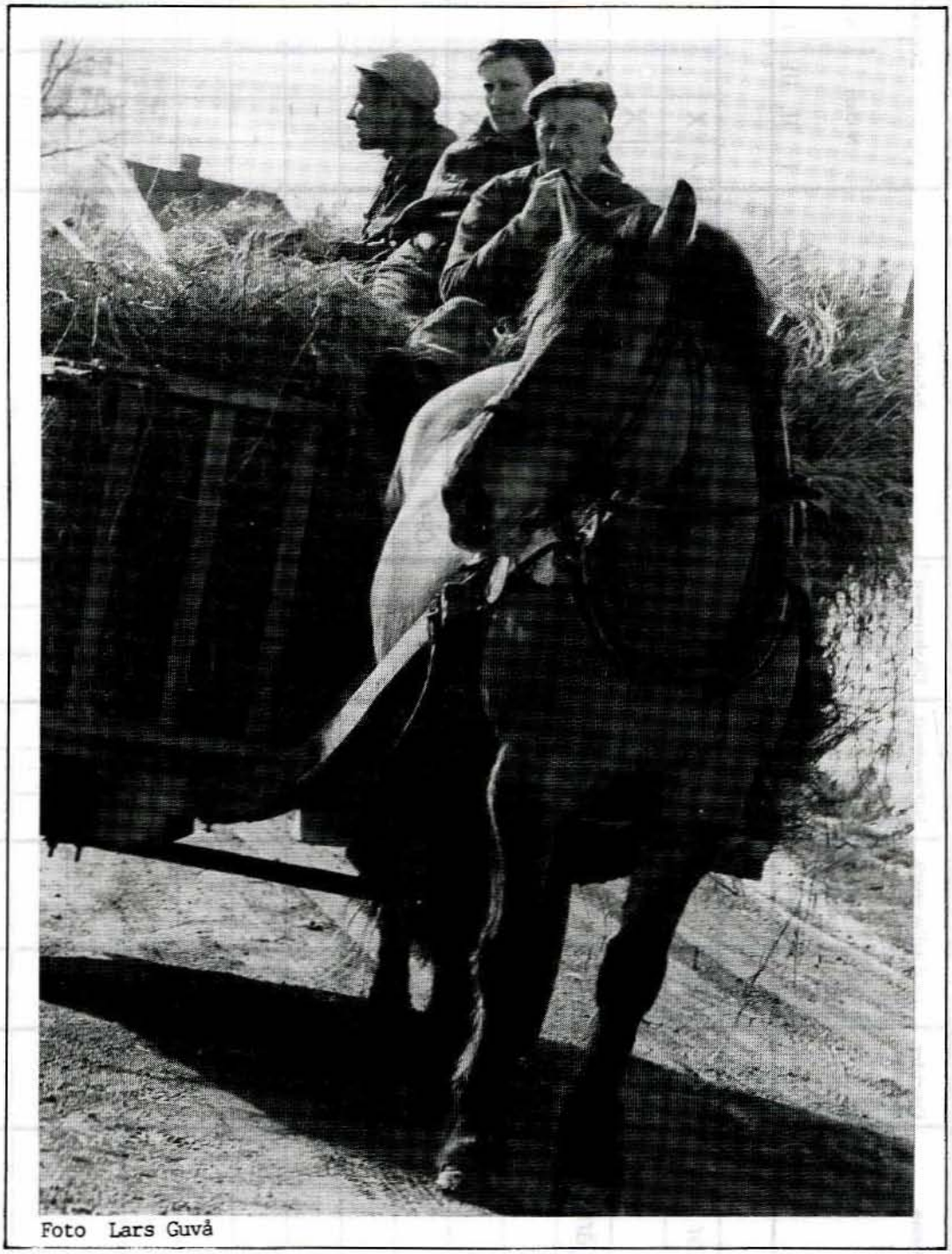

Foto Lars Guvå

Län: Y

Kommun: Härnösand

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RÄAs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		N-klass			K-klass		Sammanvägt			
											I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Häggdånger	8001	225	3	X	X	X				FM, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Stigsjö	8002	500	12	X	X	X	X			FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Näggärdstjärn	8003	40		X	X	X				NVR, ÖP		X			X			X	
Viksjö	8004	200	1	X	X	X	X			NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA		X			X		X		
Kragom	8005	30		X	X	X				FM, NVR, ÖP		X			X		X		
Bölen	8006	50		X	X					ÖP			X		X			X	
Bysjön	8007	250		X	X					ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Häggdånger 8001

Kommun: Härnösand **Areal:** 225 ha
Topografiskt kartblad: 17I NV **Kordinater:** 7A 4D7E
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Översiktsplan Härnösands kommun; område av intresse för kulturmiljövård, jordbruksmarken inom området bör hållas öppen enl. kommunens bedömning.
* Ängs och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 1 (klass III), 2 (klass II), 6 (klass III). Objekt nr 2 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Kuperat, mosaikartat jordbrukslandskap beläget i nord-sydgående dalstråk med två långsträckt sjöar som upptar dalbottnen i hela dess längd. Ett par mindre sjöar finns också i sidodalgångarna. Odlingsmarken ligger huvudsakligen på sluttningarna ner mot sjöarna och har stor vattenkontakt mot dessa. Området omgivet av skogsklädd bergkullterräng.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 225 ha.
* Naturlig betesmark - 2,3 ha (öppen hagmark-ohävdad, sötvattenstrandäng).
* Naturlig slåttermark - 0,8 ha (hackslått).
* Betesmark; inom Häggdångers socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området omfattar byarna Torrom, Skedom, Rogsta, Lindom, By, Sjö, Skällom och Häggdånger. Fornlämningar finns fram för allt i närheten av Kyrksjön och utgörs av högar och stensättningar samt några terrasseringar (odlingsterrasser). Häggdångersbygden kring Kyrksjöns södra del har alltsedan järnåldsern haft en agrar prägel. Den tidiga jordbrukskulturen beläggs bland annat av gravarna och terrasseringarna.

På plattsen för den nuvarande kyrkan fanns redan på 1200-talet en kyrka. I omedelbar närhet till Rogsta finns ett flertal gravar från järnåldern vilket belägger en tidig bosättning och uppodling av Rogstabygden. Bebyggelsen har här ett höjdläge vid skogskanten och den hävdade marken breder ut sig i dalgången nedanför. Ett antal byggnader av ålderdomlig karaktär från 1800-talet finns här bevarade. Vid By ligger bykärnans väl samlade bebyggelse på en höjdrygg ovan det omgivande odlingslandskapet.

Vegetation och flora: Den naturliga slåttermarken hyser en artrik och varierad ängsflora. För utförligare uppgifter om denna

och övriga ängs- och hagmarksobjekt hänvisas till inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland. För övriga delar av området saknas uppgifter.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillståndet inom området varierar. Vissa partier saknar hävd men generellt kan området sägas vara svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden. Odlingslandskapet vid Häggdånger vittnar om en lång odlarhistoria med rötter tillbaka i järnåldern. Landskapets småbrutenhet och den odlade markens vattenkontakt bidrar till områdets skönhet. Starkt bidragande till områdets karaktär är också bebyggelsemönstret med kyrkans väl synliga läge centralt i bygden och med byarna i en krans runt det öppna odlingslandskapet.

Stigsjö 8002

Kommun: Härnösand **Areal:** 500 ha
Topografiskt kartblad: 17H NO **Kordinater:** 9J 4B2C
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Gådeån (N 57).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 80 040 (klass I, zoologiskt).
  Översiktsplan Härnösands kommun; område av intresse för kulturmiljövård, jordbruksmark som bör hållas öppen enl. kommunens bedömning.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 11 (klass II), 14 (klass Ö), 15 (klass II), 17 (klass III), 18 (klass II), 19 (klass III), 20 (klass III). Objekt nr 11 och 18 hävdade med NO-LA-stöd.

Landskap: Odlingsbygd belägen i öst-västgående dalgång med två långsmala sjöar, Brunnesjön och Långsjön, och Gådeån i dalbottnen. Odlingsmarken, som är kuperad med inslag av dungar och åkerholmar, ligger på sluttningarna ner mot de båda sjöarna med stor vattenkontakt mot dessa. Dalgången kantas av mer eller mindre branta skogsklädda sluttningar.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 500 ha.
* Naturlig betesmark - 12,4 ha (öppen hagmark, björkhage, sötvattenstrandäng).
* Betesmark: inom Stigsjö och Säbrå socknar utgör betesmark ca 10 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

I området finns ett flertal stenåldersboplatser registrerade. Området omfattar bland annat Stigsjö, som är kyrkby. I västra delen av området ligger byn Hamre. Byn har ett traditionellt höjdläge på en moränkulle. Bebyggelsen är väl sammanhållen i en klunga. Läget har troligen gett byn dess namn, hammar = stenbunden backe. Enligt jordeboken 1542 omfattade byn 24 seland (ca 8 ha). Gårdsantal och gårdslägen har inte förändrats sedan storskiftet 1769. Mangårdsbyggnaderna och födoråds-bostäderna ligger utefter den gamla byvägen som går rakt genom byn. Tillsammans med de många uthusen och ladugårdarna bildar bebyggelsen en liten klunga. De flesta boningshusen är uppförda i mitten av 1800-talet. Västerut mot skogsmarken går fägatan kantad av sommarladugårdar. Byn har inte genomgått laga skifte, vilket innebär att de ålderdomluiga strukturen bibehållits.

Sunne är en av många byar utefter Långsjöns norra strand. Gårdarna har traditionella lägen mellan odlingsmarkens finsediment och skogsmarkens morän. Läget strax intill ett sund har gett byn dess namn och i skattelängden från 1535 skrivs bynamnet Sundh. Byn fick sin karaktär av utspridd radby i sambad med laga skifte på 1830-talet. I byn finns ett flertal äldre byggnader.

Vegetation och flora:

Inom de ovan redovisade ängs- och hagmarksobjekten återfinns en hävdgynnad flora (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).
Hotade arter: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4, scharlakansröd vaxskivling (Hygrocybe punicea) hotkategori 4.

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Inom området förekommer en omfattande fårskötsel. Området är som helhet välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Stigsjödalen utgör en väl avgränsad och sammanhållen jordbruksbygd. Odlingsmarkernas placering, mellan vattnet i dalbottnen och de skogsklädda dalsidorna, bidrar tillsammans med landskapets småbrutenhet till områdets värden i form av skönhet och variationsrikedom.

Näggärdstjärn 8003

Kommun: Härnösand **Areal:** 40 ha
Topografiskt kartblad: 17H NO **Kordinater:** 9J 2A1E
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 80 005 (klass II, zoologiskt).
Översiktsplan Härnösands kommun; område av intresse för naturvård, område av intresse för kulturmiljövård, jordbruksmark som bör hållas öppen enl. kommunens bedömning.

Landskap:
Området utgörs av svagt sluttande, mindre odlingsmarker runt Näggärdstjärn och ner mot Öjesjön. Tjärnen och odlingsmarken är belägna i den omgivande skogsklädda bergkullterrängen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Betesmark; inom Stigsjö socken utgör betesmark ca 14 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:
Vid Näggärdstjärnens nordvästra del ligger byn Spillböle som består av två gårdar. Spillböle var på 1500-talet en ensamgård och omfattade endast åtta och en halv seland (ca tre ha) enligt 1542 års jordebok. Gården delades sedemera i två hemman. Byn har sedan 1700-talets mitt inte förändrats vad det gäller antalet gårdar och gårdslägen. Bebyggelsen består av två mangårdar, en födorådsbostad, en bryggstuga, en ladugård samt ekonomibyggnader. Mangårdarna uppfördes på senare hälften av 1800-talet.

Vegetation och flora:
Uppgifter saknas.

Fauna:
Näggärdstjärn med omgivningar utgör en betydelsefull häcknings- och rastlokal för vadare och änder. Speciellt under vårflyttningen är till sjön omgivande odlingsmarker viktiga födosöksområden för rastande vadare.

Jordbruksdrift/ hävd:
Området är svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, ornitologiskt värde, skönhetsvärde.
Odlingsmarkerna vid Näggäedstjärn är av största be-

tydelse för att området skall bevara sin ornitologiska kvalitet och för landskapets öppenhet i en skogsdominerad bygd. Bidragande till områdets värde är i hög grad också den ursprungligt bevarade bebyggelsestrukturen i byn Spillböle.

Viksjö 8004

Kommun: Härnösand **Areal:** 200 ha
Topografiskt kartblad: 18H SO **Kordinater:** 3G 0B5E
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Ljustorpsån-Mjällån (N 59).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 62 042 (klass I, geologiskt, hydrologiskt, landskapsbild, zoologiskt, botaniskt, socialt).
  Översiktsplan Härnösands kommun; riksintresse naturvård, område av intresse för kulturmiljövård.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 33 (klass I), 34 (klass I). Båda objekten hävdas med NOLA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Odlingslandskap beläget i övre delen av Mjällåns dalgång. Området består av flera mindre enheter med odlingsmark. Vid Viksjö ligger den kuperad odlingsmarken i en västsluttning ner mot Viksjön och dess utlopp som kantas av lövskogsridåer. Bebyggelsen är här ursprungligt placerad upp mot skogsbrynet. Längre uppströms på västra sidan dalgången ligger mosaikartade odlingsmarker på en plattå vid Käckelbäcksmon. Från Billen och fem km uppströms till Villola finns ett tjugotal uppodlade krång på sedimentterrasser utbildade vid inlandsisens avsmältningsskede. Villola längst upp i dalgången är ett nybygge med den öppna odlingsmarken belägen på en platå ovan dalgången. Dalgången flankeras av branta skogsklädda bergssidor.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 200 ha.
* Naturlig slättermark - 1 ha (hackslått).
* Betesmark; inom Viksjö socken utgör betesmark ca 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Viksjö är en gammal finnbygd. Ett mycket stort antal finska namn på berg, myrar etc finns bevarade än i dag. År 1584 förekommer Viksjö för första gången i en skattelängd. Då betalade en "Per Nilsson finne i Wästanåå" en halv spann säd i kyrkotionde. Finnarna kom främst från Savolaks och Tavastland. Viksjöområdet blev under

slutet av 1500-talet och under 1600-talet något av ett centrum för den finska kolonisationen i Ångermanland.

Vegetation och flora: De ovan redovisade slåttermarkerna hyser en artrik hävdberoende ängsflora (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrland, del 2 Ångermanland). För övriga delar av området saknas uppgifter.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området har idag få aktiva brukare. Odlingsmarken är i huvudsak välhävdat men flera av de små krången är svagt hävdade eller på väg att växa igen.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Viksjöbygden visar upp ett mångformigt och varierat odlingslandskap. Här förekommer lite större odlingsmarker nere i dalgången vid Viksjö samt mer sentida nybyggen som Villola med karaktär av norrlands inland. Bygden representerar och vittnar också om flera olika stadier i finnkolonisationen av länet. Områdets skönhetsvärde förstärks av den dramatiska inramningen som utgörs av de bergsbranter som avgränsar dalgången.

Kragom 8005

Kommun: Härnösand **Areal:** 30 ha
Topografiskt kartblad: 18I SV **Kordinater:** 0A 4E5J
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 80 032 (klass III, zoologiskt).
Översiktsplan Härnösands kommun; område av intresse för naturvård, jordbruksmark som bör hållas öppen enligt kommunens bedömning.

Landskap: Mindre odlingsmark belägen på sluttningarna i en dalsänka ner mot en vassrik sjö. Odlingsmarken har stor vattenkontakt och bebyggelsen ligger urspungligt placerad upp mot skogsbrynet. Området är beläget ner mot en havsfjärd och nedan den skogsklädda bergkullterrängen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 30 ha.
* Betesmark; inom Säbrå socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området har registrerats ca sju gravanläggningar från yngre järnålder. Dessutom finns indicier på boplatslä-ningar med osäker datering.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Området, framförallt sjön är registrerad som en intressant rast- och häckningslokal för fåglar.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är som helhet välhävdat.

Övrigt: Området avgränsas i väster av E4:an och anslutet till Ärlandsbro tätort.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, ornitologiskt värde, skönhetsvärde. Kragom utgör ett välavgränsat och vacket litet odlingslandskap med en karaktäristisk lidläges-uppbyggnad. Området hyser dessutom ornitologiska värden.

Bölen 8006

Kommun: Härnösand **Areal:** 50 ha
Topografiskt kartblad: 18I SV **Kordinater:** 4A 1C9A
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status: * Översiktsplan Härnösands kommun; område av intresse för kulturmiljövård, jordbruksmark sombör hållas öppen enl. kommunens bedömning.

Landskap: Småskalig odlingsbygd i smal nordväst- sydostgående dalgång kantad av karga bergsbranter i den skogsklädda bergkullterrängen. Genom odlingsmarken i dalgångens botten flyter en bäck. Bebyggelsen består av ensamgårdar med ursprunglig placering på moränkullar i sydsluttningens övre del.

Markslag - naturtyper: * Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 50 ha.
* Betesmark; inom Högsjö socken utgör betesmarken ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bynamnet Bölen härrör från det fornsvenska ordet böle som betyder bostad. Byn hade redan på 1500-talet mycket mark och omfattade 29 seland (ca tio ha) enligt 1542

års jordebok. Storskifte ägde rum 1773. Byn bestod då av tre hemman. Laga skifte genomfördes så sent som åren 1906-08. Från storskiftestiden hade byn expanderat kraftigt och omfattade nu sex stamhemman och efter ett flertal avstyckningar 13 fastigheter. I byn finns många välbevarade byggnader från sent 1800-tal, framförallt stora så kallade salsbyggnader.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är svagt hävdat. Vissa delar saknar hävd.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement.
Välavgränsad, mindre dalgångsbygd med karaktäristisk uppbyggnad. Området innehåller många äldre välbevarade och tidstypiska byggnader.

Bysjön 8007

Kommun: Härnösand **Areal:** 250 ha
Topografiskt kartblad: 18I SV **Kordinater:** 3A 2B5H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Härnösands kommun; jordbruksmark som bör hållas öppen enl. kommunens bedömning.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 36 (klass III), 37 (klass II). Objekt nr 37 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Kuperad mosaikartad jordbruksbygd belägen i nordväst-sydostgående dalgång i omgivande bergkullterräng. Odlingsmarken splittras upp av spridda skogsklädda bergknallar och innehåller dessutom många träddungar och åkerholmar. I dalbotten ligger Bysjön och Bäcklandssjön båda med sanka stränder och där meandrar också Judeån fram. Innom området finns ytterligare några mindre bäckar. Bebyggelsen är ursprungligt placerad på moränkullar och i anslutning till skogsbryn. Modernare bebyggelseinsag förekommer men traditionell agrar bebyggelse dominerar.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 250 ha.
* Naturlig betesmark - 2,2 ha (sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Högsjö socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen är huvudsakligen av traditionell agrar typ med byggnader från 1800-talet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom vad som finns registrerat i ovan redovisade ängs- och hagmarksobjekt (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Bysjön med omgivning utgör en fin rastlokal för fåglar, främst undert våren.

Jordbruksdrift/ hävd: Vissa partier av området saknar hävd och en del busk- och trädridåer har växt upp. Området är som helhet svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Odlingslandskapet vid Bysjön ger ett samtidigt mångformigt som vackert intryck med sin småbrutenhet, sina sjöar och den meandrande ån. Området hyser också ornitologiska värden.

Underlagsmaterial Härnösands kommun

Cedenhag, B. 1983. Kulturhistoriska miljöer. Härnösands landsbygd. Härnösands kommun & Länsmuseet Murberget, rapport nr. 5 1983.
Guvå, L. 1971. Naturvårdsinventering i Västernorrlands län. Del 2 Ångermanland, Ådalen. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Härnösands kommun 1992. Översiktsplan Härnösands kommun, Samrådsversion 1992.
Öhrling, H., Viotti, A. & Berg, I. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:3.

Ekonomiska kartor med fornlämningar markerade, på Länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet och Länsmuseet-Murberget.
Fornminnesregistret för respektive socken inom Härnösands kommun.
Infraröda (IR) flygbilder över länet (1984 - 1987).
Länsstyrelsens naturvårdsregister, i Västernorrlands län.

Område av primärt kommunalt intresse

Dalgången Säbrå - Gådeå - odlingslandskap strax söder om Härnösands stad.

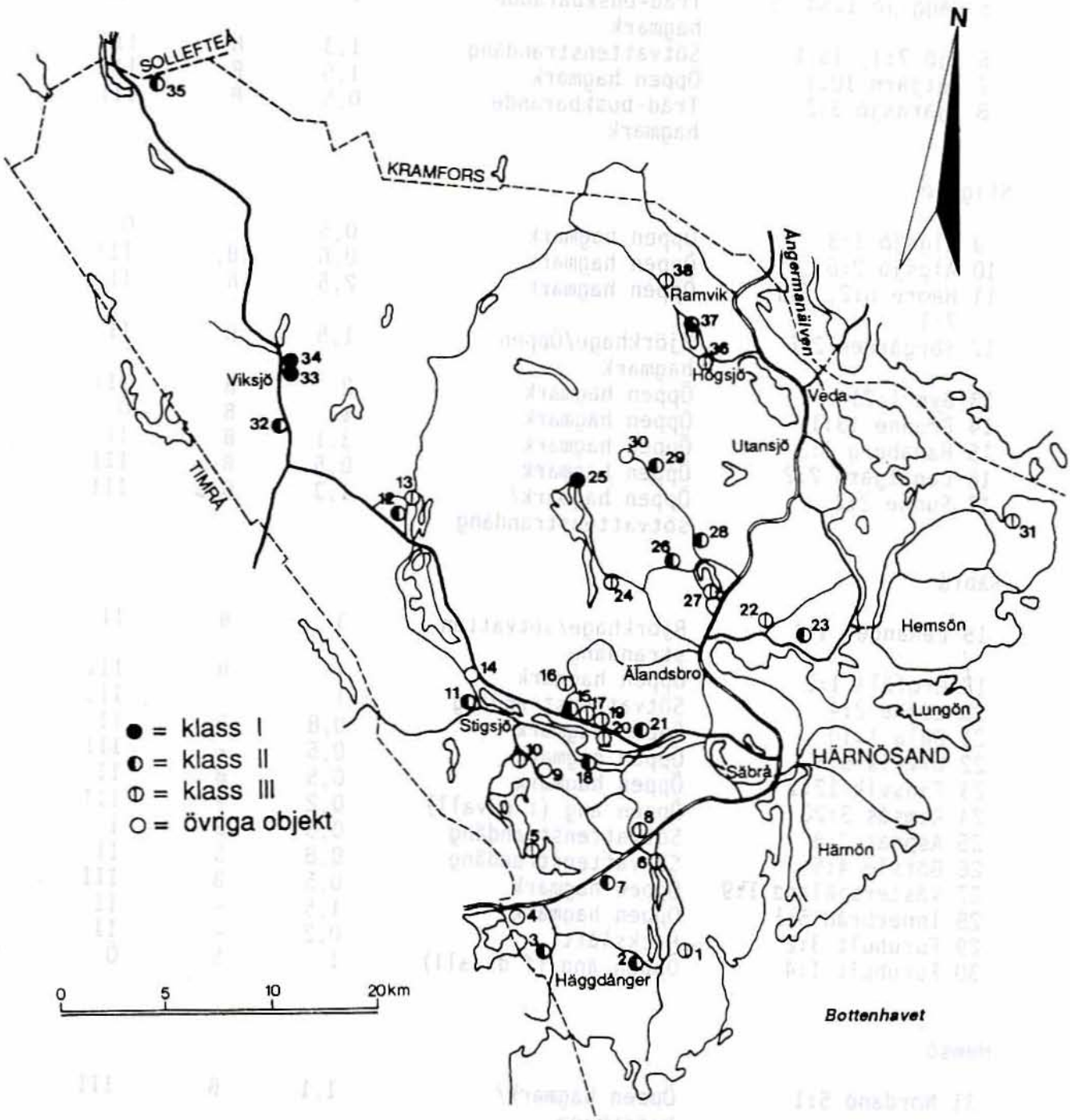
Odlingsmarken vid Solumssjön - odlingslandskap på Härnön.

Gånsviks by - odlingslandskap på Härnön.

Finsvik - odlingslandskap i dalsänka norr om Ålandsfjärden.

Se även under rubriken remiss. För ytterligare information hänvisas direkt till kommunen.

ÄNGS- OCH HAGMARKSOBJEKT I HÄRNÖSANDS KOMMUN

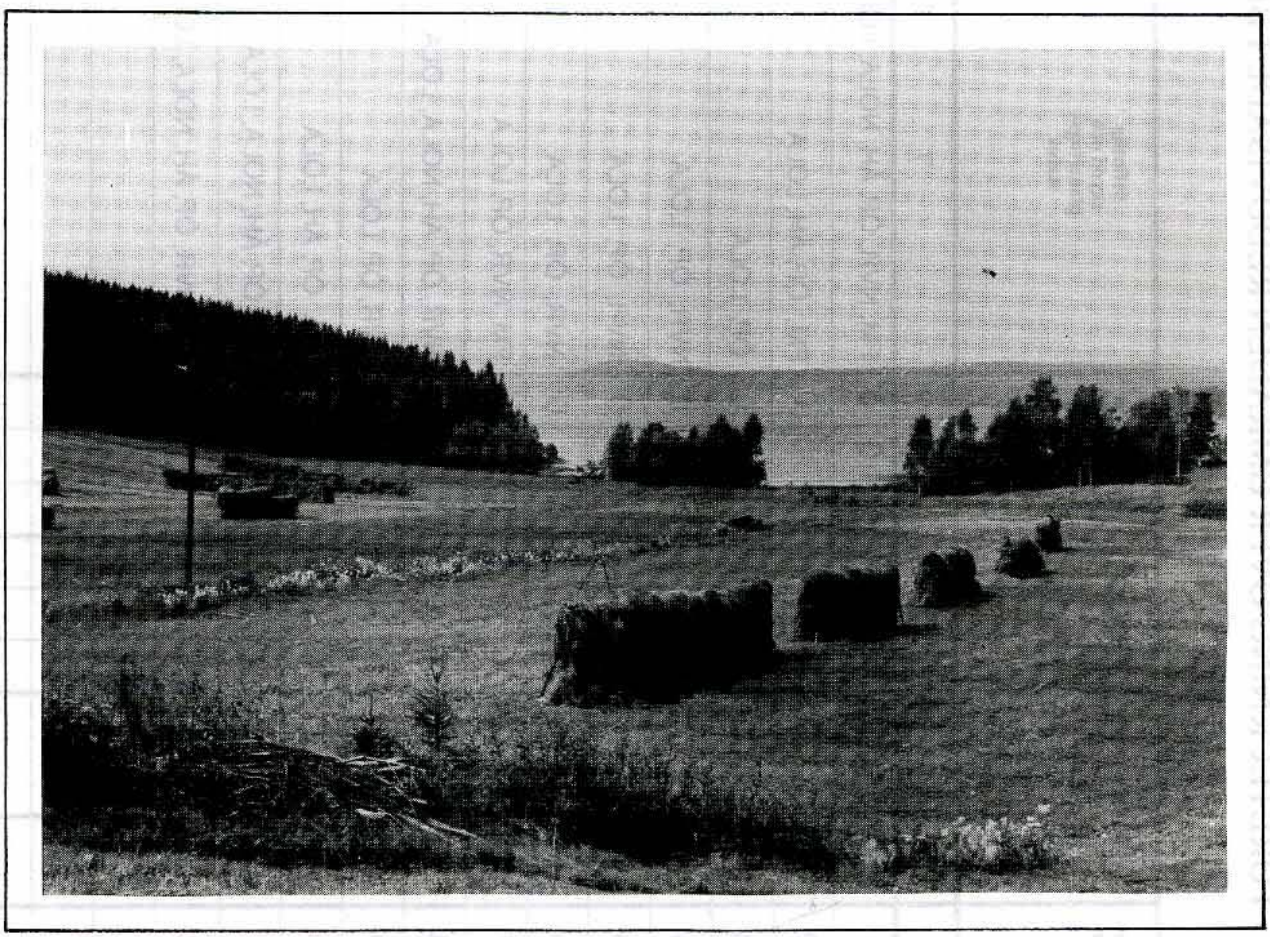
ÄNGS- OCH HAGMARKER I HÄRNÖSANDS KOMMUN

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
Häggdånger					
1	Rogsta 6:1	Öppen hagmark	1	-	III
2	Muggärd 1:7	Hackslått	0,8	-	II
3	Klappnäs 1:24	Öppen hagmark	0,8	B	II
4	Gåsnäs 2:3	Björkhage	1,5	-	Ö
5	Häggsjö 1:58, S	Träd-buskbärande hagmark	1	-	III
6	Sjö 7:1, 15:1	Sötvattenstrandäng	1,3	B	III
7	Antjärn 10:1	Öppen hagmark	1,5	B	II
8	Tjärnsjö 3:2	Träd-buskbärande hagmark	0,5	B	III
Stigsjö					
9	Älgsjö 1:3	Öppen hagmark	0,5	-	Ö
10	Älgsjö 2:6	Öppen hagmark	0,6	B,S	III
11	Hamre 6:2, 6:1, 7:1	Öppen hagmark	2,5	B	II
12	Sörgården 2:6	Björkhage/Öppen hagmark	1,5	B	II
13	Byn 1:21	Öppen hagmark	2	B	III
14	Brunne 13:1	Öppen hagmark	1	B	Ö
15	Hanaberg 1:3	Öppen hagmark	3,1	B	II
16	Landtjärn 2:2	Öppen hagmark	0,5	B	III
17	Sunne 2:2	Öppen hagmark/ sötvattenstrandäng	1,3	B,S	III
Säbrå					
18	Lenånger 1:1	Björkhage/sötvatten-strandäng	3	B	II
19	Grofäll 1:2	Öppen hagmark	1	B	III
20	Locke 2:4	Sötvattenstrandäng	1	-	III
21	Dala 1:10	Öppen hagmark	0,8	B,-	II
22	Ulvvik 5:8	Öppen hagmark	0,5	-	III
23	Finsvik 12:1	Öppen hagmark	0,5	B	II
24	Ramsås 3:20	Öppen äng (f d vall)	0,2	-	III
25	Aspnäs 2:8	Sötvattenstrandäng	0,3	S	I
26	Bötsle 4:5	Sötvattenstrandäng	0,8	S	II
27	Västersjäland 1:9	Öppen hagmark	0,5	B	III
28	Innerbrån 6:1	Öppen hagmark	1,5	-	II
29	Furuhult 3:2	Hackslått	0,2	-	II
30	Furuhult 1:4	Öppen äng (f d vall)	1	S	Ö
Hemsö					
31	Nordanö 5:1	Öppen hagmark/ björkhage	1,1	B	III

Forts nästa sida

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
Viksjö					
32	Nordanå 12:1	Öppen hagmark/ björkhage	2,5	B	II
33	Viksjön 15:1	Hackslått	0,5	S	I
34	Viksjön 1:13	Hackslått	0,5	S	I
35	Tallåsen 1:5 (Kilen)	Björkhage/hackslått	0,5	B	II
Högsjö					
36	Bäckland 2:2, 7:1	Sötvattenstrandäng	1	-	III
37	Flöde 1:4	Sötvattenstrandäng	1,2	B	II
38	Jude 1:19	Hackslått	0,2	-	III

KRAMFORS KOMMUN

Län: Y

Kommun: Kramfors

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAÄs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		N-klass I	N-klass II	N-klass III	K-klass I	K-klass II	Sammanvägt A	Sammanvägt B	Sammanvägt C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Höga Kusten	8201	3500	38	X	X	X	0	0	0	FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA	X			X		X			Fyra delområden beskrivna se separat tabell
Vibyggerå	8202	350	2	X	X	X			0	FM, ÖP, ÄH, LOLA		X		X			X		
Edånger	8203	250		X	X	X			0	ÖP, LOLA			X		X		X		
Värns	8204	15		X	X	X	0	0	0	NVR, ÖP, LOLA			X	X				X	
Sund	8205	30		X	X	X	0	0	0	NVR, ÖP, LOLA			X	X			X		
Käl	8206	45		X	X	X	0		0	NVR, ÖP, LOLA			X		X			X	
Bjärtrå	8207	500		X	X	X	X		0	FM, NVR, ÖP, LOLA			X		X		X		
Dämstasjön	8208	150	2	X	X	X			0	NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA		X			X		X		
Ytterlännäs	8209	225		X	X	X		0	0	NVR, ÖP, LOLA			X	X				X	
Dal-Norum	8210	400	2	X	X	X		0		FM, ÖP, ÄH, LOLA		X		X		X			
Torsåker	8211	750	1	X	X	X			0	FM, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA			X		X			X	
Styrnäs	8212	350	4	X	X	X			0	FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA			X		X		X		

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Område: Höga Kusten 8201 FÖRETECKNING ÖVER DELOMRÅDEN FÖRDELADE PÅ RESPEKTIVE OMRÅDE

Kommun: Kramfors

Delområdesnamn	Nummer	Areal odlingsmark		Delområdesklassifisering *								Sammanvägt bevarandevärde			Anmärkning
		Totalt (ha)	Varav naturlig fodermark	N-klass			K-klass		F-klass						
				I	II	III	I	II	I	II	III	A	B	C	
Norabygden	8201:01	700	4,5		X		X			X			X		FM, NVR, ÄH, NOLA
Omne-Kårsta	8201:02	250	1,7		X		X		X			X			FM, NVR, ÄH, NOLA
Rävsön	8201:03	40	5		X		X			X			X		NVR, ÄH, NOLA
Veda	8201:04	125	1		X		X		X				X		FM, ÄH

* Denna klassifisering skall endast användas för jämförelse mellan delområden inom respektive område och inte för någon form av jämförelser mellan olika områden.

Höga Kusten 8201

Kommun: Kramfors
Topografiskt kartblad: 18I NV
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.

Areal: 3500 ha
Kordinater: 6E 0D4E
Delområden: 4

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse (enl 3:2 NRL); Höga Kusten.
  Riksintresse naturvård; Norasundet (N 50), Ringkallen-Sörleviken (N 51).
  Riksintresse kulturmiljövård; Nora-Rossvik (K 24), Gallsätter (K 28). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
  Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 82 061 (klass I, botaniskt, geologiskt), NR 82 206 (klass I, zoologiskt hydrologiskt), NR 82 267 (klass I, botaniskt, zoologiskt, geologiskt, kulturhistoriskt, naturskog, socialt), N 82 008 (klass I, botaniskt, kulturhistoriskt), N 82 120 (klass II, botaniskt, kulturhistoriskt), N 82 036 (klass II, zoologiskt), N 82 064 (klass I, zoologiskt, botaniskt), N 82 121 (klass II, zoologiskt, botaniskt), N 81 122 (klass II, zoologiskt, botaniskt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; området som helhet prioriterat, se även riksintressen.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 40, 46, och 58 (samtliga klass I), 39, 42, 45, 49, 53, 57, 63, 88 och 89 (samtliga klass II), 41, 43, 47, 50, 51, 52, 54, 56, 59, 60, 61, och 62 (samtliga klass III), 44, 48 och 55 (samtliga klass Ö). Objekt nr 39, 41, 45, 46, 52, 57, 58, 63, och 88 hävdade med NOLA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Höga Kusten har som namnet antyder en karaktäristisk topografi med höga berg och förkastningsbranter åtskiljda av dalgångar och fjordliknande vikar. I stora delar av området påverkas marken av vittringsprodukter från alkalina bergarter. Högsta kustlinjen och landhöjningen når här sina maximum för landet. Odlingslandskapet återfinns i de talrika mer eller mindre trånga dalgångarna, som ligger som ett rutnät över området. Här har havssediment lagrats och bildat bördiga jordar då dalbottnarna i och med landhöjningen stigit ur havet. Kulturlandskapet är inom hela området starkt präglat av landskapets dramatiska former.

Vid Nora breder odlingslandskapet ut sig i den breda flacka dalgången. Odlingsmarken ligger här i svag sluttning ner mot de långsmala av vassbälten kantade sjöarna Sur- och Norasundet. Den dominerande bilden inom området är dock de trånga dalgångarna med ett småskaligt odlingslandskap ofta i branta sluttningar. På flera platser återfinns också små kustnära odlingsmarker i dalar som mynnar mot havet. Här har jordbruk och fiske kompletterat varandra och det har satt prägel på landskapet. Ett stort antal sjöar, avsnörda havsvikar och havsvikar karaktäriserar landskapet och odlingsmarken har inom hela området stor vattenkontakt.

Bebyggelsen utgörs till övervägande del av jordbruksbebyggelse av traditionellt slag med mycket få inslag av modernare bebyggelse som inte är knuten till jordbruket. Gårdar och byar ligger i ursprungliga lägen på moränmark mot skogsbrynen och på kullar eller bergknallar ute i dalgångarna.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 3500 ha.
* Naturlig betesmark - 36,3 ha (öppen hagmark, björkhage, träd- och buskbärande hagmark, havsstrandäng, sötvattenstrandäng).
* Naturlig slåttermark - 1,5 ha (hackslått).
* Betesmark; inom Nora, Nordingrå och Skogs socknar utgör betesmark ca 5 % av den odlande marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Inom Höga Kusten finns fem områden som är av riksintresse för kulturmiljövården. Av dessa är det två som på något sätt anknyter till det agrara kulturlandskapet. Se vidare under respektive delområde. Höga kusten är som helhet mycket rik på fornlämningar från alla perioder. Här finns stenåldersboplatser vid Överveda, bronsåldersrösen längs kusten och järnåldersgravfält bland annat vid Nora.

Områdets bebyggelsesruktur är av ursprunglig karaktär med mycket få sentida inslag som bryter det traditionella lokaliseringsmönstret. Fina och välbevarade hus från 1800-talet och framåt är vanliga men däremot är äldre hus sällsynta. Detta beror huvudsakligen på ryssarnas härjningar under 1700-talet. Som ett exempel på detta kan nämnas att under första veckan i juni 1721 ödelades 452 gårdar i kusttrakterna på sträcka mellan Nora och Grundsunda. Bevarade fiskelägen och sjöbodar visar på den stora betydelse kustfisket haft för områdets utveckling.

Vegetation och flora:

Inom området återfinns mindre torrängsfragment bland annat vid Grönsvik, Berghamn, Fällsvik och Ådal. Dessa örtrika, hävdbetingade marker påträffas på diabasberggrund och utgör utpostlokaler för många sydliga arter varav småfingerört (Potentilla tabernaemontani) utgör de mer extrema. Här förekommer även andra sydliga inslag i floran som backlök (Allium oleraceum), ängshavre (Arrhenatherum pratense), luddhavre (Arrhenatherum pubescens), darrgräs (Briza media) med flera. Förutom att vara nordlig utpost för dessa sydskandinaviska arter

utgör också Höga Kusten vegetationsgräns för flera arter ur den subalpina floran.
Hotade arter: Höstlåsbräken (Botrychium multifidum) hotkategori 4, fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4, sanddraba (Draba nemorosa) hotkategori 4.

Fauna: Inom området finns flera intressanta fågellokaler. Norasundet - Sursundet med omgivningar utgör en betydelsefull häcknings- och rastlokal. Det senare för bland annat stora flockar säd-, grå- och kanadagäss. Flera mindre sjöar av eutrof karaktär så som Rävsötjärnen, Edsätterstjärnen och Trollsätterssjön har också betydelse för fågellivet men av mera lokal betydelse.

Jordbruksdrift/ hävd: Jordbrukets inrikning ligger huvudsakligen på produktion av foderväxter med vall och bete. På djursidan är det mjölkproduktin som dominerar samt i viss mån fårskötsel. Denna inriktning stämmer väl överens med förhållandena i länet i övrigt. Områdets storlek gör att det är svårt att säga något generellt om hävdtillståndet. Här som på andra ställen i länet har marginalmarker vuxit igen men på det hela taget är huvuddelen av den befintliga odlingsmarken utnyttjad och välhävdad.

Övrigt: Inom området beskrivs fyra delområden nämligen Norabygden (8201:01), Omne-Kårsta (8201:02), Rävsön (8201:03) och Veda (8201:04). För dessa delområden har en separat klassificering använts som endast skall användas för jämförelse delområdena emellan.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, säregen-märklig beskaffenhet, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Höga Kusten är som inget annat område i länet känt över hela landet för sitt säregna och dramatiska landskap. Den storslagna topografin skapar stora kontraster mellan de branta karga bergen, havet och de djupt nedskurna dalarnas öppna odligslandskap. På flera platser vittnar landskap och bebyggelse om den koppling som alltid funnits mellan havet, fisket och de brukade markerna. Odlingslandskapet har här bevarat sin speciella karaktär som på ett tydligt sätt vittnar om hur markerna utnyttjats efter de naturgivna förutsättningarna. Detta har givit landskapet dess särprägel och identitet och utgör grunden för de stora skönhetsvärden det representerar. Området rymmer vackra kulturhistoriska miljöer med anor tillbaka i järnålder, naturliga fodermarker med intressanta florainslag såväl som ornitologiskt värdefulla lokaler. Den låga exploateringsgraden gör också området utomordentligt intressant för friluftsliv och turism.

Norabygden 8201:01

Kommun: Kramfors
Topografiskt kartblad: 18I NV
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass II. sammanvägt b.

Areal: 700 ha
Kordinater: 5D 0A4I
Delområde: 1 (4)

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Norasundet (N 50). Riksintresse kulturmiljövård; Nora-Rossvik (K 24). Riksintresset knutet till odlingslandskapet. Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 82 206 (klass I, zoologiskt, hydrologiskt), N 82 036 (klass II, zoologiskt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; se Höga Kusten.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 46 (klass I), 47 (klass III). Objekt 46 hävdat med NOLA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Norabygden utgör en för Höga Kusten storskalig jordbruksbygd. Odlingsmarken består av relativt stora öppna ytor som sluttar svagt ner mot de båda sjöarna Sursundet och Norasundet. Vattenkontakten är stor mot dessa båda av vassbälten kantade sjöar.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 700 ha.
* Naturlig betesmark - 4,5 ha (öppen hagmark, sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Nora socken utgör betesmark ca 4 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Området utgörs av landets mest konsentrerade järnåldersbygd norr om Medelpad. Centralt i området ligger Norasundet, nu en insjö 4,5 m ö h, men under järnålder och tidig medeltid i förbindelse med havet.

Fornlämningarna består av ett 40-tal lokaler omfattande tillsammans ca 80 anläggningar. Dessa ligger i allmänhet relativt glest men är på två ställen samlade till gravfält. Det största, på sluttningen nordväst om Nora kyrka, består av ca 15 anläggningar. I närheten av detta gravfält ligger på nivåer mellan 25 och 60 m ö h ett stort antal spridda högar och stensättningar. Av koncentrationen att döma torde bebyggelsens tyngdpunkt under järnålder och medeltid ha legat här. Vid sidan av de dominerande högarna och stensättningarna av järnålderskaraktär finns även ett par röselokaler. Dessa ingår i det stora system av kuströsen från bronsålderna

som sträcker sig utefter Norrlandskusten.

Nora är en av de tidigast belagda socknarna i Ångermanland och var eget pastorat åtminstone 1314. Den nuvarande kyrkan byggdes 1806. Från dennes föregångare stammar en välbevarad, tidigmedeltida gotländsk dopfunt. I ett utdrag ur en sockenbeskrivning upprättad 1852 sägs bland annat följande om socknens odlingsmark. "Den bördiga jordmånen i förening med socknens öppna läge vid hafvet och ett deraf hörande mildare klimat, som gjort att denna socken sällan är besvärad af frostskador, har gjort åkerbruket och boskapsskötseln, liksom af sig sjelf till hufvudnäring. Nora är en af de sädesrikaste socknaran i landet."

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom vad som finns registrerat för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Nora- och Sursundet med omgivande odlingsmark utgör en viktig rast- och häckningslokal för fåglar, främst vadare och änder. Av stor betydelse för värdet som fågellokal är den relativt stora, betade strandängen.

Jordbruksdrift/ hävd: Den brukade odlingsmarken är välhävdad däremot har en stor del av den strandnära tidigare utnyttjade marken växt igen med lövsly.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass II, sammanvägt b.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, ornitologiskt värde.
Norabygden utgör med sin relativt storskaliga jordbruksbyggd ett något otypiskt inslag för Höga kusten. Den stora rikedomen på fornlämningar vittnar om en gammal centralbygd med anor från järnåldern. En relativt stor betad strandäng och områdets betydelse som en viktig rast- och häckfågellokal bidrar till det sammanlagda värdet.

Omne-Kåsta 8201:02

Kommun: Kramfors
Topografiskt kartblad: 18I NO
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass I, sammanvägt a.

Areal: 250 ha
Kordinater: 6F 1E2G
Delområde: 2 (4)

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Ringkallen-Sörleviken (N 51).
  Länsstyrelsens naturvårdsregister; NR 82 061 (klass I, botaniskt, geologiskt), N 82 121 (klass II, zoologiskt, botaniskt), N 82 122 (klass II, zoologiskt, botaniskt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; se Höga Kusten.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 52 (klass II). Objektet hävdat med NO-LA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Jordbrukslandskap beläget i nord-sydlig dalgång kantad av branta skogsklädda berg. Odlingsmarken ligger på sluttningarna i den trånga och kuperade dalgången. Landskapet är småskaligt med odlingshinder och stor vattenkontakt mot havsvikar och några mindre sjöar. Bebyggelsen är med få undantag knuten till jordbruket och urprungligt placerad på bergknallar, moränkullar och upp mot skogsbrynen.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 250 ha.
* Naturlig betesmark - 1,7 ha (öppen hagmark, sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Nordingrå socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

I området ligger bland annat byarna Omne, Orsta och Kåsta. De är typiska Ångermanlänska klungbyar i ursprungligt läge. Byarna storskiftades omkring 1770. I området finns också ett flertal gravar från yngre järnålder. Vissa gårdar i området hässjar fortfarande höet.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas förutom det som finns registrerat inom ovan redovisad naturlig betesmark (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna:

Tollsättersjön och Edsätterstjärn, två mindre sjöar av eutrof karaktär, hyser ett för trakten rik fågelliv.

Jordbruksdrift/ hävd: Området som helhet välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass I, sammanvägt a.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Området innehåller alla de element som karaktäriserar Höga Kustens landskap. Det småskaliga odlingslandskapet i de trånga och kuperade dalgångarna har bevarat mycket av sin ursprungliga struktur och uppbyggnad och vittnar om bygdens markanvändningshistoria. Denna har sina rötter tillbaka i yngre järnålder. Inslaget av sentida exploatering, i form av bebyggelse mm, är mycket litet vilket tillsammans med områdets stora skönhetsvärden bidrar till värdet.

Rävsön 8201:03

Kommun: Kramfors
Topografiskt kartblad: 18I NO
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass II, sammanvägt b.

Areal: 40 ha
Kordinater: 6G 1E4B
Delområde: 3 (4)

Bef.skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 82 064 (klass I, zoologiskt, botaniskt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; se Höga Kusten.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 56 (klass III), 57 (klass II). Objekt 57 hävdat mede NOLA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap: Mindre odlingsmark belägen i nord-sydgående dalgång på Nordingråhalvöns östligste del. Dalgången kantas på båda sidor av skogsklädda berg. Jordbruksmarken ansluter i norr och söder till havsvikar och innehåller två mindre sjöar, varav Rävsötjärnen är näringsrik. Jordbruksbebyggelsen ligger ursprungligt placerad mot skogsbrynet. Området innehåller också odlingsrösen och flera ängslador i varierande skick.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Naturlig betesmark - 5 ha (träd- och buskbärande hagmark/öppen hagmark, sötvattenstrandäng).

* Kultiverad betesmark; inom Nordingrå socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Inga direkta fornlämningar förekommer inom området, men en knapp kilometer söder om byn finna en registrerad labyrint. Denna har dock ingenting att göra med det agrara kulturlandskapet. I skatteboken för Ångemanland av år 1550 upptas fem bönder från Rävsön. 1768 genomgick Rävsön storskifte och det fanns då åtta gårdar i byn. 1800-04 gjordes ett nytt storskifte och då fanns det nio gårdar, liksom vid laga skiftet ca 40 år senare. Rävsön är i dag en by med många traditionella och välbevarade ångermanlandsgårdar. Bebyggelsen är genuin och enhetlig. Bland bostadshusen dominerar helt de stadiga korsbyggnaderna.

Tidigt utnyttjades havet utanför Rävsön för storskaligt fiske. Vid Södra Rävsöviken fanns ett av de sju fiskelägen i kommunen som anlagts och använts av mellansvenska fiskare, som lite oegentligt kallas gävlefiskare. I själva verket kom dessa från flera olika städer i Mellansverige, men Gävle intog en särställning. Deras fiskefärder och sommarboende i de norrländska fiskelägena grundade sig på kungliga privilegier. När dessa senare togs bort, upphörde så småningom resorna. Sjöbodar och fiske övertogds av byamännen, som antingen använde dem själva eller arrenderade ut dem till torpare och andra. Ända in i sen tid har rävsöborna kombinerat jordbruk och fiske.

Vegetation och flora: Delar av de naturliga betesmarkerna hyser en fin ängsflora med bland annat darrgräs (Briza media), (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).
Hotad art: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Den näringsrika Rävsötjärnen utgör en mycket intressant fågelsjö vars värde höjs av den betade strandängen.

Jordbruksdrift/ hävd: Delar av området, bland annat vissa partier ner mot Rävsötjärnen, håller på eller har vuxit igen med lövskog. I övrigt är området väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass II, sammanvägt b.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde, ornitologiskt värde.
Rävsön utgör ett för Höga Kusten karaktäristiskt, av omgivande berg och hav väl avgränsat, mindre odlingslandskap med en komplett uppbyggnad. Kontakten med havet och fiskenäringen utgör ett särmärke för området som också innehåller naturliga betesmarker med fin ängsflora och en näringsrik tjärn med ornitologiskt värde.

Veda 8201:04

Kommun: Kramfors
Topografiskt kartblad: 18I NV
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass I, sammanvägt b.

Areal: 125 ha
Kordinater: 6E 4E5G
Delområde: 4 (4)

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Kramfors kommun; se Höga Kusten.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 59 (klass III).
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Småskaligt, mosaikartat jordbrukslandskap beläget i smalt oregelbundet nord-sydligt dalstråk. Odlingsmarken ligger på sluttningarna mellan de många sjöarna och de omgivande branta bergen. Bebyggelsen är huvudsakligen placerad i ursprungliga lägen och knuten till jordbruket.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 125 ha.
* Naturlig betesmark - 1,6 ha (träd-buskbärande hagmark).
* Betesmark; inom Nordingrå socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

I området finns ett flertal byar, vilkas namn slutar på -sta. Detta ger en ungefärlig datering till yngre järnålder. Dessutom finns några registrerade gravar som grovt kan dateras till samma period. I Överveda finns registrerade stenåldersboplatser. Byarna ligger i typska lägen, antingen på "kläppen" (odlingsimpediment, en moränkulle i odlingslandskapet) eller i randläge.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas förutom det som finns registrerat inom ovan redovisad naturlig betesmark (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:

Området huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, F-klass I, sammanvägt b.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.

Variationsrikt och vackert jordbrukslandskap med ursprung i yngre järnålder. Området innehåller alla de ingredienser som kännetecknar Höga Kustens karaktäristiska odlingsbygder. De branta skogsklädda bergen, de talrika sjöarna i dalbottnarna och däremellan de öppna odlingsmarkerna på de trånga dalarnas sluttningar sätter här en stark prägel på landskapet.

Vibyggerå 8202

Kommun: Kramfors **Areal:** 350 ha
Topografiskt kartblad: 18I NO **Kordinater:** 9F 3B7F
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Kramfors kommun; övrigt naturvårdsobjekt, område redovisat som kulturlandskap samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 92 (klass III), 93 (klass III).
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA) i åtgärdsprogram (91-93).

Landskap: Jordbruksbygd belägen i dalgångar som sträcker sig in i landet i förlängningen av en havsvik. De brukade markerna omges här av branta berg med Skuleberget i norr. Vid Vibyggerå gamla kyrka ligger den odlade marken i en skålformad dalsänka med bebyggelsen ursprungligt placerad upp efter skogsbrynet. Norrdärom sträcker odlingsmarken ut sig på sluttningarna runt Gällstasjön och upp i dalgången efter Dockstaån. Efter ån finns ett svagt utbildat ravinlandskap som betas till viss del.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 350 ha.
* Naturlig betesmark - 2 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Vibyggerå socken utgör betesmark ca 6 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området har det funnits ett flertal gravhögar, varav många i dag är bortodlade. Vibyggerå gamla kyrka och Sätra by ligger vid en uråldrig allfarväg, den så kallade Norrstigen. I skatteboken för Ångermanland 1550 upptas fem bönder i Sätra. 1776 storskiftades Sätra och då hade antalet hemman minskat till fyra. 1860 genomgick byn laga skifte och antalet var då oförändrat. Bykärnan låg vid båda tillfällena vid den nordöstra delen av inägomarken. Sedan dess har bebyggelsen spridits

längs inägojordens kant. Vibyggerå var eget pastorat 1314 och kyrkan kan, utifrån byggnadsstil, dateras till övergången mellan 1200- och 1300-talen. Även andra byar inom området ligger i typiska lägen, bortsett från tätorten.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).
Hotad art: Fältgentiana (Gentianella campestris) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillståndet varierar inom området. På vissa delar, upp efter Dockstaån, håller odlingsmarken på att växa igen och i den övre delen av dalgången är hävden svag. På vissa ställen efter Gällstasjön breder slyridåer ut sig. Resterande delar av området är i huvudsak välhävdade.

Övrigt: I Skulebergets västsluttning mot området ligger en slalombacke och en liftanläggning som påpverkar landskapsrummet.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
För denna del av Höga Kusten typisk odlingsbygd i dalgång, i förlängning av havsvik och kantad av mäktiga berg. I norr skapar det storslagna Skuleberget kontrast mot odlingsbygden. Den lilla dalsänkan vid Vibyggerå medeltida kyrka utgör ett komplett och mycket vackert odlingslandskap.

Edånger 8203

Kommun: Kramfors **Areal:** 250 ha.
Topografiskt kartblad: 18I NO **Kordinater:** 8F 3A4J
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Kramfors kommun; område redovisat som kulturlandskap samt riksintresse friluftsliv.
* Område prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LO-LA) i åtgärdsprogram (91-93).

Landskap: Bred uppodlad dalgång som sträcker sig från Ullångersfjärden nordväst in i landet mellan skogsklädda berg. Genom dalens öppna odlingsmark meandrar en mindre bäck. På den sluttande odlingsmarken återfinns träddungar, åkerholmar och ängslador. Bebyggelsen, som till övervägander delen hör jordbruket till, ligger grupperad i ett par mindre byar mot skogsbrynen runt odlingsmarken.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 250 ha.
* Betesmark; inom Vibyggerå socken utgör betesmark ca 6 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: På dalgångens norra sluttning ligger byarna Skoved och Edånger och på den södra Ås och Sjöland. Byarnas struktur varierar något. I Edånger ligger husen på rad vid Skovbergets fot emedan de i Sjöland har klungat ihop sig på en bergknalle. Edånger genomgick laga skifte så sent som 1912. Gårdarna låg innan dess uppradade tätt efter varandra. Området innehåller flera välbevarade korsbyggnader, främst i Ås. Iögonfallande är också de fem ängsladorna på rad ute på lägdorna i Sjöland. En stor del av den äldre bebyggelsen har dock moderniserats. Det finns även enstaka villor av modernt snitt i området.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen väl till svagt hävdat. Mindre partier saknar hävd.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden. För denna del av Höga Kusten representativ odlingsbygd belägen i bredare dalgång omgiven av branta skogsklädda berg. Odlingsmarken har en karaktäristisk uppbyggnad och struktur med bebyggelsen grupperad i mindre byar invid skogsbrynen och ängslador på sluttningarna ovan dalbottnen. Området hyser såväl stora landskapsbildsvärden som turistiska dito. De senare förstärks av närheten till E4an.

Värns 8204

Kommun: Kramfors
Areal: 15 ha
Topografiskt kartblad: 18I NO
Kordinater: 8G 3B5F
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Örnsköldsviks skärgård-Ullångersfjärden-Skuleskogen (N 42).
  Riksintresse kulturmiljövård; Värns-Sund-Fanön (K 34).
  Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4).
  Samtliga riksintressen knutna till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 82 267 (klass I, botaniskt, zoologiskt, geologiskt, kulturhistoriskt, naturskog, socialt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; riksintresse för såväl naturvården som för kulturmiljövården och friluftslivet.
* Området prioriterat för Landskapsvårdssersättning (LOLA) i åtgärdsprogram (91-93).

Landskap: Litet "skärgårdsjordbruk" i grund dalsänka nedanför det karga Värnsberget. Odlingsmarken består av öppna åkrar och torrare backar i sluttningen mot skogsbrynet i öster. Bebyggelsen utgörs av ett par gårdar mot skogsbrynet huvudsakligen i öster.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall - 15 ha.

Kulturhistoriska förhållanden: Värns udde som med sin höga och branta profil skjuter ut i Ullångersfjärden utgör ett av de mest karaktäristiska exemplen på Höga Kustens naturmiljö. I dess östra del, med utblick mot havet, ligger på nivåer mellan 25 och 50 m ö h sex röselokaler om tillsammans drygt tjugo anläggningar. Rösena härrör från bronsåldern. På tre ställen är anläggningarna samlade till gravfält med fem till sju rösen vardera, i övrigt ligger de spridda. Röselokalerna ligger utanför den odlade marken. Området ingår i ett större område av riksintresse för kulturmiljövården (K 34) som omfattar Värns, Sund och Fanön.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Inget aktivt jordbruk på Värns utan markerna odlas av brukare från närbelägen gård. Åkermarken välhävdad men vissa mindre partier i östra kanten på väg att växa

igen.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Liten "skärgårdsjordbruk" med stor knytning till havet, trots att bebyggelse och odlingsmark i dag ligger högt ovan havsnivån. Områdets läge är något ovanligt, i en sänka mellan karga berg. Förekomsten av rösen och gravanläggningar, från bronsålder, i anslutning till odlingsmarken bidrar stort till områdets värde.

Sund 8205

Kommun: Kramfors **Areal:** 30 ha
Topografiskt kartblad: 18I NO **Kordinater:** 9G 0D6H
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse naturvård; Örnsköldsviks skärgård- Ullångersfjärden- Skuleskogen (N 42). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
  Riksintresse kulturmiljövård; Värns-Sund-Fanön (K 34).
  Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 82 267 (klass I, botaniskt, zoologiskt, geologiskt, kulturhistoriskt, naturskog, socialt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; riksintresse naturvård samt friluftsliv.
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA) i åtgärdsprogram (91-93).

Landskap: Liten by med odlingsmarken belägen vid mynningen av en mindre dalgång som mot havet vidgar sig till en flack sydvästsluttning. In mot land begränsas de öppna markerna av skogsklädda bergssluttningar. Lanskapet är varierat med åkerholmar, en liten bäck och stor vattenkontakt mot havet. Bebyggelsen ligger ursprungligt placerad på moränmark mot skogsbrynet och nere vid stranden står flera båthus och bryggor.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 30 ha.
* Betesmark; inom Vibyggerå socken utgör betesmark ca 6 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Inslag av bebyggelse av äldre karaktär. Ca en km sydöst om gården finns ett flertal rösen från bronsåldern.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Huvudelen av marken utnyttjas för vallodling men bete med får förekommer också, det senare på markerna ner mot vattnet. Området som helhet är svagt hävdat och vissa ytor håller på att växa igen med lövsly eller har redan gjort det.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Sund tillhör de få ställen där odlingsmarkens kontakt med havet är mycket tydlig och där även fisket påtagligt präglat byns utseende. Det vackra läget med den betade marken ner mot båthusen vid Norrfjärden allt inramat av de bakomliggande bergen skapar tillsammans stora skönhetsvärden. Det som motverkar detta något är den den igenväxning och ohävd som pågår.

Käl 8206

Kommun: Kramfors **Areal:** 45 ha
Topografiskt kartblad: 18I NO **Kordinater:** 9G 3D4F
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Örnsköldsviks skärgård-Ullångersfjärden-Skuleskogen (N 42). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
  Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 82 267 (klass I, botaniskt, zoologiskt, geologiskt, kulturhistoriskt, naturskog, socialt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; riksintresse naturvård samt friluftsliv.
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA) i åtgärdsprogram (91-93).

Landskap: Ensamliggande gård belägen i höjdläge med odlingsmarken i brant sydostsluttning ner i en smal dalsänka med en mindre bäck. Odlingsmarken innehåller någon enstaka åkerholme men är annas mycket öppen. Bebyggelsen belägen längst upp i sluttningen mot skogsbrynet med vid utsikt över de omgivande skogsklädda bergen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 45 ha.
* Betesmark; inom Vibyggerå socken utgör betesmark ca 6 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Odlingsmarken har ett typiskt, men samtidigt litet atypiskt, läge. Ett exempel på relativt sen kolonisation.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Huvuadsakligen vallodling. Vissa marginella marker på väg att växa igen men området som helhet välhävdat.

Övrigt: Området ligger efter vägen till Skuleskogens nationalpark.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Det branta lidläget vid Käl visar hur man viste att lokalisera odlingsmarken i lokalklimatiskt gynnade lägen. De kraftigt sluttande odlingsmarkerna med bebyggelsens placering, med vid utsikt över den omgivande brantkustlandskapet, gör Käl till ett komplett och mycket vackert odlingslandskap.

Bjärtrå 8207

Kommun: Kramfors **Areal:** 500 ha
Topografiskt kartblad: 18I NV **Kordinater:** 7A 1E6D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Ångermanälven nedströms Sollefteå (N 14).
  Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 82 205 (klass I, zoologiskt, hydrologiskt, geologiskt), N 82 084 (klass II, botaniskt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; riksintresse naturvård, område redovisat som kulturlandskap samt riksintresse friluftsliv.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap: Jordbruksbygd belägen i nordväst-sydost gående dalgång öster om Strinnefjärden och i några kuperade mindre dalgångar som mynnar ner mot densamma. Vid en stor del av Strinnefjärden (vik i Ångermanälvens mynningsvik) möter jordbruksmarken vattnet. I den stora dalgången norr om Bjärtrå finns också två mindre sjöar. Jordbruksbebyggelsen ligger ursprungligt placerad men området innehåller också nyare bebyggelse som inte är knuten till jordbruket. Hela området omges av skogsklädda berg, i öster mycket branta.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 500 ha.
* Betesmark; inom Bjärtrå socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Ett flertal bynamn på -sta samt gravhögar ger en ungefärlig datering till yngre järnålder. Bjärtrå kyrka invigdes 1847, men redan på 1300-talet var Bjärtrå eget pastorat. Kyrkan låg då ca en kilometer norr om den nuvarande, nämligen i byn Nässom. I skatteboken för Ångermanland 1550 upptas åtta bönder i Nässom. Vid storskiftet 1764 fanns det 11 hemman i byn. Nässom var således en av de stösta byarna i socknen, men så var den också kyrkby. Vid laga skifte 1833 hade antalet hemman ökat till 12. Området uppvisar typiska gårdslägen, även om en del yngre bebyggelseinslag finns.

Vegetation och flora: Strinnefjärdens stränder hyser intressanta vatten- och strandväxtlokaler. För området i övrigt saknas uppgifter.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Vissa delar ner mot Strinnefjärde saknar hävd eller är svagt hävdad och intas av lövsly. Området är som helhet välhävdat.

Övrigt: Centralt i området ligger Bjärtrå sammhälle med modernare icke agrar bebyggelse.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Odlingsbygden vid Bjärtrå har sina rötter i yngre järnålder och utgör ett för Nedre Ådalen karaktäristiskt och vackert jordbrukslandskap. Dalgångarnas kuperade odlingsmark har stor vattenkontakt och kontrasterar mot de höga bergsbranterna i öster.

Dämstasjön 8208

Kommun: Kramfors
Topografiskt kartblad: 18I NV
Areal: 150 ha
Kordinater: 9A 1C7A
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 82 083 (klass III, botaniskt). Översiktsplan Kramfors kommun; övrigt naturvårdsobjekt, område redovisat som kulturlandskap samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 80 (klass I). Objektet hävdat med NO-LA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Mindre odlingsbygd belägen i sidodalgång till Ångermanälven. De kuperade odlingsmarkerna ligger på sluttningarna runt den långsträckta och relativt näringsrika Dämstasjön. Odlingsmarken innehåller enstaka åkerholmar och har stor vattenkontakt. Bebyggelsen vid byarna Myckelby och Viätt har en ursprunglig gårds- och bystruktur. Området är omgivet av skogsklädd bergkullterräng.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kulturbetesmark - 150 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Styrnäs socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Vid Myckelby finns en koncentration av fornlämningar, gravfält och ensamliggande gravar. I skatteboken för Ångermanland upptas fem bönder i Myckelby. När byn storskiftades 1765 fanns det 10 hemman här. Vid laga skiftet 1836-37 hade antalet hemman minskat till nio. Viätt är representerat i skatteboken 1550 med fyra bönder. Antalet hemman vid storskiftet 1769 var fortfarande fyra och vid laga skiftet 1831 hade antalet hemman ökat till fem.

I den ljusa dalen ligger byarnas bebyggelse som en krans runt sjön. Byar och gårdar ligger i typiska lägen men bebyggelsen är ganska oenhetlig och de äldre husen ofta ombyggda. Välbevarad bebyggelse finns främst i Myckelby och Viätt. Därutöver finns enstaka gårdar med bebyggelse av stort kulturhistoriskt värde. Myckelby och Viätt är två av de fyra byarna runt sjön. Bebyggelsen i Myckelby är tydligt placerad i höjdlägen. Bykärnan utgör ett markant inslag i landskapet med sin tätt bebyggda bergknalle. Även om bebyggelsen genomgått sto-

ra förändringar så finns flera oförvanskade hus kvar. Några av de få bevarade rundlogarna i länet finns i detta område.

Vegetation och flora: På den betade strandängen återfinns bland annat ävjebroddvegetation, en i länet sällsynt vegetationstyp. De grunda dybottnarna vid Dämstasjöns stränder hyser också flera i länet ovanliga arter som t ex vanligt mannagräs (Glyceria fluitans). Hur pass beroende dessa är av hävd är dock osäkert.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är svagt till väl hävdat.

Övrigt: Inom området förekommer ett betydande antal fritidshus, i flera fall med störande lokalisering och extriör.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden. Odlingslandskapet runt Dämstasjön är varierat med en ursprunglig uppbyggnad och med en vacker bystruktur vid Myckelby och Viätt. Dessa byar innehåller också flera äldre byggnader. Markerna ner mot sjön är på flera ställen vackert betade och hyser en intressant och hävdbetingad vegetation. Odlingslandskapet utgör en välavgränsad helhet som kontrasterar mot de omgivande skogsklädda bergen.

Ytterlännäs 8209

Kommun: Kramfors **Areal:** 225 ha
Topografiskt kartblad: 18H NO **Kordinater:** 7J 4B7E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse kulturmiljövård; Ytterlännäs gamla kyrka (K 31). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
  Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 82 042 (klass III, botaniskt, zoologiskt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; övrigt naturvårdsobjekt, riksintresse kulturmiljövård samt riksintresse friluftsliv.
* Område prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LO-LA) i åtgärdsprogram (91-93).

Landskap: Mosaikartat odlingslandskap beläget i nära anslutning till Bollstabruks samhälle. Ute i jordbruksmarken finns fyra mindre sjöar med videkantade stränder. Vid Ytterlännäs kyrka ligger odlingsmarken på sluttningarna runt Edsfjärden. Öster därom finns också en mindre uppodlad dalgång vid Ytterlännäs gamla kyrka. Här ligger bebyggelsen samlad efter en mindre byväg på dalens motsatta sida. En stor del av bebyggelsen ligger i ursprungliga lägen men är moderniserad och hyser inslag av modernare slag.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 225 ha.
* Betesmark; inom Ytterlännäs socken utgör betesmark ca 6 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Delar av området utgör riksintresse för kulturmiljövården, Ytterlännäs gamla kyrka med omgivande odlingsmark. Kyrkan är en av Norrlands märkligaste medeltidskyrkor. Den uppfördes vid 1100-talets slut eller början av 1200-talet. Kyrkan har en utomordentligt rik interiör med valvmålningar och rester av väggmålningar från 1500-talets början.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: De mindre sjöarna är av intresse för fågellivet.

Jordbruksdrift/ hävd: Området innehåller tämligen stora partier som saknar hävd medan övriga delar är svagt till väl hävdade.

Övrigt: Området uppsplittrat av en större väg och järnväg. Relativt mycke bebyggelse med ej ursprunglig placering och utseende. Enstaka granplantering förekommer inom området.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, ornitologiskt värde.
Mosaikartat jordbrukslandskap med ett flertal mindre sjöar av ornitologiskt värde. Inom området ligger Ytterlännäs medeltida kyrka invid skogsbrynet ovan den odlade marken. Områdets uppsplittrat av vägar och icke agrar bebyggelse vilket påverkar det sammantagna värdet.

Dal-Norum 8210

Kommun: Kramfors **Areal:** 400 ha
Topografiskt kartblad: 18H NO **Kordinater:** 9I 0C4H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintrese kulturmiljövård; Norum (K 32), Pannsjön (K 33). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Kramfors kommun; riksintresse kulturmiljövård.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 78 (klass III).
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Jordbruksbygd belägen i sidodalgång till Ångermanälvens dalgång. Landskapet är varierat och starkt kuperad med flera morän-bergkullar ute i odlingsmarken. Fram för allt vid Norums by ligger gårdarna samlade på dessa kullar ovan den odlade marken som här sluttar ner till Lesjöns norra strand. Den odlade marken sträcker sig ända ner till vattenbrynet och kantas på sina ställen av sankängar. Ett stycke norr därom ligger en rad Per-Albintorp i skogsbrynet med den odlade marken i sluttningen ner mot den mindre Pannsjö. Dals kyrka utgör landmärke i bygden.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall oh kultiverad betesmark - 400 ha.
* Naturlig betesmark - 1,6 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Dals socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Bebyggelsestrukturen i Norum är ålderdomlig. Bebyggelsen är i huvudsak placerad på tre moränkullar. Man har nogsamt undvikit att bebygga lättodlad mark. Vid studier av äldre kartmaterial finner man att den sydvästra kläppen tycks vara den först ianspråktagna. Tegarna som omger den går radiellt ut från dess centrum. Dessutom finns det mitt på kläppen en förhistorisk gravanläggning. Vid laga skifte på 1870-talet flyttade endast en gård ut. I övrigt är tomtlägena på de två västra kullarna oförändrade sedan åtminstone storskiftet på 1780-talet. Den östligaste kullen bebyggdes mellan storskiftet och laga skiftet.

Bebyggelsen är till stor del oförvanskad 1800-talsbebyggelse. Stadiga korsbuggnader dominerar. Dessa blev vanliga vid mitten av 1800-talet och är typiska för jordbruksbebyggelsen i Ådalen.

Söder om Norumsviken finns resterna efter en elektrisk såg, som uppfördes 1938. Den ersatte en ångsåg, byggd 1876. Denna i sin tur ersatte en vattendriven såg. Ett par km nordväst om Norum ligger Pannsjön. På dess norra sida står en rad så kallade Per Albin-torp. Några är tillbyggda, dock utan att ursprungskaraktären förvanskats. Några är mycket väl bevarade med röd locklistpanel, vita listverk och gröna fönsterbågar. Detta torde vara en av de största och mest välbevarade miljöerna från 1930-talets nyodlingsepok.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom det som finns registrerat för ovan redovisade naturliga betesmarker (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas men odlingsmarkens långa kontaktlinje mot Lesjöns strand gör området värdefullt för arter som storspov och tofsvipa men även som rastlokal för andra vadare.

Jordbruksdrift/ hävd: Området som helhet välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, säregen-märklig beskaffenhet, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden, studieobjekt. Det varierade odlingslandskapet vid Dal och Norum har en ursprunglig uppbyggnad och innehåller en rad element som vittnar om tidigare markanvändning. Vid Norum har den ålderdomliga bebyggelsen en bystruktur som i stort varit oförändrad sedan 1780-talets storskifte. Inom området finns också bebyggelse och odlingsmark som vittnar om sentida nyodlingsepoker. Den stora vattenkontakten gör odlingsmarkerna till lämpliga fågelmarker. Området utgör ett komplett odlingslandskap med en väl bevarad helhet och hyser dessutom stort skönhetsvärde.

Torsåker 8211

Kommun: Kramfors **Areal:** 750 ha
Topografiskt kartblad: 18H NO **Kordinater:** 9J 2C4H
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.

* Översiktsplan Kramfors kommun; område redovisat som kulturlandskap samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 79 (klass II). Objektet hävdat med NO-LA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap: Storskalig, i väster svagt sluttande, jordbruksbygd belägen på Ångermanälvens västra sida. I sydost ansluter inte odlingdsmarken till älven utan mindre skogspartier och bebyggelse ligger däremellan. I norr går en mindre dalgång runt Vårdkaseberget och mynnar ner mot älven. Odlingslandskapet ligger här på dalsluttningarna och är mer mosaikartat. Bebyggelsen består huvudsakligen av ren jordbruksbebyggelse. Denna utgörs av grupper eller bybildningar som är lokalicerade till skogsbrynen och till höjder i landskapet. Centralt i bygden ligger Torsåkers medeltidskyrka. Området omges, förutom i öster där älven flyter fram, av skogsklädda berg med Vårdkaseberget i norr som landmärke.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 750 ha.
* Naturlig betesmark - 1,2 ha (sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Torsåkers socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området finns ett flertal byar på -sta, samt ett stort antal gravhögar registrerade, vilket ger en ungefärlig datering till yngre järnålder. Vid Rogsta finns en fornborg. Invid Prästmon finns rester av två medeltida försvarsanläggningar, Pukeborg och Styresholm. Dessa två plus kyrkan i Styrnäs, på älvens motsatta sida, spärrade effektivt av Ångermanälven.

Vegetation och flora: Den ovan redovisade strandängen är en av de få strandängar som fortfarande hävdadas efter Ångermanälven (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland). I övrigt saknas uppgifter för området.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är som helhet välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, Sammanvägt C. Kriterier: Representativt odlingdslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement. Torsåkersbygden utgör ett för Nedre Ådalen karaktäristiskt storskaligt jordbrukslandskap med kontinuitet sedan yngre järnålder. Vid Hämra-Kärvsta möter ett mer mosaikartat odlingslandskap som är av betydelse för landskapsupplevelsen från andra sidan älven.

Styrnäs 8212

Kommun: Kramfors **Areal:** 350 ha
Topografiskt kartblad: 18H NO (19H SO) **Kordinater:** 9J 4E4H
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef.skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 82 086 (klass II, botaniskt), N 82 109 (klass III, geologiskt).
  Översiktsplan Kramfors kommun; övrigt naturvårdsobjekt, kulturhistoriskt värdefull miljö samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 81 (klass II), 82 (klass II). Båda objekten hävdade med NOLA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Smal odlingsbygd, som vidgar sig norrut, belägen i flack västsluttning mellan Ångermanälven och de skogsklädda bergssluttningarna. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot älven. Som ett landmärke mitt i området ligger Styrnäs kyrka på en terrasss ovanför älven. Kyrkan är belägen på en tröskel i landskapet med vid utsikt både ned- och uppströms älvdalen. Bebyggelsen utgörs av äldre gårdar men även sentida huvudsakligen välplacerad bebyggelse.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 350 ha.
* Naturlig betesmark - 4 ha (öppen hagmark, träd-buskbärande hagmark, sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Styrnäs socken utgör betesmark ca 5 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

I området finns ett flertal järnåldersgravar, bland annat vid Styrnäs kyrka och vid Solum. I äldre tider var Styrnäs en mer central och betydelsefull plats än i dag. Ångermanlands äldsta stenkyrka fanns här och tillsammans med Styresholm på andra sidan älven utgjorde den ett lås för Ångermanälven. I dag är bebyggelsen i området ganska varierad. Övervägande delen är traditionell jordbruksbebyggelse där ekonomibyggnaderna utgör ett markant inslag. Dessa är mer oförvanskade än bostadshusen. Strax norr om kyrkan finns också en trägärdesgård kring en betesmark.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas förutom för de ovan registrerade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångerman-

land).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är som helhet välhävdat. Vissa mindre partier saknar hävd.

Övrigt: Viss sentida för landskapsbilden störande bebyggelse förekommer inom området.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Harmoniskt och överblickbart odlingslandskap i västsluttning ner till Ångermanälven. Järnåldersgravar vittar om en gammal kulturbygd. Styrnäs kyrka utgör landmärke mitt i området och därifrån är utsikten storslagen upp över älvdalen. Området är karaktäristiskt för Ångermanälvens nedre del.

Underlagsmaterial Kramfors kommun

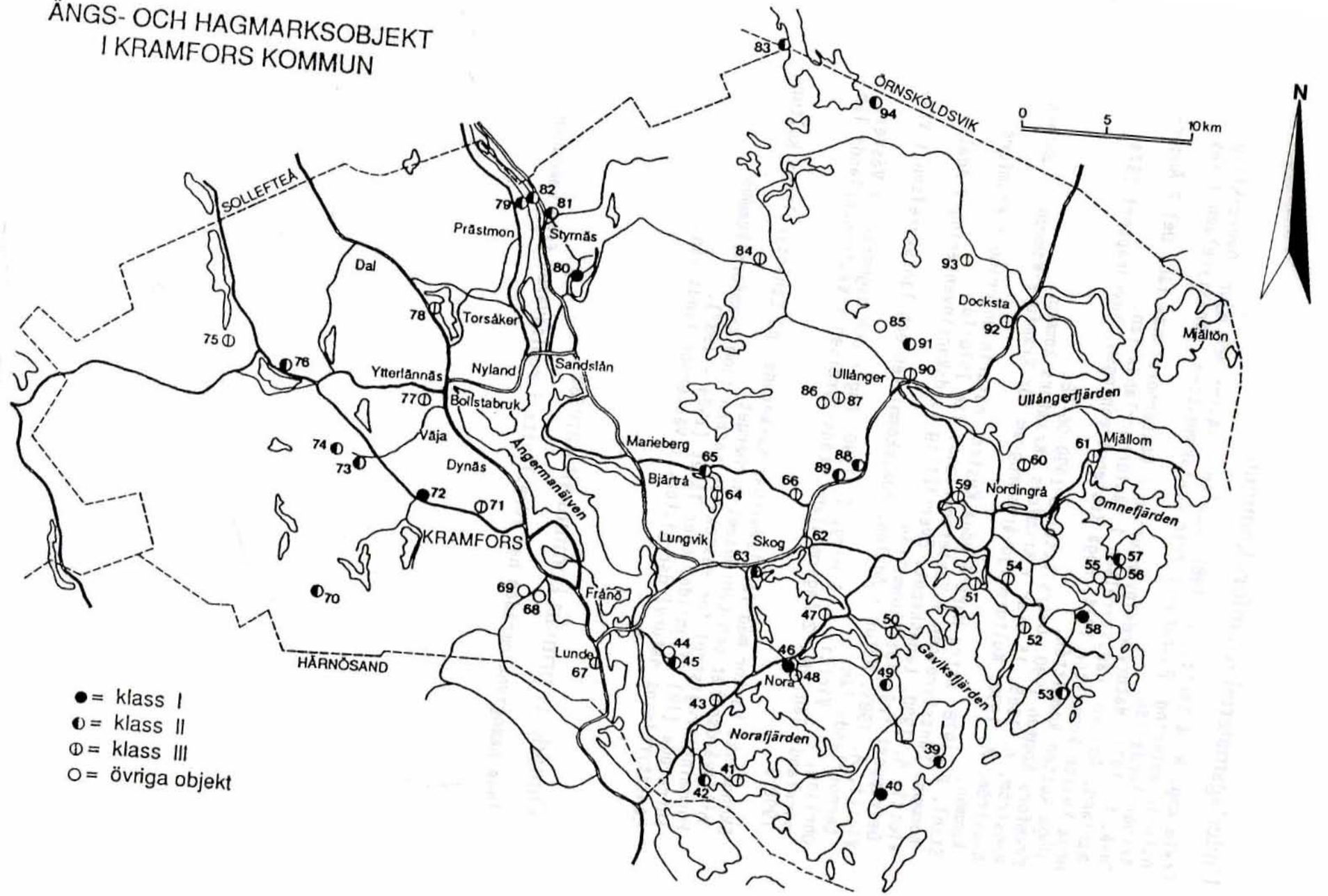
Fryleskog, R. & Viotti, A. 1981. Ådalen - växter och djur. Översiktlig naturinventering. Basrapport från Ådalskommittén. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Guvå, L. 1971. Naturvårdsinventering i Västernorrlands län. Del 2 Ångermanland, Ådalen. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Höga Kusten-kommittén 1974. Höga Kustenutredningen, huvudrapport 1974. Höga Kusten-kommittén.
Kramfors kommun 1990. Översiktsplan 1990-06-18.
Renström, A. 1985. 15 byar i Kramfors. Kramfors kommun.
Renström, A. 1990. Kulturmiljövårdsprogram för Kramfors kommun. Kramfors kommun.
Ståhl, P. 1978. Östra Nora i Höga Kusten, naturinventering i Kramfors kommun. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1978:18.
Viotti, A. 1980. Landskapet. Översiktlig landskapsinventering i Ådalen. Delrapport från Ådalskommittén.
Viotti, A. 1983. Natur i Ådalen. Ådalskommittén och länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Öhrling, H., Viotti, A. & Berg, I. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:3.

Ekonomiska kartor med fornlämningar markerade, på Länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet och Länsmuseet-Murberget.
Fornminnesregistret för respektive socken inom Kramfors kommun.
Infraröda (IR) flygbilder över länet (1984 - 1987).
Länsstyrelsens naturvårdsregister, i Västernorrlands län.

Område av primärt kommunalt intresse

Inga namngivna områden har föreslagits i remissvaret från kommunen.

ÄNGS- OCH HAGMARKSOBJEKT I KRAMFORS KOMMUN

ÄNGS- OCH HAGMARKER I KRAMFORS KOMMUN

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
Nora					
39	Berg 5:1	Öppen hagmark	1,8	B	II
40	Grönsvik 6:1,1:6, 5:2	Öppen hagmark/björk-hage/hackslått	1,6	B,S	I
41	Svartnora 1:30-31	Öppen hagmark	0,8	B	III
42	Svartnora 2:15	Havsstrandäng	0,5	B	II
43	Nordvik 4:1	Öppen hagmark	3	B	III
44	Grubbe 1:8	Träd-buskbärande hagmark	0,5	B	Ö
45	Skullersta 6:1	Träd-buskbärande hagmark	1,3	B	II
46	Nora Prästbord 2:1	Sötvattenstrandäng	3	B	I
47	Ärsta 1:1	Öppen hagmark	1	B	III
48	Bredsätter 9:1	Öppen hagmark	0,5	-	Ö
49	Lide 3:10	Öppen hagmark	0,5	B	II
50	Gavik 4:2, 3:4	Öppen hagmark	1	B	III
Nordingrå					
51	Häggvik 9:6	Öppen hagmark	0,5	B	III
52	Kåsta 2:1, S	Öppen hagmark/ sötvattenstrandäng	1,7	B	III
53	Barsta 1:37	Öppen hagmark	0,4	-	II
54	Gåsnäs 1:4 2:3	Björkhage	0,6	-	III
55	Sjönäs 1:1	Hackslått	<0,2	S	Ö
56	Rävsön 1:2, S	Sötvattenstrandäng	3	B	III
57	Rävsön 13:1	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark/ sötvattenstrandäng	2	B	II
58	Älgsjö 1:2	Öppen hagmark	1,6	B	I
59	Främmerveda 1:2	Träd-buskbärande hagmark/sötvatten-strandäng	1	B	III
60	Östervalto 1:2	Öppen hagmark	1,5	B	III
61	Mjällom 6:3	Öppen hagmark	0,5	B	III
Skog					
62	Gallsätter 2:2	Öppen hagmark/söt-vattenstrandäng	0,5	B	III
63	Fantskog 5:1	Öppen hagmark	3,5	B	II

Forts nästa sida

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
Bjärtrå					
64	Bålsjö 4:15	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	3	B	III
65	Bålsjö 4:14	Sötvattenstrandäng	0,5	S	II
66	Träsk 3:5, 2:6	Träd-buskbärande hagmark	2	B	III
Gudmundrå					
67	Grämesta 8:1	Öppen hagmark	0,7	B	III
68	Fiskja 17:1	Björkhage	0,8	B	Ö
69	Fiskja 7:1	Öppen hagmark	0,5	B	Ö
70	Näverberget 1:2	Öppen hagmark/ öppen äng (f d vall)	2	-	II
71	Överfälle 1:3	Träd-buskbärande hagmark	1	B	III
72	Bodavall 1:1, Bergom 15:1	Sötvattenstrandäng/ (sidvallsäng)	1	S	I
Ytterlännäs					
73	Herrsjön 1:6, 1:10	Hackslått	0,3	S	II
74	Bussjöbodarna	Fäbodvall	0,6	-	II
75	Filitjärn 2:1	Sötvattenstrandäng	1,5	B	III
76	Sel 3:12	Hackslått/öppen äng (f d vall)	0,4	S	II
77	Bollstamo 1:8	Öppen hagmark	0,6	B	III
Dal					
78	Hållsätter 2:3	Öppen hagmark	1,6	B	III
Torsåker					
79	Björned 7:1	Sötvattenstrandäng	1,2	B	II
Styrnäs					
80	Myckelby 10:1 (4:13, 17:1, 2:10)	Sötvattenstrandäng	1,5	B	I
81	Styrnäsgården 3:2	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	3	B	II
82	Djuped 10:1, 6:12	Sötvattenstrandäng/ öppen hagmark	1	B	II
83	Stordegersjön 1:2, 1:3	Hackslått	0,3	S	II

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL	HÄVD	KLASS
Ullånger					
84	Almsjönäs 4:2	Öppen hagmark	1	B	III
85	Invik 6:1	Hackslått	<0,2	S	Ö
86	Viksätter 2:5, 2:6	Sötvattenstrandäng	1,5	B	III
87	Kallsta 3:2	Öppen hagmark	0,5	-	III
88	Roted 1:10	Björkhage	4	B	II
89	Lid 2:3	Hackslått	1	S	II
90	Äskja 3:1	Öppen hagmark	1,5	B,-	III
91	Bölen 1:2	Öppen hagmark/ hackslått	3,3	B,-	II
Vibyggerå					
92	Vibyggerå Präst-bord 1:1	Öppen hagmark	0,7	B	III
93	Nyland 2:2, 2:3	Öppen hagmark	1,2	B	III
94	Herrestabodarna	Fäbodvall	0,5	-	II

Län: Y

Kommun: Sollefteå

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAÄs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		N-klass			K-klass		Sammanvägt			
											I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Boteå	8301	800	2	X	X	X			0	FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA		X			X	X			
Björkå-Lännäs	8302	350	4	X	X	X	0		0	FM, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA		X		X		X			
Kläpp	8303	225	2	X	X	X			0	ÖP, ÄH, NOLA, LOLA			X		X			X	
Sånga	8304	175		X	X	X			0	ÖP, LOLA			X		X		X		
Multrå	8305	300	1	X	X	X			0	ÖP, ÄH			X		X		X		
Helgum-Mo	8306	525	18	X	X	X	X		0	NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA	X				X	X			Helgumsjöns delta planerat som NR
Edsele	8307	550	6	X	X	X	X		0	NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Lövåsen	8308	30	1	X	X					ÖP, ÄH			X	X				X	Omr. föreslaget som riksintresse K.
Tynneräs	8309	80	6	X	X	X	X		0	NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Ramsele	8310	225	2	X	X	X	0	0	0	NR, NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X		X			X		
Mellansjö	8311	15		X	X					ÖP			X		X			X	
Terrsjö	8312	20		X	X					ÖP			X		X		X		
Nässjö	8313	40	2	X	X	X	0			NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Nordsjö	8314	20	4	X	X	X				NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA	X				X	X			
Ed	8315	150	4	X	X	X			0	ÖP, ÄH			X		X			X	

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Län: Y

Kommun: Sollefteå

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAÄs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
											N-klass			K-klass		Sammanvägt			
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Översel	8316	40	1	X	X	X	0		0	NVR, ÖP, ÄH		X			X		X		
Resele	8317	700	64	X	X	X			0	NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA	X				X	X			
Norrtannflo	8318	75	4	X	X	X		0	0	ÖP, ÄH		X			X		X		
Lidgatu	8319	75		X	X	X				ÖP			X	X			X		
Norr-Moflo-Krånge	8320	150		X	X					NVR, ÖP			X		X	X			
Imnäs	8321	100	2	X	X					ÄH		X			X		X		
Nordankäl	8322	100	2	X	X					ÄH, NOLA			X		X			X	
Tara	8323	125		X	X								X		X			X	
Mo-Lillgård	8324	210	6	X	X	X				*, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA	X			X		X			* fågelskyddsomr. NVL 14§
Eden	8325	125	2	X	X	X	X	0		NVR, ÖP, ÄH, NOLA, KOLA, LOLA		X		X		X			
Slättbränna fäbodar	8326	2	2	X	X		X			NVR, ÖP, ÄH			X		X			X	
Långvattnet	8327	13		X	X	X	X			NR, NVR, ÖP			X		X			X	
Kläppsjö	8328	60	1	X	X		X			NVR, ÖP, ÄH			X		X		X		
Hamre by	8329	60		X	X	X				ÖP			X		X		X		
Helgum-V.gransjö	8330	400		X	X	X							X		X			X	
Häxmo-Forsås	8331	175	7	X	X	X				ÄH, NOLA		X			X		X		

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Boteå 8301

Kommun: Sollefteå **Areal:** 800 ha
Topografiskt kartblad: 19H SO **Kordinater:** 0J 4C9A
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 83 197 (klass III, zoologiskt, botaniskt). Översiktsplan Sollefteå kommun; värdefull kulturmiljö samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 101 (klass II). Objektet hävdat med NO-LA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Vidsträckt och kuperad odlingsbygd belägen i sidodalgång till och på sluttningarna mot Ångermanälven. Längs Högforsån i öster och i nordvästra delen visar området en tydlig dalgångskaraktär. Odlingsmarkerna är varierade med ett flertal små näringsrika sjöar, moränkullar och träddungar. Jordbruksbebyggelsen, som hyser en del ålderdomliga inslag, är lokaliserad till skogsbryn, vägar och moränkullar. Överst i sluttningen mot älven, med utsikt mot denna och bygden på andra sidan, ligger Boteå medeltidskyrka. Längs vägen i norr återfinns en del villabebyggelse. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot älven i väster men omges i övrigt av skogsklädda sluttningar.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 800 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Boteå socken utgör betesmark ca 4 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Området innefattar byarna Undrom, Kalknäs, Törsta, Subbersta, Offer, Arlum, Stöndar, Följa, Grillom, Sundby och Gålva. Namnsluten på -sta och om (um) tyder på yngre järnålder/tidig medeltid. Åtskilliga gravhögar styrker detta. Byarna ligger i typiska lägen.

Vegetation och flora:

Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrland, del 2 Ångermanland).

Fauna:

Stöndartjärn är dokumenterad som fågellokal. Den här typen av små näringsrika sjöar ute i odlingslandskapet är av generellt stort värde för fåglar, både som rast- och häckningslokaler, men även för groddjur.

SOLLEFTEÅ KOMMUN

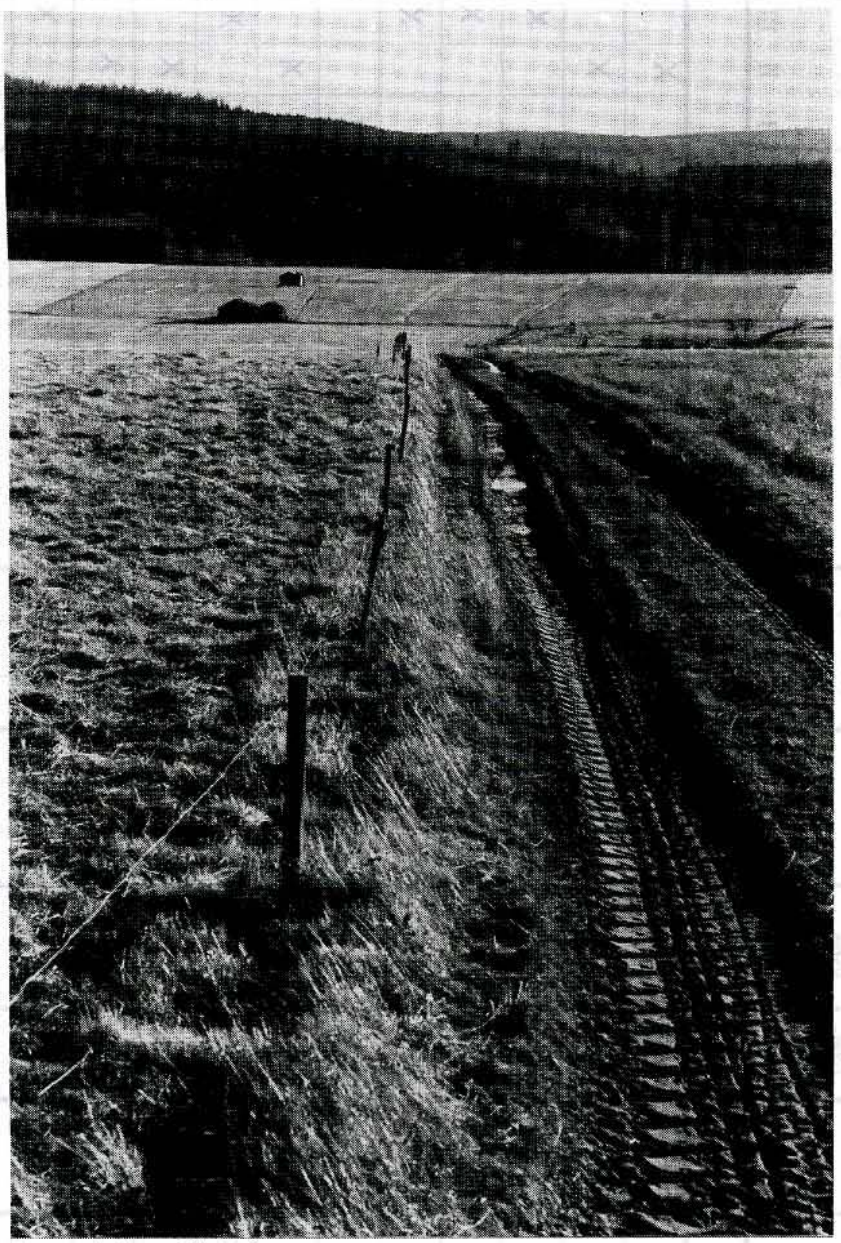

Foto Anders Viotti

Jordbruksdrift/ hävd: Området hvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden, ornitologiskt värde.
Varierad och vidsträckt odlingsbygd i sidodalgång till och i sluttning mot Ångermanälven. Ute i odlingsmarken ligger flera näringsrika mindre sjöar av ornitologiskt värde, mindre vattendrag, åkerholmar och trädddungar. Områdets byar bär namn som vittnar om ett ursprung i yngre järnålder-tidig medeltid. Odlingslandskapet är harmoniskt och tilltalande med en god överblickbarhet och av betydelse för landskapsupplevelsen från andra sidan älven.

Björkå-Lännäs 8302

Kommun: Sollefteå **Areal:** 350 ha
Topografiskt kartblad: 19H SO **Kordinater:** 1I 3B1H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse kulturmiljövård; Holm-Björkå(K 47). Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3). Båda dessa riksintressen knutna till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 83 164 (klass III, botaniskt), N 83 165 (klass III, botaniskt).
Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse kulturmiljövård samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 102 (klass II). Objektet hävdat med NO-LA-stöd.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap: Storskaligt, öppet jordbrukslandskap beläget på norra sidan Ångermanälvens dalgång och nedan Holmsberget. Närmast älven är landskapet mer eller mindre terrasserat men en bit upp från denna kuperat i väster och övervägande plant eller svagt sluttande i öster. Odlingsmarken har mycket stor vattenkontakt mot älven och genomkorsas även av ett par-tre mindre bäckar. Omfattande betesmarker förekommer på sträckan Björkå-Holm. Bebyggelsen domineras av Holms säteri, bruksmiljön vid Björkå och Överlännäs medeltida kyrka. I övrigt anknyter bebyggelsen till jordbruket och är ursprungligt placerad.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall - 340 ha (varav ca 50 ha betesvall).
* Naturlig betesmark - 4 ha (blandlövhage).
* Kultiverad betesmark - 10 ha.

Kulturhistoriska förhållanden:

Ett vidsträckt öppet landskap med böljande åkerfält omger Holms säteri. Nedanför herrgården och strax ovanför älvstranden ligger ett höggravfält från yngre järnålder. Ett stycke väster därom är Ångermanlands största gravfält beläget, strax öster om Björkå bruk. Holms säteris vackra karaktärsbyggnad är en typisk exponent för 1700-talets Svenska herrgårdsstil. Säteriet har under långa tider varit knutet till bruksrörelsen i Ådalen. Kulturlandskapet har brukats kontinuerligt sedan järnåldern.

1761 uppfördes Björkå Stångjernbruk vid Björkåströmmen. Verksamheten pågick in på 1870-talet, då Björkå AB gick över till träindustri. Bolaget övertog såväl Björkå bruk som Holms säteri.

Vegetation och flora:

Mindre partier i anslutning till Hurjomsberget och Överlännäs kyrka hyser torrängssamhällen med för länet sällsynta florainslag som sanddraba (Draba nemorosa) och luddhavre (Arrhenatherum pubescens). För uppgifter om det ovan redovisade hagmarksobjektet hänvisas till inventeringsrapporten Ängs- och hagmerkar i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland.
Hotad art: Sanddraba (Draba nemorosa) hotkategori 4.

Fauna:

Området mellan Björkån och Överlännäs kyrka utgör överblickbara rastplatser för fåglar under vårflyttningen.

Jordbruksdrift/ hävd:

Området hyser en stor mjökkobesättning med stora arealer bete. I övrigt utnyttjas marken huvudsakligen för vallodlig och i viss mån spannmål. Området huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden. Harmoniskt och överblickbart odlingslandskap som mot Ångermanälven övergår i terrasser. Odlingsmarken har stor vattenkontakt och kontrasterar mot det skogsklädda Holmsberget. Holms säteri, med den vackra karaktärsbyggnaden från 1700-talet, utgör länets enda herrgårdsmiljö och präglar landskapsbilden starkt. Kulturlandskapet har här brukats kontinuerligt sedan järnåldern. Inom området förekommer ett omfattande bete med mindre arealer naturlig betesmark. Unikt landskap för Ådalen.

Kläpp 8303

Kommun: Sollefteå **Areal:** 225 ha
Topografiskt kartblad: 19H SO **Kordinater:** 1I 2A3C
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 103 (klass III). Objektet hävdat med NO-LA-stöd.
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA) i åtgärdsprogram (91-93).

Landskap: Odlingslandskap beläget på Ångermanälvens södra sida. I öster är odlingsmarken storskalig och sluttande med stort inslag av lövskogsdungar. Den västra delen av området utgörs av ett tätt ravingenomdraget terrasslandskap. Området har god visuell kontakt med odlingslandskapet på älvens norra sida men den odlade marken ansluter inte till älven utan däremellan löper väg och järnväg. Den ursprungliga jordbruksbebyggelsen är placerad uppe i sluttningen medan en del nyare bebyggelse ligger nere invid väg och järnväg.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl vall och kultiverad betesmark - 225 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Överlännäs socken utgör betesmark ca 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området ingår byarna Korvsta, Kläpp, Mjällby, Stocked, Lökom och Sigtom. Järnåldersbygd.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Stora delar av områdets västra del är ohävdade, speciellt sluttningarna mellan terrasserna, eller i svag hävd. Den östra är delen huvudsakligen välhävdad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.

Varierat odlingslandskap med ravingenomdraget terrasslandskap och för nedre Ådalen karaktäristisk sluttningsbygd med ursprung i järnåldern. Området av stort värde för landskapsupplevelsen från andra sidan älven.

Sånga 8304

Kommun: Sollefteå **Areal:** 175 ha
Topografiskt kartblad: 19H SO **Kordinater:** 1H 3C5D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3). Riksintresdset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse samt område i kommunens kulturmiljövårdsprogram.
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap: Jordbrukslandskap beläget på norra sidan Ångermanälvens dalgång och nedan skogsklädda bergssluttningar. Odlingsmarken sluttar svagt från skogsbrynet ut på terrasser mot älven. Flera terrasser är längst ut skogsbevuxna, liksom de raviner som skiljer dem åt. Längst i öster förekommer ett flertal smärre skogsdungar. Här ligger också Sånga medeltidskyrka, i sluttningens övre del, med milsvid utsikt över dalgången. Bebyggelsen ligger huvudsakligen i ursprungliga lägen mot skogsbrynen, på terrasskanten och efter vägen vid Para. Den utgörs delvis av äldre jordbruksbebyggelse men i stor utsträckning även av nyare bebyggelse, huvudsakligen i ursprungliga lägen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 175 ha.
* Betesmark; inom Sånga socken utgör betesmark ca 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Sånga by storskiftades 1767 och genomgick laga skifte 1860-64. Jordbruksbebyggelsen inom området är oftast oförvanskad och tidstypisk från mitten av 1800-talet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
För Nedre Ådalen representativ sluttningsbygd med jordbruksbebyggelse och medeltidskyrka i karaktäristiska lägen. Värdefull utsikt.

Multrå 8305

Kommun: Sollefteå **Areal:** 300 ha
Topografiskt kartblad: 19H SO **Kordinater:** 1F 2D1H
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse friluftsliv; Nedre Ådalen (F 3). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiksplan Sollefteå kommun; värdefull kulturmiljö samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 104 (klass III).

Landskap: Odlingsbygd i nip-ravinlandskap beläget på Ångermanälvens norra sida, nedan skogsklädda bergssluttningar med det brata Multråberget som landmärke. Den mosaikartade odlingsmarken ligger på ravingenomdragna terrasser högt ovan älven och på några mindre strandterrasser. Ravinerna och ett flertal dungar i odlingsmarken lövskogsbevuxna. Längst i väster sluttar odlingsmarken ner mot älven och har här större vattenkontakt. Bebyggelsen huvudsakligen ursprungligt placerad mot skogsbrynen och invid nipkrönen. Området innnehåller bybildningar med betydande inslag av äldre bebyggelse.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 300 ha.
* Naturlig betesmark - 1 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Multrå socken utgör betesmark ca 14 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området ingår byarna Ingesta, Skedom, Hakesta, Öd, Mångrav och Västerstrinne. Enligt skatteboken för Ångermanland 1550 fanns tre hemman i Hakesta och ett i Öd. 1770-71 genomgick Hakesta storskifte och bestod då av sex hemman. 1848-59 verkställdes laga skifte och då fanns det sju hemman och minst två torp, varav ett båtmanstorp. En karta över Öd från 1722 visar ett båtmanstorp och ett ödehemman. Öd storskiftades 1788 och då hade det forna ödehemmanet klyvts till två nya hemman. Vid laga skifte 1873-74 var det fortfarande två hemman. 1771 storskiftades Ingesta och utgjordes då av fem hem-

man där gårdarna låg ganska spritt. 1773-79 genomgick Skedom storskifte och hade också fem hemman vilka låg på rad utefter byvägen. Denna skillnad i bebyggelsemönster kan alltjämnt skönjas.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Vissa partier inom området saknar hävd och slyridåer har vuxit upp på sina ställen. Området är dock till övervägande del välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
För Nedre Ådalen karaktäristisk odlingsbygd belägen i nip-ravinlandskap och i sydsluttning. Odlingslandskapet kontrasterar mot det branta Multråberget. Området är av stor betydelse för förståelsen av landskapets uppbyggnad och utveckling som jordbruksbygd. Bygdens läge i älvdalen och kontakten med odlingsbygden på södra sidan älven bidrar till ett stort skönhetsvärde.

Helgum-Mo 8306

Kommun: Sollefteå **Areal:** 525 ha
Topografiskt kartblad: 19H SV **Kordinater:** 3A 0A6G
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Faxälven (N 10).
  Riksintresse friluftsliv; Faxälvens dalgång (F 1).
  Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 011 (klass I, zoologiskt, geologiskt, botaniskt landskap, socialt).
  Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård, värdefull kulturmiljö samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 108 (klass III), 109 (klass I), 110 (klass II), 111 (klass III). Objekt 109 och 110 hävdade med NOLA-stöd.
* Planerat förordnande om naturreservat enl. 7 p. NVL

för Helgumssjöns deltaområde.
* Område prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LO-LA) i åtgärdsprogram.

Landskap: Jordbruksbygd i älvdal på sluttningarna ner mot Helgumssjön och i anslutning till Faxälvens nedre lopp och delta i sjön. Deltat är ett av Sveriges största inlandsdeltan med meandrande älvlopp, tjärnar, vikar, holmar, uddar och en större sjö - Mosjön. Odlingslandskapet ligger på den nordöstra sidan i långa flacka sluttningar ner mot deltat. Det relativt jämna sediment underlaget bildar här en mjuk övergång mot vattnet med långa, lövkanntade stränder. Odlingsytorna är här stora och sammanhängande. På dalgångens sydvästra sida ligger odlingsmarken på en lång terrass som mot norr övergår i en slutttning ner mot älven. Odlingsmarken har i hela området stor vattenkontakt. Avsevärda arealer av sankängarna i deltat har tidigare varit hävdade.

Bebyggelsen består hvudsakligen av jordbruksbebyggelse och ligger samlad i bybildningar eller som ensamgårdar på moränkullar och vid skogskanten ovanför odlingsmarken. Stort inslag av äldre bebyggelse, speciellt vid Mo.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 525 ha.
* Naturlig betesmark - 17,5 ha (sötvattenstrandäng, öppen hagmark).
* Betesmark; inom Helgums socken utgör betesmark ca 4 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Helgum blev annexförsamling till Ramsele under senare delen av 1400-talet. 1835 blev det eget pastorat. Den nuvarande kyrkan som byggdes 1786-90 har föregåtts av åtminstone två andra. På Valen, den stora betesmarken vid älvens utlopp i sjön, står i dag nio ängslador i varierande skick.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Deltat hyser ett art och individrikt fågelliv. Tillsammans med omgivande marker utgör deltat den rikaste flyttfågellokalen i inlandet. Även insektslivet är rikt, särskilt inom de ännu öppna ängsmarkerna.

Jordbruksdrift/ hävd: Kulturpåverkan har tidigare varit betydande i deltat och stora arealer har hävdats som slåttermarker fram till 1930-talet. Ännu i dag betas vissa delar extensivt och stora arealer växer igen med lövskog. Den västra mynningsarmen är dock vackert betad och utgör med sina 14 ha länets största hävdade sötvattenstrandäng. Odlingsmarkerna i övriga delar av området är i huvudsak välhävdade.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A. Kriterier: Representativt odlingslandskap, säregen/märklig beskaffenhet, mångformighet, agrarhistor-

isk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden, ornitologiskt värde. Det harmoniska odlingslandskapet vid Helgumsjöns delta har en ovanlig karaktär. Deltat är ett av Sveriges största inlandsdeltan. Markanvändningen har tidigare präglats av de översvämmade sankängarna och området innehåller idag länets största betade sötvattenstrandäng. Deltat med de omgivande markerna utgör länets rikaste inlandslokal för fåglar.

Edsele 8307

Kommun: Sollefteå **Areal:** 550 ha
Topografiskt kartblad: 19G NO **Kordinater:** 6H 3C1C
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintressen naturvård; Faxälven (N 10), Ramsele terrass- och niplandskap (N 9).
  Riksintresse friluftsliv; Faxälvens dalgång (F 1).
  Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 011 (klass I, zoologiskt, geologiskt, botaniskt, landskapsbild, socialt), NR 83 260 (klass I, geologiskt, botaniskt).
  Översiksplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård samt friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 152 (klass I), 153 (klass II), 154 (klass II). Samtliga objekt hävdade med NOLA-stöd.

Landskap: Varierat jordbrukslandskap i Faxälvens dalgång. Den odlade marken belägen på terrasser, på sina ställen med upp till fem ovanför varandra liggande terrassplan. På andra ställen ligger odlingsmarken i sluttningar ner mot älven, vid Näs mjukt böljande och småkuperade. Odlingsmarken har stor vattenkontakt. Jordbruksbebyggelsen huvudsakligen placerad utefter bergfoten och mot skogsbrynen. Centralt i området ligger Edsele sammhälle med bebyggelse av annan typ och öster därom invid älven Edsele kyrka som utgör landmärke i landskapet.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 550 ha.
* Naturlig betesmark - 6 ha (öppen hagmark, träd-buskbärande hagmark).
* Betesmark; inom Edsele socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området hyser en del inslag av äldre bebyggelse, bland annat vid Ås by.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Vissa partier, bland annat efter stränderna, igenvuxna eller på väg att bli det. Området är som helhet svagt till väl hävdat.

Övrigt: Området innehåller på sina ställen nyare bebyggelse och många mindre kraftledningar som påverkar landskapsbilden negativt. Hjorthägn förekommer också inom området.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Variationsrikt och för Ångermanälvens dalgång karaktäristiskt odlingslandskap . Edsele kyrka utgör landmärke i området. Landskapet är harmoniskt och innehåller en rad element som är typiska för älvdalen och som vittnar om hur odlingsmarkerna utnyttjats genom tiderna.

Lövåsen 8308

Kommun: Sollefteå **Areal:** 30 ha
Topografiskt kartblad: 19G NV **Kordinater:** 5E 2C8G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Sollefteå kommun; värdefull kulturmiljö.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 155 (klass III).
* Området föreslaget som riksintresse för kulturmiljövården.

Landskap: Lövåsens by är belägen i västra Ångermanlands skogsbygd. Odlingsmarken ligger i en svag sydsluttning.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 30 ha.
* Naturlig betesmark - 1 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Edsele socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Så kallad fjällby. 1829 skattlades två kronobyggen i området. Lövåsen och Stormyråsen. Lövåsens första inbyggare slog sig ner väster om Lövåsen. På grund av det

frostlänta läget flyttades bebyggelsen snart till sitt nuvarande läge öster om ån. Byn innehåller idag många enskilda byggnader i oförvanskat skick och utgör ett exempel på den sena kolonisationen av skogsbygder.

Vegetation och flora: För uppgifter om den redovisade naturliga betesmarken hänvisas till inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Förutom den ovan redovisade hagmarken finns i byn även små lieslagna ytor i vägkanter och på gårdstun samt ohävdade hackslåttpartier. Området som helhet svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Lövåsen är ett tydligt exempel på den sena kolonisationen av skogstrakter i kulturbygdernas utkanter. Miljöns kulturhistoriska värde förhöjs av att så många byggnader är oförvanskade. Byn innehåller även mindre fragment av naturliga fodermarker.

Tynnerås 8309

Kommun: Sollefteå **Areal:** 80 ha
Topografiskt kartblad: 19G NO **Kordinater:** 8G 1E4H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse naturvård; Ramsele terrass- och niplandskap (N 9).
  Riksintresse friluftsliv; Faxälvens dalgång (F 1).
  Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 260 (klass I, geologiskt, botaniskt).
  Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård, värdefull kulturmiljö samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 156 (klass I), 157 (klass II). Objekten hävdas med NOLA-stöd.

Landskap: Odlingslandskap beläget i Faxälvens dalgång mellan älven och skogen. Den odlade marken ligger i flera terrassplan från älven och uppåt och i västsluttning ovanför dessa samt på V sidan uppe på höga terrasser. Od-

lingsmarken har stor vattenkontakt med betade strandängar och nipsluttningar. Bebyggelsen är enhetlig och ligger ursprungligt placerad i sluttningen ovanför odlingsmarken.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 34 ha.
* Naturlig betesmark - 7 ha (öppen hagmark, sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Edsele socken utgör betesmark ca 12 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Gårdarna och husens placering i byn Tynneräs följer ett gammalt mönster. Gårdarna ligger i rad efter varandra, men utan strikt ordning. Området innehåller ett flertal äldre röda timmerbyggnader. På den betade strandängen står tre ängslador, varav två knuttimmrade.

Vegetation och flora: Stor sammanhängande betesmark på älvens östra sida med varierande vegetationstyper, med allt från fukt- till torrängar samt en mindre på den västra sidan (se inventeringsrapoporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: En stor och en mindre huvudsakligen välhävdad naturbetesmark. Övriga delar av området är svagt till väl hävdade.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde. Odlingsmarkerna tillsammans med älven och den omgivande skogsmarken skapar här en harmonisk och vacker landskapsbild. Bebyggelsen har en karaktäristisk lokalisering. Området hyser också omfattande naturliga betesmarker i vackert läge i den branta sluttningen ner mot älven.

Ramsele 8310

Kommun: Sollefteå **Areal:** 225 ha
Topografiskt kartblad: 19G NO **Kordinater:** 9G 2C2H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Naturreservat (NVL 7 §) Utsiktsnipan.
* Riksintresse naturvård; Ramsele terrass- och niplandskap (N 9).

Riksintresse kulturmiljövård; Ramsele gamla kyrka (K 52).
Riksintresse friluftsliv; Faxälvens dalgång (F 1).
Samtliga riksintressen knutna till odlingslandskapet.

* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 260 (klass I, geologiskt, botaniskt), N 83 154 (klass II, landskapsbild, geologiskt), N 83 175 (klass II, geologiskt, botaniskt).
Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård, kulturmiljövård samt friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 159 (klass II). Objektet hävdat med NO-LA-stöd.

Landskap: Smal odlingsbygd belägen i terrass- och trappstegslandskap utefter Faxälvens dalgång. Den brukade marken ligger på terrasser högt (upp till 60 meter) ovan älven och åtskilda av branta nipor. Vid Ovanmo ligger fem uppodlade terrasser ovanför varandra från älvens yta och uppåt. Längre uppströms sträcker sig Vangedet, en hög och smal niprygg, ut i älven. Denna och Storön, som ligger strax nedströms i en utvidgning av älven, har tidigare varit hävdade. Via ett flertal strandterrasser har odlingsmarken stor vattenkontakt. Byggnadsmiljöerna är enhetliga med inslag av ålderdomlig karaktär och med ursprunglig lokalisering till nipfot, nipkrön och skogsbryn. På en niprygg ovan älven ligger Ramsele medeltidskyrka.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 225 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Ramsele socken utgör betesmark ca 19 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: På en udde högt ovan älven och i det omgivande, kulturpräglade nipravinlandskapet ligger Ramsele gamla kyrka med prästgård. Kyrkan uppfördes under 1200-talet.
Ett stycke uppstöms är byn Holme belägen med en välbevarad, representativ jordbruksbebyggelse och stora landskapsbildsvärden.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Vissa partier fram för allt nere vid älstranden, i nipsluttningar och på Storön har vuxit igen med lövsly-skog eller håller på att göra det. Övrig mark på terrasserna är svagt till väl hävdad.

Övrigt: Området gränsar i öster mot Ramsele samhälle och har där stort inslag av ickeagrar bebyggelse.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, säregen/märklig beskaffenhet,

mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Det uppodlade terrasslandskapet vid Ramsele vittnar om hur landskapet utnyttjats efter de speciella naturgivna förutsättningarna. Bygden utgör därigenom ett bra exempel på terrasslandskapets odlingsmönster. Holme by hyser dessutom stora kulturhistoriska och landskapsbildsmässiga värden, tack vare den välbevarade och karaktäristiskt placerade jordbruksbebyggelsen.

Mellansjö 8311

Kommun: Sollefteå **Areal:** 15 ha
Topografiskt kartblad: 19G NV **Kordinater:** 8E 3B7E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Sollefteå kommun; värdefull kulturmiljö.

Landskap:
Liten by belägen i västra Ångermanlands skogsbygd. Den odlade marken ligger på en höjd i sydvänt lidläge med bebyggelsen placerad längst upp på krönet.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 15 ha.
* Betesmark; inom Ramsele socken utgör betesmark ca 19 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:
Mellansjö är en högt belägen så kallad fjällby, nordost om Stor-Rensjön. Byn hörde ursprungligen till Sandviken och anges på en avvittringskarta från 1835 som "Sandviks Bys Nybyggestract, Mellansjö kallad".

Vegetation och flora:
Uppgifter saknas.

Fauna:
Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:
1988 fanns en aktiv jordbrukare med en liten djurbesättning i byn. Åkermarken växer igen. Vissa partier igenvuxna med lövsly. Området som helhet svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Mellansjö är en typisk sk fjällby belägen i lidläge i västra Ångermanlands skogsbyggder. Byn är ett bra exempel på senare kolonisation av avlägsnare skogsbygder.

Terrsjö 8312

Kommun: Sollefteå **Areal:** 20 ha
Topografiskt kartblad: 19G NV **Kordinater:** 9C 1D5I
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Sollefteå kommun; värdefull kulturmiljö.

Landskap:
Liten by belägen i västra Ångermanlands skogsbygd. Den odlade marken ligger i en sydvästvänd kuperad sluttning ner mot Öster-Terrsjön. Odlingsmarken har vattenkontakt mot sjön. Bebyggelsen är av ursprunglig typ och ligger placerad på moränkullar i sluttningens övre del. Längre ner i sluttningen finns ett flertal ängslador.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 20 ha.
* Betesmark; inom Ramsele socken utgör betesmark ca 19 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:
Gårdarna i byn ligger i en utbredd, oregelbunden klunga i en svag sluttning ner mot sjön. Mellan gårdarna och ner mot vattnet är det öppen åker-betesmark med spridda ängslador och odlingsrösen. Terrsjö har, alltsedan 1811 då storskifteskartan upprättades, bevarat karaktären på bebyggelsestrukturen.

Vegetation och flora:
Uppgifter saknas.

Fauna:
Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:
Området huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II; sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden. Mindre by i Västra Ångermanlands skogsbygd. Odlingsmarken ligger vackert i lidläge ner mot sjön. Byns bebyggelsestruktur har bevarat karaktären sedan storskiftet i början av 1800-talet.

Nässjö 8313

Kommun: Sollefteå **Areal:** 40 ha
Topografiskt kartblad: 20G SO **Kordinater:** 0F 2D3H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Ramsele terrass- och niplandskap (N 9). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 260 (klass I, geologiskt, botaniskt), N 83 134 (klass III, geologiskt), n 83 137 (klass I, botaniskt). Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård samt område av regionalt intresse för friluftslivet.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 160 (klass I), 161 (klass II). Båda objekten hävdade med NOLA-stöd.

Landskap: Odlingslandskap på kuperad terrass, norr om och ovanför Faxälven, och beläget i det omgivande skogslandskapet. Centralt i odlingsmarken finns en mindre våtmark-damm. Bebyggelsen har ett traditionellt utseende med inslag av timrade byggnader och ligger ursprungligt placerad på moränkullar och mot skogsbrynen. På odlingsmarken förekommer också enstaka ängslador. Området innehåller också viss bebyggelse av modernare slag.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha.
* Naturlig slåttermark - 1,7 ha (hackslått, fd vall).
* Betesmark; inom Ramsele socken utgör betesmark ca 19 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen har inslag av äldre timrade byggnader.

Vegetation och flora: De ovan redovisade hackslåttytorna har en artrik ängsflora. Här växer också nipsippa (Pulsatilla patens) både på hackslåtten och den före detta vallen (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland). För övriga delar av området saknas uppgifter.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat, men på vissa mindre partier håller lövsly på att växa upp.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlands-

kapselement, helhet, skönhetsvärde.
Litet välavgränsat odlingslandskap i Faxälvens övre dalgång. Området innehåller mindre delar naturlig ängsmark med rik hävdbetingad flora. Med sina rester av marker präglade av äldre brukningsmetoder och med en enhetlig och ursprungligt pacerad bebyggelse utgör området en komplett enhet.

Nordsjö 8314

Kommun: Sollefteå **Areal:** 20 ha
Topografiskt kartblad: 20G SV **Kordinater:** 2D 0A1C
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.

Bef.skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 83 188 (klass II, kulturhistoriskt, botaniskt). Översiktsplan Sollefteå kommun; område av regionalt intresse för friluftslivet.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 162 (klass I). Objektet hävdas med NO-LA-stöd.
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA) i åtgärdsprogram.

Landskap: Nordsjö by ligger i en sydvästsluttning mot sjön Äxingen i en annars totalt skogsdominerad del av länet. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot sjön och innehåller enstaka träddungar, odlingsrösen och mindre brukningsvägar. I granskogen närmast utanför den trägärdesgård som skiljer inägorna från utmarken finns öppna betspräglade ytor. Bebyggelsen har ett ursprungligt utseende och är placerad på den grövre moränmarken upp mot skogsbrynet. I byn finns ett flertal byggnader av ålderdomlig karaktär.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl vall och kultiverad betesmark - 20 ha.
* Naturlig betesmark - 3,5 ha (öppen hagmark, skogsbete).
* Naturlig slättermark - 0,5 ha (hackslått).
* Betesmark; inom Ramsele socken utgör betesmark ca 19 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Nordsjö by hyser ett flertal intressanta miljöer med bland annat knuttimrad sommarladugård, häbren och lador, husgrunder mm.

Vegetation och flora: Den kalkrika jordarten i kombination med den kontinuerliga hävden har gett upphov till en mycket artrik flora med ett flertal sällsynta och hotade arter som

bland annat fjällgentiana ((Gentiana nivalis), (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).
Hotad art: Ängsgentiana (Gentianella amarella) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: I byn finns två gårdar som bedriver jordbruk och på dessa har man fortfarande korna fritt betande på skogen. Inom byn finns dessutom välhävdade hackslåttermarker, vägkanter och dikesrenar. De öppna betesmarkerna och den övriga marken i byn är huvudsakligen välhävdade.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, artrikt, mångformigt, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Nordsjö är en vackert belägen by med stora såväl kulturhistoriska som biologiska värden. Med sitt välbevarade ålderdomliga jordbrukslanskap med fritt gående kreatur på skogsbete, välhävdade hag- och ängsmarker utgör Nordsjö en komplett jordbruksmiljö som vittnar om äldre tiders odlingssystem med markerna indelade i inägor och utmarker. Området hyser också en artrik hävdberoende flora med inslag av sällsynta arter.

Ed 8315

Kommun: Sollefteå **Areal:** 150 ha
Topografiskt kartblad: 19H SV **Kordinater:** 3E 1A2B
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse friluftsliv; Övre Ådalen (F 2). Riksintrtesset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sollefteå kommun; värdefull kulturmiljö samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 105 (klass III).

Landskap: Jordbruksbygd belägen på en bred terrass högt (30-60 meter) ovan, och på ett par mindre terrasser ner mot Ångermanälven. Vid den mindre strandterrassen har odlingsmarken vattenkontakt med älven. Nipbranterna mellen terrasserna är skogsbevuxna. Den breda, översta terrassen innehåller enstaka träddungar och är genomdragen av en beteshävdad bäckravin. Bebyggelsen ligger

ursprungligt placerad på terrasskanten, mot nipkrönet, eller som ensamgårdar på moränkullar ute i odlingsmarken.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 150 ha.
* Naturlig betesmark - 4 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Eds socken utgör betesmark ca 11 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Typisk bebyggelse.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement.
För Ådalen karakteristiskt och överblickbart odlingslandskap på bred terrass högt ovan älven. En beteshävdad ravin bidrar tillsammans med den ursprungligt placerade bebyggelsen till områdets värde.

Översel 8316

Kommun: Sollefteå **Areal:** 40 ha
Topografiskt kartblad: 19H SV **Kordinater:** 4D 2E0B
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse friluftsliv; Övre Ådalen (F 2). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 83 109 (klass II, geologiskt).
  Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 112 (klass Ö).

Landskap: Variationsrik och småskalig odlingsbygd belägen utefter ett trångt parti av Ångermanälvens dalgång. Odlingslandskapet byggs upp av en mosaik av mindre odlingsytor på terrasser, i kuperade sluttningar, på nipryggar och i ravinsluttnigar. Alla dessa odlingsenheter åtskiljs

av lövskogsbevuxna raviner och nipor. Vid mindre strandterrasser har odlingsmarken vattenkontakt. På älvens västra sida ligger en långsmal uppodlad terrass åtskiljd från älven av en hög skogsbevuxen nipbrant. En mindre del av den branta nipan är fortfarande hävdad öppen mark. Området hyser en ursprunglig bebyggelsestruktur med husen lokaliserade till nipkrön, nipryggar, moränkullar och grövre mark invid bergfoten.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 40 ha
* Naturlig betesmark - 0,6 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Resele socken utgör betesmark ca 15 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dokumentation saknas.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: På strandterrasser och i nipbranter och raviner har hävden upphört på många håll och igenväxning med lövsly har skett eller pågår. I den branta nipan nedanför Vignäsbrännan finns dock ett litet parti som fortfarande hävdas och hålls öppet. Övriga delar av området är svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, säregen/märklig beskaffenhet, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Särpräglat och samtidigt, för Ådalen, karaktäristiskt odlingslandskap i ett trångt parti av dalgången. Det speciella odlingsmönstret i nipor, raviner och på terrassplatåer vittnar om hur man genom tiderna brukat dessa marker efter de naturgivna förutsättningarna. Detta har givit landskapet dess särprägel och identitet och utgör grunden för de stora skönhetsvärden det representerar.

Resele 8317

Kommun: Sollefteå **Areal:** 700 ha
Topografiskt kartblad: 19H NV (19H SV) **Kordinater:** 5C 0D4F
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Resele niplandskap (N 12). Riksintresse friluftsliv; Övre Ådalen (F 2). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 203 (klass I, kulturhistoriskt, geologiskt, botaniskt, socialt), N 83 109 (klass II, geologiskt), N 83 169 (klass I, landskap, botaniskt, geologiskt). Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård, värdefull kulturmiljö samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 127, 134, 135, 139, 143 (samtliga klass I), 121, 122, 123, 125, 128, 129, 132, 136, 140, 141 (samtliga klass II), 117, 126, 130, 133, 137, 138, 142 samtliga klass III), 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 124, 131 (klass Ö). Objekt 117, 121, 122, 123, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, och 142 hävdade ned NO-LA-stöd (totalt ca 42 ha).
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Mosaikartad och varierad jordbruksbygd i nipravinlandskap utefter Ångermanälven. Älven kantas av odlingsmark på plana till svagt sluttande strandterrasser. Här finns också odlingsmarker på, under vårfloden, översvämmade uddar och näs. Högre upp reser sig nipor med uppodlade terrassplantåer, genomskurna av raviner. Vissa av dessa nipor och raviner utgörs ännu av öppen mark emedan andra är lövskogsbevuxna. I områdets sydöstra del kantas älven av branta nipor med den odlade marker på terrasser ovanför. De övre terrasserna övergår på många ställen i kuperade och ravingenomdragna sluttningar upp mot skogsbrynen. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot älven inom hela området. Bebyggelsen har en typisk lokalisering till nipfot och nipkrön. Inom området finns också inslag av äldre bebyggelse.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 640 ha.
* Naturlig betesmark - 63 ha (öppen hagmark, fd vall, träd-buskbärande hagmark, sötvattenstrandäng).
* Naturlig slättermark - 0,5 ha (öppen äng).
* Betesmark; inom Resele socken utgör betesmark ca 15 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bland annat Sorte - Rödsta har en fin traditionell agrarbebyggelse.

Vegetation och flora: Reseleområdet hyser för regionen ovanliga florainslag. De intressantaste miljöerna utgörs här av de sydexponerade nipsluttningarna. I den övre delen av dessa finns oftast torrängar, i de mellersta delarna friskängar och i de nedre delarna fuktängar. Niporna hyser ett stort antal typiska men även flera ovanliga betes- och slåttermarksväxter, så som vissa sydliga vår- och försommararter. Värdefullast är floran i de hårt eroderade torrängarna överst på niporna. Här påträffas konkurrenssvaga arter som sandnarv (Arenaria serpyllifolia), vårveronika (Veronika verna), vårförgätmigej (Myosotis stricta), ullört (Filago arvensis) och den mycket ovanliga ryska drakblomman (Dracocephalum thymiflorum). De naturliga betesmarkerna innehåller också på flera ställen en rik svampflora.
Hotade arter: Rysk drakblomma hotkategori 1, scharlakansröd vaxskivling (Hygrocybe punicea) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas men med tanke på den stora tätheten av naturliga betesmarker, och deras artrikedom på örter och gräs, så borde området hysa en rik insektsfauna.

Jordbruksdrift/ hävd: Områdets nipor har under 1700 och 1800-talen utgjort slåttermark som under början av 1900-talet övergick till att utnyttjas som betesmark. Vissa nipor betas fortfarande men på flertalet är hävden otillräcklig. Ravinerna mellan niporna är i dag i huvudsak igenväxta med gråalskog. Området i övrigt är väl till svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, säregen/märklig beskaffenhet, artrikt, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, storlek, skönhetsvärden, studieobjekt.
Ådalens vackraste och tydligaste exempel på uppodlat nipravinlandskap med typisk bebyggelselokalisering. Bygden uppvisar det karaktäristiska odlingsmönster som är följden av landskapets typiska zonering, från älven upp till skogsbrynen. Området hyser en för länet unikt hög frekvens av naturliga fodermarker i form av betade raviner och nipor. Dessa marker bär en mycker rik hävdbetingad flora med inslag av ovanliga såväl växter som svampar. Landskapsbilden är mycket tilltalande och området är representativt för begreppet Ådalen. Sammantaget borgar dessa värden för områdets stora betydelse för turism och friluftsliv.

Norrtannflo 8318

Kommun: Sollefteå **Areal:** 75 ha
Topografiskt kartblad: 19H NV **Kordinater:** 6B 1C9H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse friluftsliv; Övre Ådalen (F 2). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sollefteå kommun; värdefulla kulturmiljöer samt riksintresse friluftsliv.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 144 (klass III).

Landskap: Jordbruksbygd belägen nedan skogsklädda sluttningar på båda sidor Ångermanälven. Odlingsmarkerna ligger i mosaikmönster på eroderade dalsluttningar och terrassplatåer åtskiljda av nipor och raviner. De senare är till stor del skogsbevuxna. Odlingsmarken har vattenkontakt vid smala strandterrasser, främst på älvens västra sida. Bebyggelsen huvudsakligen av traditionell typ och lokaliserad till nipkrön, skogsbryn och på V sidan invid nipfoten.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 75 ha.
* Naturlig betesmark - 3,5 ha (öppen hagmark, träd-buskbärande hagmark, fd vall).
* Betesmark; inom Resele socken utgör betesmark ca 15 % av den odade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Gårdarna i Mo by är representativa exempel på det sena 1800-talets Ångermanländska bondgårdar. Rödfärgade timmerbyggnader, härbren och ängslador förekommer inom området.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är som helhet väl till svagt hävdat, men vissa partier på älvens sydvästra sida hävdas svagt eller saknar hävd.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, helhet, skönhetsvärden.
Mosaikartat odlingslandskap på terrasser i nipravinlandskap med karaktäristiskt markanvändningsmönster. De älvnära delarna är av stor betydelse för landskapsupp-

levelsen från andra sidan älven. Vid Mo by utgör gårdarna representativa exempel på 1800-talets Ångermanländska bondgårdar.

Lidgatu 8319

Kommun: Sollefteå **Areal:** 75 ha
Topografiskt kartblad: 19H NV **Kordinater:** 7B 0C2C
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Lidgatu (K 50). Riksintresse friluftsliv; Övre Ådalen (F 2). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse kulturmiljövård samt friluftsliv.

Landskap: Jordbruksby omgiven av skogsmark på Ångermanälvens östra sida. Odlingsmarken belägen på en plan, i övre delen sluttande, terrass högt ovan älven. Mindre arealer öppen mark finns också på en svagt sluttande strandterrass med vattenkontakt. Bebyggelsen i samlad bymiljö utefter bygatan. Byggnaderna är av ålderdomlig karaktär.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 75 ha
* Betesmark; inom Ådals-Lidens socken utgör betesmark ca 15 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen ligger väl samlad utefter byvägen. Den är enhetlig och oförvanskad och ger en god bild av 1800-talets byggnadsskick, alltifrån sekelskiftet 1800 och framåt. Bebyggelsens tyngdpunkt ligger dock i århundradets andra hälft. De äldsta gårdstomterna har i dag samma läge som i slutet av 1600-talet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, säregen/märklig beskaffenhet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement.

På en uppodlad terrass högt ovan Ångermanälven ligger Lidgatu by väl samlad efter byvägen. Bebyggelsen är enhetlig och oförvanskad och ger en god bild av 1800-talets byggnadsskick.

Norr-Moflo-Kränge 8320

Kommun: Sollefteå **Areal:** 150 ha
Topografiskt kartblad: 19H NO **Kordinater:** 7J 4E3A
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 83 132 (klass III, geologiskt).
Översiktsplan Sollefteå kommun; värdefull kulturmiljö.

Landskap: Variationsrik jordbruksbygd i anslutning till Fjällsjöälvens utflöde i Ångermanälven. Norr om Fjällsjöälven ligger odlingsmarken på stora plana terrasser avgränsade från älven av höga nipor. Terrasserna övergår i nordväst i en sluttning upp mot skogsbrynet. Här ligger bebyggelsen samlad i en relativt omfattande bybildning i randläge mot skogen. Husgrupper förekommer även vid nipkrönet och ute på den plana ytan. Bebyggelsen har en ålderdomlig prägel med stort inslag av äldre timmerhus. Södra sidan utgörs av uppodlade terrasser och delvis betade raviner och nipor. Här har odlingsmarken på sina ställen vattenkontakt mot älven. Bebyggelsen har ålderdomliga inslag och ligger huvudsakligen placerad vid nipkrön.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 150 ha
* Betesmark; inom Ådals-Lidens socken utgör betesmark ca 15 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Moflo är en god representant för Ångermanländsk jordbruksmiljö formad huvudsakligen under mitten eller senare hälften av 1800-talet. Enstaka äldre hus finns också. Byns struktur utmärks av den täta bykärnan med oskiftad karaktär.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Områdets nipor och raviner betades tidigare i betydligt större omfattning och har som annorstädes från början varit slåttermarker. I dag är de flesta ohävdade och

igenvuxna med lövskog. Mindre delar hävdas i dag genom bete. Området i övrigt svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt A. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Variationsrtikt och vackert terrass och nipravinlandskap med såväl storskaliga odlingsmarker, på höga terrasser, som småskaliga med betade raviner. Kulturlandskapet vid Fjällsjöälvens nedre lopp visar på den typiska zonering och struktur av odlingsmarker som blivit en följd av landskapets dramatiska former. Området hyser flera ålderdomligt präglade bebyggelsegrupper med typisk lokalisering som ger särprägel åt landskapet.

Imnäs 8321

Kommun: Sollefteå **Areal:** 100 ha
Topografiskt kartblad: 20G SO **Kordinater:** 0I 1B3J
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 164 (klass III), 165 (klass III).

Landskap: Jordbrukslandskap beläget på båda sidor om Fjällsjöälven och flankerat av skogsklädda sluttningar. Odlingsmarken ligger på två terrasser väster om älven och i en flack, öppen sluttning på den östra sidan. Den brukade marken har stor vattenkontakt fram för allt på den östra sidan älven vid flera uddar och små vikar. Här står också många ängslador på de flacka markerna ner mot älven. Imnäs by med övervägande äldre bebyggelse, är belägen i moränsluttningen ovanför odlingsmarken på älvens östra sida.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 100 ha.
* Naturlig betesmark - 2,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Ramsele socken utgör betesmark ca 19 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Merparten av bebyggelse präglas av äldre byggnadsskick med många timrade byggnader.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Den sydöstra delen av området saknar hävd eller är svagt hävdat. Övriga delar huvudsakligen välhävdade.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden. Harmoniskt och överblickbart odlingslandskap med stor kontakt mot älvens båda stränder. Imnäs by vackert och karaktäristisk belägen i sluttningen mot skogen. Området utgör en välbevarad helhet med karaktäristisk zonering.

Nordankäl 8322

Kommun: Sollefteå **Areal:** 100 ha
Topografiskt kartblad: 20G SO **Kordinater:** 2G 0C9D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 163 (klass II). Objektet hävdat med NO-LA-stöd.

Landskap: Jordbrukslandskap på båda sidorna om Fjällsjöälven. Odlingsmarken belägen huvudsakligen på norra sidan på en böljande platå avgränsad mot älven av en nipbrant. Här ligger jordbruksbebyggelsen längs en gammal landsväg invid nipkrönet. Enstaka gårdar ligger också mot skogsbrynet i norr. Bebyggeldsens ålder är blandad men inslag av äldre byggnader förekommer. Centralt i odlingsmarken ligger ett antal ängslador. Söder om älven finns två uppodlade terrasser. Vid den nedre av dessa och på den motsatta älvstranden har den odlade marken vattenkontakt.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 100 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Ramsele socken utgör betesmark ca 19 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dokumentation saknas.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat men på sina ställen har buskridåer kommit upp i dikena.

Övrigt: Större kraftledning korsar området.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Litet odlingslandskap i Fjällsjöälvens dalgång. Landskapet har en karaktäristisk uppbyggnad med jordbruksbebyggelsen längs en gammal landsväg invid nipkrönet. Landskapet är överblickbart med kontakt tvärs över älven.

Tara 8323

Kommun: Sollefteå **Areal:** 125 ha
Topografiskt kartblad: 20G SO **Kordinater:** 1J 3C4A
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status: *

Landskap: Jordbrukslandskap beläget i två sammanlöpande dalgångar parallellt med och ett stycke väster om Ångermanälvens dalgång. Odlingslandskapet ligger mellan skogsklädda bergssluttningar och genomkorsas, från norr till söder, av Röåns mäktiga ravin. Odlingsmarken ligger på sluttningar ner mot Röåns ravin och Taraån. Den senare avgränsar den öppna marken mot söder. Relativt stora öppna ytor med någon enstaka träddunge. Bebyggelsen ursprungligt placerad på moränmark mot skogsbrynen och mot ravinkrönet.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 125 ha.
* Betesmark; inom Junsele socken utgör betesmark ca 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Vissa gårdsamlingar hyser inslag av äldre timmerhus. Inom området finns också en kornhässja.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Endast mindre delar av Röåns ravin hävdad. Området som helhet svagt hävdat med många ohävdade partier.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Relativt vidsträckt, harmoniskt och överblickbart odlingslandskap genomdraget av en mäktig ravin. Framträdande utsikt mot väster genom Taraåns mycket breda och djupa dalgång.

Mo-Lillgård 8324

Kommun: Sollefteå **Areal:** 210 ha
Topografiskt kartblad: 20H SV **Kordinater:** 2A 4E5F
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fågelskyddsområde (NVL 19 §) Moön-Lillegårdsön, tillträdesförbud 15/4 - 31/8.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 83 065 (klass II, zoologiskt), N 83 180 (klass II, botaniskt).
  Översiktsplan Sollefteå kommun; värdefulla kulturmiljöer.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 166 (klass II), 167 (klass I), 168 (klass II). Objekt 166 och 167 hävdat med NOLA-stöd.
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA) i åtgärdsprogram (91-93).

Landskap: Odlingsmark belägen på båda sidor om Ångermanälven vid byarna Mo, Lillegård och Bölen. Älven bildar här ett större lugnvattenavsnitt och flyter med två armar kring Moön. Ett stycke norr om älven reser sig en långsträckt och brant nipsluttning som tidigare hävdats med slåtter. Ovan sluttningen, på terrassen, ligger byn Lillgård med enhetlig bebyggelse av äldre typ. Öster därom ligger byn Bölen med många fina gårdsgrupper av äldre typ och spridda ängslador. På södra sidan ligger Mo by med den odlade marken i en lång plan sluttning ner till älvstranden. Även på andra sidan finns öppen mark med stor vattenkontakt på en udder som sticker ut i älven. På odlingsmarkerna mot älven finns ett flertal ängslador. Bebyggelsen vid Mo är av ursprungligt utseende och plaserad i en klungby högre upp i sluttningen.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 200 ha.
* Naturlig betesmark - 5,5 ha (öppen hagmark).

* Naturlig slättermark - 0,5 ha (ängsmark).
* Betesmark; inom Junsele socken utgör betesmark ca 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Mo by ligger på en älvsandplatå söder om Ångermanälven. Föregångaren till Junsele kyrka låg i Mo, som tidigare var kyrkby. Den första kyrkan var troligen från 1200-talet.

Den stora bykärnan ligger samlad på inre delen av platån med skogen i söder och åker- och ängsmark i norr. Ängslador ligger spridda på det stora öppna fältet. Bebyggelsen är varierad. Efter den nedre norra byvägen består den huvudsakligen av gårdar med stora mangårdsbyggnader av traditionell typ. En stor mängd oförvanskade äldre ekonomibyggnader finns här, bland dem härbren och några stora sekelskiftesladugårdar. Bland den oförvanskade bebyggelsen märks särskilt den på fastigheten Mo 5:2, som ger ett mycket ålderdomligt intryck. Byns stamhemman lär ha legat här. Tre bostadshus står runt en gårdsplan. Det största sägs vara ett av byns äldsta hus och kan vara från 1870-talet.

Mo ger med sin delvis ålderdomliga bebyggelse en god bild av en jordbruksby, präglad av byggnadsskicket under 1800-talet. Den äldre, oskiftade bebyggelsestrukturen kan ännu skönjas. Bykärnan vid norra byvägen består av gårdar i rad med "baksidans" ekonomibyggnader utefter resterna av fägatan.

Bebyggelsen i byarna Lillgård och Bölen har huvudsakligen en bebyggelse av äldre typ med många röda timmerbyggnader, speciellt ekonomibyggnader.

Vegetation och flora:

Fram för allt den långa sydvända nipan är botaniskt intressant med hävdade såväl fukt- som torrängspartier. Dessa betes- och slättermarker hyser en artrik ängsflora med en rad ovanliga arter som fjällnejlika (Lychnis alpina), fjällvedel (Astragalus alpinus), sanddraba (Draba nemorosa) m fl.
Hotade arter: Rysk drakblomma (Dracocephalum thymiflorum) hotkategori 1, sanddraba hotkategopri 4, ängsgentiana (Gentianella amarella) hotkategori 4.

Fauna:

Området vid älvens sel har ett art och individrikt fågelliv under både flyttnings- och häckningstid. Dessa marker utnyttjas speciellt av änder och vadare. Älvens sel med kringmarker är avsatt som fågelskyddsområde.

Jordbruksdrift/ hävd:

Delar av den sydvända nipan saknar hävd. De strandnära markerna vid Lillegårdsön och vid Mo är är väl till svagt hävdade. Området i övrigt huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:

Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, artrikt, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.

Vackert odlingslandskap vid ett lugnvattenavsnitt i Ångermanälven. Markerna invid älvens sel utgör en värdefull fågellokal. Nipsluttningen norr om älven hyser en artrik ängsflora och vittnar med sina betes- och slåtterhävdade partier om äldre markanvändning. Området innehåller också en rad element som tillsammans med odlingsmarkernas zonering återspeglar en markanvänndningshistoria med rötter i medeltiden. Vid Mo by ger den ålderdomliga och oskiftade bebyggelsen en god bild av en jordbruksby, präglad av byggnadsskicket under 1800-talet. Områdets stora samlade värden gör det också attraktivt för turism och friluftsliv.

Eden 8325

Kommun: Sollefteå **Areal:** 125 ha
Topografiskt kartblad: 20H SV **Kordinater:** 2C 2A0A
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse naturvård; Rosjöområdet (N 5). Riksintresse kulturmiljövård; Edens by (K 53). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 070 (klass I, geologiskt). Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård samt kulturmiljövård.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 169 (klass II). Objektet hävdat med NOLA-stöd.
* Anslag från Vård mm av kulturlandskap och fornlämningar (KOLA), (91/92).
* Området erhåller Landskapsvårdsersättning (LOLA).

Landskap:

Jordbruksby belägen på en stor älvsandplatå i skogslandskapet strax öster om Ångermanälven. Den odlade marken består av en stor och plan öppen yta. I söder gränsar en smalare remsa med odlingsmark mot sjön Gösingen. Byns bebyggelse är av ålderdomlig typ och har ett en välbevarad struktur. Husen ligger oskiftade i ett band längs skogsbrynet i östra kanten av den odlade marken. Bakom bebyggelsen går den gamla fägatan och här finns också de flesta äldre ekonomibyggnaderna.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 125 ha.
* Naturlig betesmark - <2 ha (fd betesmark).
* Naturlig slättermark - <0,5 ha (hackslått).
* Betesmark; inom Junsele socken utgör betesmark ca 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Eden är en för Ångermanländska förhållanden stor by. Bebyggelsen ligger i ett band längs skogsbrynet i östra kanten av en stor älvsandplatå. På andra sidan landsvägen sträcker sig åkrarna, med spridda ängslador, ner mot Ångermanälven och Uman.

Bebyggelsestrukturen är densamma som när Eden kartlades inför laga skifte 1860. Bakom bebyggelsen går fägatan och mot denna ligger äldre ladugårdar, häbren, lador och andra ekonomibyggnader huvudsakligen placerade. Flertalet byggnader fanns vid tiden för laga skiftet. De är i ovanligt hög grad oförvansskade och kännetecknas av enhetlig utformning. Så gott som alla hus är faluröda. De flesta bostadshusen är stora korsbyggnader eller tvåvånings enkelstugor. Till de flesta gårdarna hör två bostadshus, som står i rät vinkel mot varandra. Hustyperna och placeringen är representativa för det traditionella byggnadsskicket. En stor del av bebyggelsen torde vara från mitten av 1800-talet och tidigare.

Vegetation och flora: En stor del av väggrenarna i byn har en artrik ängsflora med ett flertal hävdindikerande arter.
Hotad art: Höstlåsbräken (Botrychium muiltifidum) hotkategori 4.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Den gamla fägatan har nyligen satts i stånd och trägärdesgårdarna rustats upp men något bete förekommer inte för närvarande. Vägkanterna slås nu främst av vägverket. Den övriga marken är väl hävdad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, säregen/märklig beskaffenhet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden, studieobjekt.
Eden är en enastående väl bevarad och enhetligt utformad by. Inte bara de enskilda husen är välbevarade utan även det gamla bymönstret med fägatan, husens oskifade lägen och åkrarna som breder ut sig framför husraden. Byns väggrenar bär en artrik ängsflora. Dessutom har byn stora estetiska värden och är av avgörande betydelse för landskapsbilden.

Slättbränna fäbodar 8326

Kommun: Sollefteå **Areal:** 2 ha
Topografiskt kartblad: 20H NV **Kordinater:** 7A 4B4E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse naturvård; Stormyran-Åkerbränna (N 3).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 069 (klass I, zoologiskt, våtmark, botaniskt). Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård samt värdefull kulturmiljö.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 171 (klass II).

Landskap: Fäbodvall belägen på en flack höjdrygg, 380 m ö h, ett stycke öster om landsvägen mellan Junsele och Dorotea och med utsikt mot Stormyran och det omgivande skogslandskapet. Vallen har fortfarande en stor öppen yta med ett stort antal ursprungliga byggnader.

Markslag - naturtyper:
* Naturlig betesmark - 2 ha (fäbodvall).

Kulturhistoriska förhållanden: Enligt ett syneinstrument från 1795 visade ett par sökande intresse för att odla upp Slättbränna fäbodar och bosätta sig där. Förrättningsmannen bedömde dock att lägenheten ej var känlig för detta endamål utan mer lämpad för bete och slåtter. 1813 gjordes förberedelser för skattläggning av kronolägenheten Slättbränna. Där sägs att fäbodvallen är mycket stenbunden. Vallen hörde till Lillgårds och Östanbäcks byar. Avståndet ner till byarna är ca tre mil. Innan landsvägen byggdes 1930 fick produkterna från fäbodvallen bäras till Ruske och därifrån ros över Betarsjön. Fritt grupperade på fäbodvallen ligger i dag sju kokhus samt 14 fähus och andra byggnader i bra skick.

Vegetation och flora: Vallen hyser en artfattig flora (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Vallen var i bruk fram till 1948. Den öppna marken utgjordes ursprungligen av slåttervall som senare betats, så sent som in i andra hälften av 1980-talet då hävden upphörde.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, säregen/märklig beskaffenhet,

hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden. Ovanligt stor, fortfarande öppen fäbodvall med artfattig flora. Vallens största värde utgörs av de välbevarade byggnaderna samt områdets storlek. Helhetsintrycket av Slättbränna fäbodar är, trots smärre förändringar och tillägg i senare tid, genuint och enhetligt.

Långvattnet 8327

Kommun: Sollefteå **Areal:** 13 ha
Topografiskt kartblad: 20G SO **Kordinater:** 3I 3B9D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Naturreservat (NVL 7 §) Långvattnet.
* Riksintresse naturvård; Långvattnet (N 1).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 052 (klass I, geologiskt, socialt). Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård samt område av regionalt intresse för friluftsliv.

Landskap: Odlingslandskap huvudsakligen beläget på kuperade höjdsträckningar mellan tiotalet små sjöar i isälvsbildat randdelta. Den odlade marken är uppdelad på flera mindre ytor som har vattenkontakt mot sjöarna. Bebyggelsen har ett traditionellt utseende och ligger urspungligt plaserad mot skogsbrynen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 13 ha.
* Betesmark; inom Junsele socken utgör betesmark ca 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dokumentation saknas.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Vissa mindre perifera delar är svagt hävdade eller saknar hävd men området är som helhet välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Litet välavgränsat odlingslandskap i omgivande skogshav. Odlingsmarkerna ligger inom Långvattnets naturre-

servat och är av rekreativt värde för besökande av reservatet.

Kläppsjö 8328

Kommun: Sollefteå **Areal:** 60 ha
Topografiskt kartblad: 20H SV **Kordinater:** 2E 4B8B
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse naturvård; Rosjöområdet (N 5).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 83 070 (klass I, geologiskt).
  Översiktsplan Sollefteå kommun; riksintresse naturvård.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 170 (klass III).

Landskap: Liten by i sydvästligt lidläge, ner mot Kläppsjön, belägen i det omgivande skogs- och myrlandskapet. Odlingslandskapet har ett närmast mosaikartat utseende med flertalet träddungar och åkerholmar. På vallarna ner mot sjön står flera ängslador. Odlingsmarken har stor vattenkontakt. Mindre arealer öppen mark finns också på två näs i sjön. Bebyggelsen är av traditionell typ och ligger plaserad på grövre mark mot skogsbrynet.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 60 ha.
* Naturlig betesmark - 1,2 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Junsele socken utgör betesmark ca 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Två knuttimrade lador.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: De öppna markerna består till övervägande delen av vallar. Området är hvudsakligen välhävdat utom näsen där hävden är svag eller saknas.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskspselement, helhet, skönhetsvärde. Välavgränsat och vackert mindre odlingslandskap med

komplett utseende och struktur. Typiskt och representativt exempel på en liten lidlägesby vid sjö i norra Ångermanlands skogsland.

Hamre by 8329

Kommun: Sollefteå **Areal:** 60 ha
Topografiskt kartblad: 19H SV **Kordinater:** 1C 4C5J
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Översiktsplan Sollefteå kommun: värdefull kulturmiljö.

Landskap: Hamre by ligger på en åsrygg som löper i öst-västlig riktning. Byn är på båda sidor omgiven av öppna odlingsmarker som åt söder sluttar flackt ner mot Faxälven och åt norr mot en uppodlad dalgång. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot älven. Bebyggelsen är traditionellt placerad på åsryggen där Långsele kyrka ligger centralt placerad med vid utblick ner mot älven och Långsele tätort på andra sidan.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 60 ha.
* Betesmark: inom Långsele socken utgör betesmark ca 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: På åsens sydsluttning nedanför kyrkan ligger en fornlämning som möjligen utgjort en kyrkogrund. Nere vid älven ligger 4-5 osäkra och förstörda gravhögar. "Hambre" i "Langsell soknn" hade 1550 två bönder enligt skatteboken för Ångermanland och 1788 fanns där sex gårdar. Några av husen kan möjligen vara från denna tid. 1776 genomgick byn storskifte och 1851 laga skifte. Vid den senare tidpunkten fanns det åtta bondgårdar och åtminstone tre torp. Den nya kyrkan byggdes i nyklassicistisk stil och stod färdig 1828.

Byns bebyggelse utgörs i dag av större bondgårdar, mindre gårdar och torp, samtliga av huvudsakligen traditionellt utseende. Här förekommer dubbelkorsbyggnader, par- och enkelstugora, en stor vit salsbyggnad samt stora faluröda ekonomibyggnader. Vissa av byggnaderna är mer eller mindre förvanskade och nyare bebyggelse förekommer också men trots det så behåller byn sin ursprungliga struktur.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Odlingsmarken är huvudsakligen välhävdad men smärre delar med sämre hävd förekommer. Odlingsmarken har stor kontakt med älven.

Övrigt: Området gränsar i öster mot villaområde och industrilokaler i Långsele tätort. Älvens vattennivå är reglerad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden. Markerna vid Hamre by har en lång odlingskontinuitet och byn hyser en bebyggelsestruktur som i stort sett är oförändrad sedan laga skifte 1851. Byn utgör därigenom ett vackert och tydligt exempel äldre tiders bebyggelseplacering. Kyrkan, mitt i byn, har ett dominerande läge med utblick ner mot de odlade markerna invid älven.

Helgum-Västergransjö 8330

Kommun: Sollefteå **Areal:** 400 ha
Topografiskt kartblad: 19H SV **Kordinater:** 1A 4D7F
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status: *

Landskap: Odlingslandskap i östsluttning ner mot Helgumssjön. I norr ligger den odlade marken på en svagt sluttande terrass och den branta sluttningen mot vattnet är skogsbevuxen. Åkerholmar och träddungar förekommer inom området. I S avgränsas området av Ledingsån som vid utflödet bildar ett litet delta. Från åns utlopp och några hundra meter norr ut sträcker sig sanka strandängar. Bebyggelsen inom området utgörs av smågårdar och annan bebyggelse som ligger spridd i sluttningen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 400 ha.
* Betesmark: inom Helgums socken utgör betesmark ca 4 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området utgörs av en traditionell jordbruksbygd med spridda, enstaka gårdar. Bland dessa förekommer sparsamt gårdsmiljöer med äldre karaktär. Området gränsar i norr mot Helgums kyrka som utgjort sockencentrum, se Helgum-Mo 8306.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Hävdtillståndet inom området är varierande med betydande partier som saknar eller har en svag hävd. Strandängarna vid Ledingsåns utlopp är t ex stadda i förbuskning och även längs resten av stranden har busk- och trädridåer vuxit upp efter långa sträckor. Huvuddelen är emellertid välhävdad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingdslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Vacker och karakteristisk sluttningsbygd som präglas av den stora Helgumssjön, älvsjö j Faxälvens nedre lopp.

Häxmo-Forsås 8331

Kommun: Sollefteå **Areal:** 175 ha
Topografiskt kartblad: 19H NV **Kordinater:** 7A 3C4A
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 146 (klass I), 147 (klass III). Objekt 146 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Jordbruksbygd belägen i en sidodalgång mellan Fjällsjöälvens nedre lopp och Ångermanälven. Dalgången karaktäriseras av en planare nordlig del som i söder genomskurits av en djup och vittförgrenad ravin. I SO, mot Ångermanälven, finns uppodlade krång omgivna av branta nipsluttningar. Ravinerna är till större delen öppna men vissa delar är igenvuxna med lövsly eller lövskog. Inom området förekommer såväl äldre som nyare bebyggelse traditionellt lokaliserad till kullar och höjdryggar ovan ravinerna.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 175 ha.
* Naturlig betesmark - 7,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Ådals-Lidens socken utgör betesmark ca 15 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området hyser en bebyggelse av blandat utseende. Den ligger huvudsakligen traditionellt placerad till höjdryggar, terrasskanter och moränkullar i landskapet.

Vid byn Hägel ligger bebyggelsen samlad efter en liten byväg uppe på en ravinomgärdad höjdrygg.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Områdets raviner har fortfarande stora öppna delar men är på väg att växa, eller har vuxit, igen med lövsly eller lövskog. Området i övrigt är väl hävdat.

Övrigt: I väster gränsar området mot samhället Åsmon med bebyggelse av modernare slag.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Relativt storskalig jordbruksbygd där landskapet präglas av den stora och förgrenade ravinen som löper genom området. Den vackra och till stor del hävdade ravinen tillsammans med områdets naturliga betesmarker bidrar starkt till områdets värde.

Underlagsmaterial Sollefteå kommun

Andersson, G., Ståhl, P. & Delang, M. 1975. Översiktlig naturinventering av Helgumsjöns delta. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1975:21.
Edin, G. 1976. Långvattnets naturreservat. Statens naturvårdsverk, SNV PM 796.
Fryleskog, R. & Viotti, A. 1981. Ådalen - växter och djur. Översiktlig naturinventering. Basrapport från Ådalskommittén. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Guvå, L. 1971. Naturvårdsinventering i Västernorrlands län. Del 2 Ångermanland, Ådalen. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Jasek, D.V. 1977. Ångermanälven - Faxälven, älvdalarnas landskap. Lantbrukshögskolan, Konsulentavdelningens stencilserie, Landskap 37.
Sahlin, M. 1981. Resele. Natur och kultur i niplandskapet. Basrapport från Ådalskommittén. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Sollefteå kommun 1989. Program för kulturminnesvården i Sollefteå kommun, remissutgåva. Sollefteå kommun.
Sollefteå kommun 1990. Översiktsplan för Sollefteå kommun.
Viotti, A. 1980. Landskapet. Översiktlig landskapsinventering i Ådalen. Delrapport från Ådalskommittén.
Viotti, A. 1983. Natur i Ådalen. Ådalskommittén och länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Öhrling, H., Viotti, A. & Berg, I. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:3

Ekonomiska kartor med fornlämningar markerade, på Länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet och Länsmuseet-Murberget.
Fornminnesregistret för respektive socken inom Sollefteå kommun.
Infraröda (IR) flygbilder över länet (1984 - 1987).
Länsstyrelsens naturvårdsregister, i Västernorrlands län.

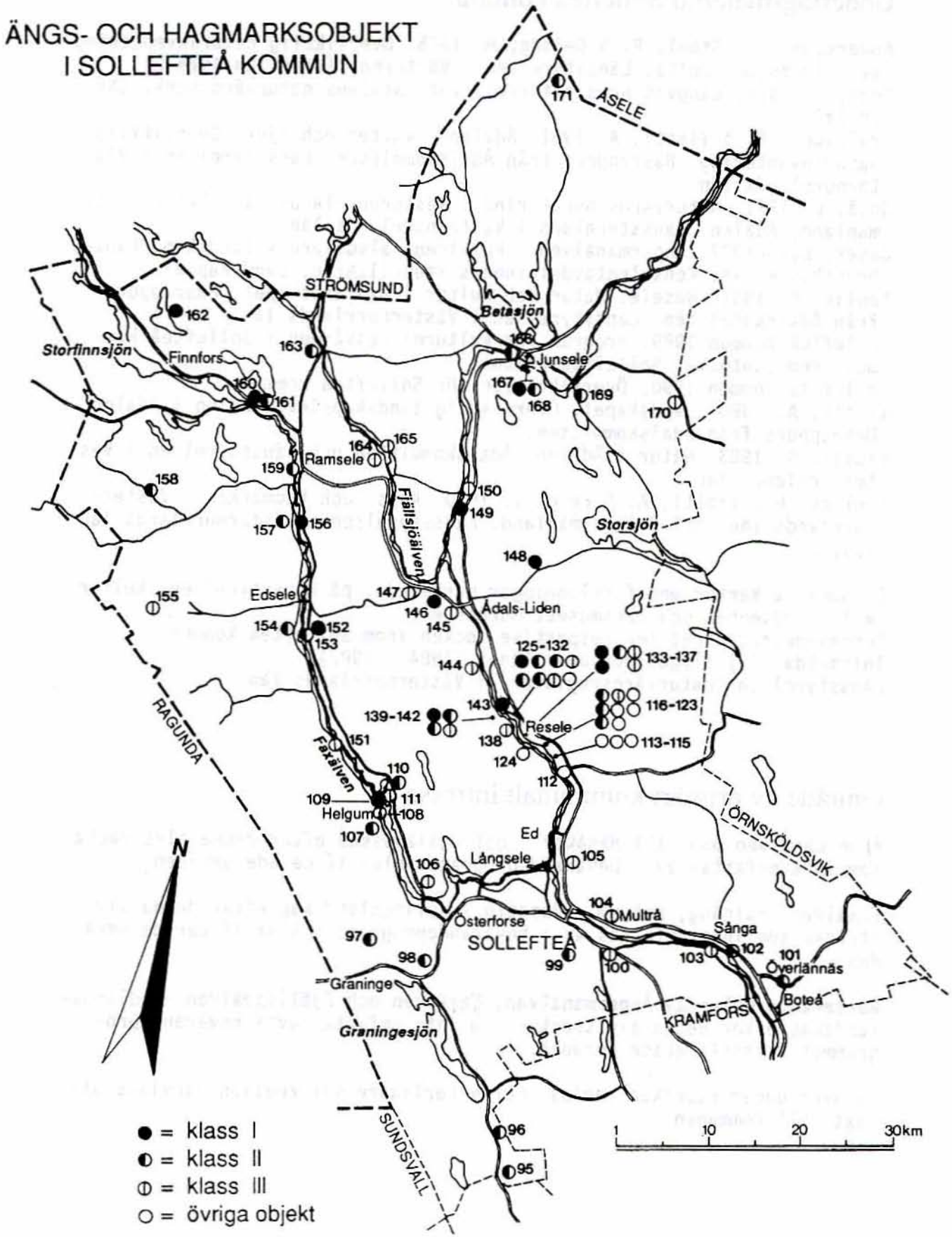
Område av primärt kommunalt intresse

Ångermanälven upp till Näsåker - odlingslandskap efter denna älvsträcka som inte omfattas av i bevarandeprogramet klassificerade områden.

Faxälvens dalgång, Helgum - Ramsele - odlingslandskap efter denna älvsträcka som inte omfattas av i bevarandeprogrammet klassificerade områden.

Resterande delar av Ångermanälven, Faxälven och Fjällsjöälven - odlingslandskap efter dessa älvsträckor som inte omfattas av i bevarandeprogrammet klassificerade områden.

Se även under rubriken remiss. För ytterligare information hänvisas direkt till kommunen.

ÄNGS- OCH HAGMARKSOBJEKT
I SOLLEFTEÅ KOMMUN
ÅSELE
STRÖMSUND
Storfinnsjön
Finnfors
Betsjön
Junsele
Ramsele
Fjällsjöälven
Storsjön
Edsele
Ådals-Liden
Resele
RAGUNDA
Fäxälven
Helgum
Ed
Långsele
ÖRNSKÖLDSVIK
Multrå
Sånga
Österforse
SOLLEFTEÅ
Överlännäs
Boteå
KRAMFORS
Graninge
Graningesjön
SUNDSVALL
N
● = klass I
◐ = klass II
◑ = klass III
○ = övriga objekt
1
10
20
30km

ÄNGS- OCH HAGMARKER I SOLLEFTEÅ KOMMUN

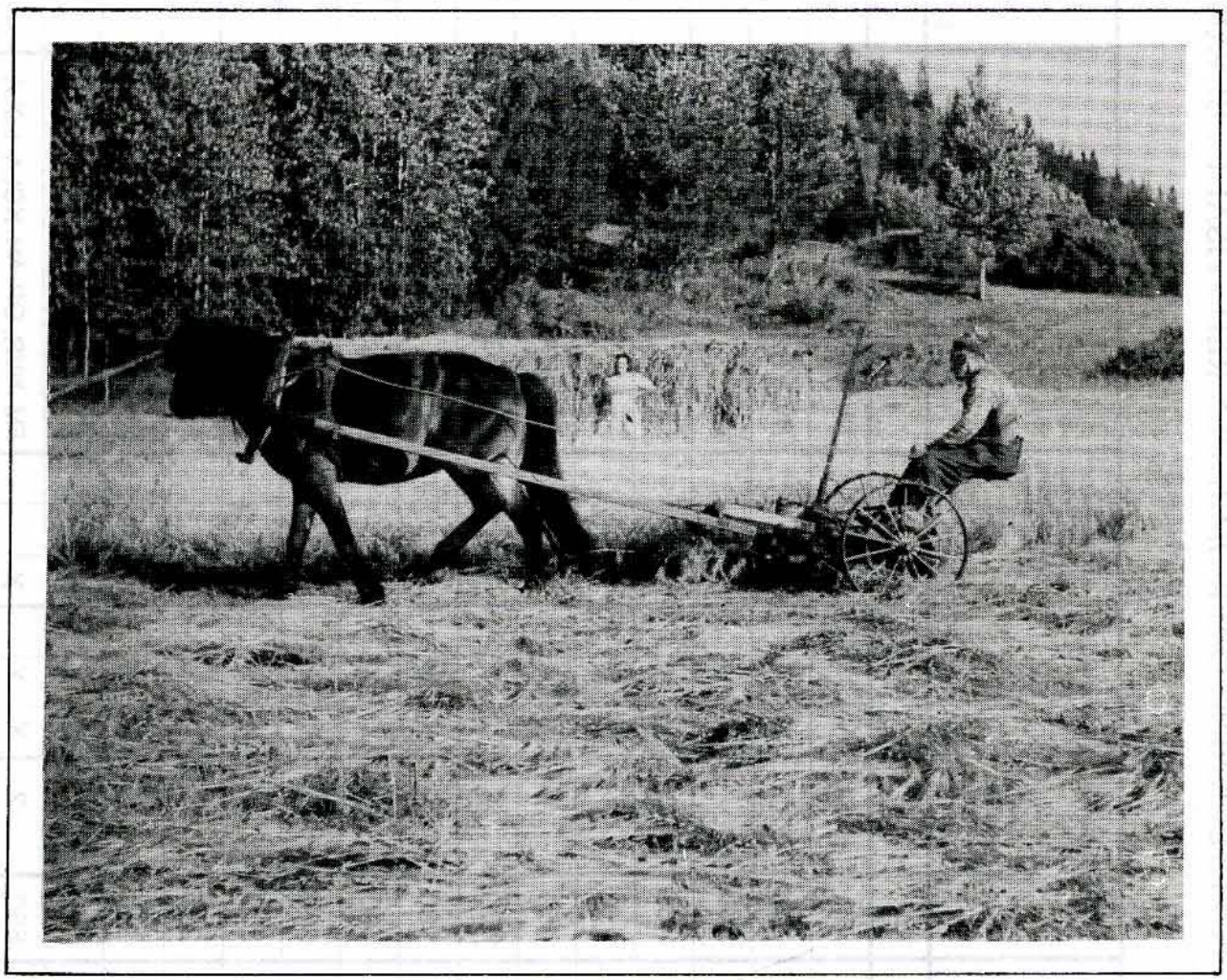
NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
Graninge					
95	Bastusjöhöjden 1:2	Hackslått/öppen äng (f d vall)/ öppen hagmark	3,5	-,S	II
96	Åkroken 1:6, 1:1	Öppen hagmark	2	B	II
97	Ledingetorp 1:6	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	2,5	B	II
98	Västergraninge 7:6	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	1	B	II
Sollefteå					
99	Hallsta 3:23, 1:19 (Jan-Gullikstorpet)	Hackslått	2	-	II
100	Nyland 1:10	Öppen hagmark/ björkhage	1,8	-	III
Boteå					
101	Sunnersta 1:15	Öppen hagmark	1,5	B	II
Överlännäs					
102	Holm 1:13 (Holms säteri)	Blandlövhage	4	B,-	II
103	Kläpp 9:2	Öppen hagmark	1,5	B	III
Multrå					
104	Hakesta 3:25	Öppen hagmark	1	B	III
Ed					
105	Krånge 4:3, 1:1	Öppen hagmark	4	B	III
Helgum					
106	Mellangransjö 3:1	Öppen hagmark	1,5	B	III
107	Helgum 2:14, 2:7 (Kvarnberget)	Öppen hagmark	1,2	B	II
108	Västby 7:10	Öppen hagmark/sötvattenstrandäng	1,5	B	III
109	Valen, Västby	Sötvattenstrandäng	14	B	I
110	Mohög 1:1,Mo 6:4	Öppen hagmark	1	B	II
111	Mo 7:2	Sötvattenstrandäng	1	-	III

Forts nästa sida

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
Resele					
112	Översel 1:27	Öppen hagmark	0,6	B	Ö
113	Överbodvill 7:1 m fl	Öppen hagmark/f d vall	4,5	-	Ö
114	Överbodvill 2:3, 2:10	Öppen hagmark/f d vall	2	-	Ö
115	Österrå 2:29, Överbodvill 6:1	Öppen hagmark	4	-	Ö
116	Österrå 1:22	Hagmark	1	B	Ö
117	Österrå 3:6, 6:2 3:34, 3:35	Öppen hagmark	1,8	B	III
118	Österrå 3:19, 3:29	Öppen hagmark	1,7	-	Ö
119	Österrå 1:15	Träd-buskbärande hagmark/f d vall	1,6	B	Ö
120	Västerrå 3:4, 3:10	Öppen hagmark	0,4	-	Ö
121	Västerrå 2:13	Öppen hagmark	1,3	B	II
122	Västerrå 6:1, 1:3	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	5	B	II
123	Västerrå 2:5	Öppen hagmark	1,2	B	II
124	Valå 1:1	Öppen hagmark (f d vall)	0,6	-	Ö
125	Höven 10:2, 10:3, 1:10	Sötvattenstrandäng	2,8	B	II
126	Höven 1:10	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	1,7	-	III
127	Höven 10:3	Öppen hagmark	3,5	B	I
128	Höven 9:1 väst	Öppen hagmark	1	B	II
129	Höven 9:1 öst	Öppen hagmark	1,3	B	II
130	Höven 3:16	Öppen hagmark	1	-	III
131	Strand 3:1	Träd-buskbärande hagmark	1,5	B	Ö
132	Strand 2:1	Öppen hagmark	0,7	B	II
133	Myre 7:41, 7:61	Öppen hagmark	1,5	B	III
134	Myre 7:82	Öppen hagmark	2,8	B	I
135	Myre 7:37	Öppen hagmark	2	B	I
136	Myre 7:87	Öppen hagmark	2,3	B	II
137	Myre 1:3, 7:45	Öppen hagmark/björkhage	4	B	III
138	Omnäs 2:12, 2:15	Öppen hagmark	1,7	B	III
139	Tängsta 6:2	Öppen hagmark	2,5	B	I
140	Tängsta 3:18	Öppen hagmark	4	B	II
141	Tängsta 2:24	Öppen hagmark	2	B	II
142	Tängstamon 2:9	Öppen hagmark	0,8	B	III
143	Sorte 1:16	Öppen äng/öppen hagmark	1	S,B	I
144	Holme 11:1	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	3,5	B	III

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
Ådalsliden					
145	Forsås 1:9	Öppen hagmark	1,6	-	III
146	Ås 1:75, 1:53	Öppen hagmark	5	B	I
147	Krånge 2:8, 2:12	Öppen hagmark	2,5	B	III
148	Jansjö 1:12	Hackslått	1	S	I
149	Hålaforsen 1:25, 2:46	Öppen hagmark	4	B	I
150	Söderfors 1:85	Öppen äng (f d vall)	2	S	III
Edsele					
151	Holmsta 1:23	Sötvattenstrandäng	1,2	-	III
152	Utanede 1:8	Öppen hagmark	1	B	I
153	Utanede 4:4, 1:8	Öppen hagmark	3	B	II
154	Ödsgård 2:22	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	3	B	II
155	Lövåsen 1:26 m fl	Öppen hagmark	1	B	III
Ramsele					
156	Tynnerås 1:8, 1:11	Öppen hagmark/ sötvattenstrandäng	6	B	I
157	Sel 2:27	Öppen hagmark	1	B	II
158	Rensjön 1:60 m fl	Öppen hagmark	2	B	II
159	Ramsele 4:1	Öppen hagmark	1,5	-	II
160	Nässjö 2:10	Hackslått/öppen äng (f d vall)	1,5	S	I
161	Nässjö 1:6	Hackslått	0,2	S	II
162	Nordsjö 1:33, 1:47, 1:26	Hackslått/öppen hagmark/fritt skogsbete	4	S,B	I
163	Nordankäl 1:34	Öppen hagmark	1,5	B	II
164	Imnäs 16:1	Öppen hagmark	2	B	III
165	Imnäs 2:30	Öppen hagmark	0,5	-	III
Junsele					
166	Krånge 37:1 m fl	Öppen hagmark/öppen äng	2	-,S	II
167	Lillegård 2:8, 1:7	Öppen hagmark	2,5	B	I
168	Lillegård 3:1, 2:4	Öppen hagmark	1,5	B	II
169	Eden	Hackslått/f d hagmark	2	S,-	II
170	Kläppsjö 1:30	Öppen hagmark	1,2	B	III
171	Slättbränna fäbodar	Fäbodvall	2	-	II

ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN

Län: Y

Kommun: Örnsköldsvik

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAÄs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
											N-klass			K-klass		Sammanvägt			
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Norra Ulvön	8401	50	>1	X	X	X	0	X	0	NVO, NVR, ÖP, ÄH			X		X	X			
Kornsjö	8402	80		X	X					NVR, ÖP			X		X		X		
Eden-Sunnansjö	8403	200		X	X					ÖP			X		X		X		
Brynge-Mjäla	8404	400	12	X	X			X		ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Skule	8405	150		X	X	X				ÖP			X		X		X		
Källom-Nybyn	8406	450	6	X	X					ÖP, ÄH, NOLA			X		X			X	
Sidensjö	8407	400	3	X	X					NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Drömme	8408	100		X	X					ÖP			X		X			X	
Gottne	8409	400	1	X	X		X			NVR, ÖP, ÄH		X			X		X		
Önskan	8410	200	4	X	X					ÖP, ÄH			X		X			X	
Djupsjö	8411	200	4	X	X					ÖP, ÄH			X		X			X	
Mellansel	8412	200	6	X	X		X			NVR, ÖP, ÄH			X		X		X		
Mesunda	8413	175	4	X	X		X			NVR, ÖP, ÄH		X			X	X			
Anundsjö	8414	75		X	X	X	X			NVR, ÖP			X		X		X		
Kubbe-Norrflärke	8415	550	2	X	X		X			FM, NVR, ÖP, ÄH, KOLA, LOLA		X		X		X			

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Län: Y

Kommun: Örnsköldsvik

FÖRETECKNING ÖVER OMRÅDEN REDOVISADE I BEVARANDEPROGRAMMET

Områdesnamn	Områdes-nummer	Areal odlingsmark		Intesseaspekt			Riksintressen[1] enligt SNVs och RAAs beslut (1987-91)			Befintlig skydd och planerings-status	Bevarandevärde								Anmärkning
											N-klass			K-klass		Sammanvägt			
		Total (ha)	Varav naturlig fodermark (ha)	N	K	F	N	K	F		I	II	III	I	II	A	B	C	
1	2	3	4	5			6			7	8								9
Gensjön	8416	180	1	X	X		X			NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Skalmsjö	8417	85	3	X	X		X			NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Myckelgensjö	8418	140	4	X	X	X	X	0		NVO, NVR, ÖP, ÄH, NOLA, LOLA		X		X		X			
Lillsjöslåttern	8419	2	2	X	X	X	0	0		NR, NVR, ÖP, ÄH	X			X		X			
Eliasmyrorna	8420	9		X	X			0		ÖP			X	X				X	
Öfjärden	8421	300		X	X	X	X			*, FM, NVR, ÖP		X			X		X		* fågelskyddsomr. NVL 14 §
Kvaved	8422	175	2	X	X					ÖP, ÄH			X		X		X		
Arnäs	8423	250		X	X			0		FM, NVR, ÖP			X	X			X		
Tävra	8424	75		X	X	X				NVR, ÖP			X		X			X	
Bodumsjön-Gissjön	8425	500	4	X	X		X			NVR, ÖP, ÄH, NOLA		X			X		X		
Haffsta- och Själevads-fjärden	8426	475		X	X	X	X			FM, NVR, ÖP		X			X			X	
Finna	8427	40		X	X	X				ÖP			X		X		X		
Gålberget-Fällkäl-Nordsjöänget	8428	80		X	X	X	X			NVR, ÖP			X		X		X		

1) Riksintesse knutet till odlingslandskapet markeras med 0.

Norra Ulvön 8401

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 50 ha
Topografiskt kartblad: 18I NO **Kordinater:** 9I 0D0G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Naturvårdsområde (NVL 19 §).
* Riksintresse naturvård; Örnsköldsviks skärgård - Ullångersfjärden - Skuleskogen (N 42).
  Riksintresse friluftsliv; Höga Kusten (F 4). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
  Riksintresse kulturmiljövård; Ulvöhamn (K 36).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 267 (klass I, botaniskt, zoologiskt, geologiskt, kulturhistoriskt naturskog, socialt).
  Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv samt jordbruksbyggd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 172 (klass II).

Landskap:

Mindre odlingslandskap beläget på den i övrigt skogsklädda och bergiga Ulvön i Höga Kustens skärgård. I den nordsydliga sänka som sträcker sig över ön ligger odlingsmarken vid Norrbyn, Sörbyn och med små fragment vid Ulvöhamn.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 50 ha.
* Naturlig slåttermark - 0,2 ha (ängsmark).
* Betesmark: inom Nätra socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Redan i skriftliga källor från 1500-talet finns belägg för en fast jordbruksbefolkning på Ulvön. Ett öppet odlingslandskap finns i Norrby och Sörbyn. Bebyggelsen ligger karaktäristiskt samlad i höjdlägen med några bevarade gårdstun med mangårdsbyggnader och ekonomibyggnader. Till byarna hör också sjöbodar i Norrbodarna och Fjärorna. Största delen av jordbruksbyggnaderna är i dag sommarstugor och några har tyvärr byggts om så att de förlorat sin ursprungliga karaktär.

Vegetation och flora:

Skalgrusförekomst och diabasstråk medför att en intressant flora återfinns på ön. Hurvida den är knuten till odlingsmarkerna är dock osäkert. En hävdbetingad flora återfinns på ängsmarken vid Ulvöhamn (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna:

Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Inget aktivt jordbruk bedrivs på ön i dag. Ett begränsat fårbete förekommer och vissa marker slås för uppethållande. Området är svagt hävdat eller saknar hävd.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, säregen/märklig beskaffenhet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Det öppna odlingslandskapet med jordbruksbebyggelsen och sjöbodarna har stort kulturhistoriskt värde som representanter för en näringsform baserad på jordbruk och fiske i det yttersta kustbandet. Området har dessutom stor betydelse ur rekriationssynpunkt, som utflyktsmål med mera.

Kornsjö 8402

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 80 ha
Topografiskt kartblad: 19I SO **Kordinater:** 2G 4C5F
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 84 059 (klass II, zoologiskt).
Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; område av högt skyddsvärde/regionalt intresse för naturvården, övrigt objekt för kulturmiljövården samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap: Odlingsmark kantad av skogsklädda bergsluttningar och belägen i en svagt kuperad öst-västlig dalgång i förlägningen av Kornsjösjöns östra ände. I dalbottnen och på tre sidor omgiven av odlingsmark ligger en liten kärrartad tjärn. Bebyggelsen ligger ursprungligt placerad mot skogsbrynet i norr.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 80 ha.
* Betesmark; inom Nätra socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I Kornsjö finns två stora parstugor från 1700-talet, i dominerande läge. Byggnaderna speglar det välstånd som byggdes upp bland annat genom handel med Syd- och Mellansverige, så kallat "sörköreri".

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Den lilla tjärnen, Kornsjötjärn, utgör en fin fågellokal.

Jordbruksdrift/ hävd: Inom området förekommer relativt mycket bete, bland annat på markerna ner mot tjärnen. Området välhävdat förutom vissa partier ner mot tjärnen som är svagt hävdade eller saknar hävd. Här har buskar växt upp.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde, ornitologiskt värde.
Välavgränsad liten odlingsbygd med enkel och typisk uppbyggnad. Området innehåller en mindre tjärn av ornitologiskt värde samt äldre kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som ger bygden identitet.

Eden-Sunnansjö 8403

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 200 ha
Topografiskt kartblad: 19I SO **Kordinater:** 3F 1E6C
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap: Tämligen storskalig odlingsbygd belägen på sluttningarna ner mot Kornsjösjöns norra hälft. Omgivningarna utgörs av skogsklädda sluttningar. Området innehåller ett par mindre bäckar, enstaka åkerholmar och ängslador på sluttningarna ner mot sjön. Odlingsmarken möter här vattnet efter en stor del av stranden. Bebyggelsen ligger ursprungligt placerad i övre delen av sluttningen mellan vägen och skogsbrynet.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 200 ha.
* Betesmark; inom Nätra socken utgör betesmark ca 8 % av dern odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Vid byn Eden finns en fin traditionell gårdsbebyggelse.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Kornsjösjön, speciellt viken vid Vik, är av betydelse för fågellivet.

Jordbruksdrift/ hävd: Vissa partier saknar hävd och förbuskning pågår, bland annat efter stränderna. Övrig mark är väl till svagt hävdad.

Övrigt: Området hyser inslag av nyare bebyggelse dock placerad i anslutning till den ädre.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Överblickbar och vacker sluttningsbygd med de hävdade markerna och ängsladorna ner mot den stora sjön. Odlingsmarken har en karaktäristisk zonering, från stranden upp till bebyggelsen invid skogsbrynet, som vittnar om tidigare markanvändning.

Brynge-Mjäla 8404

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 400 ha
Topografiskt kartblad: 19I SO **Kordinater:** 3F 3E2C
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Brynge (K 40).
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse kulturmiljövård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 176 (klass III), 177 (klass III), 178 (klass III), 179 (klass II), 180 (klass Ö), 181 (klass III), 182 (klass II). Objekt 179 och 182 hävdade med NOLA-stöd.

Landskap: Kuperat odlingslandskap i Nätraåns dalgång. Ett stycke nedströms Drömmesjön delar sig ån för att flyta i två parallella fåror, bildandes en långsträckt uppodlad ö. Nedströms denna förenas ån i två på varandra följande sel. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot ån och inramas av skogsklädda berg. Området innehåller inslag av äldre bebyggelse.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 400 ha.
* Naturlig betesmark - 11,5 ha (öppen hagmark, björkhage, sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Nätra socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I Brynge finns en av de få välbevarade finbladiga vattensågarna från 1700-talet i Sverige. Sågen anlades

1764 och flyttades till sin nuvarande plats 1842. Intill sågen ligger en lärftmangel från 1700-talet samt en smedja. Nedströms ligger ett ännu i drift varande kraftverk med välbevarad arkitekturhistoriskt värdefull huvudbyggnad.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området innehåller såväl partier som saknar hävd som välhävdade dito.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement.
Varierat odlingslandskap med något ovanlig uppbyggnad. Odlingsmarken präglas starkt av Nätraåns lopp och har stor vattenkontakt mot densamma. Inslaget av naturliga betesmarker stärker områdets värde. Åns strömmande vatten och omgivande kulturbygd är viktiga för förståelsen av framväxten av den gamla industrimiljön i Brynge.

Skule 8405

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 150 ha
Topografiskt kartblad: 19I SO **Kordinater:** 1G 3A4J
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap: Odlingslandskap beläget i västra delen av Skulesjöns dalsänka och omgivet av skogsklädda bergssluttningar i Höga Kustenterräng. Odlingsmarken ligger på sluttningarna ner mot Skulesjöns västligaste vik. Ett par mindre vattendrag mynnar i viken som till vissa delar kantas av sly- och lövskogsridåer. Odlingsmarken har annars god vattenkontakt och innehåller även ett antal åkerholmar. Bebyggelsen utgörs av jordbruksbebyggelse som ligger ursprungligt placerad upp mot skogsbrynen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 150 ha.
* Betesmark; inom Nätra socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dokumentation saknas.

Vegetation och flora: Skyddsvärd flora finns inom området (ref. Örnsköldsviks kommun).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Inom området förekommer huvudsakligen vall och även betesmark i mindre omfattning. Igenväxning med lövsly har skett och sker på vissa marker invid vattnet. Området som helhet svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Välavgränsad och vacker odlingsbygd i dalsänka med för denna del av Höga Kusten typisk uppbyggnad. Odlingsmarkens kontakt mot Skulesjön bidrar till områdets natur och landskapsestetiska värden.

Källom-Nybyn 8406

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 450 ha
Topografiskt kartblad: 19I NV **Kordinater:** 5E 1A7B
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 189 (klass Ö), 190 (klass Ö), 191 (klass I). Objekt 191 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Odlingslandskap beläget i bitvis trång öst-västlig dalgång kantad av branta skogsklädda berg. I den plana dalbottnen meandrar Nätraån. Odlingsmarken ligger huvudsakligen i svag sydsluttning ner mot ån. Bebyggelsen är koncentrerad i sluttningens övre del, mellan landsvägen och skogsbrynet.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 450 ha.
* Naturlig betesmark - 6,5 ha (öppen hagmark, träd-buskbärande hagmark).
* Betesmark; inom Sidensjö socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dokumentation saknas.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat men mindre partier med svag hävd förekommer.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Vackert odlingslandskap utefter en längre sträcka av Nätraåns dalgång. Bygden uppvisar en typisk lidlägeszonering i sydsluttningarna ner mot den meandrande Nätraån. Odlingsmarken kontrasterar mot omgivannde skogsklädda berg.

Sidensjö 8407

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 400 ha
Topografiskt kartblad: 19I SV (19I NV) **Kordinater:** 4E 4DOI
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 84 058 (klass II, zoologiskt, botaniskt, geologiskt). Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; högt skyddsvärde/regionalt intresse naturvård samt övriga objekt kulturmiljövård.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 185 (klass III), 186 (klass II), 188 (klass Ö). Objekt 186 hävdas med NOLA-stöd.

Landskap: Variationsrikt odlingslandskap i anslutning till Bysjön och Drömmesjöns nordspets i Nätraåns dalgång. Området omgivet av skogsklädda berg. Odlingsmarken är belägen på kuperade sluttningar förutom vid Nätraåns utlopp i Bysjön. Där är marken plan och den meandrande Nätraån har ett deltaliknande utlopp i sjön, med ett flertal mindre vattensamlingar i anslutning till detta. De odlade markerna har stor vattenkontakt mot Bysjön och vid Nätraåns utlopp i Drömmesjön. Ner mot sjöarna förekommer också enstaka ängslador. En stor del av områdets bebyggelse har en äldre karaktär och ligger ursprungligt placerad på moränkullar och mot skogsbrynen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 400 ha.
* Naturlig betesmark - 2,6 ha (öppen hagmark, träd-

buskbärande hagmark).
* Betesmark: inom Sidensjö socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen i Hämra, Bredåker och Stig är i sin helhet ovanligt "pampig" med stora vita helkorsbyggnader, parstugor och salsbyggnader. De flesta av dessa har dessutom en karaktäristisk listornamentering vid takfoten. De flesta husen är byggda under perioden 1870-1910. Särskilt salsbyggnaderna har en tydlig högreståndsprägel utan egentligt samband med den äldre folkliga byggnadskulturen i området. I folkmun kallades också befolkningen för "Hämraadeln". Den rikedom som avspeglar sig i detta byggande kom, förutom från jordbruket, även från den begynnande skogsindustrin.

På en höjd strax söder om Sidensjö kyrka ligger kyrkbyn Å, vilken till sin karaktär varit en rundby. Enligt uppgift har byn varit kringbyggd med portar in till byn.

Vegetation och flora: Vid Bysjöns sydvästra del och vid Nätraåns utlopp förekommer en yppig flora strax ovan vattenlinjen. Hurvida denna hyser hävdbetingade inslag är dock osäkert. De ovan redovisade naturliga betesmarkerna hyser en hävdbetingad flora (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Bysjön hyser ett för trakten rikt fågelliv.

Övrigt: Inom området förekommer nyare icke agrar bebyggelse, bland annat i och i anslutning till Sidensjö samhälle men även spridd i form av fritidshus..

Jordbruksdrift/ hävd: Området är svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Vackert odlingslandskap där topografin och kontakten mellan vattnet, i form av sjöarna och Nätraån, och odlingsmarken ger området dess prägel. Förekomsten av för bygden speciell och kännetecknande, äldre bebyggelse bidrar också till landskapets identitet. Området hyser dessutom ornitologiska värden.

Drömme 8408

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 100 ha
Topografiskt kartblad: 19I SV **Kordinater:** 3E 4D7A
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap:
Odlingslandskap beläget på öst- och sydsluttningar ner mot en vik av Drömmesjön. Odlingsmarken sträcker sig ner mot vattnet men stranden kantas efter större delen av sin längd av en lövskogsbård. Enstaka träddungar, åkerholmar och ängslador förekommer på sluttningarna ner mot sjön. Bebyggelsen ligger ursprungligt placerad i sluttningarnas övre del och har stora inslag av äldre byggnader.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 100 ha.
* Betesmark; inom Sidensjö socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:
Området innehåller många äldre byggnader av traditionell typ från 1800-talet, bland annat röda timmerbyggnader vid Näs by. Drömme by har också många inslag av äldre bebyggelse.

Vegetation och flora:
Uppgifter saknas.

Fauna:
Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd:
En stor del av markerna mot vattnet saknar hävd.
Området som helhet svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme:
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Överblickbart odlingslandskap med vacker utsikt över vikens vatten mot Drömme by. Landskapet har en karaktäristisk uppbyggnad och hyser inslag av äldre bebyggelse i ursprungliga lägen.

Gottne 8409

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 400 ha
Topografiskt kartblad: 19I NO **Kordinater:** 7G 2B9J
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven.
  Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 007 (klass I, geologiskt, zoologiskt, våtmark, socialt, miljökvalitetsövervakning), N 84 199 (klass III, zoologiskt).
  Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; högt skyddsvärde/lokalt intresse naturvård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 207 (klass III).

Landskap: Böljande odlingslandskap beläget i en bred dalsänka som öppnar sig mot Moälven i väster. I den plana dalbottnen rinner Forsån kantad av lövridåer. I anslutning till ån ligger flera småsjöar som översvämmas under våren. Bebyggelsen utgörs huvudsakligen av jordbruksbebyggelse och ligger ursprungligt placerad mot skogsbrynet i norr och samlad vid byn Hållen i söder. På sluttningarna ner mot dalbottnen finns ett flertal ängslador.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 400 ha.
* Naturlig betesmark - 0,8 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Mo socken utgör betesmark ca 13 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dokumentation saknas.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för den ovan redovisade naturliga betesmarken (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlans län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Östansjösjön, de små sjöarna i dalbottnen, utgör en betydelsfull rastlokal för fåglar. Detta framförallt under vårflyttningen.

Jordbruksdrift/ hävd: Lövsly håller på att växa upp på vissa marker i anslutning till de små sjöarna i dalbottnen. Området i övrigt välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden, ornitologiskt värde.

Dalgången utgör en vidsträckt och vacker odlingsbygd med karaktäristisk uppbyggnad. Landskapets zonering tillsammans med sluttningarnas ängsladorna vittnar om tidigare markanvändning. De om våren översvämmade sjöarna utgör också betydelsefulla rastlokaler för fåglar och bidrar till områdets värde.

Önskan 8410

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 200 ha
Topografiskt kartblad: 19H NO **Kordinater:** 7J 1E9E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, samanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; övrigt objekt kulturmiljövård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 197 (klass III), 198 (klass II), 199 (klass III).

Landskap: Mindre odlingsbygd belägen i dalsänka kantad av skogsklädda bergssluttningar. Odlingsmarken ligger på de sluttande dalsidorna ner mot Önskansjön och på planare mark invid sjöutloppet och nedströms efter ån. I sydväst utgörs den odlade marken av en större öppen yta med strandkontakt mot sjön. Bebyggelsen är huvudsakligen traditionelt placerad mot skogsbrynen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 200 ha.
* Naturlig betesmark - 3,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark, inom Skorpeds socken utgör betesmark ca 13 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Kulturlandskap som innehåller kulturhistoriskt värdefull bebyggelse från 1700- och 1800-talet. Denna ligger karaktäristiskt samlad i lidläge, det vill säga på höjden ovan odlingsmarken och vid gränsen mot skogsmarken. Ängslador och trägärdesgårdar förekommer också, det senare i anslutning till naturlig betesmarker. Vid Önskanån finns kommunens enda kvarvarande kornstamp (nu i mycket dåligt skick), en skavaltkvarn från 1860-talet samt en turbinsåg från 1900 vilka tillsammans bildar en värdefull miljö.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat men mindre delar är svagt hävdade.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturtlandsskapselement, helhet.
Önskan utgör ett typskt exempel på en odlingsbygd i mindre dalgång. Odlingslandskapets karaktäristiska uppbyggnad och zonering vittar om tidigare markanvändningshistoria. Området innehåller även kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som tillsammans med mindre partier med naturlig betesmark bidrar till områdets värde.

Djupsjö 8411

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 200 ha
Topografiskt kartblad: 19I NV **Kordinater:** 5C 1B7G
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 192 (klass III), 193 (klass III), 194 (klass Ö).

Landskap: Odlingslandskap beläget i sydvästsluttning ner mot Djupsjön och utefter ån som utgör dess utflöde. Sluttningarna är svagt kuperade och odlingsmarken har god vattenkontakt mot sjön. Bebyggelsen ligger huvudsakligen placerad mellan landsvägen och skogsbrynet i sluttningens övre del.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 200 ha.
* Naturlig betesmark - 3,5 ha (öppen hagmark).
* Betesmark; inom Skorpeds socken utgör betesmarlk ca 13 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Namnet finns belagt sedan 1825 och förklaras av närheten till Djupsjön. Nybygget anlades som krononybygge av Åbosjö byamän.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Odlingsmarken inom området är svagt till väl hävdad.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Karaktäristisk och vacker lidlägesbygd av typisk uppbyggnad med odlingsmarken i sluttning ner mot Djupsjön. Området innehåller mindre partier naturlig betesmark som vittnar om äldre markanvändning.

Mellansel 8412

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 200 ha
Topografiskt kartblad: 19I NO **Kordinater:** 7F 2B5J
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven.
  Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 007 (klass I, geologiskt, zoologiskt, socialt, våtmark, miljökvalitetsövervakning).
  Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 239 (klass III), 240 (klass II).

Landskap: Bred uppodlad del av Moälvens dalgång omedelbart öster om Mellansels samhälle. I den flacka dalbottnen meandrar Moälven fram kantad av de odlade markerna som sträcker sig upp på sluttningarna. Några träddungar men fram för allt en stor mängd ängslador präglar landskapet. Längst upp i sluttningarna och mot skogen ligger bebyggelsen ursprungligt placerad.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 200 ha.
* Naturlig betesmark - 6,5 ha (öppen hagmark, träd-buskbärande hagmark, sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Byns läge förklarar namnet. Den ligger mellan Västersel och Yttersel. Byn finns omnämnd på 1500-talet. 1764 genomfördes storskifte för sex gårdar, varvid vissa gårdar tilldelades jord på upp till 17 olika områden. Laga skifte genomfördes 1858. Området innehåller i dag många ängslador i varierande skick. Bebyggelsen utgörs annars

huvudsakligen av jordbruksbebyggelse i randläge med inslag av äldre byggnader.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Övrigt: Genom området går järnväg och ett par större kraftledningar.

Jordbruksdrift/ hävd: På vissa delar ner mot älven har det börjat komma upp lövsly. Området som helhet svagt till väl hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden.
Den vidsträckta odlingsbygden i Moälvens välvda dalgång utgör ett vackert och överblickbart landskap. Odlingsmarkens kontakt med den meandrande älven och sluttningarnas talrika ängslador utgör element som tillsammans med områdets zonering vittnar om äldre markanvändning.

Mesunda 8413

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 175 ha
Topografiskt kartblad: 19I NV **Kordinater:** 7E 4A0A
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven.
  Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 007 (klass I, geologiskt, zoologiskt, socialt, våtmark, miljökvalitetsövervakning).
  Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 243 (klass II).

Landskap: Vidsträckt odlingsbygd belägen på de motsatta, nordrespektive sydvända, sluttningarna ner mot Anundsjön. Den böljande odlingsdmarken innehåller flera åkerholmar, träddungar, odlingsrösen, ängslador och öppna diken. Anundsjöns norra strand utgörs av en öppen strandängsremsa som ibland vidgas till bredare strandängspartier. Även vid den södra stranden har odlingsmarken

stor vattenkontakt. Bebyggelsen är av blandad ålder med inslag av äldre byggnader och ligger traditionellt placerad i randläge mot skogsbrynen.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 175 ha.
* Naturlig betesmark - 4 ha (sötvattenstrandäng, öppen hagmark, träd-buskbärande hagmark).
* Betesmark; inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I Norrmesunda finns två bevarade båtsmanstorp, av vilka det ena förmodligen är från slutet av 1600-talet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Speciellt Norrmesunda har ett mycket levande jordbruk där många gårdar har kor. Den långa strandängsremsan och även vissa små steniga holmar i åkerlandskapet betas. Flera gårdar i Norrmesunda hässjar fortfarande sitt hö. Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde.
Vacker och levande sluttningsbygd på ömse sidor om Anundsjön. Odlingslandskapet har en karaktäristisk zonering och hyser en mängd element som tillsammans på ett mycket illustrativt sätt vittnar om markanvändningen idag och fordom. Den långa betade standängen tillika åkerholmarna bidrar också till områdets stora helhetsvärde.

Anundsjö 8414

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 75 ha
Topografiskt kartblad: 19I NV **Kordinater:** 7D 4B8B
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven.
  Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 007 (klass I, geologiskt, zoologiskt, socialt, våtmark, miljökvalitetsövervakning).
  Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse na-

turvård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap: Odlingslandskap beläget i sydsluttning ner mot Anundsjöåns utlopp i Anundsjön och i anslutning till detta. Utloppet utgörs av en mindre deltabildning med laguner, avsnörda småsjöar, revlar och små holmar som till största delen täcks av lövungskog. Stranden kantas till viss del av lövslyridåer men odlingsmarken har annars god vattenkontakt. På sluttningarna återfinns enstaka åkerholmar, träddungar och ängslador. I randläge upp mot skogsbrynet ligger bebyggelsen traditionellt placerad.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 75 ha.
* Betesmark; inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen är av blandad ålder med tyngdpunkten i tidigt 1900-tal. Inslag av äldre byggnader förekommer också.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Anundsjöåns utlopp med kringmarker är av visst ornitologiskt intresse.

Jordbruksdrift/ hävd: Ute i det av lövungskog bevuxna deltat står flera ängslador som vittnar om att dessa marker tidigare utnyttjats för slåtter. Buskridåer har också på många ställen kommit upp utefter åns och sjöns stränder. Som helhet är området svagt hävdat.

Övrigt: Området ansluter i väster till Bredbyns samhälle.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde.
Odlingslandskapet vid Anundsjö utgör ett karaktäristiskt exempel på en sluttningsbygd. Mötet mellan odlingsmarken och Anundsjöåns deltabildning präglar området och ger identitet. De gamla ängsladorna vittnar här om äldre markutnyttjande.

Kubbe-Norrflärke 8415

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 550 ha.
Topografiskt kartblad: 19I NV **Kordinater:** 9C 2C2I
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven.
  Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt;
  NR 84 007(klass I, geologiskt, zoologiskt, våtmark, socialt, miljökvalitetsövervakning), N 84 126 (klass II-III, geologiskt).
  Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård, övrigt objekt kulturmiljövård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 249 (klass III), 250 (klass III), 251 (klass III).
* Anslag från Vård mm av kulturlandskap och fornlämningar (KOLA), (91/92 och 92/93).
* Området pioriterat för Landskapsvårdsersättning (LO-LA) i åtgärdsplan (91-93).

Landskap:

Större jordbruksbygd belägen i Moälvens dalgång och omgiven av branta skogsklädda berg. Odlingsmarken sluttar svagt från skogsbrynen ner mot den plana dalbottnen där Kubbeån (Moälven) meandrar fram. I anslutning till denna ligger några små sjöar och lövdungar. På de stora öppna ytorna i dalbottnen ligger ett stort antal intakta ängslador. Bebyggelsen ligger ursprungligt placerad i randläge mot skogsbrynen och i Kubbe by finns flera fina gamla gårdsmiljöer.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 550 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (öppen hagmark, betesskog).
* Naturlig slättermark - 0,4 ha (hackslåtter).
* Betesmark; inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden:

Kubbe bys miljö utgörs av bebyggelse och odlingslandskap på den norra dalsluttningen om Kubbeån. Området innhåller lämningar både från historisk och förhistorisk tid. Byn finns belagd i skriftliga källor från 1443. Delar av den bevarade bebyggelsen är troligen från 1600-tal. Byn är långsträckt och i sin kärna mycket förtätad. Mot utmarken norr om byn finns resterna efter "fäton". Området kännetecknas av ett värdefullt kulturlandskap med en tät bybildning utmed en äldre väg. Söder om byn finns ett område vid ån med myc-

ket stor ladtäthet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga fodermarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat men mindre partier är svagt hävdade.

Övrigt: En stor kraftledning passerar rakt över området. Vid Norrflärke finns också bebyggelse av modernare och icke agrar typ.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde. Det vidsträckta och vackra jordbrukslandskapet i den breda dalgången vid Kubbe-Norrflärke har brukats sedan medeltiden. Tillsammans med den meandrande Moälven präglas landskapet starkt av dalgångens många intakta ängslador. Dessa senare vittnar om äldre tiders markanvändning. Den ålderdomliga strukturen och bebyggelsen i Kubbe by bidrar också till områdets stora värde.

Gensjö 8416

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 180 ha
Topografiskt kartblad: 19I NV **Kordinater:** 8C 1B2F
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven.
  Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdssregister objekt; NR 84 007 (klass I, geologiskt, zoologiskt, socialt, våtmark, miljökvalitetsövervakning).
  Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 247 (klass II). Objektet hävdas med NO-LA-stöd.

Landskap: Odlingsbygd belägen på sydsluttningarna ner mot Gensjösjön och utefter S. Anundsjöån. Ner mot ån finns ängslador men enstaka åkerholmar, träddungar och andra odlingshinder förekommer också i området. Den odlade mar-

ken är hävdad ända ner till sjön och har mycket stor vattenkontakt utefter hela stranden. Bebyggelsen ligger placerad i randläge längst upp i sluttningen. Den har ett huvudsakligen traditionellt utsende med inslag av äldre gårdar och byggnader.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 180 ha.
* Naturlig betesmark - 1,1 ha (öppen hagmark, sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Inom området, som utgör en gammal jordbruksbygd, ligger byarna Västergensjö och Östergennsjö. Vid den senare återfinns flera äldre gårdar, varav minst en brukats kontinuerligt sedan 1570. Vid en av gårdarna ligger ett flertal äldre byggnader, både uthus och boningshus. Gården fanns redan vid tiden för Älvsborgs lösen. Inom området finns också en gammal storhässja bevarad.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Inom området förekommer bete med bland annat fjällkor. Området är välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingsdlandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, hellhet, skönhetsvärde. Gensjö utgör ett samtidigt vackert som karaktäristiskt exempel på en lidlägesbygd med välbevarad struktur. Kontakten med sjön stärker både det biologiska som landskapsbildsmässiga värdet. Innehållet av en rad element vittnar tillsammans med områdets uppbyggnad dessutom om äldre markutnyttjande.

Skalmsjö 8417

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 85 ha
Topografiskt kartblad: 19H NO **Kordinater:** 9J 1B1D
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven.
  Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 007

(klass I, geologiskt, zoologiskt, socialt, våtmark, miljökvalitetsövervakning).
Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård, övrigt objekt kulturmiljövård samt jordbruksbugd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 253 (klass III), 254 (klass II). Objekt 254 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Småskaligt odlingslandskap beläget på sluttningarna i S. Anundsjöåns dalgång. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot ån och Skalmsjösjön som ligger i dalbottnen. Invid åns utlopp i sjön finns en stor öppen våtmark. Bebyggelsen har ett huvudsakligen traditionellt utseende och ligger antingen som ensamgårdar upp mot skogsbrynen eller samlad i Skalmsjö by. Enstaka ängslador förekommer också i sluttningarna ner mot sjön.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 85 ha.
* Naturlig betesmark - 2,6 ha (sötvattenstrandäng, öppen hagmark).
* Betesmark; inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Byn Skalmsjö ligger vid sydöstra delen av Skalmsjösjön. 1545 kallades byn tillfälligt Biörskalsiö, vilket förklaras av en av de dåvarande ägarnas namn, Biör Olsson. Denne var son till Olof, som var ensam ägare till byn 1535. 1567 fick ovannämnde Biör Olsson böta 40 mark för "elgskot", det vill säga olaga älgjakt. 1765 bestod byn av fyra hushåll med 31 personer och 1877 hade den ökat till 21 hushåll med 81 personer. Byn genomgick laga skifte 1868.

Vid Skalmsjöåns utlopp ur Skalmsjösjön finns i dag ett område med kvarn, såg och kraftstation i närheten av varandra, en företeelse som förr var vanlig i byarna. Kvarnen och såghuset med spånhyvel uppfördes omkring 1910 och drevs via en vattenturbin. Kraftstationen, som uppfördes i trä 1925, är välbevarad och utgör en karaktäristisk representant för kraftstationer i trä inom kommunen.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Skalmsjösjön utgör en intressant fågellokal med hävdade strandängar i sjöns NV del.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är välhävdat. De naturliga betesmarkerna betas till större delen, med nötkreatur och får.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Skalmsjö utgör en vacker lidlägesbygd med enkel och karaktäristisk uppbyggnad. Odlingsmarkens stora kontakt

med vattnet präglar både landskapets natur- och kulturvärden. Betade strandängar samt äldre vattenanläggningar, som kvarn och såg, utgör exempel på detta.

Myckelgensjö 8418

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 140 ha
Topografiskt kartblad: 20H SO **Kordinater:** 0H 2E2G
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Naturvårdsområde (NVL 19 §).
* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven. Riksintresse naturvård; Moälven (N 19). Riksintresse kulturmiljövård; (K 43). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 007 (klass I, geologiskt, zoologiskt, socialt, våtmark, miljökvalitetsövervakning), N 84 008 (klass II, landskapsbild, socialt, kulturhistoriskt). Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård och kulturmiljövård, jordbruksbygd med värdefull landskapsbild samt utpekat friluftsområde.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 255 (klass II), 256 (klass III). Objekt 255 hävdat med NOLA-stöd.
* Området prioriterat för Landskapsvårdsersättning (LOLA) i åtgärdsprogram.

Landskap: Liten odlingsbygd belägen i övre delen av S. Anundsjöåns dalgång. Odlingsmarken ligger utefter en lång sydväst sluttning ner mot Myckelgensjösjön och på planare mark invid dess inflöde. Odlingsmarken har god vattenkontakt mot sjön med betade strandängspartier. Mitt i området ligger Genbergska gården med en komplett uppsättning äldre knuttimrade byggnader. Trägärdesgårdar och spridda ängslador förekommer också inom området. På södra sidan sjön ligger Östalbodarna, en välbevarad fäbod.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 140 ha.
* Naturlig betesmark - 4 ha (sötvattenstrandäng, öppen hagmark, träd-buskbärande hagmark).
* Naturlig slåttermark - 0,4 ha (hackslått).
* Betesmark; inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I Myckelgensjö ligger Genbergska gården, en nordsvensk bondgård, med totalt 24 välbevarade knuttimrade hus från 1700-1800-talen. Byggnaderna ligger på ursprunglig

plats och utgör en komplett helhetsmiljö. Gården var bebodd fram till 1938 men övertogs sedemera av Länsmuseet-Murberget. På andra sidan sjön ligger Östalbodarna, som hör till gården och är en av de bäst bevarade större fäbodarna i Ångermanland.

Vegetation och flora: De ovan redovisade naturliga fodermarkerna hyser en hävdgynnad flora (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland). Hotad art: Topplåsbräken (Botrychium lanceolatum) hotkategori 2.

Fauna: Sjön med de omgivande öppna markerna utgör en fågellokal av visst intresse.

Jordbruksdrift/ hävd: Inom området förekommer en relativt omfattande djurhållning. Området är välhävdat men innehåller mindre delar med svag hävd.

Övrigt: Inom området förekommer icke agrar bebyggelse av senare årsmodell.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, säregen/märklig beskaffenhet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden, studieobjekt.
Myckelgensjö utgör en gammal kulturbygd av karaktäristisk lidlägestyp ner mot en sjö. Det vackra odlingslandskapet innehåller såväl en nordsvensk gård med komplett byggnadsbestånd som en välbevarad fäbod på andra sidan sjön. Tillsammans med de hävdade naturliga fodermarkerna skapar dessa byggnadsmiljöer en helhetsmiljö som på ett unikt sätt vittnar om de traditionella odlingssystemet i Norrland.

Lillsjöslättern 8419

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 2 ha
Topografiskt kartblad: 20I NV **Kordinater:** 6A 0A1G
Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I; sammanvägt A.

Bef. skydd/ plan.status:

* Naturreservat (NVL 7 §) Lillsjöslättern.
* Riksintresse naturvård; Lillsjöslättern (N 26). Riksintresse kulturmiljövård; Lillsjöslättern (K 44). Riksintressena knutna till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 080 (klass I, botaniskt).

Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse na-

turvård och kulturmiljövård samt utpekat friluftsområde.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 257 (klass I).

Landskap: I Norra Ångermanlands skogsland ligger Lillsjöslåttern, ca 5 km nordväst om byn Rödvattnet. Lillsjöslåttern är en siläng belägen på en myr som sluttar ner mot Lillsjöns norra ände. Anläggningen hör till byn Rödvattnet. På silängen och i anslutning till denna finns hässjor och timrade lador.

Markslag - naturtyper: * Naturlig slåttermark - 2 ha (siläng).

Kulturhistoriska förhållanden: Slåttermyr från 1700-talets slut. Någon gång mellan 1874 och 1888 anlades översilningsanläggningen, vilket innebar att vatten från två närbelägna bäckar leddes in genom kanaler över myren. Genom denna översilning ökades tillväxten så att myren kunde slås varje år. På och i anslutning till myren finns bevattningskanaler, hässjor och timrade lador. Söder om Lillsjön finns en äldre och betydligt större siläng "Blekan" som utgör ett intressant komplement till Lillsjöslåttern. Denna siläng befinner sig idag i ett igenväxningsstadium. Översilning av våtmarker hade en mycket stor utbredning i Norrland under 1800-talet.

Vegetation och flora: För uppgifter hänvisas till inventeringsrapporten Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Lillsjöslåttern utnyttjades som slåttermark fram till 1967 av folk från byn Rödvattnet. 1962, efter att området blivit naturreservat, återupptogs slåttern som därefter har skett i augusti varje år. Området är mycket välhävdat. I östra delen finna ett parti där hävden ej återupptagits och denna del är helt igenväxt med viden.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass I, K-klass I, sammanvägt A.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, säregen/märklig beskaffenhet, agrarhistorisk kontinuitet, hotad naturtyp, hotade kulturlandskapselement, musealt jordbrukslandskap, studieobjekt.
Lillsjöslåttern är troligen den enda silängen i landet där hävd och översilning fortfarande bedrivs. Området utgör ett unikt exempel på en i Norrland tidigare viktig fodermarkstyp.

Eliasmyrorna 8420

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 9 ha
Topografiskt kartblad: 20H NO **Kordinater:** 7F 1B1J
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse kulturmiljövård; Eliasmyren (K 45). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse kulturmiljövård.

Landskap: Kronotorp beläget i norra Ångermanlands skogslandskap. Den odlade marken ligger i sluttning ner mot ett myrdråg och omges av ett kuperat skogslandskap. Bebyggelsen är placerad i sluttningens övre del.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 9 ha.
* Betesmark; inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Eliasmyrorna är ett kronotorp med bostadshus, ladugård, tvättstuga och uthus i huvudsak uppförda under 1910-talet, då nybygget togs upp. Ett nytt bostadshus uppfördes 1944 strax intill.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området svagt hävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet.
Kronotorpet i Eliasmyrorna är kulturhistoriskt värdefullt som en representant för de uppodlingar på kronans marker som under 1900-talets början var ett led i arbetslöshetspolitiken.

Öfjärden 8421

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 300 ha
Topografiskt kartblad: 19J SV **Kordinater:** 4A 4B1C
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:

* Fågelskyddsområde (NVL 14 §) Öfjärden, fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse naturvård; Idbyfjärden (N 40), Öfjärden (N 41).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 048 (klass I, zoologiskt), NR 84049 (klass I, zoologiskt).

Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård, övrigt objekt kulturmiljövård, jordbruksbygd med värdefull landskapsbild samt utpekat friluftsområde.

Landskap: Kuperat odlingslandskap beläget i en dalgång som sträcker sig in från en havsfjärd. I dalbottnen ligger en långsmal vassrik sjö som till stora delar kantas av lövskogsridåer. Invid fjärdens inre delar är odlingsmarken plan och flacka strandängar, oftast inramade av en lövskogsbård, följer vattnet. Bebyggelsen ligger traditionellt placerad i sluttningarnas övre del och på morän-bergknallar ute i odlingsmarken. Området kantas av skogsklädda sluttningar, i nordost av en markerad bergsbrant.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 300 ha.
* Betesmark; inom Arnäs socken utgör betesmark ca 13 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området utgör en kulturhistoriskt värdefull miljö med lämningar från förhistorisk och historisk tid. Från förhistorisk tid finns gravhögar i Ström och Nederön. Runt fjärden är bebyggelsen samlad i lidlägen, med byggnader från 1700- och 1800-tal. I området finns alltså möjligheter att upptäcka en mycket lång kronologisk skiktning eller kontinuitet. Denna sträcker sig från den förhistoriska bebyggelsen i ett fjordlandskap till den nya tidens by- och gårdslägen. Dessa visar på utnyttjandet av den uppgrundade och leriga fjordbottnen. Även närheten till kyrkan i Arnäs är betydelsefull för upplevelsen av områdets kontinuitet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Som rastlokal är Öfjärden med de omgivande odlingsmarkerna en av de förnämst i länet, men sjön är även en om-

tyckt häckningslokal för många fåglar. Tillsammans med Idbyfjärden får Öfjärden anses utgöra regionens mest skyddsvärda lokal av ornitologisk karaktär.

Jordbruksdrift/ hävd: Områdets centrala delar välhävdade men i vissa perifera delar saknas hävd och en förbuskning har skett.

Övrigt: Området gränsar i nordväst mot Örnsköldsviks soptipp och i nordost mot E4an.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde, ornitologiskt värde. Variationsrikt och vackert odlingslandskap beläget i före detta havsfjärd. Bygden vittnar med sina landskapdselement om det kolonisations- och markanvändningsförlopp som blivit följden av att landhöjningen succsivt förändrat landskapet. Området utgör dessutom, med den vassrika Öfjärden, en av regionens förnämsta fågellokaler.

Kvaved 8422

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 175 ha
Topografiskt kartblad: 19J SV **Kordinater:** 4B 1B7E
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; övrigt objekt kulturmiljövård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinventeringen (Ångermanland) objekt nr; 213 (klass III).

Landskap: Kuperat odlingslandskap beläget på sluttningarna i mindre dalstråk. Dalbottnen uppfylls av flera sjöar och odlingsmarken har stor kontakt mot dessa. Bebyggelsen ligger traditionellt placerad längst upp i sluttningarna och i den nedre delen av dessa återfinns enstaka ängslador.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 175 ha.
* Naturlig betesmark - 1,5 ha (sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Arnäs socken utgör betesmark ca 13 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Äldre jordbruksbebyggelse i öppet naturskönt odlingslandskap runt Kvavedssjön och vid Väster- och Österbursjö. Inom bykärnan vid Kvaved finns en parstuga, som

är en av de få bevarade gårdarna från tiden före 1721, då stora delar av bebyggelsen brändes av den ryska flottan.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat. Mindre delar med svag hävd förekommer också.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde. Kuperad och vacker odlingsbygd i liten kustnära dalgång. Odlingsmarken har stor vattenkontakt mot flera mindre sjöar. Området har en karaktäristisk uppbyggnad och hyser äldre byggnader från tiden innan Ryska flottans härjningar.

Arnäs 8423

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 250 ha
Topografiskt kartblad: 19I NO **Kordinater:** 5J 3C8F
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse kulturmiljövård; Arnäsbacken (K 41). Riksintresset knutet till odlingslandskapet.
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 84 204 (klass III, geologiskt, landskapsbild, botaniskt). Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; högt skyddsvärde/lokalt och regionalt intresse naturvård, riksintresse kulturmiljövård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap: Kuperat odlingslandskap beläget i en dalgång som sträcker sig in från havet. I de lägre partierna ligger en liten sjö och rinner mindre vattendrag. Efter en sträcka av Käringbäcken har en djupt nedskuren bäckravin med branta nipbildningar utbidats. Bebyggelsen är av traditionellt utseende och ligger ursprungligt placerad på de tydligt markerade bergsknallar och höjdryggar som finns i odlingsmarken. På sluttningarna och i svackorna nedanför dessa återfinns på sina ställen ett stort antal ängslador.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 250 ha.
* Betesmark; inom Arnäs socken utgör betesmark ca 13 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I Arnäsvall finns Sveriges nordligaste höggravfält, daterat till perioden 600-1000 e Kr, det vill säga yngre järnålder.Vid byarna Myckling och Övervike finns också ett fint ladlandskap.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat. Delar av nipbranterna vid Käringbäcken har betats in i sen tid.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass I, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistoriisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärden. Vackert odlingslandskap i kuperad dalgång. Bebyggelsens placering i höjdlägen, med ängsladorna i svackorna nedanför, visar på en karakatäristisk zonering som vittnar om äldre markanvändningsmönster. Områdets fornlämningar visar också på en gammal bygd med kontinuitet sedan järnåldern.

Tävra 8424

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 75 ha
Topografiskt kartblad: 19J NV **Kordinater:** 5B 1D1C
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; N 84 047 (klass II, zoologiskt, botaniskt).
Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; högt skyddsvärde/regionalt intresse naturvård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap: Odlingslandskap beläget i en mindre dalsänka omgiven av skogsklädda sluttningar. I dalbottnen ligger två mindre sjöar med sanka stränder kantade av lövridåer. Den västra sjön, Kroktjärn, saknar nästan helt vattenspegel. Bebyggelsen ligger traditionellt placerad längst upp i sluttningarna mot skogen.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 75 ha.
* Betesmark; inom Arnäs socken utgör betesmark ca 13 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Dokumentation saknas.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Kroktjärn utgör en rik fågellokal för såväl häckande som rastande arter.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är väl till svagt hävdat

Övrigt: Området gränsar i norr mot E4an.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt C.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde, ornitologiskt värde.
Vackert och välavgränsat odlingslandskap beläget i en liten dalsänka. Odlingslandskapet har en karaktäristisk uppbyggnad med två mindre sjöar i dalbottnen. Den ena av dessa bidrar stort till områdets ornitologiska värde.

Bodumsjön-Gissjön 8425

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 500 ha
Topografiskt kartblad: 19I NO **Kordinater:** 9J 3E6G
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse naturvård; Gissjön (N 34).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 244 (klass I, botaniskt, geologiskt, hydrologiskt, zoologiskt), N 84102 (klass III, zoologiskt, geologiskt, botaniskt), N 84 202 (klass III, landskapsbild, botaniskt, zoologiskt).
Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.
* Ängs- och hagmarksinveteringen (Ångermanland) objekt nr; 219 (klass III), 221 (klass I). Objekt 221 hävdat med NOLA-stöd.

Landskap: Odlingsbygd belägen i Gideälvens dalgång som här kantas av skogsklädda bergssluttningar, på norra sidan stundtals i form av branta stup. Dalgången upptas till stor del av de båda sjöarna Bodumsjön och Gissjön. Den odlade marken ligger i kuperade sluttningar, främst i anslutning till sjöarnas in- och utlopp. Vid älvens utlopp i sjöarna finns vidsträkta strandängar och deltabildningar med mindre tjärnar och holmar, det senare främst vid Bodumsjön. Bebyggelsen ligger huvudsakligen i randläge mot skogsbrynen men även på kullar i åkermarken. På sluttningarna ner mot vattnet återfinns ängslador.

Markslag - naturtyper:

* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 500 ha.
* Naturlig betesmark - 3,7 ha (sötvattenstrandäng).
* Betesmark; inom Gideå socken utgör betesmark ca 8 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I området ingår byarna Bergvattnet, Getingstabodum, Svedje, Sunnansjö, Västergissjö, Ånäset, Juviken, Rullnäs och Bölen. Getingstabodum ligger på norra sidan Bodumsjöns övre del. Namnet tyder på att det ursprungligen varit plats för fäbodar hörande till Getingsta, som ligger drygt tre kilometer söderut. Getingsta lär för övrigt vara Gideå sockens äldsta by. 1550 skattade Getingstabodum för 13 seland (ca 4 ha). Svedje hörde ursprungligen till Getingstabodum, men vid ett skifte i slutet av 1700-talet förlades fyra hemman hit och lika många gårdar byggdes. Hemmanen räknas fortfarande till Getingstabodum.

Sunnansjö ligger på södra sidan av Bodumsjön. Under 1700-talet fanns där två torplägenheter vilka tillhörde Getingsta. Västergissjö skattade 1543 för 60 seland (ca 20 ha) och var den största byn i Gideå socken. Bölen och Rullnäs är två mindre byar på norra sidan Gissjön. Bölen skattades 1550 för 15 seland (ca 5 ha) och hade två åbor. Rullnäs skattade samma år för fem och ett halvt seland (knappt 2 ha) men var ödeby. Inom området förekommer i dag ängslador och höet hässjas fortfarande på sina ställen.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas förutom för de ovan redovisade naturliga betesmarkerna (se inventeringsrapporten Ängs- och hagmarkerr i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland).

Fauna: Strandängarna och markerna i anslutning till Gideälvens utlopp i Gissjön, men även dess utlopp i Bodumsjön, utgör rastlokaler för flyttfåglar, bland annat vadare.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen väl till svagt hävdat.

Övrigt: En stor kraftledning skär genom området.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, skönhetsvärde, ornitologiskt värde.

Variationsrikt och vackert odlingslandskap i kuperad dalgång. De båda sjöarna och Gideälven med intilliggande strandängar och ängslador präglar landskapet starkt och vittnar om äldre markorganisation och användning. Strandängarna och odlingsmarkens stora vattenkontakt skapar också förutsättningarna för områdets ornitologiska värden.

Haffstafjärden-Själavadsfjärden 8426

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 475 ha
Topografiskt kartblad: 19I NO **Kordinater:** 5H 1B1H
Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C.

Bef. skydd/ plan.status:
* Fornminne (KML 2 kap. 1 §).
* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven. Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 007 (klass I, geologiskt, zoologiskt, socialt, våtmark, miljökvalitetsövervakning). Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap: Storskaligt och överblickbart odlingslandskap beläget i flacka sluttningar ner mot de stora fjärdarna som utgör Moälvens nedre lopp. Odlingsmarken har stor vattenkontakt men skiljs efter långa sträckor från vattnet av busk- och trädridåer. Bebyggelsen ligger placerad i sluttningarnas övre delar, mot skogen, och har stort inslag av nyare villabebyggelse. I den SO delen av området gränsar odlingsmarken mot tätbebyggelse och industrier.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 475 ha.
* Betesmark: inom Själevads socken utgör betesmark ca 7 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Området är rikt på fornlämningar och fynd från järnåldern. Gårdsbruk och öppen bygd från åtminstone yngre järnålder/vikingatid indikeras för Västerhus-, Västeralanäs- och Österalanäs- och Mycklingområdet samt Billabygden.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: De flacka översvämningsmarkerna och åkrarna invid Billstasundet utgör värdefulla rastlokaler för fåglar. Här

raster, framför allt under vårflyttningen, änder, gäss och vadare.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat men innehåller också delar med svag och obefintlig hävd. Efter stränderna har busk- och trädridåer vuxit upp efter långa sträckor.

Övrigt: Området gränsar i SO mot tätbebyggelse och industrimark.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass II, K-klass II, sammanvägt C. Kriterier: Representativt odlingslandskap, agrarhistorisk kontinuitet, tätortsnära, ornitologiskt värde. Den vidsträckta och öppna odlingslandskapet präglas starkt av de stora fjärdarna. Bygden vittnar med sina fornlämningar om en odlarkontinuitet sedan järnåldern. Närheten till fjärdarna med odlingsmarkens stora vattenkontakt ger området ornitologist värde.

Finna 8427

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 40 ha.
Topografiskt kartblad: 19J SV **Kordinater:** 3C 3A5J
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.

Bef. skydd/ plan.status:
* Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; övrigt objekt för kulturmiljövården samt jordbruksbygd med värdefull landskapsbild.

Landskap: Litet och variationsrikt odlingslandskap där de brukade markerna ligger i sluttningar ner mot några mindre havsvikar och i sänkor mellan mindre bergsknallar. Området innehåller många åkerholmar samt slingrande småvägar. Odlingsmarkerna har dessutom stor vattenkontakt mot havsvikarna. Invid en av dessa vikar finns mindre sankängspartier. Bebyggelsen har ett traditionellt utseende och ligger ursprungligt placerad, huvudsakligen uppe på mindre bergknallar i landskapet.

Markslag - naturtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark 80 ha.
* Betesmark: innom Grundsunda socken utgör betesmark ca 15 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: Bebyggelsen i Finna by består av samlade gårdsmiljöer med parstugor eller enkelstugor som mangårdsbyggnader. Ekonomibyggnader så som ladugårdar, härbren och bodar är pålacerade i höjdlägen eller på kullar i kulturlandskapet. I byn finns också en bevarad bastu. Nere vid

havsstranden finns sjöbodar.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är huvudsakligen välhävdat.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B.
Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, mångformighet, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärden.
Finna utgör ett av de få odlingslandskap i länet där kontakten med havet är mycket tydlig. Bygden har en bevarad helhetsstruktur och bebyggelse som båda vittnar om att man hämtat sin näring ur både jord och hav. Området är mycket naturskönt med sitt läge invid de fjordliknade havsvikarna.

Gålberget-Fällkäl-Nordsjöänget 8428

Kommun: Örnsköldsvik **Areal:** 80 ha
Topografiskt kartblad: 20I SV **Kordinater:** 2E 0A9D
Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B

Bef. skydd/ plan.status:
* Riksintresse (enl 3:6 NRL); Moälven.
Riksintresse naturvård; Moälven (N 19).
* Länsstyrelsens naturvårdsregister objekt; NR 84 007 (klass I, geologiskt, zoologiskt, socialt, våtmark, miljökvalitetsövervakning).
Översiktsplan Örnsköldsviks kommun; riksintresse naturvård.

Landskap: Odlingslandskap beläget i byarna Gålberget, Fällkäl och vid Nordsjöänget utefter Utteråns dalgång. Den brukade marken ligger i sluttningar ner mot eller på terrasser strax ovan den meandrande ån. Vid Nordsjöänget utgörs odlingsmarkern av uppodlade torvmarker och här finns rester av gamla meanderbågar samt många ängslador. Bebyggelsen ligger traditionellt placerad, vid Fällkäl på en höjdrygg och mot skogsbrynen och i Gålberget samlad i en bybildning i kanten mot skogen.

Markslag - natrtyper:
* Åker inkl. vall och kultiverad betesmark - 80 ha.
* Betesmark: inom Anundsjö socken utgör betesmark ca 9 % av den odlade marken.

Kulturhistoriska förhållanden: I anslutning till området finns stora fångstgropssystem längs Utterån men själva odlingsmarken saknar dokumentation. Byn Nordsjö, strax väster om Nordsjöänget är däremot belagd i kartmaterial från mitten av 1700-talet.

Vegetation och flora: Uppgifter saknas.

Fauna: Uppgifter saknas.

Jordbruksdrift/ hävd: Området är som helhet betraktat välhävdat men inom vissa delar håller buskridåer på att växa upp i diken, speciellt vid Nordsjöänget.

Sammanfattande värdeomdöme: Bevarandevärde: N-klass III, K-klass II, sammanvägt B. Kriterier: Representativt odlingslandskap, representativ bebyggelsestruktur, agrarhistorisk kontinuitet, hotade kulturlandskapselement, helhet, skönhetsvärde. Odlingsmarkerna vid byarna Gålberget, Fällkäl och vid Nordsjöänget har behållit sin ursprungliga helhetsstruktur med en bebyggelse av traditionellt utseende och placering. Området hyser i dag ett levande jordbruk. Den meandrande ån i dalbottnen präglar området starkt.

Underlagsmaterial Örnsköldsviks kommun

Guvå, L. 1970. Naturvårdsinventering i Västernorrlands län. Del 1 Ångermanland, Nolaskogsdelen. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Höga Kusten-kommittén 1974. Höga Kustenutredningen, huvudrapport 1974. Höga Kusten-kommittén.
Lundström, O. & Lundström, E. 1966. Bygden kring Gideälven och Husån. Samlingar till Grundsunda, Gideå och Björna socknars historia.
Näslund, A., Olsson, P., Sundin, P. & Sundin, S. Z. 1982. Anundsjö. Släkter och gårdar, ur Örnsköldsviks kommuns historia 5.
Pettersson, L. 1986. Program för kulturminnesvård, Örnsköldsviks kommun. Örnsköldsviks kommun.
Sjöberg, G. 1975. Gideälven, Moälven, Nätraån - naturinventering. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1975:15.
Öhrling, H., Viotti, A. & Berg, I. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:3
Örnsköldsviks kommun 1990. Översiktsplan för Örnsköldsviks kommun.

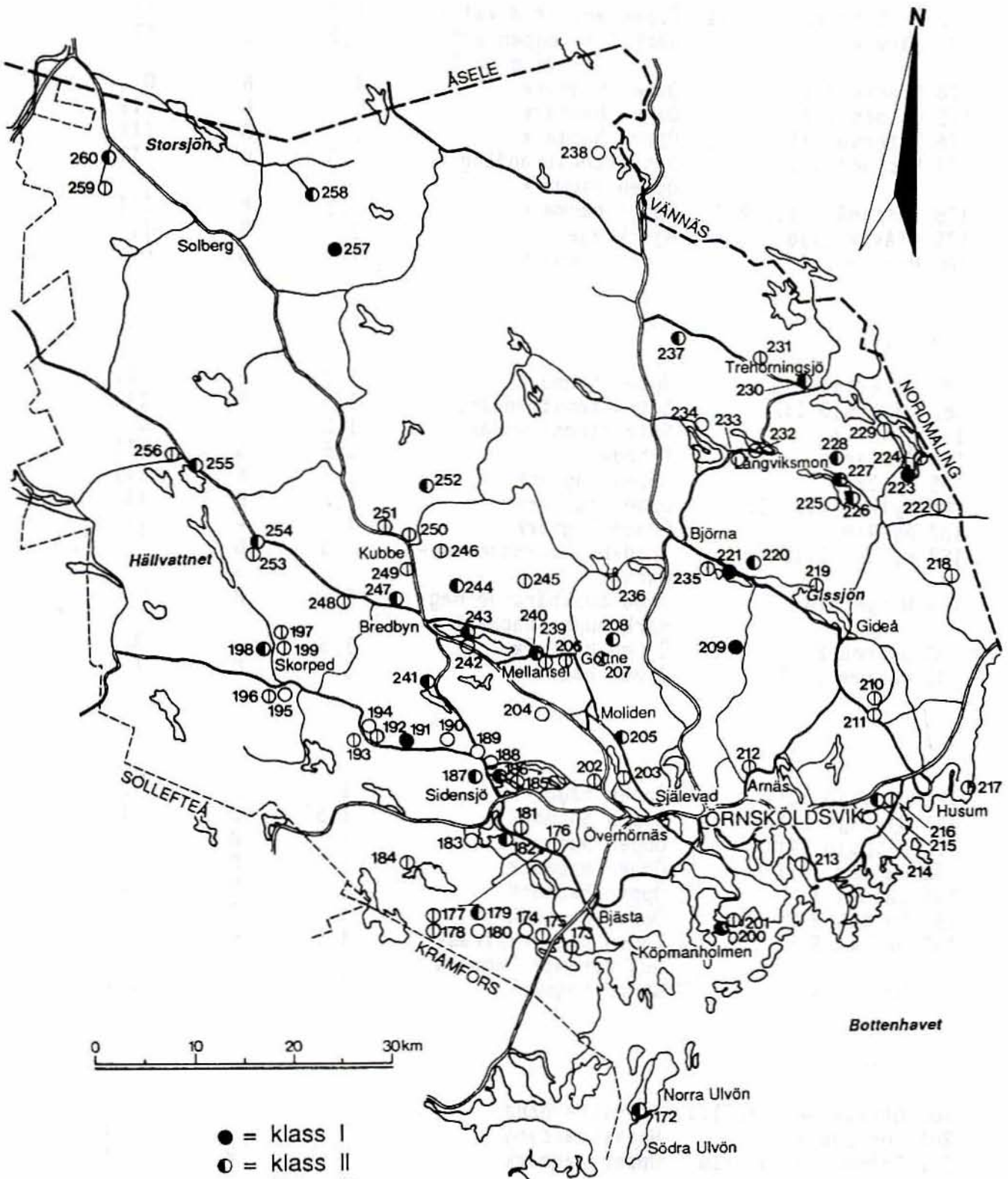
Ekonomiska kartor med fornlämningar markerade, på Länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet och Länsmuseet-Murberget.
Fornminnesregistret för respektive socken inom Örnsköldsviks kommun.
Infraröda (IR) flygbilder över länet (1984 - 1987).
Länsstyrelsens naturvårdsregister, i Västernorrlands län.

Område av primärt kommunalt intresse

Ett objekt inom Björna Trehörningsjö kommundel - exempelvis odlingslandskap kring Trehörningsjö.

Se även under rubriken remiss. För ytterligare information hänvisas direkt till kommunen.

ÄNGS- OCH HAGMARKSOBJEKT I ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN

ÄNGS- OCH HAGMARKER I ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
Nätra					
172	Ulvö lotsplats 3:1	Öppen äng (f d vall)	0,2	-	II
173	Järvik 2:2	Hackslått/öppen äng (f d vall)	0,6	S	III
174	Bräcke 7:1	Öppen hagmark	1	B	Ö
175	Gärden 1:2	Öppen hagmark	1	B	III
176	Östersel 31:1	Öppen hagmark	1	B	III
177	Västanå 8:3	Sötvattenstrandäng/ öppen hagmark	3,5	B	III
178	Västanå 10:1, 2:2	Öppen hagmark	1,5	B	III
179	Blåvik 2:16	Björkhage	2	B	II
180	Brynge 2:1	Öppen hagmark	1	B	Ö
Sidensjö					
181	Nätersjö 1:3	Öppen hagmark	1,2	B	III
182	Nätersjö 1:2	Sötvattenstrandäng	1,3	B	II
183	Näs 4:3	Sötvattenstrandäng	1.2	-	Ö
184	Åbodarna	Fäbodvall	1,5	S	III
185	By 1:17	Öppen hagmark	1	B	III
186	Nyland 1:5, 5:4	Öppen hagmark	0,7	B	II
187	Ås 4:6	Öppen hagmark	1	-	II
188	Nyland 1:10	Träd-buskbärande hagmark	0,9	B	Ö
189	Nybyn 2:4	Träd-buskbärande hagmark/öppen hagmark	2	B	Ö
190	Skureå 2:7	Öppen hagmark	1,5	-	Ö
191	Källom 1:10	Öppen hagmark	3	B	I
Skorped					
192	Djupsjö 12:1	Öppen hagmark	1	B	III
193	Djupsjö 2:16	Öppen hagmark	1,5	B	III
194	Djupsjö 14:1	Öppen hagmark	1	B	Ö
195	Lännäs 7:11	Öppen hagmark	1,5	B	Ö
196	Lännäs 7:2	Öppen hagmark	1	B	III
197	Önskan 2:2	Öppen hagmark	1	B	III
198	Önskan 5:5	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	1,5	B	II
199	Önskan 4:10	Öppen hagmark	1	B	III
Själevad					
200	Ottelandet 1:2 1:3	Havsstrandäng	1,3	B,S	II
201	Sörvåge 4:11	Havsstrandäng	1	-	III
202	Främmerbilla 3:16	Öppen hagmark	0,7	B	III

Forts nästa sida

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
203	Västerhus 6:7, 4:13	Sötvattenstrandäng	0,8	-	III
204	Flärke 13:1	Hackslått(dikesrenar)	1	-	Ö
Mo					
205	Västeralnö 2:8	Öppen hagmark	1,2	B	II
206	Gottne 5:5, 8:5	Öppen hagmark	0,5	-	III
207	Östansjö 1:4, 5:10	Öppen hagmark	0,8	B	III
208	Östansjöbodarna	Fäbodvall	0,5	S	II
Arnäs					
209	Västerlandsjö 2:46	Hackslått (bäckraning)/öppen hagmark	0,6	S,B	I
210	Eldsmark 2:33 (Västanå)	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	1,5	B	III
211	Eldsmark 2:27	Träd-buskbärande hagmark/öppen hagmark/sötvattenstrandäng	1,3	B	III
212	Brunsnäs 1:4	Sötvattenstrandäng	2	B	III
213	Degerfälle 2:37	Sötvattenstrandäng	1,5	B	III
Grundsunda					
214	Sörflärke 1:22	Träd-buskbärande hagmark	0,8	-	Ö
215	Kasa 1:56, 3:3, 3:5	Sötvattenstrandäng/öppen hagmark	0,5	B	II
216	Kasa 2:4	Öppen hagmark/f d hackslått	1,3	-	III
217	Fanbyn S:1 (Själnöhamn)	Öppen äng	1	S	III
218	Nyland 3:9	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	2	B	III
Gideå					
219	Västergissjö 10:8A, Rullnäs 1:11, 1:13 (Juviken)	Sötvattenstrandäng	1	B	III
220	Svedje fäbodar	Fäbodvall	0,5	B	II
221	Getingstabodum 2:69, 2:11,19	Sötvattenstrandäng	2,7	-	I
222	Flärke 4:33 (Salberg)	Blandlövhage/betesskog	0,8	B	III
223	Flärke 2:47	Öppen hagmark/björkhage/hackslått/sötvattenstrandäng	2,8	B,S	I
224	Byviken 1:30, 1:29	Hackslått/öppen hagmark	1,7	S,-	III
225	Hattsjö 1:17 1:25, (1:50), 1:54	Öppen hagmark/sötvattenstrandäng/(betesskog)	<0,5	B	Ö

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL (ha)	HÄVD	KLASS
226	Hattsjö 1:67	Sötvattenstrandäng/ öppen hagmark	3,1	B	II
227	Hattsjö 1:21	Sötvattenstrandäng	1,5	B	II
228	Hattsjö 1:46 (Brånan)	Hackslått	<0,1	S	II
	Trehörningsjö				
229	Lemesjö 1:12, 1:41 (Sjöbo)	Öppen hagmark	0,5	B	III
230	Trehörningsjö 1:78	Öppen hagmark	1,2	B	II
231	Djuptjärn 1:7	Öppen hagmark	1	B	III
232	Långvattnet 1:17, 1:16, 1:39	Hackslått (dikesrenar)	1	S	Ö
	Björna				
233	Långviken 1:32	Hackslått	<0,1	-	Ö
234	Movattnet 2:2A, 1:32	Träd-buskbärande hagmark/betesskog	1,1	B	Ö
235	Gideå 1:9 ,1:6	Sötvattenstrandäng	0,5	B	III
236	Björnsjö 2:49	Öppen hagmark	0,8	B	III
237	Kärrsjö 1:43	Träd-buskbärande hagmark	0,8	-	II
238	Stennäs 4:1 (Jenkullen)	Hackslått/våtmarksslåtter (siläng, dammäng)	3,7	-	Ö
	Anundsjö				
239	Brandkäl 2:2	Öppen hagmark	2,5	B	III
240	Mellansel 1:2	Sötvattenstrandäng/ öppen hagmark	4	B	II
241	Galasjö 1:2	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	1,2	B	II
242	Sörböle 2:4	Hackslått	0,8	-	Ö
243	Norrmesunda	Sötvattenstrandäng/ öppen hagmark	4	B	II
244	Österfannbybodarna	Fäbodvall	1	S	II
245	Tjärnbodarna	Fäbodvall	0,6	S	III
246	Västerfannbybodarna	Fäbodvall	0,5	-	III
247	Östergensjö 2:3, 1:13	Öppen hagmark/sötvattenstrandäng	1,1	B	II
248	Sörflärke 3:10	Öppen hagmark	0,5	B	III
249	Norrflärke 7:3, 8:16, 6:13	Öppen hagmark	0,5	B	III
250	Kubbe 34:1, 2:35 m fl	Öppen hagmark/hackslått	0,9	B	III
251	Kubbe 28:1	Öppen hagmark	0,5	B	III
252	Risbäck S	Raningsmark	1,5	-	II

Forts nästa sida

NR	OBJEKTNAMN	NATURTYP	AREAL	HÄVD	KLASS
253	Skalmsjö 15:1	Sötvattenstrandäng	0,8	-	III
254	Skalmsjö 1:10, 1:9	Öppen hagmark/sötvattenstrandäng	1,8	B	II
255	Myckelgensjö 16:2	Sötvattenstrandäng/öppen hagmark/hackslått	3,4	B,S	II
256	Myckelgensjö 5:51	Öppen hagmark/träd-buskbärande hagmark	1	B	III
257	Lillsjöslåttern	Siläng	2	S	I
258	Grubbe 1:2, 1:3	Öppen hagmark	3	B	II
259	Sjö 1:11, 1:12	Sötvattenstrandäng/träd-buskbärande hagmark/öppen hagmark	1,5	B	III
260	Käl 1:11, 1:19	Öppen hagmark	3,5	B	II

LITTERATUR OCH KÄLLFÖRTECKNING

Ahlén, I., Andrén, C. & Nilson, G. 1992. Sveriges grodor, ödlor och ormar. Databanken för hotade arter och Naturskyddsföreningen.

Andersson, G., Ståhl, P. & Delang, M. 1975. Översiktlig naturinventering av Helgumsjöns delta. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1975:21.

Andersson, S. (Red.), 1988. Fåglar i jordbrukslandskapet. Vår fågelvärd, suppl. 12.

Baudou, E. 1976. Forntida miljöer i Ångermanland, ur Ångermanland.

Baudou, E. 1977. Den förhistoriska fångstkulturen i Västernorrland, ur Västernorrlands förhistoria.

Bäfvenberg, I. & Norén, L. 1982. Gudmundstjärn - en beskrivning av ett skogshemman från självhushållets dagar i Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1982:11.

Candell, L. G. 1986. Natur och kultur längs Ljungans dalgång. Ljungankommittén och Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Cardell-Åström, L. 1985. Historia i miljöperspektiv. Rapport från en översiktlig inventering av kulturmiljöer i Timrå kommun 1983. Timrå kommun.

Carlsson, D. 1986. Regionindelning av det agrara kulturlandskapet i Sverige. Nordiska Ministerrådet (manuskript).

Cedenhag, B. 1983. Kulturhistoriska miljöer. Härnösands landsbygd. Härnösands kommun & Länsmuseet Murberget, rapport nr. 5 1983.

Dal, B. 1978. Fjärilar i naturen, Europas dagfjärilar, Nordeuropa. Wahlström & Widstrand, Stockholm

Databanken för hotade arter och Naturvårdsverket 1991. Hotade växter i Sverige. SBT-redaktionen, Lund.

Edin, G. 1976. Långvattnets naturreservat. Statens naturvårdsverk, SNV PM 796.

Ekstam, U., Aronsson, M. & Forshed, N. 1988. Ängar. LTs förlag, Stockholm.

Floravårdskommiten för svampar, 1991. Kommenterad lista över hotade svampar i Sverige. Särtryck ur Windahlia - Göteborgs svampklubb årsskrift, volym 19.

Fryleskog, R. & Viotti, A. 1981. Ådalen - växter och djur. Översiktlig naturinventering. Basrapport från Ådalskommittén. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Guvå, L. 1970. Naturvårdsinventering i Västernorrlands län. Del 1 Ångermanland, Nolaskogsdelen. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Guvå, L. 1971. Naturvårdsinventering i Västernorrlands län. Del 2 Ångermanland, Ådalen. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Guvå, L. 1972. Naturvårdsinventering i Västernorrands län. Del 3 Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Henriksson, P. 1977. Eden - de många timmerhusens by, ur Byggnader och kulturmiljöer i Västernorrland.

Härnösands kommun 1992. Översiktsplan Härnösands kommun, Samrådsversion 1992.

Höga Kusten-kommittén 1974. Höga Kustenutredningen, huvudrapport 1974. Höga Kusten-kommittén.

Jasek, V. 1976. Norra Alnön markanvändningsplan. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1976:4.

Jasek, D.V. 1977. Ångermanälven - Faxälven, älvdalarnas landskap. Lantbrukshögskolan, Konsulentavdelningens stencilserie, Landskap 37.

Kommittén för planering av Indalen 1979. "Indalsutredningen", kopior av orginalmanuskript. Kommittén för planering av Indalen.

Kommittén för planering av Indalen 1979. Indalen - ett historiskt källflöde. Kommittén för planering av Indalen.
Kramfors kommun 1990. Översiktsplan 1990-06-18.
Lantbruksstyrelsen 1984. Jordbrukets hänsyn till naturvårdens intressen. Lantbruksstyrelsens allmänna råd 1984:1.
Ljungankommittén 1986. Ljungandalen förutsättningar och utvecklings idéer. Ljungankommitéen slutrapport.
Lundkvist, P. 1979. Fäbodar. En specialinventering 1978. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1979:5.
Lundmark, N. 1975. Fåglar i Stödesjöns delta. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1978:14.
Lundström, O. & Lundström, E. 1966. Bygden kring Gideälven och Husån. Samlingar till Grundsunda, Gideå och Björna socknars historia.
Mascher, J. W. 1990. Ångermanlands flora. SBT-redaktionen, Lund.
Naturvårdsverket 1987. Inventering av ängs- och hagmarker. Handbok. Naturvårdsverket informerar.
Naturvårdsverket 1991. Områden av riksintresse för naturvård & friluftslivs. Naturvårdsverket rapport 3771.
Naturvårdsverket & Riksantikvarieämbetet 1991. Länsvisa program för bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. Naturvårdsverket allmänna råd 91:3 och Riksantikvarieämbetet underrättelser 1991:1.
Nordiska ministerrådet 1984. Naturgeografisk regionindelning av Norden. Nordiska ministerrådet.
Norén, L. 1974. Långharsholmens naturreservat. Statens naturvårdsverk, SNV PM 496.
Näslund, A., Olsson, P., Sundin, P. & Sundin, S. Z. 1982. Anundsjö. Släkter och gårdar, ur Örnsköldsviks kommuns historia 5.
Näslund, R. 1983. Laggarbergsområdet - en kulturhistorisk utredning, rapport 1. Timrå kommun.
Pettersson, L. 1986. Program för kulturminnesvård, Örnsköldsviks kommun. Örnsköldsviks kommun.
Renström, A. 1985. 15 byar i Kramfors. Kramfors kommun.
Renström, A. 1990. Kulturmiljövårdsprogram för Kramfors kommun. Kramfors kommun.
Riksantikvarieämbetet 1990. Riksintressanta kulturmiljöer i Sverige. Riksantikvarieämbetet.
Rosqvist, G. 1991. Något om fågelfaunan som ett inslag i odlingslandskapet. Lantbruksstyrelsen PM.
Sahlin, M. 1981. Resele. Natur och kultur i niplandskapet. Basrapport från Ådalskommittén. Länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Selinge, K. 1975. Forntida kulturer i Medelpad, ur Medelpad - ett bildverk.
Selinge, K. 1977. Den förhistoriska fångstkulturen i Västernorrland, ur Västernorrlands förhistoria.
Sjöberg, G. 1975. Gideälven, Moälven, Nätraån - naturinventering. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1975:15.
Sollefteå kommun 1989. Program för kulturminnesvården i Sollefteå kommun, remissutgåva. Sollefteå kommun.
Sollefteå kommun 1990. Översiktsplan för Sollefteå kommun.
Statistiska centralbyrån (SCB) 1980. Lantbruksregister för Västernorrlands län 1980. Statistiska centralbyrån.
Statistiska centralbyrån (SCB) 1989. Lantbruksregister för Västernorrlands län 1989. Statistiska centralbyrån.
Statistiska centralbyrån (SCB) 1990. Lantbruksregister för Västernorrlands län 1990. Statistiska centralbyrån.

Ståhl, P. 1978. Östra Nora i Höga Kusten, naturinventering i Kramfors kommun. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1978:18.
Sundsvalls kommun 1983. Översiktlig kulturmiljöinventering. Sundsvalls kommun.
Sundsvalls kommun 1990. Översiktsplan för Sundsvalls kommun.
Sundsvalls naturskyddförening 1989. Naturvårdsobjekt till översiktsplan för Sundsvalls kommun. Stencil.
Sundsvalls naturskyddsförening 1988. Vägen ut i Sundsvalls natur. Sundvalls naturskyddsförening och Sundsvalls kommun.
Timrå kommun 1990. Översiktsplan 90. Huvuddragen i användning av mark och vatten 1990-2010.
Tollin, C. 1991. Ättebackar och ödegärden. De äldre lantmäterikartorna i kulturmiljövården. Riksantikvarieämbetet.
Viotti, A. 1980. Landskapet. Översiktlig landskapsinventering i Ådalen. Delrapport från Ådalskommittén.
Viotti, A. 1983. Natur i Ådalen. Ådalskommittén och länsstyrelsen i Västernorrlands län.
Viotti, A. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:2.
Wedin, M. 1991. Finnbebyggelse i Ånge kommun. Ånge kommuns kulturnämnd.
Wiklund, B. 1987. Fäbodlandet Västernorrlands län.
Ånge kommun 1990. Översiktsplan för Ånge kommun.
Öhrling, H., Viotti, A. & Berg, I. 1990. Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 2 Ångermanland. Länsstyrelsen i Västernorrlands län 1990:3
Örnsköldsviks kommun 1990. Översiktsplan för Örnsköldsviks kommun.

ÖVRIGA KÄLLOR

Ekonomiska kartor med fornlämningar markerade, på Länsstyrelsens kulturmiljövårdsenhet och Länsmuseet-Murberget.
Fornminnesregistret för respektive socken i Västernorrlands län.
Infraröda (IR) flygbilder över länet (1984 - 1987).
Länsstyrelsens naturvårdsregister, i Västernorrlands län.

REMISSBEHANDLING AV PROGRAMFÖRSLAGET

Förslaget till "Program för bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden" sändes under tiden 1992-06-30 -10-05 ut på en remissomgång. Vilka myndigheter, organisationer och föreningar som mottagit programförslaget samt framfört synpunkter på detsamma framgår av sändningslistan på sista sidan.

Det övervägande intrycket utifrån de inkomna remissvaren är att förslaget till bevarandeprogram mottagits positivt. De flesta remissinstanser har i sina svar uttryckt att de anser bevarandeprogrammet vara angeläget och användbart i många sammanhang. Inga svar har redovisat en negativ inställning till programförslaget. En del påpekanden har dock framförts men dessa gäller huvudsakligen detaljer i programmet. De flesta kommuner har föreslagit områden som de tycker skall tillföras programmet. Flertalet av dessa förslag avser områden i centralorternas grannskap. Närheten till befolkningscentra har enligt de anvisningar som gällt inte utgjort något tungt vägande kriterium för prioritering i programmet. Dessa områden får i de flesta fall ses som en primärt kommunal angelägenhet i bevarandet av odlingslandskapet.

I flera av de inkomna svaren har man betonat vikten av att gentemot brukarna få en rättvis fördelning av stöd/ersättning och att dessa behandlas på likvärdigt sätt. Bevarandeprogrammet tar dock inte ställning till sådana frågor utan är en redovisning av värden och ett kunskapsunderlag som skall användas vid prioritering av olika insatser. När det sedan gäller de treåriga åtgärdsprogrammen, inom vilkas ram fördelning av LOLA-medel kommer att ske, så är det så att det är värdet som är det avgörande. Samhället betalar för en vara efter dess kvalitet, inte efter brukarens behov. Självfallet ska inom ramen för detta synsätt berörda brukare behandlas på ett rättvist sätt och områden, i görligaste mån, avgränsas så att byar inte splittras.

Innehållet i remissvaren återges kortfattat nedan. Svaren är punktvis sammanfattade och följs av Länsstyrelsens kommentar och ställningstagande (fet stil). Endast de påpekande där remissinstansen redovisat en avvikande mening och förslag till ändringar kommenteras. Yttrandena i sin helhet finns tillgängliga på Miljövårdsenheten.

Lombäcken är en skogsby som i höjdläge skiljer sig från övriga skogsbyar i bevarandeprogrammet. Området föreslås tillföras programmet
Byn saknar permanent boende och utnyttjas endast för fritidsbode. Inget brukande av marken sker förutom att får hålls på vissa delar. Helheten som jordbruksby saknas och området värde utgörs huvudsakligen av byggnaderna. Området finns upptaget i kommunens kulturmiljöprogram och dess intresse tillgodoses i och med detta. Länsstyrelsen anser inte att området har värden av nationell eller regional karaktär och det kommer därför inte att klassas i bevarandeprogrammet. Området listas under Ånge kommun som område av primärt kommunalt intresse.

Ångebyn-Ovansjö och Hallsta-Granboda gränsar till Ånge tätort och har spelat en viktig roll i hur denna utvecklat sin karaktär. Det till centralorten angränsande odlingslandskapet har en viktig funktion och här spelar skönhets- och upplevelsevärden stor roll. Områdena som omfattas av dessa byar föreslås tillföras programmet.
Byarna ligger i direkt anslutning till Ånge tätort och inslaget av nyare bebyggelse är stort och arealen odlingsmark ringa. Områdena finns upptagna i kommunens kulturmiljöprogram och värdet, främst knutet till bebyggelsen, tillgodoses i och med detta. Länsstyrelsen anser inte att byarna har värden av nationell/regional karaktär och de kommer därför inte att klassas i bevarandeprogrammet. Byarna listas under Ånge kommun som områden av primärt kommunalt intresse.

Gammelbodarna har, trots delvis svag hävd av marken, stärkt sin ställning ur bevarandesynpunkt sedan 1978 års fäbodinventering och föreslås tillföras bevarandeprogrammet.
Fäboden har sedan längre tid endast utnyttjats för fritidsboende. Hävden av marken har upphört och värdet finns huvudsakligen i kvarvarande byggnader. Gammelbodarna är upptagna i kommunens kulturmiljöprogram och värdet tillgodoses i och med detta. Om det skulle visa sig att även marken, trots längre tids ohävd, fortfarande hyser framför allt botaniska kvaliter och att det finns någon som är intresserad att hävda denna så kan fäboden tas under övervägande i kommande åtgärdsprogram. Länsstyrelsen anser dock inte att fäboden har värden av nationell/regional karaktär och den kommer därför inte att klassas i bevarandeprogrammet. Fäboden listas under Ånge kommun som område av primärt kommunalt intresse.

Flata, Munkbysjön och Nordanede föreslås av kommunen ingå i bevarandeprogrammet utan att några motiv framförs för detta.
Områdena hyser några mycket små ytor naturlig slåttermark, totalt <1 ha. Dessa är klassade i länets Ängs- och hagmarksinventering och finns upptagna i bevarandeprogrammet under rubriken Ängs- och hagmarksobjekt i Ånge kommun. Förutom dessa känner Länsstyrelsen inte till några dokumenterade naturvärden och byarna förekommer dessutom inte i kommunens kulturmiljöprogram.
Länsstyrelsen anser inte att byarna har värden av nationell/regional karaktär och de kommer därför inte att klassas i bevarandeprogrammet. Byarna listas under Ånge kommun som områden av primärt kommunalt intresse.

SUNDSVALLS KOMMUN

Korsta by hyser vackra gårdsmiljöer. Området ligger i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde och utpekas i kommunens remiss-svar som ett odlingslandskapsområde av primärt kommunalt intresse.
Korsta by klassas inte i bevarandeprogrammet men listas under Sundsvalls kommun som område av primärt kommunalt intresse.

Höjdområdet i anslutning till Sköns kyrka innehåller en stor mängd fornlämningar. Området ligger i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde och utpekas i kommunens remiss-svar som ett odlingslandskapsområde av primärt kommunalt intresse.
Området klassas inte i bevarandeprogrammet men listas under Sundsvalls kommun som område av primärt kommunalt intresse.

Dalgången mellan Bergsåker och Birsta industriområde utgör en vacker och levande odlingsbygd med värdefulla kulturmiljöer i form av enstaka välbevarade gårdsmiljöer. Området ligger i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde och utpekas i kommunens remiss-svar som ett odlingslandskapsområde av primärt kommunalt intresse.
Länsstyrelsen anser att området hyser sådana värden att dessa motiverar att området införlivas i bevarandeprogrammet med en sammanvägd klassificering B (NIII, KII).

Området direkt norr om Granloholm är hävdad mark av karaktären närströvområde. Området ligger i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde och utpekas i kommunens remiss-svar som ett odlingslandskapsområde av primärt kommunalt intresse.
Området klassas inte i bevarandeprogrammet men listas under Sundsvalls kommun som område av primärt kommunalt intresse.

Ett område invid Sidsjön är också det hävdad mark av karaktären närströvområde. Området ligger i direkt närhet till Sundsvalls tätortsområde och utpekas i kommunens remiss-svar som ett odlingslandskapsområde av primärt kommunalt intresse.
Området klassas inte i bevarandeprogrammet men listas under Sundsvalls kommun som område av primärt kommunalt intresse.

TIMRÅ KOMMUN

Gasabäck, Skäggsta, Märrgård och Myckeläng utgör ett mosaikartat odlingslandskap i västsluttning mot Klingerfjärden. Området hyser betydande natur- och kulturvärden som utförligt dokumenterats i kommunens remiss-svar.
Området hyser värden av nationell/regional karaktär och införlivas i länets bevarandeprogram (Söråkerslandet B, NII, KII).

Byarna Torsboda och Västanbäck har hög prioritet i kommunens översiktsplan vad det gäller bevarande av ett öppet landskap. Här finns också liknande växtsamhällen som i området Gasabäck, Skäggsta m fl. Kommunen anser att området bör finnas med i bevarandeplanen.
Området delas mitt i tu av E4an. Förutom E4an med avfarter finns ytterligare vägar, järnväg och bebyggelse av senare slag som ger området en splittrad karaktär. Läget invid E4an med vid utblick över omgivningen är plusvärden. Området klassas inte separat i bevarandeprogrammet utan införlivas i det större område som beskrivs som E4ans närområde och markeras med blått på kartan samt listas under Timrå kommun som område av primär kommunalt intresse.

* Kommunen anser att det föreligger ett frågetecken för kulturmiljöklassificeringen av odlingslandskapet i Ljustorp, klass KII, i förhållande till Laggarberg-Orsill och Tynderö, båda klass KI. Man hävdar att Ljustorp, ur kulturmiljösynpunkt, inte är mindre bevarandevärt än de båda andra och att Ljustorp som kulturmiljö bör klassificeras som ett bevarandeområde av klass KI.

Avgörande princip för klassningen av ett områdes kulturmiljö har varit hurvida detta utgör eller innehåller riksintressanta kulturmiljöer - riksintresse = KI, övriga högt värderade kulturmiljöer = KII. I fallet Laggarberg-Orsill har ett avsteg från den principen gjorts då området bedömts ha kulturmiljövärden i rang med riksintresse (fornlämningar mm). Länsstyrelsen vidhåller sin bedömning att Ljustorps kulturmiljö klassas KII.

HÄRNÖSANDS KOMMUN

Dalgången Säbrå - Gådeå sträcker sig från Säbrå kyrka ner mot järnvägen ovan E4an.
Delar av området står sedan några år ohävdade och ett aktivt jordbruk saknas i området. Områdets värde ligger i dess närhet till Härnösands tätort genom vilket det utgör ett betydelsefullt närrekreationsområde. Området klassas inte i bevarandeprogrammet men listas under Härnösands kommun som område av primärt kommunalt intresse.

Odlingsmarken vid Solumssjön ligger ute på Härnön.
Området är lätt tillgänglig för Härnösandsborna. Odlingsmarkerna hyser inga speciella natur- och kulturvärden men däremot ett betydande inslag av fritidsbebyggelse. Området klassas inte i bevarandeprogrammet men listas under Härnösands kommun som område av primärt kommunalt intresse.

Gånsviks by ligger också den ute på Härnön.
Byn är lätt tillgänglig för Härnösandsborna och passeras av många ut till naturreservatet Smitingen. Värdet är huvudsakligen rekreativ art. Området klassas inte i bevarandeprogrammet men listas under Härnösands kommun som område av primärt kommunalt intresse.

Finsvik ligger norr om Ålandsfjärden. I dalsänkan ligger en liten sjö med ornitologiskt värde och inom området finns också en liten naturlig betesmark.
Betesmarken är klassad i länets Ängs- och hagmarksinventering och finns upptagen i bevarandeprogrammet under rubriken Ängs- och hagmarksobjekt i Härnösands kommun. Markerna inom området är totalt sätt svagt hävdade. Länsstyrelsen anser inte att området har värden av nationell/regional karaktär och det kommer därför inte att klassas i bevarandeprogrammet. Området listas under Härnösands kommun som område av primärt kommunalt intresse.

KRAMFORS KOMMUN

- Kommunen anser att målet att ge förutsättningar och möjligheter för att bevara alla naturligt förekommande växtarter och all ängs- och hagmark av klass I och II (se Ängs- och hagmarksinventeringen) är högt ställt. Man menar att ett sådant mål samtidigt måste vara anpassningsbart till framtida samhällsekonomi och till de fysiska utvecklingskrav som kan uppstå i berörda områden.

Att målet på biotop och artnivå skulle vara högt ställt är svårt att inse. Ängs- och hagmarksinventeringen omfattade för hela länet endast 562 ha varav drygt 70 ha, spridda på 56 objekt, i Kramfors kommun. Detta är en mycket begränsad areal och kostnaden för att bevara denna måste anses vara ringa. Det rena artbevarandet är i de flesta fall också knutet till dessa arealer som utgör resterande fragment av tidigare allmänt förekommande kulturmark. Det är därför viktigt att dessa värden beaktas i den fysiska planeringen för att kollision med framtida "fysiska utvecklingskrav" undviks. Att i dagsläget lägga brasklappar för styrning av framtida planeringsöverväganden kan inte vara rätt. Var tid får göra sina prioriteringar. Länsstyrelsen delar inte kommunens bedömning att målet är högt ställt utan anser efter övervägande att det i princip måste ges förutsättningar för att bevara samtliga länets Ängs- och hagmarksobjekt.

SOLLEFTEÅ KOMMUN

- Kommunen anser att NOLA och LOLA bidragen/ersättningarna, som baseras på areal, är små och har jämförelsevis större betydelse för en brukare med liten areal vilket bör beaktas.

Detta gäller dock knappast generellt. För en mindre brukare är jordbruket många gånger inte den enda sysselsättningen/inkomsten. Flera andra sysselsättningar bidrar ofta till ekonomin och gör den mindre brukare förhållandevis okänsligare för negativa trender. För en större brukare däremot är det i de flesta fall jordbruksrörelsen som är huvudinkomsten. Den här typen av bedömningar är i praktiken mycket vanskliga att göra och tillämpas därför inte. Det som huvudsakligen styr fördelningen av ovan nämnda medel är hur värdefullt (natur-, kulturvärde mm) området bedöms vara.

- Kommunen uttrycker en förhoppning om att kartans gränser inte är definitiva utan att nya argument kan tas med vid bedömning av kommande åtgärder.

Som det uttrycks i bevarandeprogrammet, under rubriken "Presentation", ska gränserna inte ses som några definitiva avgränsningar utan områdena bör uppfattas som värdekärnor. Nya argument som förändrar den bedömning av värdet som uttrycks i programmet ska självklart kunna påverka framtida insatser.

- Kommunen anser det önskvärt att gränser inte dras så att byar slittras upp.

Länsstyrelsen delar denna uppfattning. Den avgörande faktorn är dock att den mark som bedöms värdefull (natur- kulturvärde mm) omfattas.

- Den som får ersättning för landskapsvård bör enligt kommunens förmenande dela med sig av upplevelsen till kringboende och förbipasserande så att marken hålls öppen mot trafikerande vägar och vattendrag.

Detta är också Länsstyrelsens uppfattning och rent praktiskt regleras detta i de kontrakt som tecknas med brukarna.

Ångermanälven upp till Näsåker har i kommunens remiss-svar föreslagits utgöra A-område i bevarandeprogrammet. Kommunen pekar på att detta område är riksintresse för friluftslivet där den öppna delen av niplandskapet är av stor betydelse. Området innehåller även mindre områden av riksintresse för kulturmiljövården.

Större delen av den odlade marken i detta område finns dock med i bevarandeprogrammet, om än inte allt i klass A. En mer detaljerad uppdelning och klassificering av landskapet än den som riksintressena utgör har dock varit ambitionen med detta arbete. Syftet har varit att åstadkomma ett användbart arbetsinstrument för framtida insatser av olika slag. Övervägande delen av det hävdade niplandskapet, den del där de största värdena finns representerade, finns med i bevarandeprogrammet och är dessutom högt klassad. Länsstyrelsen står fast vid de områden och den klassificering som ursprungligen presenterats, med det undantaget att Norrtannflo (8318) värderas upp till klass B.

Faxälvens dalgång, Helgum - Ramsele har också i kommunens remiss-svar föreslagits utgöra klass A i bevarandeprogrammet. Kommunen påpekar här att sträckan är klassad som riksintresse för både naturvård och friluftsliv.

Samma resonemang som förts under Ångermanälven ovan gäller i hög grad även för Faxälvens dalgång. Här rör det sig om mycket lite odlingsmark som inte klassats i bevarandeprogrammet och den odlingsmark som inte ingår är huvudsakligen sådan som inte har kontakt med och som inte präglas av älven. Länsstyrelsen står i huvudsak fast vid de områden och den klassificering som ursprungligen presenterats, med undantag av att Tynnerås (8309) utökas med odlingsmarken i anslutning till byn Sel på älvens västra sida. Klassificeringen av området kvarstår.

Resterande delar av Ångermanälven, Faxälven och Fjällsjöälven föreslås av kommunen att sammanbindas med ovanstående delar men eventuellt med lägre klassificering.

Som ovan sagts har syftet med bevarandeprogrammet varit att åstadkomma ett användbart arbetsinstrumenten med så detaljerad uppdelning och klassificering av landskapet som krävs för att styra framtida insatser av olika slag. Att sammanbinda dessa älvdalar, där odlingsmarken efter långa sträckor endast utgör en mindre del, och ge dem en gemensam klassificering skulle inte gagna detta syfte. Ytterligare granskning och genomgång av dessa landskapsavsnitt har dock lett till vissa förändringar.

Efter Faxälvens nedre lopp kommer bevarandeprogrammet att kompletteras med ett område utefter Helgumsjöns västra strand, från Ledingsåns utlopp upp till Helgums kyrka (klass C) samt med ett litet område norr om älven vid Långsele. Det senare omfattar Hamre by vid Långsele kyrka och odlingsmarken mellan byn och älven (klass B). Vid Fjällsjöälvens nedre lopp kommer området Moflo-Forsås (8320) att delas upp i två områden. Norr-Moflo tillsammans med Krånge bildar ett område som värderas upp till klass A och Åsmon-Forsås utgör det andra området som fortsättnings vis tillhör klass B.

ÖRNSKÖLDSVIKS KOMMUN

- Kommunen vill betona vikten av att inom ramen för klassificeringen ge närliggande markägare inom byar och mellan grannfastigheter samma stödnivå.

Länsstyrelsen motsätter sig bestämt detta tankesätt. Det som avgör hur bidrag/ersättningar fördelas är bevarandevärdet och det sätt på vilket marken brukas. Att hävda rättviseaspekter är i detta sammanhang inte relevant.

Området kring Själevads- och Haffstafjärden föreslås i kommunens remiss-svar ingå i bevarandeprogrammet med en sammanvägd klassificering B. Kommunen påpekar områdets landskapsbildsvärden, tillgänglighet och kulturhistoriska värden. De senare representerade av främst fornlämningar. **Området innehåller en hel del bebyggelse av ickeagrart ursprung och av modernare typ samt även andra inslag som inverkar negativt på områdets helhetsvärde. Länsstyrelsen anser att området hyser värden av regional karaktär och införlivar detsamma i länets bevarandeprogram, med en sammanvägd klassificering C.**

Ett objekt inom Björna Trehörningsjö kommundel, exempelvis kring Trehörningsjö föreslås av kommunen ingå i bevarandeprogrammet. **Någon motivering till detta ges inte i remiss-svaret. Urvalet av områden till bevarandeprogrammet ska grunda sig på dokumenterade natur-, kultur- eller andra upplevelsevärden som bedöms vara av nationell/regional karaktär. Länsstyrelsen lämnar förslaget utan åtgärd.**

Finna ingår i kommunens kulturminnesvårdsprogram och föreslås av denna ingå i bevarandeprogrammet med en sammanvägd klassificering B. I remiss-svaret påpekas områdets speciella karaktär som präglas av närheten till havet.

Denna typ av odlingslandskap är ovanliga i länet och visar på den kombination av näringar (odling/fiske) som människorna här livnärde sig av. Länsstyrelsen anser att området hyser värden av nationell/regional karaktär och införlivar detsamma i länets bevarandeprogram, med en sammanvägd klassificering B (NIII, KII).

Området efter Utterån mellan Fällkäl och Gålberget borde enligt kommunens bedömning läggas till bevarandeprogrammet. Enligt kommunen utgör området det idag enda odlade efter Utteråns dalgång och vittnar om vattendragens betydelse för kolonisation och uppbyggnaden av jordbrukarsamhällen i Norrland.
Området har en bevarad helhetsstruktur och hyser ett levande jordbruk som tillsammans gör att området på ett tydligt sätt vittnar om regionens odlingshistoria. Länsstyrelsen anser att området hyser värden av nationell/regional karaktär och införlivar detsamma i bevarandeprogrammet, med en sammanvägd klassificering B.

- Kommunen framhåller att det av redovisningen bör framgå att Moälven även utgör riksintresse enligt naturresurslagen 3:6.

Bevarandeprogrammet kommer att kompletteras med denna uppgift.

- Arnäs (8423) som ligger i anslutning till Arnäsbacken (riksintresse kulturmiljövård) bör enligt kommunen utgöra klass A.

Områdets kulturmiljövärden har i bevarandeprogrammet värderats högt (klass KI) bl a beroende på fornlämningarna vid Arnäsbacken. Det sammanvägda bevarandevärde innefattar emellertid, som namnet anger, inte bara kulturmiljövärden utan också natur- och andra upplevelsevärden. Vid bedömningen av detta värde har stor vikt lagts vid områdets helhetsutseende och detta har för Arnäs inte bedömts vara starkt noga för att motivera klass A.

- För tre av de i bevarandeprogrammet beskrivna områdena önskar kommunen att tillägg görs enligt nedan.
  Skule 8405 - "Skyddsvärd flora finns inom området".
  Skalmsjö 8417 - "Skalmsjösjön utgör en intressant fågellokal med hävdade strandängar i sjöns NV del".
  Lillsjöslåttern 8419 - "Söder om Lillsjön finns en äldre och betydligt större siläng "Blekan" som utgör ett intressant komplement till Lillsjöslåttern. Denna siläng är idag i ett igenväxningsstadium".

Bevarandeprogrammet kompletteras med de av kommunen föreslagna tilläggen.

- SNV påpekar att fäbodmiljöerna hör till de mest hotade kulturlandskapsmiljöerna i landet och att ett bevarande av det bästa som finns kvar är angeläget. Man säger att även fäbodvallar som varit obrukade under ett antal år är viktiga för bevarande av den biologiska mångfalden.

Som tidigare sagts har fäboddriften upphört i länet och de sist brukade vallarna har inte använts på tio år. De klassificerade områdena i programmet omfattar fyra fäbodar, de bäst bevarade, och i Ängs- och hagmarksinventering finns ytterligare ett antal i varierande skick. Bevarandeprogrammets mål är att ge förutsättningar för att bevara samtliga ängs- och hagmarksobjekt och därigenom alla de fäbodar som hyser botaniska värden. Skulle det visa sig att det finns ytterligare fäbodar som hyser dessa värden kommer även dessa att behandlas på samma sätt. Problemet med fäbodarna är att finna någon som är villig och har möjligheter att hävda dem då de oftast ligger avsides.

- Odlingslandskapet i älvdalarnas terrass- och niplandskap förtjänar att få större uppmärksamhet i programmet anser SNV.

Detta odlingslandskap är det för länet mest särpräglade och även den enskilda landskapstyp som i bevarandeprogrammet getts mest utrymme. Förutom under rubriken "Agrara vardagslandskapet" har detta landskap även beskrivits under rubrikerna "Naturgeografisk regionindelning", "Hotade arter - kärlväxter" och under områdesbeskrivningen på Indalen samt områdena längs Ångermanälven, Faxälven och Fjällsjöälven.

- SNV har noterat att ortnamnen kortfattat omnämns, i bevarandeprogrammet, som en form av spår som vittnar om landskapets historia. Man påpekar att det vore värt att notera sådana fall då namnet korresponderar med dagens markanvändning samt att vissa ortnamn kan ha en betydelse för tolkningan av den äldre markanvändningen. Torpsjön och Gammelbodarna båda i Ånge kommun tas upp som exempel där ortnamnen korresponderar med områdenas markanvändningshistoria.

Ortnamnen är ett viktigt dokument över kolonisations- och markanvändningshistoria. På några ställen i programmets områdesbeskrivningar har också ortnamn som indikerar bosättningarnas ålder omnämnts samt exemplet med Tälje gammelbodarna ovan. Ortnamnen är dock inte alltid entydiga och låter sig därför inte tolkas "rakt av", som att namnet Torpsjön kommer sig av att det låg smågårdar och Per-Albintorp runt sjön. Namnen kräver en mer ingående analys, av någon som är kunnig på området, och tyvärr har det inte funnits tid och resurser för detta under programarbetet.

- SNV påpekar att det i stycket " Lagen om skötsel av jordbruksmark (SkL)" ges en inaktuell referens. Statens jordbruksverk har den 14 november 1991 meddelat reviderade föreskrifter till 6a § SkL (SJVFS 1991:97).

Det angivna stycket i programmet kompletteras med den aktuella referensen.

- SNV anser att tabellen "Sammanställning av kriterier av avgörande betydelse vid bedömning av bevarandevärdet - klassificering", bilaga 2 i Naturvårdsverkets allmänna råd 91:3 bör tillföras programmet.

De kriterier som listas i denna tabell har varit vägledande vid klassificeringen av områden. Det underlagsmaterial som använts vid bedömningen av dessa kriterier är emellertid av mycket heterogent slag (se under rubriken "Brister och önskemål"). Att utifrån detta material i tabellform redovisa kriterier för varje enskilt område skulle ge en felaktig bild av att materialet är exaktare än vad det egentligen är. Dessutom torde intresset för en sådan tabell vara ringa hos programmets avnämare, möjligen med undantag av SNV.

- Med anledning av området "E4:ans närområde" hävdar SNV den uppfattningen att endast de områden bör ingå i bevarandeprogrammet där E4.ans sträckning under översiktlig framtid är bestående.

Denna uppfattning delar Länsstyrelsen. De sträckor av E4 som kan komma att ändras under de närmaste åren, och är av intresse i detta sammanhang, är dels Höga-Kustenleden i Kramfors kommun dels passagen över Ljungan strax söder om Sundsvall. I det första fallet kommer den föreslagna nysträckningen att löpa genom ett område, Höga Kusten 8201, som redan är upptaget i bevarandeprogrammet. Den sträcka av E4:an som därigenom skulle försvinna utgör en viktig förbindelselänk, från E4:an upp mot Ådalen, vilken kommer att värderas på motsvarande sätt.

För den södra infarten mot Sundsvall diskuteras två alternativ. Den östra löper genom bevarandeområdet Nolby (8111) och det västra tangerar det stora bevarandeområdet (8110) i Njurunda. I båda fallen kommer mindre arealer odlingsmark att tillkomma inom ramen för närområde E4.

LÄNSMUSEET MURBERGET

- Museet påpekar att kartbilagan och kartorna i rapporten inte tydligt visar var de enskilda objekten finns. Numren på de beskrivna områdena och katbilagan stämmer inte med numren på kommunkartorna och detta ger ett förvirrat intryck.

Bevarandeprogrammet har presenterats på en översiktskarta i skala 1:250 000 för att få en länskarta i hanterbart format. Att presentera materialet på en karta i större skala skulle ge en bild av att områdenas avgränsning är exaktare än vad den är. Som påpekats i inledningen under rubriken "presentation" bör områdena uppfattas mer som värdekärnor. I och med att länets odlingsmarker är naturligt väl avgränsade p g a landskapets topografi anser vi att kartbilagan på ett tillfredsställande sätt visar var områdena finns. Vad beträffar kommunkartorna, sist i varje kommunredovisning, så visar dessa de ängs- och hagmarksobjekt som dokumenterats inom ramen för Ängs- och hagmarksinventeringen (se inventeringsrapporterna Ängs- och hagmarker i Västernorrlands län, del 1 Medelpad och del 2 Ångermanland).
Denna inventering utgör ett delunderlag för bevarandeprogrammet och den numrering som återfinns på kommunkartorna är samma som återfinns i dessa inventeringsrapporter.

LANTBRUKARNAS LÄNSFÖRBUND

- LRF påpekar vikten av att man i de områden som kommer att omfattas av LOLA ersättningar samråder med samtliga berörda markägare. Att ett avtal upprättas och att det uppföljs så att Länsstyrelsen ser att man får valuta för pengarna, samt att resurserna satsas där de gör mest nytta.

Samråd med berörda markägare/brukare sker i samband med att LOLA-avtalen upprättas. Vidare delar Länsstyrelsen LRFs uppfattning angående uppföljning och var resurserna ska sattsas.

- "LRF vill även ta tillfället i akt och poängtera att det är mycket viktigt att länsmyndigheter och kommuner inte borde komma med några restriktioner om användandet av kantzoner, borttagning av åkerholmar och andra "odlingshinder" i vårt län. Detta med hänvisning till att vi ändå torde ha tillräckligt med övergångsytor från åker till andra marktyper".

Länsstyrelsen har inte för avsikt att komma med ytterligare restriktioner än de som föreskrivs i § 6a i Lagen om skötsel av jordbruksmark (SkL). Till denna har Statens jordbruksverk utarbetat föreskrifter (SJVFS 1991:97) som anger vilken hänsyn som skall och bör tas till sk brukningshinder. Att LRF gör detta påpekande är märkligt då behovet att utnyttja dessa brukningshinder för rationell jordbruksdrift borde vara ringa i dagens läge. Däremot är det så att förekomsten av dessa är en garant för att odlingsmarkens natur- och kulturvärden ska kunna bibehållas. En av anledningarna till att det från centralt håll anslogs pengar till LOLA-verksamheten och att arbetet med bevarandeprogrammen initierades var vetskapen om att dessa biotoper försvann i allt snabbare takt. Påståendet att vi i länet "ändå torde ha tillräckligt

med övergångsytor från åker till andra marktyper" stämmer enligt länsstyrelsens mening inte med den verkliga situationen, vare sig i länet eller i Norrland i övrigt.

REGIONALEKONOMISKA ENHETEN (Länsstyrelsen)

- Enheten vill starkt förorda viss flexibilitet eftersom det finns utvecklingsbara jordbruk utanför de föreslagna områdena vilka samtidigt har stor betydelse för att bevara odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden.

Bevarandeprogrammet har tillkommit för att dokumentera och presentera de odlingslandskap i länet som hyser höga natur-, kultur- och upplevelsevärden. Detta betyder inte att all övrig odlingsmark saknar bevarandevärden. Tvärtom har länsstyrelsen inledningsvis poängterat att i princip all odlingsmark i länet skall behållas öppen med någon form av jordbruk. De dokumenterade områdena hyser dock värden som ofta är en följd av ett månghundraårigt brukande. Programmet ska utgöra kunskapsunderlag för olika former av insatser som syftar mot att bevara dessa värden. Självfallet är detta arbete beroende av livskraftiga jordbruksföretag. En absolut förutsättning är dock att insatserna görs i de områden där värdena finns.

SÄNDNINGSLISTA FÖR REMISSVERSION AV PROGRAM FÖR BEVARANDE AV ODLINGSLANDSKAPETS NATUR- OCH KULTURMILJÖVÅRDEN

Inkomna svar	Remissinstans
•	Ånge kommun, Box 500, 841 00 ÅNGE
•	Timrå kommun, Box 122, 861 00 TIMRÅ
•	Härnösands kommun, Box 1005, 871 29 HÄRNÖSAND
•	Sundsvalls kommun, 85185 SUNDSVALL
•	Kramfors kommun, Box 47, 872 01 KRAMFORS
•	Sollefteå kommun, Box 1005, 881 01 SOLLEFTEÅ
•	Örnsköldsviks kommun, 891 88 ÖRNSKÖLDSVIK
•	Statens naturvårdsverk, 171 85 SOLNA
	Riksantikvarieämbetet, Box 5405, 1145 84 STOCKHOLM
	Statens jordbruksverk, 551 82 JÖNKÖPING
•	Länsmuseét Murberget, Box 2007, 871 51 HÄRNÖSAND
	Skogsvårdsstyrelsen, Box 3157, 881 03 SOLLEFTEÅ
•	Lantbrukarnas Provningsförbund för Ångermanland och Medelpad, Box 102, 881 01 SOLLEFTEÅ
	Nedre Norrlands Producentförening, Box 362, 831 25 ÖSTERSUND
	Mitt Sverige Turism, Länsstyrelsen, Projektkontoret
	Naturskyddsföreningen i Västernorrlands län, c/o Leif Olsson, Nipuddsvägen 39, 881 00 SOLLEFTEÅ
	Medelpads Hembygdsförbund, c/o Alf Martinsson, Glödenvägen 17, 860 32 FAGERVIK
	Ångermanlands Hembygdsförbund, c/o Kåge Wiklund, Myckelby 1872, 870 50 NYLAND
	Medelpads Ornitologiska Förening, Skarpskyttevägen 6, 852 43 SUNDSVALL
	Ångermanlands Ornitologiska Förening, c/oKurt Holmqvist Skarpåkervägen 32, 872 00 KRAMFORS
•	Kulturmiljöenheten, Länsstyrelsen
	Lantbruksenheten, Länsstyrelsen
•	Planenheten, Länsstyrelsen
•	Regionalekonomiska enheten, Länsstyrelsen

LÄNSSTYRELSEN I
VÄSTERNORRLANDS LÄN

GATUADRESS
NYBROGATAN 15
HÄRNÖSAND

POSTADRESS
871 86 HÄRNÖSAND

TELEFON
0611 - 290 00 (växel)
TELEFAX
0611 - 298 05

POSTGIRO
3 51 92 - 4